YİTİK RUHLAR IRMAĞI • Connie Palmen

Yitik ruhlar ırmağı

CONNIE PALMEN

Almancadan çeviren:
İlknur İgan

AYRINTI

CONNIE PALMEN

Connie Palmen (d. St. Odiliënberg, 1955) Amsterdam Üniversitesi'nde Felsefe ve Felemenk Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Edebiyat dergilerinde birçok kısa hikâyesi yayımlandıktan sonra, 1991'de ilk romanı *De Wetten* (Hayatın ve Aşkın Yasaları, çev.: İlknur İgan, Ayrıntı Yayınları, 2000) ile büyük bir başarı kazandı. Birçok dile çevrilen roman, Avrupa'da, 1992'de "Yılın Romanı" seçildi. Uzun süredir beklenen ikinci romanı *De Vriendschap* (Arkadaşlık, çev.: İlknur İgan, Ayrıntı Yayınları, 2001) 1995'te yayımlandı. Kitap, 1.5 yıl, çok satanlar listelerinde birinci sıraya yerleşti. Palmen, bu kitabıyla saygın edebiyat ödüllerinden AKO'yu aldı.

Ayrıntı: 385
Edebiyat dizisi: 123

Yitik Ruhlar Irmağı
Sınırda Yaşanan Bir Aşkın Anısına
Connie Palmen

Almancadan çeviren
İlknur İgan

Yayına hazırlayan
Murat Batmankaya

Kitabın özgün adı
I.M.
Ischa Meijer In Margine In Memoriam
Felemenkçeden çeviren: Hanni Ehlers

Diogenes Verlag AG Zürih/1999
basımından çevrilmiştir

© 1998 Connie Palmen

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Sait Kızılırmak

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (0 212) 321 23 00 (pbx)

Birinci basım *2003*
Baskı adedi *2000*

ISBN 975-539-382-X

AYRINTI YAYINLARI
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr
Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İst. Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Connie Palmen

Yitik Ruhlar Irmağı

Sınırda Yaşanan Bir Aşkın Anısına

AYRINTI

I
Sınırda

Prinsengracht yönünden yürüyerek tam Reestraat'ın köşesini döndüğümde o, sokak kapısını kilitliyor. İkimiz de kök salmışcasına olduğumuz yerde kalıyoruz ve hiçbir şey söylemeden birbirimize bakıyoruz. O bana gelmek istiyor, ben de ona gitmek. Bunu ikimiz de biliyoruz. Önceden hiçbir uyarı gelmeden büzgenim* gevşiyor ve altıma kaçırıyorum. O, karşımda bacaklarını iki yana açıp elini arkasına götürüyor ve şaşkınlık içinde altına sıçtığını haykırıyor.

Bu kez onunla birlikte yukarı çıkacağımı söylüyorum. Tarih 12 Şubat 1991, benimle yaptığı söyleşiden yedi gün sonra. O gün üzerimde iç çamaşırı olarak bir boxer var.

* Büzgen; kasılarak vücuttaki herhangi bir deliği açan veya kapayan çember biçimindeki kasların genel adıdır. (y.h.n.)

Radyoda yaptığı programın kayıt yönetmeni Leonie Smith, bir buçuk hafta önce beni aradı. 5 Şubat salı günü için *'Ischa'yla Bir Saat*'e konuk olup olamayacağımı sordu. İlk kitabım iki hafta önce yayınlanmıştı, neredeyse her gün bir söyleşiye katılmıştım. Yoruldum; bence bu kadarı yeterli. Yıllardan beri günün birinde Ischa Meier'le karşılaşacağımıza ve aramızda bir şey olacağına dair sabit fikrim olmasına rağmen, zamanın bunun için henüz olgunlaşmadığını düşünüyorum ve yönetmene gerçeğe uygun olarak, aynı günün sabahı *Elsevier*'den bir muhabirle randevum olduğunu, öğleden sonra da 'Eik en Linde'ye gitmenin benim için yorucu olacağını söylüyorum. Kayıt yönetmeni, fikrimi değiştirdiğim takdirde kendisini aramam için bana telefon numarasını veriyor. Telefonu kapatıyorum. Bir anda yanıldığımı ve doğru anın gelmiş olduğunu anlıyorum. Daha fazla düşünmeden az önce not etmiş olduğum numarayı çeviriyorum ve Leonie Smith'e gelebileceğimi söylüyorum. Niçin fikrimi değiştirdiğimi soruyor.

"Telefonu kapattığım anda 'hayır' dediğim için üzüleceğimi anladım," diyorum.

Lokalin stüdyosuna girdiğimde "La Palmen" diye bağırarak bana doğru geliyor. "*Hayatın ve Aşkın Yasaları* üzerine konuşmayacağız ama..." diyor elimi sıkarken, "Senin etrafında kopartılan şu patırtı üzerine konuşacağız."

"Ama ben kitap hakkında konuşmak istiyorum," diyorum.

"Kitap hakkında yeterince şey duyduk, medyanın çıkarttığı şu şamata daha ilginç."

"Ama şimdi sen de buna katkıda bulunuyorsun."

"Yoo, yoo Palmen, böyle hazırcevaplık yok, bunu bana bırakmalısın."

Program, seyircili çekiliyor. Çekim başlamadan ön sırada oturan bir kadının yanına gidiyor ve kulağına mahrem şeyler fısıldıyor.

Bu kadın yakında hakkın rahmetine kavuşacak, düşüncesi geçiyor aklımdan.

Hoparlörden hava raporunun sona erdiğini ve program anonsunun yapıldığını duyuyoruz. Cor Galis, titreyen yaşlı ellerinde Ischa tarafından yazılmış sayfaları tutarak, anons bitince metni kendine özgü, benzersiz sesiyle okumak üzere mikrofonun başında hazır bekliyor.

Geçen cumartesi sevgili dostumuz Jac Heijer'in defin töreninde Ischa'yla beraberdik. Halfweg'de. Katolik geleneğine uygun bir törendi. "Beni ilgilendiren aynı zamanda iki prömiyer birden olması," dedi Ischa – bu, Jac Heijer'in Hollanda'nın en iyi tiyatro eleştirmeni olduğu düşünülürse oldukça uygun bir ifade.

"Hem de kapalı gişe," diye bir saptamada bulundu Ischa, Halfweg'de kiliseden içeri girerken.

"Jac sevilen bir adamdı," dedim.

"Ama bunca insan?" dedi Ischa.

Üzüntü içindeki bütün o dost, tanıdık ve meslekdaşlarla birlikte biz de kilisenin anı defterleri önünden geçerek ilerledik.

"Sevilen biriydi, sevilen biri ve öyle de kalacak," dedim.

"Elbette!" dedi Ischa, "Elbette Cor. Ama bunca insan için –hepsi için– geçerli olabilir mi bu?"

Oturma sıralarından birine oturduk. Ischa, Olga Zuiderhoek'ün yanına düştü, ben de Frans Weisz'ın.

"Hem de böylesine ünlü ve kendi alanlarında otorite olan insanlar," diye mırıldandığını duydum Izzyboy'un.

Sonra dinsel tören başladı; bittiğinde Ischa da, ben de aynı fikirdeydik: Katolik defin töreni hiç de fena değildi, sade ve ölçülüydü. "Ne yazık ki katolik değilim, yoksa..." dedi Ischa. Ona yan gözle tedirginlik içinde baktım ve üzgün olmaktan çok kaygılı olduğunu gördüm.

"Bir sorun mu var?" diye sordum.

Izzy sesini çıkartmadı. Az sonra dışarıda, etrafımızda tiyatro ve basın dünyasından onca insanla birlikte mezarlıktaydık.

"Başını dik tut," dedim Ischa'ya, "Sen de pek çok insan tanıyorsun – bunlardan bazılarının senin cenazene de gelmemesi tuhaf olur doğrusu."

"Sahi, böyle mi düşünüyorsun Cor?" diye sordu birdenbire, umutla dolarak.

"Elbette, sadece birbirlerini görmek için bile olsa geleceklerdir!" dedim. Hahhah haa!

Soğuktu, çok soğuk. Buna rağmen tören sonrasındaki geleneksel kahve-kek seremonisine katılmaya hevesimiz yoktu. Tören bitince hemen arabama gittik ve Ischa kararlı bir şekilde konuştu: "Şimdi en yakın süpermarkete Corrieborrie." Markete varınca hiç ihtiyacımız olmayan bir yığın şey aldık. Ancak bundan sonra Izzy, kahve içmeye gitmeyi kabul etti. Jordaan mahallesindeki küçük bir lokale. Ben o zaman şunları söyledim: "Ischa..." dedim "Eğer birisi, cenaze törenini kıskanmanla dalga geçecek birisi varsa, bu, hiç kuşkusuz az önce defnettiğimiz Jac Heijer olurdu. Tanrım, senin darkafalılığına ne gülerdi!"

"Bu durumda ben de onu eğlendirmiş olurdum yine..." diye yanıtladı Ischa ve barmene duble bir Calvados söyledi.

O zaman bir an için ne söyleyeceğimi bilemedim. Böylesine benmerkezci, böylesine kıpırtıdan yana, böylesine çocuksu, naif ve aynı zamanda incelikli!

"Cenaze törenime!" dedi Ischa neşeyle ve bardağını havaya kaldırdı.

"Yarasın!" dedim. Güldük, çok güldük – Jac Heijer'le, birlikte. Sanki hiçbir şey olmamış gibi.

Hey, Sonnyboy, şarkını bağışla bize ve söyle, söyle, söyle!

Üzerinde blucin, çizgili gömlek ve sakoyla, bacakları gergin, mikrofonun başında duruyor, gözlerini yumuyor ve beklenmedik bir yumuşaklıkla kendisini vererek *Let's face the music and Dance*'in ilk cümlesini söylüyor: "*There may be trouble ahead.*"* Zaman zaman izleyicilere bakmayı deniyor, ama pek başaramıyor, bunu yapamayacak kadar utangaç. Onu bu haliyle seyretmek beni sakinleştiriyor. Nereden geldiğini bilmiyorum, ama içimde bu inanç var ve çok büyük: Orada duran adamın benim erkeğim olduğunu biliyorum. Şimdilik daha fazlasını düşünemiyorum.

* (İng.) İleride sıkıntı çekilebilir.

Önce bir sosyal yardım görevlisiyle söyleşi yapıyor. Mırıltıyla konuşan o çekingen adam, birdenbire karşısındakini olduğundan da güvensiz biri haline getirmekten çekinmeyen, sakınmasız, keskin bir *sorgulayıcıya* dönüşüyor. Sosyal yardım görevlisi yapmacık bir kayıtsızlıkla ona 'sen' diye hitap ediyor. Ischa ona derhal sınırlarını gösteriyor. "Biz burada siz'li biz'li konuşuruz. Başka her yerde 'sen' ve 'senin' diye hitap edilse de burada olmaz. Evet, şimdi baştan alalım."

Az sonra, "Hayır, hayır, hayır!" diye bağırdığını duyuyorum, "Biraz öyle, biraz böyle yaparak beni rahatsız etmeyin. Tüm sosyal danışmanlık yaşamınız boyunca bu hitabı kullandınız, ama artık vazgeçmeliyiz."

Sosyal danışman, konuşmanın devamında yeniyetme bir züppe gibi tutuklaşarak yanıtlarını biraz öyle, biraz böyleyle, 'biraz da sorumlulukla' süslemeye çalışıyor.

Bu adamı hapse atmalı, diye düşünüyorum öfkeyle.

Leonie Smit, Fred van der Spek ve Cor Galis'le aynı masada oturuyorum. "The Izzies" bandı bir aranağme çalıyor. Ortama hoş bir hava hâkim. İçimi tuhaf bir mutluluk duygusu dolduruyor, sanki hoş bir ortam yaratabilen bir erkekle yaşamanın önceden payıma düşen kısmı gibi.

İzleyicilerin arasında stüdyoya kadar bana eşlik etmiş olan arkadaşım Eva'yı arıyorum. En arka sıradan bana gülümsüyor, ben de ona gülümsüyorum. Ischa'nın Fred van der Spek'e, onunla PvdA'nın politikası üzerine konuşmak istediğini, ama sırada Connie Palmen olduğu için sürelerinin fazla olmadığını söylediğini duyduğumda dikkatimi biraz daha yoğunlaştırıyorum, ancak neredeyse her söyleşide yaşadığım asabi halimden eser yok.

Az sonra, "Bayan Palmen..." diye söze giriyor, "Üç hafta kadar önce hiç tanınmayan biriydiniz, şimdiyse medyanın gözdesisiniz. Ooo, biraz kafiyeli gibi oldu! Böyle bir şey beklemiş miydiniz? Bir kitap yazdınız, deneme tadında bir roman, romantik bir deneme, sürükleyici bir kitap, iyi bir kitap, güzel bir kitap."

Sohbet içten bir yumuşaklıkla akıyor, o şakalar yapmıyor, alaycı değinmelerde bulunmuyor, ben kendimi çok iyi hissediyorum. Ayrıntılı bir şekilde yazmak ve yazar olmak üzerine, yazacağımı her zaman bildiğim, yalnızca gerçekleşme süresinin geçmesi gerek-

tiği, şimdi hayatımın çok daha uyumlu olduğu üzerine konuşuyoruz; ailem üzerine, felsefe ve din üzerine ve yazmanın her ikisi arasında bir bağlantı halkası olduğu üzerine konuşuyoruz. Bunlar söyleşilerde şimdiye kadar değinmediğim konular, ama bütün sohbet boyunca, herkesin ortasında Ischa'yla söyleşi yapmanın onunla yapmayı isteyeceğim en son şey olduğu duygusundan kurtulamıyorum.

Programın sonunda Leonie Smit yanıma geliyor. Leonie, neredeyse on yıldan beri Ischa'nın radyo programının kayıt yönetmeni. Leonie, Ischa'yı ilk kez bir radyo söyleşisi sırasında bu kadar ciddi ve ağırbaşlı gördüğünü, kendisi için bunun çok alışılmadık bir şey olduğunu söylüyor. Eva da yanımıza geliyor ve Leonie'nin söylediklerini onaylıyor, buna rağmen içimde sıkıntı ve hafif bir huzursuzluk var. Buraya gelirken, bunun Ischa'yla birlikteliğimin başlangıcı olacağına dair sarsılmaz bir inanç içindeydim, mamafih devamının nasıl geleceğinden emin değildim ve söyleşi boyunca da bu inancımın doğruluğuna dair bir işaret göremedim.

Eva'yla birlikte lokale giden merdiveni iniyorum, orada kuruntulu bir şekilde bilardo masasına yaslanıyorum. Leonie içecek bir şeyler getiriyor, bunun ötesinde kendimi tanıyamaz haldeydim. Tam kendi kendime yanılmış olup olmadığımı sorarken, Ischa yüksek sesle konuşarak merdivenden aşağı iniyor. En ön sırada oturan kadınla sohbet ediyor. Yanıma geliyor ve nasıl bulduğumu soruyor.

"İdare eder," diyorum.

"İyi bir söyleşiydi, değil mi?"

Birşey söylemeden sadece ona bakıyorum.

"Bundan sonra ne yapmayı düşünüyorsun Palmen?" diye soruyor.

"Eve gideceğim," diyorum, "Hüzünleneceğim."

"Hüzünlenmek, hüzünlenmek..." diye neşeyle tekrarlıyor. "Hem de cuma akşamı. Gerçekten de evde oturup hüzünlenmek mi istiyorsun, yoksa benimle yemeğe mi gitmek?"

"Bu durumda, seninle yemeğe gitmeyi, tabii."

"Güzel. Yediye çeyrek kala, merkez garda, 2B peronunda, birinci mevkide. İkinci mevkiye gitmek yok tamam mı, Palmen." Bir

şeyler daha söylemek istiyor, ama duruyor ve sonra konuşuyor: "Hayır, hayır, sen asla geç kalmazsın, değil mi?"

"Asla."

"Bu arada, ben hiç hoş sohbet değilimdir; demek istediğim, üzerine güzel bir şeyler giy, ne anlatacağımı bilemezsem hiç olmazsa seyredeceğim bir şey olsun."

"Connie her zaman güzel giyinir, hoş sohbettir de..." diye karşılık veriyor Eva, biraz laubalice.

"Demek öyle?"

"Evet," diyorum. "Sana anlatacağım bir yığın şey var."

"Ne peki?" diye soruyor ukalaca, "ne anlatacaksın bana?"

Derken gidiyor ve bir dakika sonra, elinde yedi erkek ve bir kadın hakkındaki kitabımla tekrar karşımda duruyor.

Onun için bir şeyler yazmamı bekleyerek *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nı bana uzatırken, "Aslında böyle şeyleri asla yapmam ama..." diye kemküm ediyor. Ne yazacağımı uzun süre düşünmeme gerek yok.

"Ischa için. Tanışmamızın kaçınılmaz olduğunu zaten biliyordum," yazıyorum.

Elinde kitapla bilardo masasının etrafını dolaşıyor. Benden birkaç metre uzaklaştığında açıp ne yazdığımı okuyor. Sonra bana bakıyor, kitabı havaya kaldırıyor ve bütün lokali çınlatacak bir sesle bağırıyor: "Sekizinci benim!"

Yıllar sonra Leonie bana, durumun pek de alışkın olmadığı bir durum olduğunu söyleyecekti. Gördüklerine inanamadıkları için yapım asistanıyla birbirlerine hayretler içinde bakakalmışlardı.

"Burada neler oluyor?" diye sormuştu yapım asistanı.

"Birbiriniz için yaratılmışsınız," diyecekti Leonie, "Biz bunu görür görmez anlamıştık."

O önceden gelmiş oturuyor. Onu camın ardından görüyorum. Ben daha kapıyı açarken yerinden doğruluyor ve aceleyle bir yudum daha maden suyu içiyor. Henüz selamlaşmadan hemen gideceğimizi söylüyor, sonra da az önce içtiği bardağı uzatıyor bana. Bir yudum

içer miyim, diye soruyor.

"Yemeğe nereye gideceğiz, biliyor musun?"

"Hayır."

"Söylememiş miydim? Neyse, tamam. Buradan beş dakikalık mesafede."

Gideceğim yerin "Pier 10" olduğunu tahmin ediyorum, ama ona söylemiyorum.

İkide bir gülmek için durmak zorunda kaldığımızdan yol on beş dakika sürdü. Bir ben gidemiyorum, söylediği bir şeye fena halde güldüğüm için; bir o gidemiyor, gülmekten iki büklüm yere çakılı kaldığı için. Birbirimize sımsıkı sarılmış bir şekilde restorandan içeri giriyoruz. Vestiyerde restoranın sahibesi onu selamlıyor.

"İşte eşim, Connie Palmen!" diye beni tanıştırıyor.

Restorandan çıktığımızda gece yarısıydı. Bütün akşam şen, keyifli ve haşarıydık. Öyle ki, öpüşürkenki sessizlik dahi tuhafımıza gidiyordu.

"Bana gelir misin?" diye soruyor.

"Hayır."

"Niçin ama?" diye hayretle soruyor ve ardından öfkeleniyor: "Lanet olsun, o kadar da hesap ödedim!" Kendimi tutamayıp tekrar gülmeye başlayınca açıklama yapmaktan kurtuluyorum.

Merkez garın önündeki taksi durağına gidiyoruz. Niçin ona gitmek istemediğimi tekrar sorunca, ciddiye aldığım biriyle yatağa girmeden önce hep yedi gün iffetli kaldığımı söylüyorum. Yani âdet gördüğümü...

"Yedi erkek, yedi gün iffetli kalmak! Ne kadar koyu katolik bir kadınsın ama," diyor. "Yine de ben sekiz numarayım ama değil mi?" diye soruyor.

"Evet," diyorum.

Karşı karşıya durup da donlarımıza yaptığımız ana kadar birbirimizi her gün görüyoruz, ama ben kendi evimde uyuyorum. O günden sonra geceleri evimde kaldığım neredeyse hiç olmuyor.

On bir yıl boyunca Palmstraat'da Jordaan bölgesinin kuzeyinde oturdum ve iki yıldan beri de Oud - West tarafında Allard Piersonstraat'da, onun Vaftiz Edilmiş Şairin Meydanı dediği meydana çok yakın oturuyorum. Evim üçüncü katta ve balkonum kendi haline bırakılmış bahçelerin oluşturduğu, orta yerinde dallı budaklı bir kestane ağacının bulunduğu kare bir alana bakıyor. Üç erkek kardeşimin evlerinde olduğu gibi benim evimde de babamın imzası var. Annemle birlikte Limburg'dan şehre gelip burada haftalarca kaldı, bazı duvarları yıktı, yenilerini ördü, badana yaptı, ahşap işlerini yaptı: Masaları, dolapları, kütüphaneleri... Hepsini bizzat yaptı ve bana imkânsız görünen her şeye basit bir çözüm buldu.

Buluşmamızın ertesi sabahı Ischa aşağıdan kapıyı çalıyor. Yukarı vardığında çekingen, kaçamak bir şekilde etrafa bakıyor.

"Tam hayal ettiğim gibi," diyor. "Evimi gördüğünde şaşıracaksın. Orada da aynı ruhtan izler var."

Ona babamdan söz ediyorum, gördüğü her şeyi onun yaptığını anlatıyorum.

"Böyle bir şeyi gerçekten kıskanabilirim," diyor. "Kayınbabamla, kayınvalidemle ne zaman tanışacağım?"

Beni öpüyor, giysilerimi çekiştiriyor, bunun üzerine ona gerçeği söylüyorum, bir fincan kahve içiyor ve gidiyor.

Merdivenden inerken arkasından bakıyorum. "Ziyaret edildi, ama yatağa girilmedi," diye sesleniyor. Kahkahalarımı tutamadığımı görünce tekrar yukarı geliyor, bana sarılıyor ve sonra hoplaya zıplaya aşağı iniyor. Yarım saat sonra telefon ediyor ve sonra bir yarım saat sonra yine arıyor:

"Ona her sorduklarında
nasıl başladığını,
biliyor ne anlatacağını:
'Tampon' diye fısıldamanın
yeterli olacağını."

Alışveriş yapmak için kısa bir süre evden ayrıldığımda dönüşte telesekreterde notunu buluyorum:

"Ara beni, yoksa ararım seni."

Akşamın geç saatlerine kadar telefon saatte birkaç kez çalıyor. Daha yeni tanıştığımız için böyle olduğunu düşünüyorum, ama

sonraki yıllarda da değişen bir şey olmayacak, ben Reestraat'tan ayrılır ayrılmaz saat başı, bazen daha da sık telefon edecek.

Karşılıklı durup donlarımıza ettiğimiz günün akşamı, merkez garda 2 B peronundaki birinci mevki restoranda, *Şişman Adam* başlığı altında yazdığı köşe yazılarını topladığı kitapların ilk cildinin yayımlanışını kutluyoruz. Yanımızda yayıncımız Mai Spijkers de var, onunla birlikte bazı editörler de... Ischa gururlu ve neşeli. Sağ eliyle yemeğini yiyor, sol eli ya omzumda, ya saçlarımda. Masadakiler karşısında çekingenlik hissediyorum, bu nedenle ona yeterince ilgi gösteremiyorum.

"Eğer bir anlığına da olsa bana ne kadar düşkün olduğunu hemen belli etmezsen bağırmaya başlayacağım ve bu hiç de hoş olmayacak," diyor bir ara.

Onu huzursuz ya da rahatsız eden her şeyi anında söylemesinden son derece hoşnudum, böyle devam etmesini dilediğimi de belirtiyorum.

"Bunu ben de diliyorum," diye yanıtlıyor beklenmedik bir ciddiyetle.

Mai, o akşam Ischa yüksek sesle gülmesine rağmen dile getirilmesinden hoşnut olmadığı bir şey anlatıyor. Söz konusu olan, kitaplardaki ithaflar. Ben de, bu tür ithafları itici bulduğumu ve başka kitaplarda gördüğümde de öfkelendiğimi fark edene kadar kitabımı birine ithaf edip etmeme konusunda tereddütte kaldığımı anlatıyorum. Yazarın her şeyini borçlu olduğunu iddia ettiği anne, baba veya eşlere yapılan ithafları çok duygusal bulmamın yanısıra, bir romanın ilk sayfasında "Bilmem kim için" ithafını okuduğumda hemen bu kitabın benim okumam için değil "Bilmem kim" için yazıldığını düşünüp okumadan kapatıp bir kenara koymayı tercih ediyorum. Ischa'nın yazdığı her kitapta bir ithafta bulunduğunu bilmeden bunları ironiyle söylüyorum, o da hemen alaycı bir karşılık veriyor. Bunun üzerine Mai, beni korumak için ona *Şişman Adam*'daki ithafı ve daha bir hafta önce bunu geri alabilmek için neler vermeye hazır olduğunu hatırlatıyor.

Birkaç gün önce bana armağan ettiği kitabın içine şunları yazmıştı: Karım Palmen için. Ischa. Şubat 1991.

Söylenti çabuk yayılıyor. Bazı kitapçıların vitrinlerinde kitaplarımız imalı bir şekilde yan yana duruyor. *Şişman Adam, Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nın yanında. Gazete hiç okumadığımdan *NRC Handelsblad*'daki köşesini görmediğim için, şimdi Ischa'nın *Şişman Adam*'ının ne kadar hüzünlü, karamsar, yalnız ve özyıkım eğilimli olduğunu kitaplaşmış şekilde tanımak beni ürkütüyor.

"Sen böyle misin?" diye soruyorum akşam yatakta.

"Bazen. Yaşamım boyunca başımdan öylesine çok şey geçti ki. Talihsiz bir oğlandım - ama bir şekilde de değildim."

"Sen korkuları olan bir adamsın," diyorum ve bunun bende kendisine daha fazla güvenmeme sebep olduğunu söylüyorum.

Birkaç saatliğine yanından ayrıldığımda ve tekrar dönüp ona sarılarak yüzüne baktığımda bunu yüzünden okuyorum. Beni görür görmez yüzünün sağ yanındaki küçük kaslar çekiliyor ve bakışlarıma biraz uzunca bir süre karşılık verme veya bana bir şey söylerken gözlerimin içine bakma cesaretini gösterdiğinde, sağ gözü seğirmeye başlıyor ve gözkapağı aşağı çekiliyor. Yatakta da bütün bu korku ve çekingenliğini nasıl gizlediğini, ilişkideki ustalığından ve abartılı utanmazlıktan anlıyorum. Ama ben de bütün bu düşündüklerimi dile getiremeyecek kadar şaşkın, mahcup ve çekingenim.

1991'de Sevgililer Günü'nde onun kırk sekizinci doğum gününü oturduğu evin alt katındaki restoranda birlikte öğlen yemeği yiyerek kutluyoruz. Sonra eve gidip yatağa giriyoruz. Az sonra kapı çalıyor. Çıplak bir şekilde pencereye gidip açıyor. Aşağıdaki kişiye, eve bu tür baskınların yapılmaması gerektiğine dair bir şeyler söylediğini duyuyorum.

"Hayır, kapıyı açmıyorum. Git buradan!" diyor.

Yanıma döndüğünde, aşağıda duranın kim olduğunu sormuyorum, ama stüdyoda ilk sırada oturan kadını karşımda görür gibi oluyorum, şimdi belki elinde bir demet çiçekle aşağıda kapalı kapının

önündeydi ve Ischa tarafından böylesine acımasızca baştan savıldı.

Yanıma, örtünün altına gelirken, "Pek çok kadının canını yakmışsın," diyorum.

Artık tahammül edemiyorum. Her gün kusuyorum ve beklenmedik ağlama krizleri geçiriyorum. Reestraat'tan ayrılıp Rozengracht'ı geçerek evime uzanan kısa mesafeyi yürüdüğümde, beni ondan uzaklaştıran her adımla onun yanımdaki varlığını yitirmek daha da katlanılmaz oluyor. Allard Piersonstraat'a gelip de eve vardığımda bazen yarı yolda, yukarıda telefonun çaldığını duyduğum ve arayanın o olduğunu bildiğim için merdiveni koşarak çıkmak zorunda kalıyorum. Beni şimdiden özlediğini söylüyor, ben de ona aynı şeyleri hissettiğimi söylüyorum. Onsuz geçen her an eziyet...

Bu arada söyleşileri kabul etmeye devam ediyorum. Her konuşma önerisine karşılık vermeye, gazete ve dergiler arasında ayıklama yapmamaya kararlıyım. Kent merkezinde "Luxembourg" veya "Americain"de bir gazeteciyle randevum olduğunda Ischa bir söyleşinin ortasında her an ortaya çıkabiliyor ve şaşkınlık içinde bakan muhabire mutlaka karısını görmesi gerektiğini söyleyebiliyor. Bu nedenle, karşımda oturanın yüzüne bakmak yerine sürekli kapıya bakıyorum.

Ancak onun yanındayken tekrar sakinleşebiliyorum. Bazen Reestraat'a gittiğimde, insana her zaman sıcaklık duygusu veren, Adamo'nun şarkılarının duyulduğu ve çorba kokusu eksik olmayan bir evde, boxerla beni beklemesinin dokunaklılığı ve verdiği rahatlamayla daha kapıdayken gözyaşlarına boğuluyorum.

"Çorbamın kişileri etkilediği söylenirdi..." diyor, "Ancak hiçbir kadın ağlayacak denli etkilenmemişti daha önce."

Ischa, benim elimde olmadan böylesine ağlayıp kusmamı ve ikimizin de donumuza yapmış olmamızı *"Le serieux d'emotion"** olarak adlandırıyor. Bu, Ischa'nın psikiyatrı Louis Tas'dan öğrendiği, Jean Paul Sartre'a ait bir kavram. Ischa kütüphanesinden, Sartre'ın

* Heyecandan kaynaklanan ciddiyet.

Esquisse d'une Theorie des Emotions'unun* Flamanca baskısını çıkartıyor. Çeviriyi L. M. Tas ve H. L. Bouman yapmış, giriş yazısını da Tas yazmış. Ischa'nın kitaplara dokunuşunda saygı ve özenden kaynaklanan dikkat ve koruyucu bir tarz var. Benim bir kitabı kaldığım yerde açık bırakarak ters şekilde başucumdaki sehpanın üzerine bırakışımı seyretmek bile ona dayanılmaz geliyor. Halbuki ben kitaplarımla bu tür bir ilişki kurmak istiyorum. Onlara kaba ya da dikkatsiz davranmıyorum, ama bazı yerleri yıpranabilir, sayfaları kıvrılabilir, onları her yere taşıyabilmeliyim, sayfa kenarlarına notlar düşebilmeliyim. Ischa'ya, kitaplarına aynı muameleyi yapmayacağıma dair söz verdiğimden beri, gönülsüz de olsa müsaade ediyor, kitaplarına dokunmama.

Sartre'ın kitabını elinden alırken "Dikkat!" diye bağırıyor.

Her çarşamba öğle öncesinde Amsterdam-Zuid'e giderek Tas'ı ziyaret ediyor. Ona ya tramvayla ya da yürüyerek gidiyor, ama her seferinde önceden 'Keyzer'de kahve içmek için zaman bulacak kadar vakitlice orada oluyor. Terapi seansı başlamadan önce bana oradan telefon açıyor. Terapiden sonra da yolda De Clercqstraat'daki köprüde iki ringa balığı alarak geliyor bana veya Da Costaplein'in köşesindeki mandradan lezzetli bir şeyler almamı rica ediyor.

"Sahici ve sahte, işte her şey bunların etrafında dönüyor," diyor. "Louis Tas tanıdığım en sahici insan. O bir *insan*."

Ischa'nın diğer insanlara sevgisi, dostluğu, sempatisi ne kadar değişkense, Tas'a duyduğu sevgi ve hayranlık da o kadar istikrarlı. Ischa'nın yaşamının tümüyle uzak ve ulaşılmaz olan ailesi etrafında döndüğünü ve Tas'ın, yaşamındaki en önemli adam olduğunu başından beri açıkça görüyorum. Yıllar geçtikçe *Şişman Adam*'ın yanısıra Tas'ın da hakikat aracı olacağını biliyorum.

Sevgi, 'taze' olduğu sürece bir sığınak özelliği gösterir. Bir daha hiçbir zaman bu ilk aylardaki kadar oyunu dürüst oynama, mümkün olduğunca az şeyi saklı tutma ve kendinizi âşık olduğunuz insana tanıtma şansı bulamazsınız. İnsan belki de henüz kaybedecek

* Bir Duygular Kuramı Taslağı

çok şey olmadığını düşündüğünden, belki de bu kez ancak alışılmışın dışına çıkarsa, kartlarını açık oynarsa kazanacağına inandığından gerçeği söylemeyi göze alır.

"Connie!" diyor gecenin ortasında, "Ben sadık olamam, bunu yapamam, böyle bir şeyi düşününce delirecek gibi oluyorum. Başka başka kadınlara gidebilirim belki, ama her akşam sana dönmek istiyorum. Sakın ağlama."

Ağlamıyorum. Sükûnetle dinliyorum ve ışığı açmamam gerektiğini, bunları ancak karanlıkta söyleyebileceğini biliyorum. Ona sorular soruyorum ve bunları ancak utanarak ve büyük bir zahmetle yanıtlayabildiğini hissediyorum. Bazen bir soruyu yanıtlarken onda hiç alışkın olmadığım biçimde sözü dolandırıyor. Bunun onun teşvikiyle başlayan ve sadece bir kere yapılacak bir konuşma olduğunu bildiğimden yanıtını alamadığım soruları, yanıt alana kadar, onu anlayana kadar başka sözcüklerle bir kere daha soruyorum. Bunca şeyi katlanılır kılan tek şey, bazı soruları yanıtlamadan önce bunları daha evvel hiçbir kadına anlatmadığını söylemesi.

Bu iyi, diye düşünüyorum o zaman, bu çok iyi.

Karanlıkta bana doğru dönüyor ve yüzümü ellerinin arasına alıyor.

"Sence çok mu kötü?" diye soruyor ve ıslak olup olmadıklarını anlamak için başparmağını yanaklarımın üzerinde dolaştırıyor.

Bilmiyorum. Bunun nasıl bir şey olduğunu bilmiyorum. Şimdiye kadar hiç kimseyi bu kadar çok sevmedim, daha önce hiç kimseyi kendime ait hissetmedim, hiçbir zaman birisinin yanında kalabileceğimden, o birisinin de benim yanımda kalabileceğinden emin olamadım, cinsel sadakatsizliğin ne olduğunu bilmiyorum, çünkü hiçbir zaman birisine bağlanmadım. Şimdiye kadar hep öteki oldum, ben bir diğer kadının aldatıldığı kadındım.

"Sanırım senin için her şeyi kabul edebilirim," diyorum ve gerçekten de böyle düşünüyorum. Kadınları baştan çıkartıp terkettiğinde, fahişelere gittiğinde ve aşkla seksi birbirinden ayırdığında hissettiği gerilimi anlatışı, bir düşkünlüğün hikâyesi, anlattığı çaresizlik, boyuneğiş, zorunluluk. Bunları ona da söylüyorum ve bunun bir sonraki kitabımın konusu olduğunu, bağımlılık üzerine yazacağımı belirtiyorum. Olaylara hiç bu açıdan bakmadığını, ama büyük ihtimalle haklı olduğumu söylüyor. Yanaklarımın ıslak olmaması

onu rahatlatıyor. Karanlıkta, müzik setinin yatağımızın ayakucunda duran uzaktan kumandasına uzanıyor ve bir tuşa basıyor. Saat sabahın dördü, Michael Feinstein, *Cole Porter*'ı söylüyor.

"Hadi bu durumdan özel bir şey çıkartalım," diyor, "Sartre ve küçük Simone veya öyle bir şey."

"Herhalde böyle bir şey yapmamız gerekecek," diyorum, o zaman bütün korkusunu kahkahalarla geceye boşaltıyor ve Feinstein'a sesinin tüm gücüyle eşlik ederken beni göğsüne öylesine sımsıkı bastırıyor ki, o yanımda olduğu sürece başıma hiçbir şey gelmeyeceğini düşünüyorum.

Onu tutabilmek için gitmesine izin vermeliyim, bunu yapacağım da.

"Gel, biraz daha yanıma yaklaş, senin için küçük bir şiir yazdım:
Yanan bir mum gibi,
kesif bulutlar salmakta ruhum
sevgilim
Connie Palmen için"

25 Şubat pazartesi günü ilk *Şişman Adam, Het Parool*'da yayınlanacak. Aşağı yukarı aynı sıralarda benim de Haarlem'de bir kitabevinde Cees Nooteboom'la bir söyleşi yapmam gerekiyor. Bu yılki kitap haftasının armağan kitabını yazma onuru ona verilmişti. Ben de kitabı akşamları yatakta okuyorum. İlk kez birisiyle bir söyleşi yapacağım ve başka türlüsüne alışkın olmadığım için önceden bir öğrenci gibi çalışıyorum. Ischa, bunu yapmama gerek olmadığını, fazladan zaman harcadığımı söylüyor ve her akşam bu önemsiz kitapla uğraşmamdan yakınıyor. Nooteboom'a doğruca kişisel olarak bilmek isteğim şeyleri sormamı öneriyor, ama deneyimsizliğim beni güvensizleştiriyor ve elimdeki tek sağlam şeye, yani Sokrates adındaki bir adam hakkında yazılmış bu kitaba sarılıyorum. Ara sıra kitabı elimden alıp bazı yerlerini yüksek sesle okuyor.

"Tanrım, bu da ne anlama geliyor yine?" diye, daha bir cümle okumadan bağırıyor. "Tam anlamıyla saçmalık!"

Nooteboom'u savunuyorum, ama çok fazla üzerinde durmak da

içimden gelmiyor, çünkü yeterince başka sorunum var.

Pazar akşamı geç bir saatte Ischa, ahşap yazı sandalyesini pencerenin önündeki masaya çekiyor ve IBM'inde yazmaya başlıyor. Ben yatakta uzanıyorum ve *Müteakip Hikâyeler* hakkında sorular bulmaya çalışıyorum, ama mutlulukla fazlaca uyarılmış durumdayım ve zevkle elektrikli daktilonun sesini dinliyorum. Ara sıra yatak odasından ona bakıp masa lambasının dairesel ışığı altında eğik, yuvarlanmış sırtıyla masanın başında oturuşunu, sağ işaretparmağını minik bir çekiç gibi tuşlara vuruşunu seyrediyorum. Perdesiz pencerelerden Reestraat'ın ışıkları içeriye vuruyor. Yarım saat sonra beni yanına çağırıyor ve *Şişman Adam*'ı okumak isteyip istemediğimi soruyor.

Yazdığı yüzlerce yazıdan birini ilk kez yazılır yazılmaz okuyacağım. Mutfak masasına oturuyorum, o kaçamak bir şekilde, ama elinde olmadan masanın üstünün temiz olup olmadığını kontrol ettikten sonra, yazmış olduğu iki daktilo sayfasını önüme koyuyor ve ben yazıyı okuyana kadar sabırsızlıkla ortalıkta dolanarak bekliyor. Ne zaman bir şeye gülsem hemen, "Ne, ne?" diye soruyor, daha yanıtımı beklemeden o da gülmeye başlıyor ya da yanıma gelip omzumun üzerinden okumaya çalışıyor.

Ancak bu pazar akşamında, yarından itibaren haftada üç kez, birkaç ay sonra da her gün *Het Parool*'de yayımlanacak olan bir *Şişman Adam* okuduktan sonra bu gazete sütununun onun ve benim yaşamımda nasıl bir önem taşıyacağını anlıyorum.

Bu ilk *Şişman Adam*, akşamları yatakta okuduğum kitaptan, Cees Nooteboom'un kitabından söz ediyor :

Şişman Adam kibirli saçmalıklardan hoşlanmaz, diye düşünüyor Şişman Adam. (...) Böyle bir şey nereden aklına geldi, bununla ne söylemek istiyorsun, sen kendini ne sanıyorsun, seni içerik yoksunu, burnu havada yazar bozuntusu?

İçimdeki ilk dürtü, karşı çıkmak, burada söz konusu ettiği insanın benim hoşlandığım, özel bir biçimde kendimi yakın hissettiğim biri olduğunu; ayrıca Nootebloom'un eserlerine önem verdiğim ve içerik yoksunu yazar bozuntusu olarak nitelendirilmesini istemediğim, üstelik on gün sonra herkesin karşısında söyleşi yapacağım bi-

ri olduğunu söylemek oluyor. Ama karşı çıkmıyorum.

"Bu senin *Şişman Adam*'ın," diyorum.

"Ama haklıyım, değil mi?"

"Hayır, bence değilsin."

"Esprili bir yazı olduğunu düşünmüyor musun?"

"Ben esprili bulmuyorum."

"Peki, sence başkaları esprili bulabilir mi?"

"Bu olabilir, evet."

Bu akşam aynı zamanda, üzerinde çok da fazla düşünmeden, hem Ischa'nın kendisini yazmak istediklerinde engellenmiş hissetmesini önlemek, hem de kendimi onun yazdıklarından veya birisi hakkında düşünüp hissettiklerinden sorumlu hissetmemek için ona hiçbir zaman *Şişman Adam*'da kimin kim olduğunu sormamaya, aksine kendimi, içeriğiyle arama mesafe koymaya alıştırmaya karar veriyorum.

1991 Temmuzu'ndan itibaren her gün, bir gün önce nerede olduğunu, kiminle konuştuğunu ya da görüştüğünü, ne yaptığını veya evde ikimizin arasında geçenleri okuyabileceğim. Eğer gerçekte yaşananı biliyorsam bunu nasıl değiştirdiğini, hangi erkekleri kadına, hangi kadınları erkeğe dönüştürdüğünü görebileceğim, eğer bilmiyorsam tahminlerde bulunacağım, ama bunları ona söylemeyeceğim. Bu kendim için koyduğum bir yasa. Ve niçin böyle olduğunu da gayet iyi biliyorum. Daha doğrusu, bunun başka hiçbir şekilde değil de niçin böyle olması gerektiğini biliyorum.

Yıllar sonra bir gün ona, yanımda olmadığı zamanlarda da ne kadar çeşitli biçimlerde varlığını hissettirdiğini, kendisi bana bir şey anlatmadan da ne kadar farklı biçimlerde hakkında bir şeyler öğrendiğimi anlatacağım. Bu, haftalık bir dergide onunla ilgili bir söyleşide eski kadın arkadaşlarından birinin aklına geleni anlattığı, öğleden sonra radyoda, akşam televizyonda program yaptığı ve her günkü gibi *Het Parool*'ün üçüncü sayfasındaki makalesinin karşımda durduğu bir gün olmalı.

"Benden kaçamazsın," oluyor yanıtı bunun üzerine.

"Zaten kaçmak da istemiyorum," diyorum, "Ancak annen ve baban; bu şekilde onların durumunu her halükarda çok zorlaştırıyorsun."

Gece, yarı uykulu bir şekilde kenara yuvarlanıp yatağın yanına oturuyor, uykulu uykulu buzdolabına gidiyor ve ağzı dolu bir şekilde yatağa dönüyor. Gözleri yumulu, büzülmüş bir şekilde kendi kendine ağzındakileri çiğniyor. Yeniden kalkmaya çalışana kadar bekliyorum, onu yavaşça yastığa doğru bastırıp sarılıyorum. Ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyor.

"Klappje Salmonella, bu güzel bir isim. Artık adım bu olacak. Klappje Salmonella, iki p ile."

İlk kez tek başına bir eve çıktığında ve yaşamı boyunca yeterince kahve pişirdiği için bunu bir daha yapmak istemediğine karar verdiğinde kırk beş yaşındaymış. O zamandan beri hazır kahve içiyor, Nescafé'nin Cap Columbie'sini. Bana kahveyi nasıl hazırlayacağımı anlatıyor: Fincanın içine bir buçuk çay kaşığı kahve koyup üzerine kaynar su dökülecek. Tadının iyi olduğu bile söylenebilir.

Bu arada kahvaltı hazırlıyor.

"Yumurtanı nasıl istersin, Toscana usulü mü, Roma usulü mü?" Ocağın başında durmuş yorumlar yapıyor: "Yumurtaya önce tava bilinci verilir, sonra yağı sevmesi sağlanır ve sonra ortasından ikiye yarılır. Yumurtaya hoş sözler söylenir ve sonra kendi kendine hallolmaya bırakılır."

Kahvaltılarımızı alıp yatağa geri dönüyoruz, sevişiyoruz, konuşuyoruz, tekrar sevişiyoruz, sabahı bütün güne uzatıyoruz.

"Sevgilim, serçem, seninle cennette gibiyim," diyor, "Eğer karşılığında para ödememi istersen bunu da yaparım."

"İşini o kadar da kolaylaştırmak istemem," diyorum.

Cinsel yaşamımız hakkında gerçek düşüncelerimi söylemeye hâlâ cesaret edemiyorum.

Müzik dinliyoruz. Benim çok sevdiğim türden duygusal parçaların çok geniş bir çeşitlemesine sahip, kimsede görmediğim, dinlemediğim müzikler onda var. Pussycat, Benny Neijman, Freddy Quinn, ellili ve altmışlı yılların listebaşı parçaları. Pek iyi tanımadığım türleri de çalıyor, Amerikan hafif müziği, Fransız şansonları, Paolo Conte ve Lucio Dalla gibi İtalyanlar. Ischa, bütün dillerdeki parça-

lara zorlanmadan eşlik ediyor, arada bir de havaya kaldırdığı yumruklarını sallıyor.

Altmış beş metrekarelik bir alanda yaşıyoruz ve önümüzdeki yıllarda bu atmış beş metrekare içinde, en fazla zaman geçirdiğimiz yer yatak olacak. Günün hangi saatinde eve gelsem beni genelde sadece bir şortla bazen de bir pijamayla bekler. Ve benim de yaptığım ilk şey, giysilerimi çıkartıp üzerime bir pijama geçirmek. Giysilerimi Ischa yıkıyor.

"Pijamanı ve kazağını özel bir yıkama işleminden geçirdim; bu esnada bir süreliğine de olsa yanımda gibiydin. Giysilerini iki kez giydikten sonra çamaşır sepetine at. Bizde hep böyle yapılır."

Alışveriş yapmış, yemek pişiriyor. Evin içinde hep lezzetli şeyler kokuyor: Çorba, tereyağı, tavada et veya fırında piliç.

Sabahları ve akşamları dar alanın içinde birbirimizin peşi sıra dolanıyoruz. Tuvalete kadar arkamdan geliyor, kapının ağzında durarak konuşmasını sürdürüyor veya ben klozette otururken o aynanın karşısında tıraş olmaya başlıyor, yanında olmamdan ve benimle konuşmaktan hoşlandığı için işini bitirene kadar orada kalmamı rica ediyor.

"Yıkanmak, tıraş olmak ve üstüne başına çekidüzen vermek."

Ona göre en zoru çekidüzen vermek, sanırım haklı da.

Posta kutusunda, Ischa'nın Maastricht'te bir kitabevinde benimle söyleşi yapmasını isteyen bir organizatörden mektup var. Hakkımızdaki söylentiler daha ülkenin güneyine kadar yayılmamış. Organizatör, acımasız bir sorgulayıcı olarak Ischa'nın ufaklığı iyice sıkıştırmasını bekliyor ve medyanın bu kadar şişirdiği harika çocuktan geriye ne kalacağını merak ediyor. Mektubu yatakta birlikte okuyacağımızı ve acımasız sorgulayıcıyla ufaklığın haftalardır birlikte olduklarını öğrendiğinde yaşayacağı şoku düşünüp şimdiden güldüğümüzü elbette bilemezdi.

Sonra ailemi ve arkadaşlarımı herkesin karşısına ilk kez birlikte çıkacağımız bu söyleşiye davet etme hatasını yapıyorum.

Başıma gelecekleri henüz bilmiyorum.

Mart ayındaki o pazar günü muazzam bir kalabalığın Vrijthof'daki kitabevinin kapısının önünde birikeceğini ve bu görüntü

karşısında duyduğum korkuyla, bana güven ve destek veren Iscaha'ya her zamankinden fazla sarılacağımı bilmiyorum. Sıskalaşmış, âşık, esrik ve bağımlı görüntüm karşısında korkuya kapılacak olan annem ve kardeşlerimle bir an bile ilgilenemeyeceğim.

"Tanınacak gibi değildin," diyecekler daha sonra, "Tanınmaz haldeydin, gözün Ischa'dan başkasını görmüyordu."

Daha önce beni hiç bu durumda görmemişlerdi.

"Sadece, çocuğumu kaybettim, diye düşünüyordum," diyecekti annem daha sonra ve bu düşünceyle dönüş yolu boyunca ağladığını...

En yakın arkadaşım Paulien de beni eleştirilere boğacak ve o gün arkadaşlığımızın artık eskisi gibi olmayacağını anladığını söyleyecekti.

O pazar gününden sonra "Ischa'ya öyle dik dik bakmıştın ki," diyecekti, "Artık başka birine yer yoktu; bunun böyle kalacağını, ve bunun benim için de geçerli olduğunu anlamıştım. Şimdiye kadar sadece sen ve ben vardık ve bunu herkes biliyordu. Bundan sonra sadece Connie ve Ischa var. Ne istiyorsan onu yapabilirsin, ama gözlerimin önünde tercihini Ischa'dan yana yapman beni çok sarstı," diyecekti.

Birkaç hafta sonra Amsterdam'da beni ziyaret edecek ve o akşam, inanılmaz dostluğumuz ve her birimizin diğerinin yaşamı üzerindeki etkisi için ve ikimizin de bildiği gibi bu artık sona erdiği için ağlayacaktı. Ben ağlamıyorum ve bu beni şaşırtıyor. Yazmak istediğim kitabı yazmamı bana yasaklıyor.

"Yazarsan benden kurtulacaksın," diyor.

Aşk ve iş kesişiyor. Kitabım ve bu adam yaşamda aynı zamanda ortaya çıktılar ve ne kadar istesem de artık onları birbirinden ayrı göremiyorum, yaşamımı en çok hangisinin değiştirdiğini artık anlayamıyorum.

Ama değişti.

Eskiden Paulien beni savunmaya zorladığında ona çoğu zaman söylediğim şey, tam da en çok sevdiğim ve tereddütsüz bağlılığımı belli ettiğim insanlar tarafından sokağa, insanların arasına atıldığım, sonra da kiminle düşüp kalktığım belli olmadığı için eleştiril-

diğim ve uzakta tutulduğum olurdu.

"Ben en çok seninle baş başa olmayı seviyorum. Ne zaman ki başka başka insanlarla birlikte oluyoruz, işte o zaman pek sempatik görünmüyorsun gözüme."

Bu, değişik insanlardan, değişik zamanlarda, değişik biçimlerde duyduğum ve bende iz bırakan bir cümle. Buradaki duygu, beni kaybetme korkusundan kaynaklanıyor olabilir, ama bu korkunun yaslandığı güvensizlik, hep incitici oldu ve yanlış anlaşıldığımı düşündürttü. Bu cümlede, başkalarının bakışı bana yönelir yönelmez değiştiğim şeklinde örtük bir suçlama var. Bu, yapmak istediklerime getirilen üstü kapalı bir yasak. Yazmak ve kitaplarımı yayımlatmak istiyorum. Ama beni tanınmış biri haline getirecek bir işi seçtiğimde bazı insanların sevgisini kaybedeceğim. Başkalarının sitemlerine rağmen seçimimi işimden yana yaptığım andan itibaren de onları kendimden uzaklaştırmış olacağım. Beni bu şekilde istemiyorlardı. Böyle olursam beni sevemezlerdi.

Şimdiye kadar onlara vermeye cesaret edemediğim yanıt, *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nda gizliydi: Sevmeyin o zaman.

Haklıydılar elbette. Onların haklı oldukları nokta, tam da Ischa'nın beni sevmesinin ve aynı şekilde benim de onu sevmemin nedeniydi. Çünkü bu özgün iş için gerekli olan sevgi, bu noktada yeşeriyor. Şu doğru: Üç kişi, pekâlâ bir topluluk sayılabilir ki, ben topluluk için oynuyorum, onları eğlendirmek, sarsmak, öğretmek, öyküler anlatmak istiyorum.

Ischa'da da aynı şeyi müşahede ettim. Bu, gizlemeyle açıklama arasında, gerçeği söyleme isteğiyle bunu en büyük gizlilik içinde bile yapamama arasında oradan oraya savrulma hali; bu, sevginin özünün bilgi ve zayıf yanını göstermekten duyulan korkuyla, o büyük korkuyla boğuşma olduğunu anlamak. Yazmak, güçsüzlük katlanılamayacak kadar büyüdüğü için kalemle güce sarılmaktır. Yazan, bir süre için kendi kendine şiddet uygulamaktan, inkâr etmekten, yalan söylemekten, gizlenmekten ve kendisini farklı göstermekten vazgeçer, bir başkasının kendisine yapabileceklerinden duyduğu korkuya kapıldığında kendisini yapmaya mecbur hissettiği her şeyden vazgeçer. Zayıf yanını göstermek istemek hayalini

gerçekleştirme tehdidi yaratan birisi ortaya çıkar çıkmaz bu korku içinize düşer.

Yazmak, suskunluk, korku ve sıkılganlık, insanın gerçek ya da olası sahteliğe duyduğu tipik nefretten doğar; kurmaca, gerçeğe duyulan ihtiyaçtan fışkırır.

Bence, oyunculara, yazarlara, sahne sanatçılarına, yani kendilerini şu veya bu şekilde ortaya koymak isteyenlere çok fazla kibir atfediliyor. Bence bu gayretin -ve yeteneğin- kökeni kibirin tam tersi: Bu, kendini gündelik yaşamda dile getirmenin haklı veya haksız olarak hissedilen imkânsızlığı. Bu farazi imkânsızlık ancak başarısızlığa uğramış, anlaşılmamış veya yanlış anlaşılmış mesajların bir sonucu olabilir ve en acımasızı da sevgi mesajlarından kuşku duyulmasıdır. İnsanın davranışlarının temelinde yatan sevgiye yeterince inanılmamasıdır.

Yazarlar, oyuncular, gösteri sanatçıları, dansçılar, şairler ve fahişeler, hepsi de '-mış gibi'nin uçsuz bucaksız sahnesine çıkarlar. Bunu, gerçeği açıklama imkânını sadece '-mış-gibi'de buldukları için yaparlar. Kurmacanın sergilendiği sahnede gerçeğin üstündeki örtünün kaldırılması tehditkâr değildir, düş kırıklığına uğratmaz; çünkü kurmaca, oyuncuyu da seyirciyi de, gerçeğe bağlı kalınmayacağı bilindiği için dokunulmaz kılar.

Martın sonu yaklaşıyor. İki ay içinde kitabım yetmiş bin adet basıldı ve her gün yaklaşık bin tanesi satılıyor. İlk beş haneli rakama ulaşıldığında denetimimi kaybettim ve bu konuda bir fikir oluşturmaktan vazgeçtim. Sadece söyleşi yapanlar değil, arkadaşlarım ve yakınlarım da bu durumla nasıl üstesinden geleceğimi soruyorlar, ama bu bir felaket değil ve üstesinden gelinmeyecek bir şey yok. Üzerinde düşünmüyorum bile, açıklama da aramıyorum. Beni meşgul eden tek şey, bu adam ve ona duyduğum sevgi. Bu sevgi öylesine büyük ki, bazen birkaç saatliğine onu hissetmemeyi diliyorum, ama bu mümkün görünmüyor.

Bir akşam yatakta ona bu çok özel hikâyeyi anlatıyorum. Buna, televizyon dergisinde o akşam oynayacağını keşfettiğim bir film ve-

sile oluyor ve bu bağlam içinde ona kendimle ilgili, gerçeğe nasıl yaklaştığımla ilgili bir şeyler, benimle, benim dışımdakilerle arasında geçen hikâyelere dair bir şeyler anlatıyorum ve hikâyeleri korumak istediğimden, kurmaca gerçekliğin hikâyeyi bozacağından korktuğum için filmi seyretmeye çekindiğimi söylüyorum. Hikâyenin korku filmleri seyretmekle başladığını anlatıyorum, bu tür filmleri en çok küçük kardeşim Jos'la birlikte seyretmeyi severdim. Bu filmler bana kâbus gibi geldiği ve doğru dürüst bakamadığım için bir hafta sonra içeriklerini hatırlamazdım bile. Eskiden Jos'la annemleri ziyarete gittiğimizde aynı odada yatardık – o sol taraftaki yatakta, ben sağ taraftakinde. Uyumadan önce ondan son seyrettiğimiz filmi bir kez daha anlatmasını isterdim. Bu konuda fevkalade başarılıydı. Filmi her seferinde heyecan yaratacak biçimde anlatır, sonra orta yerinde gülerek ve son derece şaşırarak, gerçekten bunların hiçbirini hatırlayıp hatırlamadığımı, bir sonraki korku sahnesinin ne olduğunu, nasıl olup da bilemediğimi sorardı. Ama ben onun anlatım tarzıyla daha da korktuğum için gerçekten hiçbir şey hatırlayamazdım, hatırlamak da istemezdim. Bazen gerginlikten tırnaklarımı yerdim. Filmlerdeki diyalogları eksiksiz hatırlar, Amerikan aksanıyla konuşur ve bu arada artistin ses tonunu taklit etmeye çalışırdı. "*Here they are, mummy!*"* diyen bir çocuk ciyaklar ve birdenbire bütün odayı dans eden hayaletler doldururdu.

Bir keresinde, yine annemlerde kaldığımız bir akşam Jos, kısa bir süre önce sinemada Spielberg'in –hayli etkilendiği– son filmini görmüştü. Ben bu *E.T.* adlı filmi görmediğim için uyumadan önce filmi bana anlatmasını rica ettim. Jos bunun bir korku filmi olmadığını, daha çok insanın yüreğine işleyen bir film olduğunu, insanın başlangıçta çok iğrenç bulduğu -ki artık E.T.'yi iğrenç bulmuş olduğuna inanamıyordu bile- bir yaratığı dahi sevebileceğini açıkladı. Ama filmi yine de anlattı, anlatırken de Spielberg'in sanat gücü karşısında duyduğu hayranlığı belli etmeden duramıyordu. Anlatıya öylesine kapıldım ki, Jos yarı karanlıkta, kemikli ve biçimli işaretparmağını uzatarak yalvarırcasına "*Phone home, E.T., phone home*"** dediğinde gözyaşlarımı tutamadım. Jos, suratımı gördüğünde güldü, ben de onunla birlikte güldüm. Bundan sonra filmi bir

* İşte buradalar, anne!
** Eve telefon et, E.T., eve telefon et.

daha seyretmenin içimden gelmediğini söylüyorum Ischa'ya, çünkü kardeşimin E.T. versiyonunu bozmak istemiyorum ve E.T.'yi ona ait bir şey olarak, aile evimizdeki o akşama ait bir şey olarak, o akşam beni o kadar oyaladığı için Jos'a nasıl sevgi duyduğumu hatırlamak istiyorum. Ischa kendini kaptırarak dinliyor beni, bu hikâye için ve böyle kardeşlerim olduğu için beni kıskandığını söylüyor. Yapmacık bir kötücüllükle, hikâyemin onu film konusunda daha da meraklandırdığını söylüyor ve filmi birlikte seyretmemiz için beni kandırmasına izin veriyorum. Yatakta yastıklarımızı sırtımıza dayayıp, yorganı bacaklarımıza örterek E.T.'yi seyrediyoruz.

Film, bende hayal kırıklığı yaratıyor ve hüzünleniyorum. Ischa, bunu anlıyor. Beni neşelendirmeye çalışıyor. Şakacı bir ifadeyle bana bakarak işaretparmağını büküyor, önce kendisini gösteriyor, sonra yanağıma dokunarak yalvarıyor: *"I.M., C.P. Home?"*

Saat yedide çalar saat çalıyor. Birbirimize dönüyoruz. Kafamı yorganın altına sokup işaretparmağımı dışarı çıkartıyorum.

"Home!" diyor Ischa ve kendi işaretparmağını benimkine doluyor.

Sonra boxerını giyip üzerinde IBM'inin durduğu, pencerenin yanındaki masaya gidiyor. Bir dakika geçmeden büyük bir enerjiyle tek parmak yazmaya başlıyor. Kahvemizi hazırlıyorum, başını okşuyorum, tepesine bir öpücük konduruyorum ve elimde kitapla sıcak yatağa geri dönüyorum.

"Hazır!" diye bağırıyor kırk beş dakika kadar sonra.

Kalkıp masanın başına gidip lambanın altına oturuyorum. İki sayfayı özenle önüme yayıyor ve omzumun üzerinden benimle birlikte okuyor. Daha sayfayı okumadan o iki harf gözüme çarpıyor ve öfkeden boğulacak gibi oluyorum.

Son cümleyi okuduğumda, "Bu benim hikâyem, Is!" diye hiddetle bağırıyorum.

"Buna iznim olduğunu sanıyordum."

"Hayır, böyle bir şeye iznin yok. Bu *benim* hikâyem."

"Ama onu biraz değiştirdim," diyor, suçunu bilen bir ifadeyle.

"Davranışın çocukça. Küçük erkek kardeşimi küçük kız kardeşe dönüştürdüğün zaman, hikâyenin artık benim hikâyem olmaktan

çıkacağını mı düşünüyorsun. Bu benim hikâyem, öyle de kalacak, cebine koyup gitmene izin veremem."

"Hikâyeni kendin de rahatça kullanabilirsin," diye beni yumuşatmaya çalışıyor, "Kimse anlamaz; o zamana kadar benim yazım çoktan unutulmuş olur."

"Benim için önemli olan bu değil, hiçbir anlamı olmayan gerekçeler öne sürüyorsun. Sadece, sana bir şey anlattığımda ertesi gün bunun *Şişman Adam*'da kullanılıp kullanılmadığı endişesine kapılmak istemiyorum. Konularını kendin bulsan daha iyi olur, benim anlattığım bir şeyi kullanmak istersen de bunu bana önceden sormalısın. Bu durumu en iyi biçimde nasıl çözümleriz bilmiyorum, ama böyle olmayacağını biliyorum, aksi halde benden bir şeylerin çalındığı hissine kapılıyorum."

Bana bakıyor ve başımı okşuyor.

"Ceset kadar solgunsun," diyor kaygıyla. Haklı olabilir, çünkü kendimi çok kötü hissediyorum.

"Bu benim için çok önemli bir anı," diyorum, barışçıl bir tonda, "Bu yüzden yaptığını kötü buluyorum."

"Onu yırtıp atayım mı?" diye soruyor zayıf bir sesle.

"Evet, lime lime et," diyorum.

"*Home?*" diye acınası bir sesle yalvarıyor ve işaretparmağını soru işaretine dönüştürerek havaya kaldırıyor.

Parmağımı sallayarak karşılık veriyorum.

Her salı öğleden sonrası elinde küçük bir bavulla saat 17.00'de radyo programının yayınlanmaya başladığı Eik en Linde'ye doğru yola koyuluyor. Önceden, Cor Galis'in okuyacağı bir metin yazmış oluyor. Bu metinlerde Cor, ya mat yeşil deri kanapede onunla birlikte oturup televizyon seyrediyorlar, ya birlikte alışverişe gidiyorlar ya da telefonda konuşuyorlar; yani Cor, onun içini dışını bilen eşlikçisi. Ischa diyaloglarda, nevrotik, çocuksu, bencil, kıskanç, ama sempatik Izzyboy olarak görülüyor, Corrieborrie ise sağduyulu, babacan, sert, ama duyarlı ve hikâyenin sonunda ufaklığın davranışları karşısında kahkahalara boğulan yaşlı adam.

Dinleyiciler saftır, insan onları her şeye inandırabilir. Bir kısmı bu hikâyeleri Cor Galis'in kendisinin yazdığına inanıyor, daha bü-

yük bir kısmı Ischa ile ikisinin aynı evi paylaştıklarına ve akşamlarını yeşil kanapenin üzerinde yan yana geçirdiklerine inanıyor. Ama Ischa, Cor Galis'ten hoşlanmıyor ve ne program öncesinde ne de sonrasında onunla konuşuyor. İlişkileri selamlaşmakla sınırlı, vedalaşmıyorlar bile.

Program sunuşunda *Şişman Adam*, ne kadar tekil davranan biri ve masumiyetin cisimleşmiş haliyse, Ischa bir o kadar bağımlı, evli ve suçlu. Hitap şekli "Ischa ve ben" ve "biz." Kendi adıyla yazmaya başlar başlamaz, olağanüstü kendi kendini tanıma çeşnileri sunuyor, ama gerçeği kurmacaya dönüştürme yetisi de belirgin bir şekilde azalıyor.

Maastricht'te bir hafta sonu geçirip, pazartesi günü de Liyej'e bir kaçamak yaptıktan sonra, salı günkü radyo programı şu cümleyle başlıyor: "Sevgili dinleyiciler, dün, Ischa'yla birlikte öğleden sonra Liyej'de dolaşırken."

Biz, Izzy ile ben yani, orada öyle dolaşırken, oradaydık 'evet', hay melun, hay, ne kadar da mutluyduk!

Bu doğru, Liyej'de gerçekten de mutluyduk. Köprülerden birinin üzerinde durduk, Ourthe-Meuse'ye baktık ve o, bir keresinde babasıyla yaptığı bir yolculuğu anlattı. Dokuz veya on yaşındaydı ve babası ağır sırt çantasını ona taşıtıyordu. Elsass'da dolaşıyorlar ve babasının savaş öncesinden tanıdığı bir köprüyü arıyorlardı. Amsterdam'daki yürüyüşlerinde olduğu gibi babası durmadan anlatıyordu – ülkeden ve tarihinden, şairlerinden, yazarlarından ve ressamlarından söz ediyordu. Yanında bir harita vardı ve sonunda yoldan geçen birisini durdurup köprünün nerede olduğunu sordu. Köprü artık yoktu. Babasının haritası da savaş öncesinden kalmaydı. Ischa, bunun üzerine çok öfkelendiğini, ama aynı zamanda da ölçüsüz bir acıma duyduğunu anlattı. Bu duyguyu tanıyorum. İnsan, ancak çok yakınlarının uyandırabileceği iki karşıt duygu arasında parçalanmış gibi olur.

"Anneme oradan bir kart yazdı. Son cümlesi şöyleydi: 'Is de bildiğin Is işte.' "

"Ne kadar güzel," dedim.

Biz bu köprünün üzerinde kol kola durduk, ben ona Is'in bildiğimiz Is gibi kalmasını istediğimi, kendi istediği şeyleri yaptığında kendimi ona daha yakın hissettiğimi söyledim.

Az sonra bir şeyler yemek için köprüden görmüş olduğumuz bir restorana gittik. Orada Simenon'dan söz etmeye başladı. Genç bir gazeteciyken Paris'te onu ziyaret edip söyleşi yaptığında duyduğu hayranlığı başka hiç kimse için duymamış. Çok sıcak bir yaz günüymüş. Ischa, bu adamın karşısında oturuşunu, ara sıra piposunu yakışını ve hikâyesini anlatışını tekrar görür gibi.

"Ayrılırken elimi tuttu ve bedenine bastırdı. 'Bakın,' dedi, 'Terden sırılsıklam oldum.' Öylesine büyük bir adamın genç bir hayranına böyle davranması ne harika değil mi?"

Fahişeler ve pezevenkler restorana girip çıkarken biz orada saatlerce oturduk ve konuştuk. Ona hayatımda kendimi hiçbir zaman şu anda, onun yanında olduğu kadar tek-başınalıktan uzak hissetmediğimi ve kendi kendime şu andaki duygumu -yalnızlıktan tamamen arınmış değil, ama neredeyse öyle- açıklayacak bir sözcük olup olmadığını sorduğumu anlattım.

"Biz iki-başımızayız," diye yanıtladı.

Ertesi gün Maastricht'te istasyonda Amsterdam trenini beklerken ona sarılıyorum ve sonsuza kadar birlikte olmak istediğimi söylüyorum. Çekingence gülümsüyor.

Oturacak iki yer ararken bir anne ve çocuğunun önünden geçiyoruz. Çocuk annesine sımsıkı sarılmış.

"Çocukken yaşamı hep böyle hayal ettim," diyor az sonra. "Birisine böyle yaslanabilsem mutlu olacağımı düşünürdüm."

Her salı radyo programı başlamadan az önce bana telefon ediyor.

"Dinliyor musun?"

Evet, dinliyorum. Radyo dinlemeye alışkın değilim, bu yüzden biraz yitik, başka bir şey yapamaz halde kanapenin köşesinde oturuyorum ve nereye bakacağımı bilemiyorum.

Şişman Adam'da *E.T.*'yi konu edindiği makalenin üzerinden bir, bilemedin iki hafta geçti. O zamandan beri işaretparmağı esprisini unutmadık, artık işaret parmaklarımızı birbirimize doğru hafifçe bükerek selamlaşıyoruz.

O salı, bütün gün beni düşündüğünü ve özlediğini söylemekten başka anlatacak bir şeyi olmadığı halde birkaç defa telefon ediyor. Ischa'nın yayındaki ilk konuğu Tom Layone. Ischa, konuğu ne ol-

duğunu anlayamadan bir biri ardına acınası "*Home*" sesleri çıkartıyor. Evde, oturma odasında ise bunlar çiftleşme sesleri gibi çınlıyor. Bu çağrıya daha fazla dayanamıyorum, radyoyu kapatıp bir taksi çağırıyorum ve doğruca Eik en Linde'ye gidiyorum.

Şoföre, "Acelem var!" diyorum. "Kocam çağırıyor."

Şişman Adam'da kimin kim olduğunu asla sormamaya karar verişim gibi, Ischa açıkça istemeden Eik en Linde'ye gitmemeyi de şiar edindim. Bunlar kendi isteğime ters olarak aldığım kararlar. Aslında her şeyi bilmeyi isterim. Günün her saati, her anı onun yanında olmayı isterim. Ama yapmak istediğim her şeyi yapacak olursam benimle yaşamak çekilmez, bunu da biliyorum.

Birkaç kez içinde kız arkadaşı küçük filozoftan söz ettiği *Şişman Adam*'lar yazdı.

"Senin yerinde olsam bundan vazgeçerdim," diyorum günün birinde. "Şişman Adam yalnızken daha iyi."

"Amerika'ya gideceğiz," diyor. "Orada sana en sevdiğim sokağı göstereceğim."

Paskalya tatilinde pazar günü yola çıkacağız, bir akşam öncesinde bir talkshow'a konuk olarak katılacak. Programın çekimi Amsterdam'da Rembrandtplein'de yapılacak. Ona eşlik ediyorum.

"Şimdi karım biraz küçük bir Sokrates gibi görünüyor," diyor çekimden kısa bir süre önce söyleşiyi yapacak olan adama, "Ama ne zaman yolculuğa çıkacak olsak hep böyle olur."

Bu bizim birlikte ilk yolculuğumuz.

Ertesi sabah New York üzerinden Los Angeles'e uçacağız. Şimdiye kadar hiç on gün boyunca yirmi dört saatin tümünü birlikte geçirdiğimiz olmamıştı. Son günlerde gerginlikten birkaç kez birbirimize girdik ve sonra yine barıştık. Kavga etmeye alışkın değilim, ama gece gündüz hayalimde kavga ederim, çünkü özlemiş olduğum, şimdiye kadar alıştığımdan daha açık yaşamamı sağlayan net ve güvenilir bağlar içindeki bir durumu her zaman bir kazanım olarak gördüm. Kızgınlıkların böylesine anında dışavurumu, zihnimde büyük bir beceriyle sürdürdüğü, ama otuz beş yıllık yaşamım boyunca tek bir kişinin bile duymadığı bütün o öfkeli monologları da

gereksiz hale getiriyor. Bazen onda yarattığım güvene kendim bile şaşırıyorum, bazen de kavga etmek düşündüğümden çok daha tatsız olduğu için korkuyorum. Ischa o gün söyleşi sırasında, ailesinin evinde kavga etmenin tek iletişim biçimi olduğunu ve bu yüzden de kavgayı hep bir sevecenlik biçimi olarak algıladığını söylüyor.

"Bil ki eğer birisiyle kavga ediyorsam, bu iyiye işarettir" diyor.

Duyduğum büyük rahatlamayla asabi kahkahalar atıyorum. İçimde olup bitenleri biliyor. Kendi kendime hep böyle mi olacak, beni rahatlatmayı hep başaracak mı, diye soruyorum.

Tatilimiz bittikten sonra Tas'a programı izleyip izlemediğini, beni görüp görmediğini soracak.

"Peki, onu nasıl buldun?"

Beni beğendiğini ve çok güzel güldüğümü söyleyecek Tas.

"Hem de sık sık gülüyor..." diye ekleyecek, "Utangaçlıktan."

Ertesi sabah ben, önce bavulları mı toplamak istediğimi, yoksa biraz oturmamın daha mı iyi olacağını bilemediğimden dağınık bir şekilde kahve termosu ve bavullar arasında gidip gelirken, "Bu böyle olmaz!" diye bağırıyor Ischa.

"Şu anda ben de sinirli ve hummalı bir hal içindeyim, sen de böyle olursan her şey kontrolden çıkar. Birimizin serinkanlı düşünmesi lazım."

"Hiç değilse bunu bu kez yapabilir misin?" diye yalvarıyorum, "Bir dahaki sefere de ben yaparım."

Kendi kendine gülüyor. Niçin güldüğünü biliyorum. Geleceğe ilişkin her değinme onda gülme isteği uyandırıyor, çünkü kendisine güvenip güvenemeyeceğini henüz bilmiyor, bir geleceğimiz olup olmadığından emin değil, şimdiye kadar hep olan şeyin yine olacağından, yani günün birinde doyacağından, korkusundan ve utancından bunu haftalarca veya aylarca gizleyeceğinden ve sonra bir anda söz konusu kişinin hayatından çıkıp gideceğinden korkuyor.

Bu tür hikâyeler anlatılır erkeklere dair: Adam akşam sigara almak için evden çıkar ve bir daha asla dönmez; işte tastamam böyle bir adam duruyor önümde, ona ne zaman sorsam, terk etmenin nasıl bir şey olduğunu. Kadınların durumu haftalar ya da aylar öncesin-

den fark edip etmediklerini, gerçekleştirmek için sadece uygun anı bekleyip beklemediklerini, korkunç kararı hissedip hissetmediklerini soruyorum.

"Bildiğim kadarıyla, hayır," diye yanıtlıyor huysuzlukla.

Bu benim başıma gelmeyecek, diye düşünüyorum ve bunu ona da söylüyorum. Sevinmiş gibi görünüyor, ama yine de, mutsuz olma pahasına rağmen bundan nasıl emin olabildiğimi soruyor.

"Seni bazen içi dışı bir insan olarak görüyorum," diyorum.

Bana bu kadar gülmek zorunda sanki.

New York'da Los Angeles uçağına binmek için çok az zamanımız var ve ancak bavullarımız elimizde bir perondan diğerine koşarak bunu başarabiliyoruz. Biz biner binmez uçağın kapısı kapanıyor. Ter içinde birbirimize bakıyoruz.

"Pekâlâ güzel bir yolculuk yapabiliriz," diyor sevinçten yüzü ışıldayarak.

Evet, bunu yapabiliriz.

Kendimden biliyorum bunu, ancak yolculuklarda daha da iyi anlıyorum, genelde başka kentleri, başka coğrafyaları tanımak için yolculuğa çıkılır. Bu bakış açısı bana pek uygun değil. Manzaralar, çöller, engebeli araziler, tuvalden fırlamışçasına güzel, küçücük köyler, köy meydanları, denizler, nehirler, göller; bunların güzelliği aklımda ancak bölük pörçük yer ediyor. Benim hatırladıklarım düşünceler, konuşmalar, duygu durumları; bunların tümü de yolculuğu birlikte yaptığım kişiyle, yanımda olan, benimle yiyen, içen, uyuyan ve her seferinde benim gördüğümden fazlasını gören, çevreyi bir ölçüde benim için de izleyen kişiyle ilintili.

Ischa'nın görsel hafızası muhteşem. Bir keresinde Pacific Coast Highway 1'de yol alırken bir sonraki virajın ardında nasıl nefes kesici bir manzarayla karşılaşacağımı söylüyor, Santa Barbara'da bütün Kaliforniya'nın en lezzetli *clam chowder*'larını* yemek için Pier kıyısında kısa bir mola vereceğimizi biliyor. Sonra Guadelupe ile San Luis Obispo arasında bir yerde, yol kıyısındaki köhne bir res-

* İstiridyeli sebze çorbası.

toranda o zamana kadar yediğim en iyi hamburgerlerle tanışacağım. Eğer hâlâ halimden hoşnut değilsem, San Luis Obispo'yu geçince, alelacele Highway 1'den 101 numaralı yola girip Santa Margarita gölü kıyısında, birkaç iflah olmaz alkoliğin arasında, günün saatlerdir hasretini çektiğim ilk Bloody Mary'sini ısmarlayacak, çünkü karısını tanıyor.

Mutluluğu anımsıyorum.

Öylesine büyüktü ki, canımı yakıyordu.

Ona baktığımı ve onun da aynı şeyleri hissettiğini, benim kadar mutlu olabildiğini ve mutlu olma tarzlarımızın birbirine benzediğini her zamankinden daha açık bir şekilde gördüğümü de anımsıyorum. O da benim gibi, fazla mutluluktan olsa gerek öfke duygusunun yarattığına benzer bir şekilde çığlık atıp haykırabiliyor, onda da bende olduğu gibi mutluluğun şiddeti sonsuz bir öfke ve çaresizlikle akraba.

"Benimle olmak hoşuna gidiyor mu?"

"Evet," diyorum, "Mutluluktan tepiniyorum."

"Şimdi söyleyeceğim şey belki de çok tuhaf gelecek..." diyor birdenbire, düşünceli bir ifadeyle, "Tanıdığım kadınlar içinde bana benzeyen ilk kişisin. Üstelik bunu nasıl tanımlayacağımı bile bilmiyorum. Daha da kötüsü, bugüne kadar az da olsa bana benzeyen bir kadınla olmanın hiç hoş olmayacağına inanırdım, oysa son derece hoş bir şeymiş."

"Bunu anlıyorum," diye karşılık veriyorum.

"Talihsiz kadın," diye bağırıyor bunun üzerine ve kolunu, önümüzdeki iki yüz mil boyunca bir daha çekmeyeceği boynuma atıyor.

Ischa araba kullanamadığı için, şoförlüğü ben üstleniyorum; büyük, beyaz bir Chevrolet Cavalier'in direksiyonunda oturuyorum, Ischa da yanımda oturuyor. Bu bizim ilk araba yolculuğumuz, ve bu yolculuktaki pek çok şey gibi bunu nasıl yaşayacağımız da önemsiz değil. Yatakta, merakla ve yarı uykulu mırıldanarak, bunun onun için çok fazla ve çok uzun olduğunu söylüyor. 'Bu-

nun'un, 'uzun ve çok'un ne anlama geldiğini soruyorum.

"İşte böyle, yan yana," diye yanıtlıyor.

Ben de arabada benzer şeyler hissediyorum. Arabada herkesin varlığına katlanamam; bu, yataktaki durum gibidir, fazlasıyla yakın ve bahanesiz.

Arabayla dolaşmak, bir yerden başka bir yere gitmek hoşuna gidiyor, bunu hissediyorum. O da benim gibi seyir halindeyken hayal âlemine dalıp düşüncelere boğulabiliyor. Sağ elinin küçük parmağı nasır çıkıntılarıyla dolu. Bir şey zihnini kurcaladığında bu parmağını ağzına sokuyor ve ısırıyor. Böyle enginlere dalmaktan büyük keyif alıyor.

İki saatte bir verilmesi önerilen molalara asla uymadım, rahatlıkla altı, yedi saat direksiyon başında kalabiliyorum ve durup da bu tenekeden istiridyeyi terk etmek zorunda kalacağım anı düşünmek hiç hoşuma gitmiyor.

San Simeon'da Chevy'yi sahildeki bir 'Best Western'in önüne park ediyoruz. Çıkmadan önce gösterge tablosunu okşayıp Chevy'ye çok uslu bir çocuk olduğunu, annesinin ve babasının şimdi bir şeyler yiyip içmek ve uyumak için onu biraz yalnız bırakacaklarını, ama yarın sabah yine görüşeceğimizi söylüyorum. Ischa kendini tutamayıp gülüyor, yaptığımı aptalca bulduğu için değil, bilakis, yapmak istediği, ancak bastırmak zorunda kaldığı bir şey olduğu için gülüyor.

Pasifik sahilindeki Best Western, önümüzdeki yıllarda Amerika'da konaklayacağımız pek çok hotel ve motelden ilki. Best Western'lerin çoğunun görüntüsü bu ilk motel gibi, üst katında teras bulunan, bazılarına sandalyeler konmuş, bazılarına konmamış iki katlı, gri binalar. Dairemize girdiğimizde Ischa eve dönmüşcesine etrafta dolaşıyor. Sevinçle banyoya koşturuyor ve elinde iki bardakla geri dönüyor.

"Merhaba bardaklar!" diyor, "Sizleri yeniden görmek ne güzel. Bu kez birinizi eve götüreceğim."

Bunlar, üzerlerinde *Best Western Independent Worldwide Lodging* yazan su bardakları. Amerika'da, bu hudutsuz dünya parçasında, en sevdiği şeyin, gittiği ve kaldığı her yerde bir dilin konuşul-

ması, birbirine benzer hoteller, süpermarketler, aynı restoran zincirlerinin bulunması, hepsinin de her yerde aynı biçimde dekore edilmiş olması ve buralarda aynı yemeklerin sunulması olduğunu söylüyor.

"Eğer bir eyaletten diğerine gittiğinizde, Cleveland'daki McDonalds'da, hamburger de Luxe'ü Houston'da ısmarladığın gibi ısmarlayamazsan, bir ülke nasıl bütün olabilir ki," diyor.

"Bu, dine benzer bir durum," diyorum.

"Evet, tastamam bu," diye onaylıyor, "Bu bir din!"

Ne zaman yola çıkacağımıza Ischa karar veriyor ve bu karar hep ani geliyor. Bu bana son derece uygun, çünkü beni, zaman duygusu da dahil olmak üzere her türden insiyatif kullanmaktan kurtarıyor. Onunla beraber olduğum günden itibaren zaman onun sorumluluğunda.

"Kocamla kurduğum ilişkinin kuralları çok belirgin, biliyor musunuz," diyorum, sanki bir başkasıyla konuşurmuş gibi, "Patron o."

Sadece "Gidiyoruz!" diyor, başka bir şey söylemiyor. Ve daha bunu söylerken ayağa kalkıyor, hoşuma gitmeyen taraf bu, çünkü karar anıyla uygulama anı arasında biraz daha fazla zamana ihtiyacım olabiliyor. Bunu ona birçok kez söyledim ve bu akşam bir kez daha söylüyorum.

Daha bavullarımızı açıp bir duş bile almadan restorana gidiyoruz. Girişte *Wait to be seated** yazıyor, biz de öyle yapıyoruz.

"Kötü kokmuyorum, değil mi?" diye soruyor Ischa.

Benim için Ischa kadar güzel kokan başka bir erkek yok, bunu ona da söylüyorum. Duymaktan asla bıkmasa da iltifatlar onu itikatsız ve utangaç kılıyor.

"Bunu bir kere daha söyle," diyor hafifçe kızararak, "Ama senin o Limburg aksanınla, ikincisinde sindirmem daha kolay olur belki."

Bir kez daha söylüyorum.

"Gerçekten mi?" diye soruyor.

"Vallahi de billahi de..." diyorum ve Limburg aksanını tüm yu-

* Sizi oturtmaları için bekleyin.

muşaklığı ve rehavetiyle öne çıkartıyorum, çünkü bunun onu güldüreceğini ve gülmeye yer açmak için de onu boğan utangaçlığı üzerinden atmak zorunda kalacağını biliyorum.

İlk bardak Cabernet Sauvignon'dan sonra geride bıraktığımız millerin gerginliği kaslarımda çözülüyor. Ischa benim için de ısmarlıyor. Steak ve *lobster tail.** Yemeği beklerken restorandaki diğer müşterilerle uğraşıyor, her biri için hikâyeler uyduruyor ve ara sıra bir şeyler karalamak için not defterini çıkartıyor.

"Şuradaki adama bak. Adam mütemadiyen çaresizce düşünüyor: Ben kimim? Ah, evet, evli bir adam."

Yemek geldiğinde, bunun şimdiye kadar yediğim en lezzetli yemek olacağını söylüyor. Haklı çıkıyor.

"Teselli verici bir düşünce değil mi?" diyor, "Bu ülkede, gittiğin her yerde, böyle yumuşak bir biftek ve yengeç bacakları bulabileceğini bilmek..."

Evet, bu düşünce gerçekten de hoş. Bu yemek hakkında söylediği şeyin bana fahişeler üzerine yazdığı bir şeyi anımsattığını söylüyorum; dünyanın her yerinde bulunabilmelerinin Amerika'daki yemekle ortak bir yanı var.

"Bunu hiç düşünmemiştim," diyor alçak bir sesle. Sağ gözü biraz seğiriyor. Belki de ona böyle şeyleri hiç söylememeliyim.

Bir an sessiz kalıyor, sonra neşeyle bana bakıyor.

"Eğer Davut olsaydım
Birçok mezmur yazardım
Tanrı şöyle dursun
Hepsini Connie Palmen'e adardım," diye dizeler uyduruyor.

"Öylesine aklıma geliverdi," diyor ve yüzü hafifçe kızarıyor.

Kalkmamıza karar verdiğinde restoran tamamen dolu. Kalkalım dediği andan itibaren huzursuz. Başını üzerimden ileri uzatıp bize servis yapmış olan nazik genç kadının dikkatini çekmeye çalışıyor. Üç kez ona doğru kredi kartını sallıyor, kadının dikkatini çekmeyi başarıyor, ama diğer masalarla uğraşmaktan bize sıra gelmiyor.

* Istakoz kuyruğu.

"Telaşlandırma kadını," diyorum.

Çok da fazla bekletmiyor ve gelir gelmez hemen bakamadığı için özür diliyor.

"*Sorry, I kept you waiting.*"*

Kredi kartını ve hesabı alıp gidiyor. Gülümseyerek garsonun özür cümlesini tekrarlıyorum ve Ischa'ya insanları gereksiz yere baskı altına soktuğunu ve bu yüzden de bir an beklettikleri için özür dileme gereğini hissettiklerini söylüyorum. Allah belasını versin; neyi bekliyor ki, Godot'yu mu?

Şaşıran o oluyor, ama hayretten ağzını kapatamayan da ben... Sandalyesinden masanın altına kayıyor ve göbeğini tuta tuta gülüyor.

Ertesi sabah kıkırdayarak uyanıyor.

"Godot, Godot!" diye fısıldıyor, "Ne kadar zekice ve ne kadar doğru bir tespit. Bu güne değin hakkımda söylenen en mânâlı şey bu."

Motelin balkonundan aşağıdaki kayalık sahili ve sahile vuran Pasifik'i görüyoruz. O sabah ilk hazırlanan Ischa oluyor, duştan çıkmış, mis gibi kokarak balkonda duruyor ve okyanusa bakıyor.

"Birazcık acele et," diye kapı aralığından sesleniyor, ama ben aceleden hoşlanmıyorum, hele sabahın erken bir saatinde hiç.

Kapının önünde durup bir şeyler mırıldanıyor. Yüzümden kan çekiliyor, hüngür hüngür ağlayabilirim.

Kahvaltımızı ederken, "Sabah seni o kadar etkileyen neydi?" diye soruyor.

"Senin söylediğin şey."

"İyi de, ben ne dedim ki?"

"Şunu söyledin: *'You've seen one, you've seen them all'*."** Söylediğin buydu.Ve bu benim için çok çok kötü. Çünkü diğerlerinde olduğu gibi olmasını istemiyorum, aramızdakinin özel bir şey olmasını istiyorum."

---

* Özür dilerim, sizi beklettim.

** Birini görmek, hepsini görmek demektir.

Böylesine sıradan bir şey söylemiş olmam onu çok etkiliyor. Kullandığım ifadenin Ischa için kitsch duygusunun sınırında olduğunu biliyorum. Böyle bir şey söylemeye kendisinin asla cesaret edemeyeceğini itiraf ediyor ve bana erişemeyeceği için de benden bir çocuk istediğini ya da en azından daha sonra Las Vegas'a vardığımızda benimle evlenmek istediğini söylüyor.

"Bunu ister misin?" diye soruyor.

Elbette isterim, ama bunu yapmayacağım. Bu da şimdiye kadar yapmış olduğu şeylere fazlasıyla benziyor benim için.

"Ayrılmak senin için zor değil, hatta memnuniyet verici..." diye yanıtlıyorum.

Evleniyor ve boşanıyordu, kaç kez olduğunu bile bilmiyorum, kiminle evlenip kimden boşandığını da... Bazen bunu kendisinin bile bilmediği izlenimine kapılıyorum. Diğer kadınları sormuyorum, çünkü geçmişinin bu bölümüne ilişkin ayrıntıları hiç merak etmiyorum. Ona ilişkin bilmek istediğim tek şey, niçin hep aynı şeyleri yaşamış olduğu, terk etmenin yapısına ilişkin bir bilgiye niçin ulaşamadığı.

William R. Hearst'ün malikânesini ziyaretimizden, girdiğimiz ilk süpermarketten hatırladıklarımdan daha az şey hatırlıyorum. Bunlar insanın Amerika'da tanıştığı binalar. Sanki tarihi bir kütüphane söz konusuymuş gibi yiyecek raflarını inceliyoruz. Her ambalajın üzerinde Amerikalılar'ın ölüm korkusu kendini belli ediyor. Daha paketin veya kutunun içinde nelerin *olmadığını* okuyabiliyorsunuz: Yağsız, şekersiz, kolesterol yapmaz, *fat-free*,* *sugar-free*** veya *cholesterol-free*.***

Ischa keyifle etrafta dolaşıyor, yukarıya, sağa, sola baktıkça her adımda daha da neşeleniyor.

"Ah, buna bayılıyorum!" diye iç geçiriyor.

Et reyonunda buzdolabının üzerine eğiliyor. Devasa parçalar halinde paketlenmiş etler karşımızda dizi dizi parıldıyor. Kollarını

* Yağsız
** Şekersiz.
*** Kolesterolsüz.

açıp rahat rahat iki kilo gelen bir bifteği sevgiyle kucaklıyor ve baştan çıkarıcı bir sesle konuşuyor: *"Hi folks! How are you doing today?"**

Arkasında durup, kollarımı beline doluyorum, yüzümü omuzlarının arasına gömüp ellerimi karnının üzerine koyuyorum. *"Hi handsome!"*** diyorum. Ağlayacak gibi oluyorum.

"Ne oldu?" diye soruyor neşeli bir ifadeyle.

Ne olduğunu tam olarak bilmiyorum, belki duyguların sürekli uyarılmasıyla, sevgiyle, mutlulukla ilgili. Şimdi günün yirmi dört saati beraber olduğumuz için varlığından günün yirmi dört saati etkileniyorum ve zaman zaman da bu beni yoruyor, ürkütüyor. Kolunu boynuma atıp bana gülümsüyor.

"İlişkimizin uzun süreceğine inanıyor musun?" diye soruyor.

"İnanıyorum," diyorum, "Hem uzun olacağına, hem de daimi..."

Geceyi geçireceğimiz Salinas'a giderken yolda Monterey'de mola veriyoruz. Saklayamadığı bir alaycılıkla, sonuçta edebiyat eğitimi görmüş olduğumu söyleyip ihtiyar Steinbeck'i onurlandırıp neler hakkında yazdığını görmem için mümkün olduğu kadar cilveli ve şuh bir edayla Canney Row'da dolaşıp dolaşmayacağımı soruyor. Okuduğu şeylerin gerçekte nasıl olduklarını görmenin kendisi için ne kadar önemli olduğunu, yoksa bütün o metinlerin neden söz ettiklerini anlayamadığını söylüyor. Aynı şey benim için geçerli değil, ama sohbet ederek Cannery Row'da gezerken The Fisherman's Wharf'ı gördüğümüzde ne demek istediğini yavaş yavaş anlıyorum ve hayal gücünden bu kadar çok şey beklediği için ona hayranlık duyuyorum. Benim okuma tarzımla onun okuma tarzı arasındaki fark beni etkiliyor, ama duyduğum hayranlık bir yana, şimdiye değin baştan savarcasına ve hoşnutsuzca okuduğumu, yeterince anlamadığım için yazara kendi sahip olmadığım bilgileri yüklediğimden azla yetiniyormuşum gibi bir savunma duygusuna kapılmaktan da huzursuzluk duyuyorum.

"Gerçekten bilmediğim bir şeyi bildiğim sanısına hiç kapılma-

* Merhaba arkadaşlar! Bugün nasılsınız?
** Merhaba yakışıklı.

dım," diyor. "Kitabı okuyup bitirdiğinde, sayfalara, belki de her sayfaya sinmiş Cannery Row'u görebilirsin, ama orada gerçekten ne anlatıldığını ancak şimdi anlayabilirsin. İnsanın burada kendisini bir konserve fabrikası bantında gibi hissettiğini ve üzerinde *Sardines and Co Inc.* yazılı bir tabelanın altından geçmek zorunda kaldığını ancak şimdi bilebilirsin."

"Evet, doğru, ama benim okuma tarzım çok farklı."

"Sen çevreni görmüyorsun," diyor "Buna yatkın değilsin. Sen bir düşün kadınısın."

Daha sonra, arabada diyor ki: "İnsan rahatlatılmak istiyor."

"Hele şükür!" diyorum.

"Şimdiki *âlimlik anlayışım* bu!" diye gururla belirtiyor.

Çeşitli gazetelerde Kitty Kelley'in Nancy Reagan biyografisi hakkında ayrıntılı söyleşiler var. Bu kadınla bir söyleşi yapmaktan çok hoşlanacağını söylüyor, Ischa.

Daha altı ay geçmeden Kitty Kelley adındaki bu kadınla Amsterdam'da karşılaşacak. Ona rehberlik ederek genelevler bölgesinde gezdirecek. Buluşmanın ertesinde gazeteye yazdığı yazıda ondan "Chanel ambalajı içinde bir sokak köpekciği" diye söz edecek. Yazıda onu baştan çıkararak Ruysdaelkade'ye götürdüğünü, bir fahişenin kapısını çalıp onunla birlikte içeri girdiklerini anlatıyor. O sabah yazıyı okuduktan sonra gözyaşlarına boğularak Ischa'ya onu fahişelere götürmüş olmasının beni kıskançlıktan hasta ettiğini söylüyorum.

Kelley'in yazdığı biyografiyi yolda bazı kitapçıların vitrinlerinde görmemize rağmen, ancak ertesi gün San Francisco'ya vardığımızda satın alıyoruz. Günlerden çarşamba, Ischa'nın ertesi gün bir *Şişman Adam* göndermesi gerektiği için çalışabileceği sakinlikte bir motel arıyoruz. Yalnız daha önce portatif daktilo almamız gerekiyor.

Ischa bu kadar büyük bir kentte bile bana her zamanki kadar ko-

laylıkla rehberlik ediyor. Aldığım ilk longplay'de Scott McKenzie'nin şarkısında söylediği devasa bir çelik bulvar olan, Oakland Bridge üzerinden kente giriyoruz. "Buradan sağa dön, şuradan da sola." Ischa'nın hotel, restoran, gezecek ve kalacak yer bulma konusunda altıncı duyusu gelişmiş durumda. Her zaman boş odası olan bir hotel veya motel bulabiliyor. Bu kez şehrin merkezinde, Union Square'e iki adım mesafede, yedinci caddede bir motel buluyoruz, 'Flamingo Motor Inn.' Hemen karşıdaki hotelde ise *Şişman Adam*'ını Hollanda'ya fakslama imkânı var. Ischa'ya daktilo almaya gitmeden önce hotelin barına doğru küçük bir kaçamak yapıyoruz ve benim için Bloody Mary, onun için de votka ve lime juice ısmarlıyoruz - why not.* Âdet olduğu üzere barda zamanı silen bir loşluk hâkim ve San Francisco'daki bu bar, daha sonra hoşlanacağım bütün barların ilk kopyası olacak. Bu belki de barmenle ilgili bir şey.

Adı Laszlo. Ischa onunla sohbet etmeye başlıyor ve David Lynch'in *Blue Velvet* filmi üzerine konuşuyorlar. Yarı karanlıkta, sekans sekans bir sihir oluşuyor, iki adam birdenbire ağızlarına oksijen maskesi takan, gürültüyle soluk alan, onlara gülmemek ve oyunu bozmamak için kendini *In Dreams*'i söylemeye veren ve arada bir birine *"Mummy loves you"* diye fısıldayan Isabelle Rosselini'ye şehvetli bakışlar gönderen Dennis Hopper'e benzemeye başlıyor.

"Daha önce hiçbir filmi bu film kadar iyi anlamamıştım," diyor Ischa bana. Bunun nedenini anlayabiliyorum ve ona dudak ucuyla gülümsüyorum.

"Cinsellik, korku ve acizlik," diyorum.

Bu Ischa'nın soluğunu kesiyor. Bana sarılıyor ve barmene hayretini dile getiren bir çığlık atıyor: " *This is the real disaster: my wife understands me*!"**

İkimiz de içmek istiyoruz ve masamızda kalmaya karar veriyoruz, birbiri ardından votka ısmarlayıp bu film üzerine, *Şişman Adam* üzerine, bu kez konunun Amerika'da geçip geçmemesi üzerine ko-

* Neden olmasın?

** Asıl felaket bu: Karım beni anlıyor!

nuşuyoruz. Güzel bir kadın bardan içeri girdiğinde ve Laszlo'ya ayaküstü bir öpücük verip mantosunu tezgâhın arkasına astıktan sonra bardakları parlatmaya başladığında neredeyse bir saattir oturduğumuzu fark ediyoruz. Laszlo onu tanıştırırken adının Naomi olduğunu söylüyor.

"Burada *JAP* dedikleri bu işte..." diyor Ischa, "Gerçek bir *Jewish American Princess*." Kadını etraflıca inceliyor ve telefon çaldığında Laszlo'ya, eğer kendisini arıyorlarsa orada olmadığını söylemesini işaret ederken kulaklarını iyice açıyor. Kadına bir bakış bile lütfetmiyorum, çünkü kıskanıyorum. Bundan utanç duyduğum ve kıskanç bir kadın gibi davranıldığında erkeğin yüreğine dehşetli bir korku düştüğünü bildiğim için belli etmemeye çalışıyorum, ama bu pek de kolay olmuyor, çünkü insanların arkasından konuşmak ya da işaretler yapmak gibi ikiyüzlü davranışlardan ve bulunduğun bir yerde yokmuş gibi davranmak benzeri yalancılıktan ne kadar nefret ettiğimi söylerken sesim çok gergin çıkıyor - "Bundan nasıl nefret ediyorum bilemezsin, çok küçük gördüğüm bir davranış biçimi."

"Sen o zaman benim annemi görmeliydin," diye yanıtlıyor Ischa, neşeli bir sesle ve annesini taklit ediyor. Annesinin nasıl tek bir kelime söylemeden dudaklarıyla abartılı hareketler yaparak sözcükleri "değişik" biçimde oluşturduğunu ve bu arada sol eliyle sağ elinin üzerine birkaç kez vurduğunu taklit ederken tekrar yaşar gibi olduğunu görüyorum. Ischa buna kendisi de yürekten gülüyor, ben de gülüyorum, ama canım yanıyor. Onun duygusunu anlamanın yarattığı etkiyi gülerek üzerimden atamıyorum, gözlerim yanmaya başlıyor ve gelen gözyaşlarını tutamıyorum.

"Yine ne oldu?" diye soruyor Ischa, yarı şaka yarı ciddi bir şaşkınlıkla. Aslında ben de duyduğum kaygıyı yersiz ve abartılı buluyorum, kendimi toparlayamadan, herhalde o ağlamadığı için ağladığımı söylüyorum.

"Eh, o zaman bunu sürekli yapmak zorunda kalabilirsin," derken sesinde hissettiğim hafif öfke beni ürkütüyor. Bu öfke elbette son derece haklı bir öfke, diye düşünüyorum bir anda, kendimi ne sanıyorum ki. Söylediklerimi biraz hafifletmek için günah çıkartıyorum ve o güzel kadına o kadar ilgi gösterdiği için biraz da kıskançlık duyduğumu ve kıskançlık duyduğum zaman kendimi çok

çekilmez bulduğumu söylüyorum.

"Ama ben böyle kadınlardan hiç hoşlanmam ki..." diyor kızgınlıkla, "Böyle biriyle ilişkim olmasını asla ve gerçekten istemem. Haydi gidiyoruz!" diyor sonra. "Yazmam gerekiyor."

Market Street'te kendisine portatif, parlak kırmızı bir daktilo alıyor. Sonra motel odasında, iki kutu diet kola, bir paket kâğıt ve bir paket Merit'le donanımını tamamlayarak küçük masanın başında tezgâhını kuruyor. Üzerinde bir şekilde hâlâ bir sıkıntı kalıntısı var, ama bunun pek üzerinde durmamaya karar veriyorum. Önce *Şişman Adam*'ını yazsın, devamına sonra bakarız, diye düşünüyorum. Küçük bir mekânda birlikte olmaya alışkın olmamıza ve bunun onun yazmasını engellememesine rağmen bu kez onu yalnız bırakmayı daha yerinde buluyorum. Gerçi bu bana göre iş değil ve nasılsa bir şey görmeyeceğim için San Francisco'nun sokaklarında tek başıma dolaşmayı da hiç istemiyorum, ama insanın bazen aslında pek yapmak istemediği şeyleri de yapması gerektiğini biliyorum ve şimdi bunun zamanı geldiğine inanıyorum.

"Nereye gidiyorsun?" diye soruyor Ischa.

Butiklerin olduğu caddeye gidip geleceğim, diyorum ve yanımdaki giysilerin buraya uygun olmadığı, terlettiği, daha havadar şeyler almak istediğimi söylüyorum.

"O zaman Macy's'e git," diyor, "Orada en azından şık şeyler var, zira senin güzel görünmeni istiyorum."

Kendisini zorladığı halde neşeli görünmeye çalışmasının beyhude bir girişim olduğunu görüyorum. İki *Şişman Adam*'ı birden yazmak istiyor ve bunun için bir buçuk saate ihtiyacı olduğunu, benim de o zamana kadar dönmemi istediğini, niyetinin benimle birlikte şehre gitmek olduğunu ve canının hiç çalışmak istemediğini söylüyor.

Dışarı çıktığımda güneşten rahatsız oluyorum. Gün ışığından mümkün olduğunca çabuk kurtulmak için doğruca Macy's'e gidiyorum. Mağazanın içinde kendimi kaybolmuş hissediyorum. Günlerden beri ilk kez Ischa yanımda değil ve bir buçuk saati onsuz nasıl geçireceğimi bilememek, onsuz hiçbir şey yapma isteği duymamak beni korkutuyor, ayaklı bir yoksunluk abidesi gibi dolaşıyo-

rum. Attığım her adımda, anlaşılması zor bir durumda olduğumu düşünüp, bedenimin her bir hücresiyle ona bağlı olmamın, onsuz her şeyin anlamsız görünmesinin sağlıksız olduğu konusunda kendi kendimi uyarıyorum, buna karşı mücadele etmem ve eskiden nasıl biri olduğumu hatırlamam gerektiğini düşünüyorum, o tek başına yaşayan, tek başına davranan, yalnızlığından keyif alan, tek başına alışverişe çıkmaktan hoşlanan beni... Bedenimi biraz daha yukarı çıkartan yürüyen merdivenin basamaklarında giderek melankolikleşiyorum. Her katta aranarak ortalıkta dolaşıyorum, ama ilgimi çeken küçücük bir şey dahi bulamıyorum. Sonunda küçük bedenler için özel bir reyonun bulunduğu en üst kata vardığımda her şeye iki kişinin gözüyle baktığımı ve bunun beni gerginleştirip kararsızlaştırdığını fark ediyorum.

Zamanım azalıyor. Askılardan gelişigüzel birkaç şey alıyorum, bütün o şık giysilerin içinde gözüme çarpan en gösterişsiz etek ve bluzu gözüme kestiriyorum. Aynaya baktığımda kendimi tanımakta zorlanıyorum, mütenekkiren gözüküyorum. Acelem var. Tezgâhtar bir kız bana güleryüzle yardımcı oluyor ve üzerimde gülünç duracak kadar büyük gelen eteği daha küçük bir bedenle değiştiriyor, ben de onun gayretini takdir etmek zorunda hissediyorum kendimi. On dakika sonra iki giysi parçası için 300 dolar ödüyorum ve elimde bunlarla kederli ve iki ayağı bir pabuca sokulmuş gibi San Francisco sokaklarında koşturuyorum, çünkü bir buçuk saatten daha fazla zaman geçirmiş bulunuyorum.

Ischa öfkeli. Şimdiye kadar onu hiç böyle görmemiştim. Bu öfkeyi, onun söylediği saati on dakika geçirdiğim için ben yaratmış olamam, bu öylesine ölçüsüz bir öfke ki, tek başıma nedeni ben olamam, evet, bu benim varlığımdan bağımsız, benim onun için henüz var olmadığım zamanlardan kalma bir öfke olmalı. Gerçekte böyle olmasa bile bu düşünce beni rahatlatıyor. Ischa'nın öfkesinin nedeni belki barda söylediklerim, belki geç kalmam, belki de bir süreliğine onu bırakıp yalnız şehre gitmiş olmam; neden her neyse son saatler içinde yaptığım bir şey ona, sanki onu kızdırmak istiyormuşum, bilerek ve amaçlı olarak öfkelendirmek istiyormuşum gibi gelmiş olmalı. Ama ben böyle bir şey yapmadığımdan yüzde yüz emin olduğum için öfkesi beni korkutmuyor, aksine çok sakin davranıyorum. O söylenmeye ve mızmızlanmaya devam ederken

ben Macy's'in torbasını açıyorum, satın almış olduğum giysileri yayıyorum. Düşündüğümden daha da kötü. Şimdiye kadar aldığım en biçimsiz, en çirkin şeyler. Onun huzursuz edici ifadesine aldırmadan giysileri gösteriyorum ve ona San Francisco'da, Macy's'de yaşadığım yüz dakikalık yalnızlığım, bu arada aklımdan geçenler, onun yokluğunu ne kadar duyduğum ve bu yüzden kendimi ne kadar budala ve nevrotik hissettiğim hakkında ayrıntılı bir rapor veriyorum. İfadesi biraz aydınlanıyor, ama henüz tümüyle geçmiş değil. Ancak iki dolu daktilo sayfasını ileri geri kaydırmaya başlayıp bu *Şişman Adam*'ları okumak isteyip istemediğimi sorduğunda en kötü evreyi atlatmış olduğumuzu biliyorum.

Okumaya başlamadan önce, "Bana tekrar inanmaya başladın mı?" diye soruyorum.

"Şimdilik evet, ama kesin bir karar vermiş değilim," diyor, ama ardından yine gülümsüyor ve içimin rahatlamasıyla kendimi tutamayıp ona sarılıyorum.

"Biçare yaramaz seni," diyor. "Eğer bir kez daha geç kalırsan, seni kıyma makinesinden geçireceğim."

Ancak günler sonra, *Şişman Adam*'da, San Francisco'da Yedinci Cadde'de loş bir barda, Yahudi prenses olduğu aşikâr bir kadın ortaya çıkıyor ve barmen Laszlo'yla orada bulunup da bulunmamanın mimik oyununu oynuyor. Ischa'nın betimlemesinde, soğuk duruşuyla biraz fazla çekici, ama bu yazı bana yine kavgamızı hatırlatıyor ve bu yüzden hakkında tek kelime bile etmiyorum. Sadece akşam, bu *Şişman Adam*'ın iyi bir yazı olduğunu ve o sessiz dudak oyununu bir yan cümle içine sıkıştırıvermesini çok yaratıcı bulduğumu söylüyorum: "Sanki bir sessiz film starı olarak kariyer yapma yolundaydı."

O zaman Ischa gurur ve çekingenlikle gülümsüyor. İlk adım olarak, onun kadınlara ilişkin korku ve heyecan ihtiyacına bir daha değinmemeyi istiyorum.

Onun yanına gider gitmez ondan başka şeyler de düşünmeye başlayabiliyorum. Yolculuğumuzun ilk gününden itibaren tam da bu ül-

kenin kendi geçmişim hakkında daha çok şey öğrendiğim yer oluşu zihnimde uğulduyor. Bu bana hem heyecan verici, hem de tuhaf geliyor. Çok kısa bir süre önce dünyaya kişilik oluşumu gibi bir konudan söz eden bir kitap gönderdim ve bu ülkede aynı konuyla ilgili çok farklı şeyler açığa çıkıyor. Ischa'ya aklımdan geçenleri ne kadar anlatsam yetmiyor; kendimi Amerika'ya Yunanistan gibi bir ülkeden daha yakın hissettiğimi fark etmek bazen çok değişik geliyor, oysa yüksek eğitimimi bütün zamanların en ünlü Yunanlısına adamıştım ve Yunanistan'da bu ülkede ne yapabileceğimi bilemediğim için sıkılmıştım ve kızmıştım da, çünkü diğerleri, görünüşe bakılırsa, neyin ardındakini gördülerse Akropolis'in altında kültürümüzün kökenlerini hissediyor gibiydiler.

Her düşünce sürecinin başında olduğu gibi Amerika'da da başlangıçta sözcükler, daha doğrusu sözcük öbekleri var ve sonunda neyi kavrayacağımı henüz bilmesem de bunun olgu ve kurguyla, gerçek ve görüntüyle, sıradanlık ve yücelikle ilgili olduğunu biliyorum. Bu tür sözcükler çok kapsayıcı ve bunlar bulabildiğim en çıplak sözcükler. Bu büyük sözcüklerin yardımıyla bir şeyleri küçük ölçüde anlamaya çalışıyorum. Gözlerimin önünde cereyan eden ve beni büyüleyen bir şeyleri, onunla ilgili bir şeyleri, beni meşgul eden bir şeyleri. Düşünmek hiçbir zaman kişiselliğin dışında değildir. Ne kadar soyut olsa da her zaman kişisel bir sorunu çözmek adına başlar.

Ischa'ya Kaliforniya'da üç gün kaldıktan sonra, kendi geçmişimle ve birlikte büyüdüğüm insanların geçmişiyle ilgili olarak Avrupa'da on sekiz yaşımdan beri yaptığım yaklaşık yirmi yolculuk boyunca gördüğüm yerlerden fazlasını gördüğüme inandığımı söylüyorum. Hatta üç gün öncesine kadar, yolculuklar yapmama gerek olmadığını, çünkü dört duvarımın arasında kalarak, başka ülkeleri gezip de kendi kendime durmadan nasıl olup da görecek hiçbir şey bulamadığımı, başkalarının ruh hallerini açıkça etkileyen ve kendi görüşlerinin, duyumlarının ve daha birçok şeyin kökenlerine dair insanı kıskandıracak bilgilere boğan o kiliselerden, katedrallerden, ören yerlerinden hiç etkilenmediğimi sorup durduğum yolculuklardakinden daha fazla şey öğreneceğimi düşünüyorum.

"Ve ben kesinlikle, ama kesinlikle hiçbir şey göremiyordum," diye Ischa'ya biraz da abartılı olarak yakınıyorum, "Bütün o zaval-

lı revakların, taş levhalar üzerindeki kabartmaların önünden ellerim arkamda, gözlerim yere çevrili, zihnimde hiçbir düşünce uyanmadan, gerçekten de hiçbir tahayyül, hiçbir izlenim oluşmadan yürüdüm. Düşüneceğim bir şey olmadığında da sıkılıyorum."

"Benim yanımdayken sıkılıyor musun?"

"Bir an bile sıkılmıyorum."

Kent merkezinde yaptığımız gezinti sırasında Union Square yakınlarında bir sokak kafesinde bir süre dinleniyoruz. Ischa, bütün bunların neyle ilgisi olabileceği hakkında bir varsayımda bulunup bulunamayacağını soruyor.

Elbette. Seve seve.

"Bu yaşamla ilintili bir şey," diyor tok bir sesle... Derin kanaat halinde... "Kendi kendimi övmek istemiyorum, ama bana kalırsa sen benimle birlikte yeniden yaşamaya başladın, şimdi hayattan daha az korkuyorsun."

Bu bana o kadar doğru geliyor ki ürküyorum.

Hatta daha fazlası.

Zamanını sakınmıyor. Ve söyledikleri beni altüst ediyor. Anlattıklarını duyan biri, beni çocukluğumdan beri tanıdığını, aynı aile içinde birlikte büyüdüğümüzü, gizlendiği bir yerden kardeşlerimin arasında nasıl hareket ettiğimi, annemle babamla ilişkilerimi, korkularımın ve cesaretimin nasıl geliştiğini ve yirmi iki yıllık çocukluktan sonra bir süre hiçbir şeye katılmak zorunda kalmadan sadece kitaplardan öğrenebilmek için Amsterdam'da Jordaan bölgesinde bir eve kapandığımı gözlemiş olduğunu düşünebilir. Ischa, Mia'dan -anneme ve babama ön adlarıyla hitap ediyor- söz etmeye başlar başlamaz yüzü yumuşuyor, çünkü ailemde en iyi anladığı kişi Mia. Anneme ne kadar benzediğimi, bunu hiçbir zaman tamamen fark edemeyeceğimi söylüyor, bunu kişiliği konusunda gözlerimi açmam için söylüyor. Çünkü Ischa'ya göre annemde yeterince takdir etmediğim bir şey var ve aynı özelliği kendisinin de taşıdığına inanıyor ve bunu görmeyi başaracağımı umut ediyor.

Benim kadar yaşama önem veren birinin nasıl olup da kendisini bu kadar hapsettiğine ve yaşama sanatından bu kadar az yararlandığına hayret ettiğini söylüyor. Bazen beni karanlık bir bodrum-

da bulmuş, küflü bir patates yığınının altından çekip dışarıya, aydınlığa çıkarmış gibi hissettiğini söylüyor. Güya kendime eğlenmeyi yasaklamışım da, birisi bana yaşamın tadını çıkartmam için izin vermesi gerekiyormuş gibi -öyle ki o birisinin kendisi olduğunu düşünüyor. Kendisinin ve Amerika'nın benim için aynı anlama geldiğini söylüyor, yani eğlence, yaşam, kendi yaşadığım zamanla bağlantı içine getiremediğim ölü, geçmiş zamanın aksine şimdiki zaman. Şimdi nihayet *home* diyebileceğimi söylüyor.

"Ama ben çok şey yaşadım," diye zayıf bir şekilde karşı çıkıyorum.

"*Face it*,* Conny!" diyor.

Bu doğru.

Korkunç derecede doğru.

Farkına varmadan düşündüğümüzden daha geç olmuş. Konuştuklarımız ikimizi de melankolikleştiriyor ve kenti gezmeye yarın devam etmeye, şimdi önce yemeğe gitmenin daha iyi olacağına karar veriyoruz.

"Küçük bir ıstakoz yemeğe ne dersin?" diyor.

Her zaman bayılırım.

"Eh, o halde şimdi gerçek bir *yaşam deneyimine* doğru yola çıkıyoruz. Çok yakın."

Sanki yıllardan beri bu şehirde yaşıyormuşcasına bir özgüvenle bir köşeyi dönüyor ve gururlu adımlarla Sam's Grill'e doğru yürüyor.

"Eee, benimle olmak hoşuna gidiyor mu?"

"Muhteşem. Peki, senin hoşuna gidiyor mu benimle olmak?"

"Bunu sana tam olarak söyleyeyim: Sonsuz bir hayranlıkla sınırsız bir panik arasında sallanıyorum."

Ardından *It's now or never*'i mırıldanmaya başlıyor.

İkimiz de çantamızda küçük birer not defteri taşıyoruz. O, günde birkaç kez kareli sayfalara eksik veya tamamlanmış cümleler yazı-

* Bununla yüzleş.

yor, *Şişman Adam* için. Ben de, yine kareli büyük boy okul defterine her şeyi temiz bir el yazısıyla yazıyorum, bütünlenmiş cümleler, düşünceler, Ischa'nın yorumları. El yazım çok küçük, Ischa gözlüksüz okuyamıyor. Yazımın gerçek bir filozof yazısı olduğunu söylüyor.

Onun yazısını dokunaklı buluyorum. Çocukkenki halini yazısından anlayabildiğimi söylüyorum, bir masanın başında öne eğilmiş oturuşunu, dilini dişlerinin arasına sıkıştırmış, büyük bir gayretle güzel yazmaya çalışarak yazısını babasına beğendirmeye çabalamasını görür gibi oluyorum.

"Ama bu bir yetişkin el yazısı, öyle değil mi?"

"Evet, ama küçük oğlan da aradan kendisini gösteriyor."

"Sence ben yetişkin bir erkek miyim?"

"Olmaktasın, sevgilim," diye yanıtlıyorum, "Olmaktasın."

"*I don't want money,*
I want Connie," diye dizeler uyduruyor.

Benim Jack Kerouac'la özel bir ilişkim yok, ama o, büyük ağabeyim Pierre'e ait biri. San Francisco'daki ikinci günümüzün sabahında, ünlü kitabevi City Lights'ı görmek üzere Columbus Avenue'ye doğru bir gezinti yaptığımızda üzerinde Jack Kerouac Caddesi yazan bir tabela görüyorum. Küçük bir sokağın köşesinde asılı. Kerouac'ın siyah beyaz bir gençlik resmi yukarıdan aşağı bana doğru bakıyor ve kardeşimi düşünürken yüreğimde bir acı duyuyorum, çünkü burada onun gençlik yıllarını etkilemiş bir adamın resmi asılı. Kardeşim ve en yakın arkadaşı. İsimlerini Jack Kerouac ve Dean Moriarty olarak değiştirdiklerinde on dört-on beş yaşlarındaydılar. Gerçi Belçika Ardenlerinin ötesine geçemediler ve bu yolculuğu da babamın kullandığı arabada emniyet içinde gerçekleştirdiler, ama kendi hayallerinde serseri birer gezgin, kendilerini yıkıma sürükleyen birer ayyaş ve *Lost Generation*'ın** yağmalanmış birer temsilcisiydiler. Ischa, kardeşlerimden her zaman sevgiyle söz ettiğimi söylüyor ki, bu doğru. Onları çok sevdiğim için bu kendiliğinden olan bir şey, ama bu Kerouac ve Moriarty oyununun o za-

* "Para istemiyorum, Connie'yi istiyorum."
** Yitik Kuşak.

manlar beni sadece eğlendirmiş değil, aklımı da karıştırmış olduğunu hatırlıyorum, aynı kardeşimin daha eline hiç gerçek bir gitar almamış olmasına rağmen görünmez bir gitarla solo yaptığında beni hem eğlendirip hem şaşırtmış olduğu gibi.

"Fazla katısın. Bu aslında harika bir şey, o yaşta bütün oğlanlar bunu yaparlar."

"Biliyorum, hiç değilse şimdi, ama o zamanlar şöyle düşünmüştüm: *get real*!"*

Ischa, City Lights'da bir yığın kitap satın alıyor, hotele dönerken taksi tutmak zorunda kalıyoruz. Bunların tümü de istisnasız biyografiler, biri de Kitty Kelley'in Nancy Reagan üzerine yazmış olduğu biyografi. Bu biyografi üzerine niçin o kadar patırtı çıkartıldığını soruyorum Ischa'ya. Biyografilerin çağdaş Amerikan tarihinin kayıtları olduğunu düşünüyor ve Reagan da Amerikalılar için kahraman olmanın doruğuna erişmiş durumda: Amerika Birleşik Devletleri'ne başkan olan film yıldızı. Ischa, kendi yaklaşımında da bir değişim olduğunu söylüyor. Eskiden, insanlarla söyleşi yaparken, hep sözünü etmedikleri hikâyelerini bir şekilde ortaya çıkartması gerektiğini düşünürmüş, yani herkese bir giz atfetmiş ve bunu ortaya çıkartmak istemiş. Şimdi ise söyleşiyi daha çok, yaşam öykülerinin içinde yaşadığımız zamana ve gerçeğe belli bir bakış getirdiği çağdaş bir tarih yazımı olarak görüyor. Ona tarih uzmanı ile biyografi yazarı arasındaki farkı sorduğumda bir saniye bile düşünmeden söylüyor: "Libido, Con."

Birkaç gün sonra, bir şekilde kendisine ilgisindeki bu değişimin nedenini, giz aramaktan vazgeçip de bunun yerine bir insanın öyküsüyle ilgilenmeye başlamasına neyin yol açtığını sorduğumda, bunun babasıyla ilgili olduğunu söyleyerek yanıtlayacak.

"Gel, senin dostunun dolaştığı mahalleyi gezelim," diyor öğleden sonra. Önce anlamıyorum, ama 'dostum' diye söz ettiği Michel Fo-

* Gerçek ol!

ucault, gezmek istediği yer de Castro bölgesi. Bu da yine öyle tipik bir örnek. Didier Eribon'un yazdığı Foucault biyografisini yutarak okumuştum, ama kâğıt üzerinde bile ortama yönelik en küçük bir duyarlılığım yok, birisinin doğmuş ve yaşamış olduğu yerin gerçekte de var olduğu ve dolayısıyla gidip görülebileceği düşüncesini geliştiremiyorum.

"Her şeyi derhal kurmacaya dönüştürüyorsun," diyor Ischa, "Hatta kendi yaşamını bile. Bu, senin gerçeği denetim altına alma yöntemin."

Yaptığı her yorum beni etkiliyor, bundan da etkileniyorum, ancak gerçeğin sadece yarısını kapsıyor bu. Karşı çıkmak istediğimin ne olduğunu, yorumundaki eksikliğin bakış açısındaki bir yetersizlikten mi, yoksa başka bir noktadan mı kaynaklandığını o kadar çabuk bulamıyorum. Bence gerçeği kurmacaya dönüştürmek söz konusu değil. Kurmaca, gerçeğin bir parçası. Eğer San Francisco'da bir köşebaşında birdenbire Jack Kerouac'la göz göze geliyorsanız ve bu size büyük ağabeyinizi ve ikinizin de çocukluğunu hatırlatıyorsa, bu insanın kendi yaşamını kurmacaya dönüştürmesi demek değildir, aksine insanın kurmacayla burun buruna gelmesidir, o zaman bu gerçektir, çünkü bir sokaktan daha gerçek ne olabilir, o zaman bu yazarların, roman figürlerinin, kitapların, mektupların ve öykülerin çözülmez bir biçimde gündelik yaşamla iç içe olduğunu, gündelik yaşamın bir parçası olduğunu ve dolayısıyla artık bir kurmaca değil, kendi varlığınızın, aklınızın, bakışınızın canlı bir bileşeni olduğunu görüyorsunuz.

"Şu *On the Road*'u* okudun mu?"

"Hayır, içine girmeme müsaade etmedi. Kardeşim ise çoktan içeri yerleşmişti."

"Dolu," diyor Ischa, anlayışlılığı o kadar sevecen ki, acı veriyor ve gözlerimden yaşlar geliyor.

Şişman Adam'ı Hollanda'ya faksladığımızda, "Bana ne yaptığını biliyor musun?" diyor. "Bende ilk kez bir şeyi saklama isteği uyandırdın. Yazılarımı güzel bir dosya yapıp toplayacağım."

Beni durduruyor, beni inceliyor, tekrar yürümeye devam ediyor,

* Yolda.

çekingenlik ve çaresizlik karışımı bir ifadeyle şunları söylüyor: "Bazen, Tanrım, diyorum, bu ilişki daha ne kadar devam edebilir? Ama sonra, Connie'nin her şeyi istikrarlı, diye düşünüyorum, kaygılanmana gerek yok, o nasılsa üstesinden gelir. Sence bu korkaklık mı?"

"İstikrarlı olmasını sen de istiyorsun," diyorum sevinçle.

"Bağlanmak istemiyorum," diyor ciddiyetle, "Ama seninle olunca, yapacak başka bir şey kalmıyor, benim isteğim dışında, kendiliğinden oluyor."

Söyledikleri bana mutluluk veriyor. Etrafında dans eder gibi zıplıyorum ve kollarımı boynuna doluyorum.

"Ah, biçare, bedbaht kadın!" diye yapmacık bir çaresizlikle bağırıyor, "*I love you* ve buna karşı elimden gelen bir şey yok."

Ertesi gün yola devam etmek istiyoruz. Yemekten önce Laszlo'da birer votka içiyoruz, yemekten sonra da vedalaşmak için tekrar uğruyoruz.

*"Thanks for the memories,"** diyor Ischa, Laszlo'nun elini sıkarken.

Laszlo da onun elini sıkıyor ve çaprazlamasına benim elimi tutuyor.

*"You're so good together,"*** diyor ciddiyetle. Sanki kiliselerdeki nikâh masası önünde duruyormuşuz gibi Ischa'yla birbirimize bakıyor ve utangaçlaşıyoruz. Sonra kıkırdıyoruz. Kaliforniya, San Francisco'da Yedinci Cadde'de loş bir barda bir barmen tarafından bir tür kendine özgü evlilik onayı almış olmak ikimize de uygun görünüyor.

Golden Gate Bridge üzerinden kenti terk ediyoruz. Bu sayısız kez resimlerde gördüğüm bir köprü ve şimdi bu kadar gerçek olması beni öylesine etkiliyor ki, aynı anda Chevrolet'yi de kullanabilmek için büyük çaba harcamak zorunda kalıyorum.

* Hatıralar için teşekkürler.
** Birlikte çok iyisiniz.

Jackson'a niçin ve nasıl geldiğimizi hiç bilmiyorum. Herhalde Yosemite National Park üzerinden Las Vegas yönüne gitmeyi planlamıştık, ama şiddetli yağmurda hava erken kararmıştı. Eğer hiçbir şey göremiyorsanız böyle ünlü bir doğal parkın içinden geçip gitmenin bir anlamı yok. Günlerden cuma, yani Ischa'nın bir *Şişman Adam* daha yazması gerekiyor. Daha yoldayken ne istediğini bana söylüyor, ama sesinden reddedeceğimi bildiğini anlıyorum.

"Onu yazımda kullanabilir miyim?" diyor, "Şu Macy's'deki yüz dakikalık yalnızlığı?"

Jackson, sonunda bir hotele varan bir caddeden başka bir şey değil. Hotel de kovboy filminden fırlamış bir 'saloon' gibi, zaten adı da Hotel Saloon Dining. Tabelasının alt kısmında küçük harflerle burasının aslında eski bir hotel olduğu belirtilmiş, *since 1862*. Ischa, böyle bir şeyin özellikle belirtilmesini dokunaklı buluyor.

"1862," diye mırıldanıyor. "İtalya'da herhangi bir dondurmacının geçmişi rahatlıkla İsa'dan önce 800'e kadar uzanır."

"İçerisi sıcak ve rahat. Bütün hayatım boyunca hiç saloon'a girmemiş olmama rağmen, her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu biliyorum ve bunu bilmek bana tuhaf bir duygu veriyor. Mobilyaların arasında bir de piyano var, başında da bana hiç yaşamamış olduğum zamanları hatırlatan kabare şarkısı türü şeyler çalan bir adam oturuyor. Masalarda ve bar tezgâhında, biz içeri girdiğimizde başlarını kaldırıp, köy sakinlerinin yabancılara yapmaya alışkın olduğu gibi bizi ölçüp biçen birkaç kişi oturuyor. Yere kum serpilmiş ve her şey ahşap. Tezgâhın arkasındaki adam bize ortaçağdan kalma gibi görünen kocaman bir anahtar veriyor. Çatırdayan basamaklardan iki kat yukarı çıkıyoruz ve kendimizi yayları gıcırdayan eski moda dar bir yatağın üzerine atıyoruz. İkimiz de gülme modundayız.

"Bu kez oyuna sen de katılacaksın. Bekle bak, burada çok özel bir akşam geçireceğiz," diye hınzırca gülümseyerek kehanette bulunuyor Ischa. Ertesi sabaha kadar hotelden ayrılmamaya karar veriyoruz. Aslında hemen tekrar aşağı inip o sıcak saloon'a gitmek istiyoruz, ama Ischa'nın önce *Şişman Adam*'ını yazması daha aklı başında bir davranış, ancak o zaman akşamın kalan kısmında özgürüz.

Ischa, ilk ABD yolculuğumuzda yazdığı sekiz *Şişman Adam*'dan sonuncusunu Kaliforniya, Jackson'daki bu saloon'da geçirdiğimiz akşama ayırıyor. Bu yazıyı, yirmi gün sonra, Amsterdam'a döndüğümüzde ve artık günün 24 saatini bir arada geçirmediğimiz bir sırada okuyorum ve o geceyi tekrar tümüyle hatırlıyorum, hem yazıda değinilmiş olan şeyler temelinde, hem de değinilmemiş olanlarla. O akşamı o berraklıkta hatırlayabilmek için *Şişman Adam*'ı okumam gerekmesi bana tuhaf geliyor ve Reestraat'ta Ischa'ya bundan duyduğum hayretten söz ediyorum. Belki de çok mutlu olduğum için, esrimeye yakın olduğum için ve bellek belki de çok büyük bir kaygıyı olduğu gibi çok büyük bir mutluluğu da bastırdığı için unuttuğumu söylüyor. Bellek böyle şeyleri bir süre için başka bir hatta aktarıyor ki, yaklaşman kolay olmasın.

"Ama mutluluk da katlanılması zor bir durum!" diye bağırıyor. "Bir şekilde güzel yine de," diye ekliyor sonra. "Böylece *Şişman Adam* bir şekilde bizim ilişkimizin güncesi haline geliyor. Belki de bu makaleleri ileride yeniden elden geçirip *Bir Evlilikten Sahneler* haline getirebilirim."

Ischa, adamın piyanoda çaldığı bütün melodileri biliyor. Gerschwin, diye mırıldanıyor ya da Cole Porter. Ara sıra kendisine eşlik ediyor. İlk kez bugün yazdığı *Şişman Adam*'ın konusu Amerika'da geçiyor, Santa Barbara'da, Pier'de, ama yazıya çocukluğundan anılar serpiştirilmiş; burada içmiş olduğu ilk coca cola, burada yemiş olduğu fındık ezmesi sürülü beyaz ekmek.

Yaşarsın
çocukluğunda
sonsuza
değin,
diye bir şiir söylüyor.

William Hearst Castle arazisinde yaşadığımız bazı şeyleri de Pier'de Los Angeles'le San Francisco arasında bir yerlere yerleştirmiş. Uçarak gelen ürkütücü büyüklükte bir martı küçük bir kızın yediği hot dog'u elinden kapıyor. Kızın annesi kahkahalara boğuluyor ve çocuğunun ne kadar ürküp dehşete kapıldığına hiç dikkat etmiyor. Kahkahalarının bir türlü sonu gelmiyor bu annenin, o za-

man ölçüsüz bir öfkeye kapılıyorum ve kadına Flamanca bağırıyorum: "Çocuğunu kucaklamayı akıl edemiyor musun duyarsız cadı!" Anne gülmeyi kesiyor ve bana doğru bakıyor. "*Hold her, damn it*!"* diyorum biraz daha alçak sesle dişlerimin arasından ve kucaklamasını işaret ederek. Omuzlarını silkiyor, beceriksizce kızın başını okşuyor ve tekrar gülmeye başlayarak yanındaki insanlardan destek arıyor. Kimseden onay gelmiyor. Tekrar Ischa'ya döndüğümde rengi biraz uçmuş olmakla birlikte bana gözleri parlayarak baktığını görüyorum. "Böyle bir şeye asla cesaret edemezdim," diyor usulca. "Savaşta sana sığınabilir miyim?"

Şişman Adam daha cesur ve kadına tıslayarak kızı kucaklamasını söyleyebiliyor. Bunun güzel bir *Şişman Adam* olduğunu, dizesinin de hoşuma gittiğini ve edebiyatın hayatımızda eksik kalan şeyleri iyileştirebildiğini söylüyorum.

Akşam saloon'da orada çalınan melodiler üzerine konuşuyoruz. Ischa'nın şarkı sözü yazarlarına duyduğu hayranlık, eski ve yeni şairlere duyduğu hayranlıktan daha büyük.

"Bunlar Amerika'nın gerçek şairleri. Onları herkes tanır, bu bir şairin ulaşabileceği en olağanüstü şey. Aynı Fransa'da olduğu gibi, orada da herkes Ferré ve Brassens'in şansonlarını, Charles Trenet'nin şarkı sözlerini bilir."

Nedenini tam olarak bilmesem de bütün bunların onu çok etkilediğini yüzünden anlayabiliyorum. Bununla ne ilgisi olduğunu kavrayamamakla birlikte aklıma birdenbire birkaç hafta önce bana süpermarkette alışveriş etmek üzerine, burada dolaşmanın onda uyandırdığı duygular, herkesin aynı markaları satın alması, başka binlerce insanın yediğinin aynısını kendisinin de yiyecek olması üzerine anlattıkları geliyor. Aklımdan bir anda bunların geçtiğini söylüyorum.

"Korkarım seni gerçekten seviyorum," diye mırıldanıyor bunun üzerine Ischa, çok yumuşak bir sesle. Barda gürültü birdenbire artıyor. Bir sandalyenin çekildiği duyuluyor ve alçak sesle konuşan

* Tut onu, kahretsin.

insanların birbirine karışan mırıltılarını içe işleyen bir kadın sesi bastırıyor. Sandalyesini gürültüyle çekip piyanistin yanına giden ve ona bir şeyler fısıldadıktan sonra çaldığı birkaç giriş notasının ardından şarkıyı söylemeye başlayan bir kadın bu. Ischa şarkıyı tanıyor, Cole Porter'dan *So in Love with You.*

Gözlerinden yaşlar geliyor ve elimi tutuyor. Bana bir şeyler söylemek istiyor, ama kendini tutamayıp ağlıyor. Elimi sıkıyor ve bana mutlaka söylemek istediği şeyi bir an önce söyleyebilmek için kuvvetle yutkunuyor.

"Eğer hakkında böyle şarkılar yazılıyorsa o zaman mutlaka vardır."

O da ağladığı için ve söylediklerinden etkilendiğim için ben de birdenbire ağlamaya başlıyorum ve peş peşe şunları söylüyorum: "Evet, var, sevgilim, canım sevgilim, elbette, var." Ve bitmek zorunda olmadığını, hep öyle kalabileceğini, olabilecek en güzel şeyin bu olduğunu ve hiç de zor olmadığını söylüyorum.

İkimiz de sakinleştikten sonra ne yapacağımızı bilemiyoruz, böylece Ischa önce bana hüzünle gülümsedikten sonra yerinden kalkıyor, piyanistin yanına gidiyor ve sonra tekrar yanıma gelip oturuyor. *It Had to be You'*nun ilk sözlerini gözyaşları içinde birlikte söylüyor.

I wandered around
and finally found
the somebody who
could make me be true
could make me be blue
or even be glad
just to be sad
*thinking of you.**

Uyumadan önce, bana asla yalan söylemeyeceğine yemin ediyor.

* Dolaştım durdum / sonunda da buldum / o birisini / beni şaşmaz kılabilecek / beni sadık kılabilecek / ya da hatta memnun olacağım / salt üzgün olduğum için / seni düşünürken.

Las Vegas'a giderken yolda birbiri ardına doğal koruma bölgelerinden geçiyoruz - yoğun ormanlar, vadiler, karla kaplı tepeler. Saatlerce doğal parklarda veya Fresno, Sierra Nevada, Canyon, Aberdeen gibi isimleri olan yerlerin kıyısında gidiyoruz; bu isimler bana St. Odiliënberg, Roermond, Den Haag veya Vondelpark kadar tanıdık geliyor. Amerikan şarkılarının, filmlerinin, yazınının ve televizyon dizilerinin yaşamımı ne kadar etkilemiş olduğunu ve bunların Ischa'yla ne ölçüde ilintili olduğunu keşfetmenin yarattığı heyecan bir türlü durulmuyor. Kendimi gün boyunca dopdolu, coşkulu ve mutluluk ateşi içinde hissediyorum.

Death Valley'in kıyısına vardığımızda tam da mavi saatler başlamakta. Güneş devasa bir yuvarlak ve çok yakın görünüyor. Sanki batacakmış gibi değil de, burada, tepelerin arasında dinlenecek bir yer ararmış gibi.

"Manzara hoşuna gitti mi?"

"Hem de nasıl!" diyorum.

"Eğer hoşuna gitmiyorsa söylemelisin, o zaman senin için biraz düzeltme yaparım."

Ischa'nın okuma ve görme tarzı bana da bulaştığından, Michel Foucault'nun San Francisco'da veya Amerika yolculuklarında başından neler geçtiğini daha iyi hatırlamaya çalışıyorum. Bir şeyler daha vardı, bunu biliyorum, ama burada neler yaşadığını hatırlayamıyorum. Bu, içimi bir pişmanlık duygusuyla dolduruyor ve bu pişmanlık yaşamım boyunca okuduğum, ortama ve ülkelere dikkat etmediğim tüm kitaplara yayılıyor. Eğer öyle olmasaydı şimdi Amerika'da daha çok şey görebilirdim. Ischa, bu açığımdan üzüntü duyduğumu fark ettiği için her şeyi güzelleştirmeye çalışıyor, ama bunu pek de başaramıyor, çünkü aynı zamanda kendi okuma tarzıyla gurur duyuyor ve bu noktada benden daha ötede olmasının tadını çıkartıyor.

"Peki, bütün bu okuduğun kitaplardan sende ne kaldı?" diye soruyor, sesinde saklamayı başaramadığı hince bir tonla.

Soru bu elbette.

Foucault biyografisinin metni, felsefe eğitimim sırasında geliştirdiğim ve eğitimimin sonunda bu konuda bir kitap yazmayı isteyecek kadar kuvvetle inandığım bir fikri pekiştirmişti. Soyut felsefi düşünce gibi bir şeyin bile ne kadar otobiyografik olduğunu, so-

yutlamaların söz konusu filozofun kişiliğinin bir sonucu olduğunu ve yaşamı genelde anlamaktan çok kendi yaşamıyla bağlantılı olarak berraklık sağlamak üzere geliştirildiklerini herhangi başka bir filozofun yaşam öyküsünde olduğundan çok daha fazla anladığımı düşünmüştüm.

"Bir kitap okuduğumda her şeyden önce bana düşündürmüş oldukları aklımda kalıyor," diyorum Ischa'ya, biraz dalgın bir şekilde ve Foucault'nun yazdıklarında kurmaca ile gerçeğin iç içe geçişini daha iyi görmüş olduğumu ve o andan itibaren kendi gerçeğimin ardında hangi öykülerin, hangi kuruntuların, hangi görüşlerin ve kitapların bulunduğunu sormaya başladığımı söylüyorum. O andan itibaren kendim ve başkaları karşısında giderek daha az yanılgıya düşmeye başladım. Felsefe eğitimi eğer bana herhangi bir şey öğrettiyse, bu, ilksel, yeni, otantik, hatta Tanrı vergisi olsun, bir şeyin ardındaki öyküyü, altında yatan "entrika"yı da diyebiliriz, görebilme yöntemidir. Ve bütün bu entrikaya, sadeleştirebilmek için kurmaca adını veriyorum. Olduğum şekliyle kendimden rahatsızlık duyduğum için ve kendimi dış etkilere, yanılsamalara, bağımlılıklara ve kandırılmaya karşı daha iyi koruyabilmek için bu durumu ben biraz daha geliştirdim. Bu, Kant'la başlayan ve "kendini tanı"dan daha etkin ve sert bir şiarı, yani insanın bilgiyi istemek için cesarete ihtiyacı olduğu anlamına gelen *"Sapere aude"*yi* bayrağına yazan bir felsefi gelenek.

"Bilgi ve cesaretin ilişkisi hoşuma gidiyor," diyorum.

Kurmacanın gerçeğe ve doğruya karşıt bir şey olarak dolaylanması elbette hiçbir şekilde işe yaramıyor. Tanrı, sevgi, hatta doğrunun kendisi bile, yaşamımızı, mutluluğumuzu, ilişkilerimizi ve deneyimlerimizi, yani bizim gerçeğimizi an be an etkileyen fiili kurgular. İnsanın yaşamında bunlara izin verip vermediği ya da ne şekilde verdiği de önemli elbette. İnsan yerçekimini de göremiyor, ama buna rağmen etkin bir güç.

"Şişmanadamlaştırmak" dediği şeyin de buna benzer bir şey olduğunu söylüyorum Ischa'ya, bu onun gerçekle ilişki kurma biçimini anlatan bir fiil ve o şişmanadamlaştırdığı için gerçekle, bunu yapmadığı zamankinden daha farklı bir ilişki kuruyor. Nasıl ve niçin düşündüğümü, ne düşündüğümü, ne varsaydığımı, benim ar-

* (Lat.) "Aklını kullanma yolunda gözüpek ol." (Horatius)

dımdaki öyküyü ve bu öyküye nasıl vardığımı bilecek şekilde kendimi eğitmek isterdim.

"Yani sen herkesin ardında bir kitap görüyorsun," diye özetliyor Ischa.

"Evet, üç aşağı beş yukarı böyle..." diyorum, çünkü tümü bu değil.

"Peki, hiç kitap okumayan insanların durumu ne olacak?"

Death Valley'den geçiyoruz. Ona bunun bile, bir Amerikan çölünü bir Chevy Chevalier ile geçmenin bile, hayatımda daha önce hiç yapmadığım bir şey olmasına rağmen, böylesine biricik bir yaşantının bile tanımlanmamış bir şey olamayacağını, Death Valley'i mutlaka daha önce bir reklamda ya da bir filmde görmüş olduğumu, bana bir çölü geçmenin ne tür bir deneyim olduğunu anlatan tanımların kafamdan geçmekte olduğunu ve deneyimin bu nedenle kısmen önceden tamamlanmış olduğunu, kendimi bunu böyle ifade etmeye yönlendirilmiş hissettiğimi, şu anı nasıl yaşayacağımın kısmen önceden tarif edilmiş olduğunu ve insanın bundan kaçınmasının neredeyse imkânsız olduğunu söylüyorum. Kurmaca her yerde var, gerçekle aynı ölçüde mevcut ve bunu bilmek için çoktandır insanın kitap okumasına gerek yok. Sinema, televizyon, İncil, reklam panoları, gazete. Kitap okumanın avantajı, insanın kendi deneyimlerinin ve başkalarının deneyimlerinin arkasındaki ilksel hikâyeyi, durmadan başka biçimlerde tekrarlanan yapıyı daha çabuk görebilmesi. Sıkı kahramanların; sadece yalnızlıklarını iyice vurgulayan ve aynı zamanda kahramanca bir görünüm katan beyaz çubuk dostlarının varlığına ihtiyaç duyan yalnız *ranger*'ların öykülerini anlatan Camel ve Marlboro reklamları. İşte sigara tiryakiliği: Kahramanlara özgü bir yalnızlık.

"Belki de her türlü tiryakilik böyle bir yalnızlığa yol açıyor," diye ekliyorum, "Belki de yalnız *kahramanlık* kiralıyor."

"Aman Tanrım sen çalışıyorsun!" diye sahte bir öfkeyle bağırıyor Ischa. "Kadın Death Valley'de araba sürüyor, bununla yetinmiyor, ölümü hiçe sayarak bir sonraki kitabı üzerinde çalışıyor."

Hatırı sayılır bir mola vermeden on iki saattir direksiyon başındayım ve çölde hava giderek kararmakta. *Cruise control*'ün nasıl iş-

lediğini bilmediğim için on iki saatten beri de ayağımı gaz pedalından çekmedim ve sağ bacağım artık benden bağımsızlaşmış gibi bir duygu içindeyim. Saatler sonra ilk kez yolun sağ tarafında bir motel gördüğümüzde Ischa burada gecelemeyi ve yarın sabah Las Vegas'a doğru yola devam etmeyi öneriyor. Benim için uygun, daha fazla devam edecek halim yok. Motelin apart bloklardan oluştuğunu görüyoruz. Ischa'ya resepsiyonda, hiç boş yerleri olmadığını, Las Vegas yolunda başka hiçbir hotel veya motel bulunmadığını ve şehre kadar daha beş saatlik yol olduğunu söylüyorlar.

"Dayanabilir misin?" diye soruyor Ischa.

"Tabii ki."

Boynuma sarılıyor. Motelin tesislerinde bir dükkândan yol için ilave yiyecek içecek alıyoruz ve birkaç dakika hoplayıp zıplayarak bacaklarımızdaki kan dolaşımını hızlandırmaya çalışıyoruz. Sonra yola devam ediyoruz. O zamana kadar on iki saat boyunca sohbet etmiştik. Ama motelden ayrılıp da Death Valley'in karanlığına girdiğimiz andan itibaren tek bir kelime bile çıkmıyor ağzımızdan.

"Nen var?" diyorum.

"Beni rahat bırak!" diyor.

Onu rahat bırakıyorum. Ancak saatler sonra tekrar konuşmaya başlıyor. Bir süre kendisini çok zayıf hissettiğini itiraf ediyor.

"Yola devam edebileceğini söylediğinde, seni o kadar güçlü gördüm ki, bir an için seni kızımdan bile çok sevdiğimi hissettim," diyor ve bunun içine dehşetli bir korku düşürdüğünü söylüyor.

İnsan on altı saatlik bir yolculuğun yorgunluğunu kemiklerinde hissediyorsa, saat sabahın üçüne geliyor ve buna rağmen insan üzerindeki gerginliği atamıyorsa, ona, çıplak bir düzlükte araba kullanırken çölün ortasında birden Las Vegas'ın ışıklarıyla karşılaşmaktan daha iyi gelecek bir şey yok demektir. Gördüğüm şeye yüreğim dayanmıyor. Uzakta, parıldayan ışıklarıyla, kayan laser ışınlarıyla ve modern saraylarının gökkuşağının her renginde yanıp sönen siluetleriyle panayır ışıldıyor. Kulağıma daha en küçük bir ses bile ulaşmadan şehir çölün sessizliğinde kelimenin tam anlamıyla patlıyor ve panayırın patırtısını, şıngırdayan kumar makinelerini ve insan kalabalıklarının birbirine karışan seslerinin uğultusunu duyduğumu sanıyorum.

Ischa, sanki bana böyle bir sürpriz hazırlamak için şehri bizzat çölün ortasına kurmuşcasına gururlu. İki yanında hotellerin, kumarhanelerin ve eğlence saraylarının sıralı olduğu caddenin hemen girişinde geceleyebileceğimiz türden bir dizi motel görüyoruz, ama Ischa önce bulvarda şöyle bir tur atmamızı rica ediyor. Chevy'nin camlarını indiriyoruz, kollarımızı dışarı doğru yaslıyoruz ve yürüyüş hızıyla arabayı sürüyorum. Şehrin karmaşası muhteşem, çılgınlığı da öyle. Bir şey söyleyemeyecek kadar yorgun ve şaşkın durumdayım, ama kolunu böyle boynuma attığı sürece bu gerekli de değil.

"Las Vegas, gündüzleri gece elbisesiyle kahvaltıya teşrif etmiş bir kadın gibidir," diyor Ischa ertesi sabah. Bu doğru, böyle bir şehir gün ışığı kaldırmıyor. Bulvar boyunca gidiyoruz ve Ischa şehrin kıyısında bir yürüyüş yapmamızı öneriyor. Buradaki hotellerde ve gazinolarda çalışan binlerce insanın hangi koşullarda barındığını ve yaşadığını soruyor kendi kendine.

Öğlenleyin şehrin karnı yine guruldamaya başlıyor. Kumarhanelerin açılan kapılarından kumar makinelerinin şıngırtıları yayılıyor. Nereye bakarsanız bakın her yanda gecenin çağrılarını ve gerilimini hissediyorsunuz. Barlarda çalışan kızlar, üzerlerine yapışan küçücük giysileri içinde, uzun bacaklarında parlak naylon çoraplar, ayaklarında yüksek topuklu ayakkabılarıyla başlarının üzerinde tutmaya çalıştıkları tepsileri oyuncuların ve ziyaretçilerin arasından geçirerek taşımaya çalışıyorlar. İlk Bloody Mary'ler ve *straight-up whiskeys** tezgâhın üzerinden dolaşarak sessizce kumar makinelerinin başında dikilen veya rulet masası başında diğer oyuncuların arasında kendi içine dönük bir şekilde oturan kadınların ve erkeklerin yanıbaşına bırakılıyor.

Biz oynamıyoruz.

"Cesaret göstermezsen ayağın da tökezlemez," diyor Ischa.

Bu beni güldürüyor, ama ona daha sonra bu söylediğini hatırlatmaya karar veriyorum. Elbette benimle birlikte bunu yapmaya cesaret etmesi ve ayağının tökezlemesi riskini de göze alması gerektiğini düşünüyorum, yoksa bu aşktan bir şey çıkmaz.

* Kendine gelme viskileri.

'Bally'nin girişinde oturuyoruz ve boks maçlarının yapıldığı salona girebilmek için bekliyoruz. Ischa, tüy sıklet şampiyonluk maçı için bilet almış, maç bir saat sonra başlıyor, akşam için de 'Dunes'de yer ayırtmış; burada da saat on birde Al Martino ve Eddie Fisher'in sahneye çıkacağı *The Goodfellows Tour* başlıyor.

Öğle sonrası boyunca kumar üzerine, bağımlılık üzerine ve Ischa'nın bu beylik sözcüğü değiştirmesi üzerine düşündüm.

"Bazıları geleceğe dair düş kurar, bazıları geçmişe dair," diyorum ona, "Senin geçmişe dair düş kuranlardan olduğunu biliyorum.

Büyük bir coşkuyla hemen bunun üzerine atlıyor.

"Gerçi ne söylediğini tam olarak anladığımı iddia edemeyeceğim," diyor, "Yine de haklı olduğunu biliyorum."

Bu tepkisinden cesaret alarak, düşündüklerimi ona söylemeye devam ediyorum. Bana kalırsa yaptığı veya yapmadığı her şeyde hâlâ geçmişini değiştirebileceği, iyileştirebileceği umudunu ya da en azından anne babasının kendisi için ne ifade ettiklerini duyması, görmesi umudunu taşıyor. Bu yüzden, zaman zaman karşılaştığı insanlara soğukkanlı ve keyfi davranabiliyor, çünkü onların tavrına, kalmalarına ya da gitmelerine, kendisini sevmelerine, onaylamalarına ya da yargılamalarına aldırmıyor. Sevgisi ve bağlılığı zaten sadece anne babasına yönelik, onlara değil. Nasıl başkaları gelecek hakkında tasarımlarda bulunursa, o da geçmişi hakkında öyle tasarımlarda bulunuyor. Hâlâ her şeyi doğru yapmaya çalışan küçük bir oğlan o. Bu arada elimde olmadan, *Şişman Adam*'da yazmış olduğu, insanın her zaman çocukluğunda yaşadığından söz eden şiiri düşündüğümü söylüyorum.

"Harika!" diye sözümü bitiriyorum biraz şakacı bir tavırla, çünkü bu kadar ağırlığımı koymaktan utanmaya başlıyorum. Ama Ischa bundan hiç rahatsız değil, çok etkilenmiş durumda, kolunu boynuma atıyor.

"*I love you, I need you.** Benim için çok önemlisin," diyor ciddiyetle. "Eğer hâlâ hayatımın kadını olamadıysan, ölümümün kadını olacağın kesin."

Bununla ne demek istediğini soruyorum.

"Bilmiyorum!" diyor. "Bunu niçin söylediğimi bilmiyorum, ama ciddiyim."

* Seni seviyorum, sana ihtiyacım var.

Sahneye yakın küçük yuvarlak bir masada oturuyoruz. Ischa'nın eli sürekli ya omzumda ya başımda. Bir kadın, elinde alışılmışın dışında büyüklükte bir fotoğraf makinesiyle masaların arasında incelikle dolaşıyor. Şarkı sonları tutulan alkışlar esnasında, loş ışıkta masalardan birisine eğilip fotoğraf isteyip istemediklerini soruyor.

Sonunda bizim önümüze geldiğinde *"Elbette!"* diyor Ischa. Beni kendisine çekiyor, başını başıma yaslıyor ve fotoğraf çekilene kadar sabırla bekliyor. Kadın tek kareyle yetinmiyor, birkaç tane daha çekiyor ve sonunda Ischa komik yüz ifadeleri takınarak bu kadarının yeterli olduğunu söylüyor.

*"You're so in love"** diyor kadın bize, *"it's marvellous to see."*** *"I'am,"**** diyor Ischa.

Gösteri sona ermeden kadın karta basılmış fotoğraflarla yanımıza geliyor. Bizi yürek biçimli bir alan içine yerleştirmiş.

Korkuyorum.

Kendimi hiç bu kadar mutlu görmemiştim.

Las Vegas'tan Los Angeles'e giderken yolda Ischa, Amerikalılar'ın eski yıldızlarını unutmamalarını ve onurlandırmalarını çok takdir ettiğini söylüyor. Acıma ve hayranlık karışımı bir duyguyla gösterisini izlediğimiz o iki *crooner*'ı***** tekrar gözünün önüne getiriyor, içlerinden biri müthiş aptalca espriler yapıyordu, diğerinin ise artık neredeyse sesi çıkmıyordu ve izleyiciler bu yetmişlik adamı peşinen hoş görüyorlardı. Amerikalılar'ın bunlara zaten önem vermediğini söylüyor Ischa, onların asıl gereksinimi, starlara, onların elde etmiş olduklarına ve şarkılarının insanlar için taşıdığı anlama sadık kalmak.

*"Thanks for the memories,"****** işte bu kadar," diyor ve aynı şeyi Hollandalılar'da görebileceğini pek sanmadığını söylerken duygulanmış olduğunu fark ediyorum.

---

* Çok âşıksınız.
** Bunu görmek harika.
*** Öyleyim.
**** Halk şarkılarını sesi güçlendiren sistemlere uyarlanan bir teknikle söyleyen kişi.
***** Hatıralar için teşekkürler.

"Elbette bunların tümü, şu sözüm ona tarih yoksunluğuyla ilgili." diyorum.

Amerikalılar'ın tersine bizde, Hollanda'da bir tür azizler kültü vardır. Bizde, dikkatleri üzerine çeken herkese, gizliden gizliye, çoğunlukla bilince çıkmadan da olsa Tanrı'ya karşı çıkmış gözüyle bakılır. Starlar azizlerin rakibi gibi görülür, bu nedenle ün Avrupa'da hiçbir zaman katıksız hayranlıktan ibaret değildir, içinde her zaman bir parça kıskançlık, küçümseme ve suçlama vardır. Biz starlarımıza hayranlık gösteririz, ama aynı zamanda Tanrı'yı horgörecek kadar kibirli olmakla suçlarız ve yüreğimizin derinliklerinde, bizde onları onurlandırma isteği uyandırdıklarından ve böylece bu duygumuzu sadece onlar için ayırmış olduğumuz Tanrı ve azizleri tartışılır hale getirdiklerinden asla bağışlamayız. Amerika'da azizler simgenin ve yaşamın alanına aittirler, Avrupa'da ise sözün ve ölümün alanına. Onlarda bir Musa'ya, bir Maria Magdalena'ya, bir Kain ve bir Abel'e karşı bir Burt Lancester, bir Marlyn Monroe veya Laurel ve Hardy vardır.

Bu konu bizi gün boyunca uğraştırıyor. Öğleden önce Los Angeles'e varıyoruz ve Venice yakınlarında, sahilden yürüyerek beş dakika uzaklıkta bir hotel odasına yerleştikten sonra biraz şehirde gezmek ve Universal Studios'a gitmek üzere tekrar Chevy'ye biniyoruz. Ischa, büyük bir keyifle ve olabildiğince Amerikan aksanıyla sokakların ve mahallelerin isimlerini dilinin üzerinde dolaştırıyor. Sunset Boulevard, Hollywood, Beverly Hills, Pasadena, Marina del Rey. Universal Studios'daki beş saatlik rehberli turun sonuncusuna ucu ucuna yetişiyoruz ve sanki elimize sabah başladığımız sohbet için görsel malzeme verilmiş gibi oluyor. Bir Amerikan tanrısının kulislerinin ardına ve yanılsamanın entrikalarına bir göz atabileceğiz. Universal Studios dahilinde Kızıl Deniz'in ikiye yarılması artık bir mucize değil, sadece bir film hilesi.

"İşte mitosun semantiği," diyor Ischa, semantik gibi bir sözcüğü kullandığı için kinayeli kinayeli gülüyor.

"Eğer gördüğüm her şey beni yanıltmıyorsa, Universal Studios senin için felsefi cennet gibi bir şey olmalı."

Haklı. Görüntünün oluşumu üzerine düşüncelerin buradaki ka-

dar plastik bir şekilde ifade edilmiş olduğu bir başka yer daha hatırlamıyorum. Bu içimde, boğazıma yerleşen, orada her şeyi düğümleyen ve beş saat boyunca yutkunmama neden olan bir şükran duygusu yaratıyor. Ischa'ya kalırsa bu benim katolikliğimle ilgili bir şey.

"Burası da aynı şekilde dışsal olarak kitsch, içsel olarak dini," diyor.

Bizi yıkılan ve yanan bir New York'un içinde dolaştıran tramvayda ona sıkıca sarılıyorum.

"Kendimi senin tarafından çok iyi anlaşılmış hissediyorum," diye kulağına fısıldıyorum, ama haykıran bir King Kong, sesimi bastırıyor.

Tekrar günışığına çıktığımızda, "Ne söyledin?" diye soruyor. Tekrarlıyorum. Gülümsüyor.

"Önümüzdeki yarım saat içinde bana dâhiymişim gibi davranırsan günün geri kalan kısmında kuzu gibi uysal olacağım," diyor yüzü ışıldayarak.

Otel odasından önce *Het Parool*'e telefon ediyor, sonra yayıncımızı arıyor. Mai benimle de konuşmak istiyor ve İsviçre'deki Diogenes yayınevinin *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nın haklarını satın almak istediğini, ama almadan önce yayınevi yöneticisi Daniel Keel'in benimle görüşmek istediğini söylüyor. Mai, daha sonra bana hotelde ulaşıp ulaşamayacağını soruyor. Ona oda telefonunu veriyorum. Keel, gece üçe doğru telefon ediyor ve onunla Almanca konuşmak zorunda kalıyorum, bu arada Ischa, geri planda sessizce söylenerek, gecenin üçünde aramanın densizliğinden, aklımı kaçırdığımdan, tatilde olduğumuzdan, bu işin biraz daha bekleyebileceğinden söz ediyor. Benim için önem taşıyan bir konuşmayı sabote ediyor ve bu beni hem üzüyor, hem öfkelendiriyor.

"Bir saniye, lütfen!" diyorum Keel'e özür dilercesine. Elimle ahizeyi kapatarak Ischa'ya çenesini derhal kapatması için bağırıyorum. Ona karşı ilk kez sesimi yükseltiyorum. Bu durumda nasıl bir tepki göstereceğini bilecek kadar iyi tanımıyorum henüz onu, ama o sesini çıkartmıyor. Onun da dinlediğini bilerek Keel'e, kitabımın bir heves olmadığını, bunu kesinlikle yeni kitapların izleyeceğini

anlatarak konuşmayı sürdürüyorum. Telefonu kapattıktan sonra Ischa yeni bir çıkış yapmayı deniyor, ama kulaklarımı tıkayıp yorganın altına giriyorum ve ona sırtımı dönüyorum. Ischa'nın davranışını hoş gösterecek şeyler arayarak kendimi teselli etmeye çalışıyorum ve yolculuğumuzun sonuna yaklaşmamızın, ertesi gün Hollanda'ya dönecek olmamızın onu etkilediğini düşünüyorum.

Kahvaltı ederken konuyu kendisi açıyor. Ben bugün her şeyi bir veda olarak gördüğüm için ne yiyeceğime karar veremiyorum. Son kez bir *pancake* ısmarlayıp üzerine *maple syrup** ile isimlerimizin başharflerini mi yazmalıyım, yoksa iki *sunny sides up*** mı istemeliyim veya kızarmış ekmek ve *scrambled eggs**** mi yemeliyim?

"Benim kıskançlığımı hesaba katmalısın sevgilim," diyor utanarak.

"Kıskançlık mı? Neyi kıskandın ki?"

"Kitabını, kitabının başarısını, başka bir dile çevrilmesini, Marlyn Monroe'yu taklit edebilmeni, bir kadın olmanı - neyi kıskanmadığımı sorsan daha doğru olacak."

"Yavaş yavaş, sırayla anlat," diyorum. Kitabımın başarısını kıskanmasını anlayabiliyorum, ama bir kadın olmamı niye kıskandığına gelince bunu kavrayamıyorum.

Her zaman, güzel bir kadının asla mutsuz olamayacağını, hiçbir sıkıntıyla karşılaşmayacağını, yaşamın her gün kendisini onun kucağına bırakacağını ve yaşamın akışı için bir sorumluluk üstlenmesine de gerek olmadığını düşündüğünü söylüyor.

Ona şaşkınlıkla bakıyorum ve sonra birkaç kez düşünmüş olduğum bir şeyi söylüyorum, yani daha hiçbir kadını gerçek anlamda tanımamış olduğunu sandığımı.

"Haklı olabilirsin," diyor utanarak.

Sunset Boulevard'ı sonuna kadar gittikten sonra, artık bunu hiçbir zaman unutmayacağımı ve bundan sonra bir kitapta birisinin ara-

* Akçaağaç şurubu.
** Sahanda pişirilmiş, sarısı görülen yumurta.
*** Çırpılarak pişirilmiş yumurta.

bayla Sunset Boulevard'dan geçtiğini okuduğumda bunun ne anlama geldiğini, bu caddenin uzunluğunu ve çok virajlı olduğunu tam olarak bileceğimi söylüyor. Ona, gerçekten de bir tarihçinin oğlu olduğunu söylüyorum. Bunu söylemem onu etkiliyor ve utangaçlaştırıyor.

"Ben anne babası olan bir öksüzüm" diyor.

Aramızda koca bir tabak istiridye duruyor, Amsterdam'a döndükten sonra önümüzdeki günlerde neler yapacağımızı planlıyoruz. İki hafta orada kaldıktan sonra yine ABD'ye dönüyoruz, bir haftalığına New York... Bana bu şehrin her köşesini göstereceğini söylüyor. Bu planlar ve açılımlar bana büyük bir güven veriyor, o yüzden şimdi Amerika'dan ayrılıyor olmamız ve her an beraber oluşumuzun bir süreliğine sona ermesi beni çok fazla etkilemiyor. Ayrıca mutluluktan yorgun düşmüş durumdayım.

"Amerika'da bana her seferinde kaçıp gitme arzusu geliyor," diyor Ischa saflıkla, ama bu sözleri beni fazlasıyla heyecanlandırıyor. Yanımda 'kaçıp gitmek' gibi bir sözcüğü kullanmasının bile, bu düşünceyi yolculuğumuz sırasında bir an için aklından geçirmiş olmasının bile ne kadar katlanılmaz olduğunu ona açıklayamadan büyük bir öfkeyle, sorumluluk bilincinin eksikliğinin bir ifadesi olarak kaçış fantezileri kurmaktan, peşi sıra sürüklediği gizlerin yükünü taşımaktan ve bu gizleme huyu yüzünden kendisini kendi eliyle kendi kendinden nefret edeceği bir duruma düşürdüğünden, bütün bu kandırmaca ve aldatmacalar yüzünden her şeyi yapabilecek kadar zorlandığından, kendi kendini bir dikenli tele hapsettiğinden ve sonuçta kendisini bir başkası tarafından sıkıştırılmış hissettiği için de şu sözünü ettiği aptalca kaçıp gitmekten başka çözüm bulamadığına kadar bütün aklımdan geçenleri sıralıyorum. Hiddetten köpürerek, böyle bir şeyin aramıza girmesini, her seferinde kaçıp gitme isteği duyacak kadar ileri gitmesini istemediğimi söylüyorum.

Büyük bir şaşkınlıkla bana bakıyor ve kekeleyerek böyle bir şeyi aklından bile geçirmediğini söylüyor, ama ben ne dediğini bile anlamadan esip gürlemeye devam ediyorum, sonunda Ischa bozuluyor ve benimle hiç alakası olmayan bir sözü üzerime alınmakla suçluyor beni ve yemeğimizi huzur içinde yemek için öyle güzel

bir restoran seçmişken son gecemizi bozmak için şiddet kullandığımı söylüyor. Birdenbire onun haklı olduğunu anlıyorum ve utanç duymaya başlıyorum.

"Sorry!" diyorum.

"Fazla içtin Con," diyor sükûnetle ve bardağımı tekrar dolduruyor, kendi bardağını da alıp kaldırıyor.

*"Never a dull moment,"** diyor gülümseyerek, ama yüzünden canını yakmış olduğumu anlıyorum ve üzüntümü üzerimden o kadar kolay atamıyorum.

Havaalanına giderken yolda hiç konuşmuyor. Geçen akşam yüzünden suçluluk duyuyorum ve ona bunu bir kez daha söylemek istiyorum, ama tam da o anda bana dönüyor, kolunu boynuma atıyor ve daha sonra, Atlantik üzerinde süzülürken dün akşam ona gizlilikler ve kendini bunlara hapsetmesiyle ilgili olarak söylediklerimi bir kez daha anlatıp anlatamayacağımı soruyor.

"Dün akşam tam olarak anlayamadım, sen de iyice açıklayamayacak kadar sarhoştun, ama bir şekilde söylediklerinin doğru olduğunu hissediyorum."

Cevabı işaretparmağımla veriyorum. O daha iyi yanıtlayabiliyor.

Otuz beş yaşındayım ve ağzımı tutmakla ilgili uzun bir eğitimi geride bıraktım. Çok iyi aptal rolü yapabilirim. Bunun için ödediğim bedel, aklın yalnızlığı. Ancak yazdığım zaman kendimi kandırıp görmüş olduklarımı anlatabiliyorum, yoksa bunu yapamıyorum, cesaret edemiyorum. Onun yanında olduğum şu anın dışında. Sadece bu da değil. İlk kez, eskiden sevdiğim insanların beni küçümsedikleri bir özelliğim nedeniyle seviliyorum.

*"Protective clowning,"*** diyor Ischa buna. Bunda kulağa itici, olumsuz, kibirli, tutuk, sadakatsiz ya da seviyesiz gelen hiçbir şey yok. Eğlendirilmek istediğini düşündüğümüz bir topluluk içine girer girmez ikimizin de içine düştüğümüz bu yüksek sesler ve çığlıklar, bu gülüşmeler ve boş konuşmalar için, aynı davranış biçimleri için kullanılan farklı sözcükler.

* Bir an bile sıkıcı değildi.
** Koruyucu soytarılık.

Tanımak sevmek demektir. Benim, kendisinin de yaptığı şeyi yaptığımı görüyor ve çıkış nedenlerimizin aynı olduğunu düşünüyor.

Bir keresinde kardeşlerimden birine, "Connie, benim canım, öylesine neşeli bir çaresizlik içindeki..." dediğini duyuyorum. Ya da bir keresinde bir video kamera alıp beni bütün gün boyu filme çekeceğini, çünkü benim bir gösteri sanatçısı olduğumu ve bunun onu etkilediğini söylüyor.

O beni, ben de onu sevdiğim için aşk hayatımın sahneleri bir anda birbirine karıştı. Şimdiye kadar sevgililerimi ya da erkek arkadaşlarımı kendime benzer teatral tipler arasından bulmamıştım, aksine sessiz, ilkeli ve güvenilir, hep doğruyu söyleyen iyi insanlar, asla yalan söyleyemeyen, abartamayan, şov yapamayan, yanıltamayan, kötüleyemeyen, entrika yapamayan, döndürüp dolaştıramayan insanlar arasından seçmiştim. Onların teatral olamaması duyarlılıklarını ve iyiliklerini, benim teatralliğim ise benmerkezciliğimi ve güvenilmezliğimi ifade ediyordu.

Ischa'ya duyduğum sevgiden ötürü aklı karışık, ne yapacağını şaşırıyor. Bu yüzden safdil riyakâr, dürüst yalancı, yaygara kopartan suskun, hiper entelektüel budala. Ne zaman ki Ischa bir mekâna giriyor, işte o zaman şov başlıyor. İnsanları neşelendiriyor, mutlu ediyor ve biraz da bilge kılıyor. İnsanlarda sorunlarını çözdüğüne dair bir intiba uyandırıyor, kendisini gözlemlediğinde, birden farkına varıyorum ki, hoş sohbet ortamlar yaratmak ve hikâyeler anlatabilmek için hayırhahlık, gönül bolluğu ve feraset gerekiyor.

Ischa, içimde olup bitenleri görüyor. Onun sayesinde, oyunculuğumu gizliden gizliye yargılamaktan vazgeçişimi görüyor. Beni yaratıcı buluyor. Sahneye çıkmam gerektiğini, birlikte sahneye çıkmamız gerektiğini söylüyor ve ortak bir oyun için ilk planlarımızı yapıyoruz.

"Oyunu sen yazmalısın. Konu Faust olmalı. İki kişilik bir oyun," diyor.

Belli şeylerin açığa çıkmasının anlamı üzerine, analizin hedefinin bu olduğu ve bununla tanımlandığı üzerine, sohbetle ilişkisi üzerine ve benim, Ischa'nın Amerika'da bilimsel bir araştırmayla bir biyografi arasındaki fark hakkında yaptığı yorumu yavaş yavaş anlamam üzerine konuşuyoruz.

"Libido, Con."

Onu güldürmek için Marlyn Monroe taklidi yapıyorum. Kendimi bu utangaç ve denetimsiz tarza o kadar kaptırıyorum ki, Ischa kendini tutamayıp kahkahalara boğuluyor, ben de marifetler sandığımı sonuna kadar açıyorum. Akşamları yatak odasında 42. Cadde'de yürüyen Bette Midler gibi kıçımı sallayarak yürüyorum, Sophie Trucker gibi tersleniyorum ya da Miss Piggy gibi aşkımı ilan ediyorum, ta ki Ischa iç geçirip artık yapmamam için yalvarmaya başlayana ve artık dayanamadığını söyleyip çaresizlikten gülerek yorganın altına saklanana kadar. Yorganın altından çıkar çıkmaz ben yine başlıyorum.

Bu, hoşça vakit geçirmenin ötesinde bir şey. Şehvet, arzu ve tutkuyu oynadığımda bu ona daha katlanılır geliyor, çünkü o zaman bu duyguların gerçek olduğuna inanması gerekmiyor, kendisi tarafından uyandırıldıklarını ve kendisine yönelik olduklarını düşünmesi gerekmiyor, o zaman bunları kabullenmesine gerek kalmıyor.

"Sen kabul etmeyi bilmediğin için şişmansın," diyorum. "Vermek senin için sorun değil, ama kabul etmek sorun. Şişman insanlar kabul edemezler, sadece alırlar."

Fahişelere gitmesini, kadınlarını aldatmak zorunda hissetmesini, sahneye çıkar çıkmaz ve eline mikrofonu alır almaz artık yalan söyleyememesini gayet iyi anlayabiliyorum.

"Seni birkaç kişiyle tanıştırmak istiyorum," diyor. "Bunlardan biri Margaretha Halbertsma. Perşembe günü onu ziyarete gideceğiz."

Margaretha, Groningen'li güzel ve yaşlı bir kadın. Kaç yaşında olduğunu kimse bilmiyor. Kendisinden epeyce genç olan kocası Justus'la birlikte on beş metrekarelik bir hotel odasında yaşıyor. Yatağın üzerinde oturan Margaretha'nın karşısındaki iki koltuğa da biz oturduğumuzda oda doluyor. Ischa'yı tekrar görmek onu sevindiriyor, hafif kuzey aksanıyla konuştuğu harika Flamanca'sıyla Ischa'ya yaptığı iğneleyici değindirmelerden onu uzun zamandan beri ve iyi tanıdığı anlaşılıyor.

"Hadi Connie'ye HEMA hikâyesini anlat, hoşuna gidecektir," diye Ischa ona ısrar ediyor.

"Ah, bunu şimdiye kadar öylesine çok anlattım ki..." diye önce

nazlanıyor, ama sonra uzun uzun Nieuwendijk'deki bir mağazada Justus'la birbirlerini kaybedişlerinin hikâyesini anlatmaya başlıyor. O sıralar Justus ve Margaretha ile henüz tanışmayan Ischa da tesadüfen aynı zamanda aynı yerdeymiş. Justus'un aklına Margaretha'yı tekrar bulabilmek için tek bir çare gelmiş: Kurt gibi ulumak. Bunun üzerine çift Ischa'nın dikkatini çekmiş ve daha kendisini tanıtmadan sorusunu sormuş.

"Sizi bir araya getiren nedir?"

O gün yıllarca sürecek bir dostluğun başlangıcı olmuş. Margaretha kart falına bakabiliyor ve Ischa da onun bu becerisinden zaman zaman yararlanıyor. Margaretha eğlenerek ve canlı bir ifadeyle onun her seferinde yeni bir kız arkadaşla çıkıp gelişini ve kendisinin onun bu kadında ne bulduğunu bir türlü anlayamayışını anlatıyor.

"Demek şimdi de bu kızı büyüledin," diyor bütün cümlelerine özgü olan dolaysızlıkla. "Ve senin için deli oluyor. Mantıklı. Çünkü ben de oluyorum."

Bu arada eline bir deste iskambil kâğıdı alıp hiç bakmadan karmaya başlamıştı. Birden karmayı bırakıyor, desteyi ikiye bölüyor ve açtığı karta bakıyor.

"Ne görüyorsun?" diye soruyor Ischa.

"Süreklilik. Sonsuzluk" diyor ciddiyetle.

"Ah, aman tanrım!" diye bağırıyor Ischa.

"Şimdiye kadar seni hiçbir kadını seyrederken görmemiştim, ama onu gerçekten de seyrediyorsun," diyor Margaretha. Sonra bana dönüyor ve "Haydi, hayırlı olsun!" diyor.

Ischa, *Nieuwe Revu* için de iş yapıyor. Bu gazete için her hafta bir söyleşi yapıyor ve şimdi de New York'daki hotellerle ilgili bir röportaj yapmak isteyip istemeyeceğini soruyorlar. Benim de yolculuğa katılmam koşuluyla hazır olduğunu söylüyor, gazete bunu kabul ettikten sonra her gün en sevdiği kente yapacağımız yolculuk hakkında konuşuyoruz.

"Orayı *benimle* olduğun için beğeneceksin," diye söz veriyor.

New York'la ilgili hoş olmayan anılarım var. Felsefe eğitimimi bitirme sınavlarını verdikten sonra geçici sevgilim Pieter Holste-

in'ın peşinden ilk kez Atlantik'i tek başıma geçmiştim. Yolculuk için gereken parayı temizlik ve garsonluk yaparak kazanmıştım. Biletimi aldıktan sonra New York'ta harcamak için elimde kalan para yüz dolardan fazla değildi. Pieter Brooklyn'de küçük bir dairede kalıyordu ve sanatla uğraşıyordu.

İlk kez Amerika'nın seslerini duyduğum Kennedy Havaalanı'na inişimi elbette asla unutmayacağım, o bir film karesinden çıkmışa benzeyen arabaları ve Manhattan gökyüzünün üzerindeki o sarsıcı görünümü elbette unutmayacağım.

Pieter beni karşıladı, sevecen ve âşıkane bakışlarını benden esirgemedi, ne var ki bu aynı zamanda son bakışlar olacaktı. Bir şeyler yolunda değildi. Gerçi eve varır varmaz yatağa girdik, ama ertesi sabah uyandığımızda fark ettim. Sekiz aylık beraberliğimiz boyunca günün değişik zamanlarında sık sık sevişmiştik, ama o sabah sevişmedik. O benden önce kalkmıştı ve yüzünde anlaşılmaz bir ifadeyle elinde fırça çizim masasının başında oturuyordu. Bana günaydın demedi. Ona baktım, o da bana baktı ve o anda o korkunç boş bakışlardan bir hata yapmış olduğumu anladım. Bitmişti. Son aylar boyunca öylesine zahmetle yumuşattığım ruhu sertleşmişti. New York'a asla gelmemeliydim. Odanın bir köşesinde, beni tanımadan önce on yıl beraber olduğu kadının resmi asılıydı. Bu acımasız ve açık bir mesajdı.

Bundan sonraki iki hafta boyunca zamanın çoğunu New York metrosunda geçirdim. Pieter gün boyu çalışmak istiyordu. Aylardan kasımdı ve çok soğuktu. Kederliydim, ürkektim, parasız ve yalnızdım. Metro merdivenlerinden birini tırmanarak şehrin gürültüsüne ve sokaklarından birine çıkar çıkmaz korkudan büzülüyor ve tekrar yerin altına dönüyordum. Burası en azından sıcaktı, akşam yemeği saati yaklaşana ve metroyla Brooklyn'e, onun yanına ve suskunluğun kıskacına dönene kadar bir bankın üzerinde oturup kitap okuyabiliyordum. Yemekleri o hazırlıyordu. Bir kez beni bir Japon lokantasına götürdü. Hesabı birlikte ödedik. Bir de bir sahaftan Lawrence Durrel'in *İskenderiye Dörtlüsü*'nü aldım, hâlâ duruyor.

Bugün beni bir metro istasyonuna sokmaya kalkanın vay haline!

Ischa bu hikâyeyi yürek paralayıcı buluyor. "Zavallı sevgilim!" diyor. "Hiç öfkelenmedin mi peki?"

Öfke duymamıştım, o zaman duymamıştım. Kendimi budala hissediyordum. Ancak şimdi, Ischa'ya anlatırken, onu tanıdığım için ve aşkımla özlemimin değer yitimi ve korkuyla nasıl bir anlaşma içinde olduğunu görebildikten sonra öfke duyabiliyorum.

"Sen de benim gibisin," diyor Ischa. "Yalnızsın ve şimdiye kadar bir başkasıyla yakın bir ilişki kurmamışsın."

İki hafta içinde ikinci kez Atlantik'i geçen bir uçağın içindeyiz. Bu yolculuk ikimizi de sevindiriyor. Saatlerce yan yana koltuklarımıza bağlı oturmayı ikimiz de seviyoruz ve sabırsızlıkla yine iğrenç bulacağımız kesin olan ama iştahla yiyeceğimiz yemeği bekliyoruz. Para sahibi olmaya henüz alışkın değilim ve bir şeyler almam için Ischa'nın beni zorlaması gerekiyor. Aldığım ilk şey, yolculukta kullanacağım bir walkman. Ischa da benim için Verdi'nin *Requiem*'ini alıyor ve şimdi müzik neredeyse katlanılmaz bir yalıtılmışlıkla kulaklarımda çınlıyor.

Müzik bana çoğunlukla fazla güzel geliyor. O zaman güzelliğine katlanamıyorum, aynı sevgi ve mutluluğun bana acı verebilmesi gibi, müzik de canımı acıtıyor. Ancak *Agnus Dei*'ye yaklaşırken benden daha huzurlu bir şekilde küçük parmağını emerek Adamo'nun kısık sesini dinleyen Ischa'ya aceleyle sokuluyorum.

Nisan ayında bir pazartesi sabahı onunla dolaştığım New York'un geçmişimdeki New York'la ilgisi yok. Neredeyse tanıyamıyorum. Ufku görür görmez bastıracağından korktuğum hüzün, sıcak sağlam kolunu boynuma atan ve her bir bina grubunu ismiyle anan Ischa'nın varlığıyla siliniyor. Bana kentin yapısını, *East*'in nerede bitip *West*'in nerede başladığını, *avenue* ve *street* arasındaki farkı ve hiçbir yön duygusu olmayan benim bile yolumu nasıl kolaylıkla bulabileceğimi anlatıyor. Çünkü bu bir düşünebilme melekesi.

New York'ta yedi hotelde Mr. ve Mrs. Meijer adına yer ayırtıldı. Bunun anlamı, dokuz gün içinde bir mahalleden diğerine taşınacağımız, bavullarımızı yedi kez açıp toplayacağımız ve yedi kez bir

hotele giriş çıkış yapacağımız. Başlangıçta 44. Cadde'deki 'Algonquin' var.

Taksi Algonquin'in girişinde durduğunda "Ah!" diyor Ischa. Hotel, annesi Ischa'yı savaştan sonra New York'a götürdüğünde ilk kez kaldığı hotelin hemen yanında. Annesinin üç erkek kardeşinden en büyüğü, toplama kampından çıktıktan sonra dinlenmeleri için onları Amerika'ya davet etmiş. Ischa iki yaşındaymış. İlk su dondurmasını burada yemiş, çocuk felci ve ansefalit olmuş ve böylece dayısı annesini de kendisini de, kapının önüne koymuş.

"Şimdiye kadar bunu hep New York'ta aradım," diyor. "Annemle geçmişimden bir şeyler bulmaya çalıştım. Artık bundan vazgeçmeliyim."

Evimde olduğumda ve Ischa'nın gazete, radyo, telefon, televizyon ve dergiler yoluyla içeri akan sözcükler seli hâlâ yetmediğinde, aksine daha fazlasını istediğimde, sadece onu duymak, yazdıklarını okumak, onu düşünmek istediğimde *Fahişeler*'ini *ve Anneme Mektup*'unu bir kez daha derinlemesine okurdum. Buradan, annesiyle New York'ta olduğunu ve ilk kez burada konuşmayı öğrendiğini okuyabilirdim, ama bunlar da aklımda yarısı kalan bilgiler sadece.

Sayısız kez okuduğum ve aklımda kalan bölümler farklı, bunlar fahişeler, kadın arkadaşlar, bir ay içinde başlayan ve biten bir evlilikle ilgili bölümler; ya da New York'ta bir hotel odasında hiçbir şeyin farkında olmadan banyodan çıplak çıkan kadının göğüslerini tiksindirici bulduğunda "Lanet olsun, böyle domuz gibi ortalıkta dolaşma!" diye bağırdığı sahne. Ya da o sırada beraber olduğu kadınlarla aniden sevişmekten vazgeçtiğinde bunlardan birinin "Niçin benimle yatmıyorsun? Neyim fazla? Neyim eksik?" diye bağırışı.

Bu bölümlerden ikisini öylesine sık okudum ki ezbere biliyorum.

Sevgililerimden çok fahişelerle ilişkim oldu; satın alınabilir kadınlarla deneyimlerimden her biri belleğimde, sevgilerini çıkarsız verdikleri açık olan saygıdeğer kızlardan daha belirgin

izler bıraktı. Burada istemeden de olsa belli bir hayal kırıklığının kendini hissettirdiğini söylemek mümkündür; ama bu bende çoğunlukla böyle oldu; kendi elde ettiğim kadından zamanla nefret etmeye başladım - beni başlangıçta öylesine çekmiş olan bütün cazibesi belli ki monoton bir düzenlilikle tekrarlanan bir yanlış anlamadan kaynaklanıyordu.

Beni Kennedy Havaalanı'na götürdü. Saygıdeğer, sevecen, hoş bir kadın - böyle bir kadın bana göre değil, diye düşündüm.

Bir akşam New York'daki hotel yataklarından birinde ona bu bölümleri ezberden okuyorum - sözcüğü sözcüğüne, ezbere ve büyük bir sıkılganlıkla. Aynı sıkılganlığı onun da duymasını yerinde buluyorum. Söylemek istediğimi söyledikten sonra sıkılganlığımdan sıyrılıyorum, o da rahatlıyor. Sessizce ağlıyorum, o beni okşuyor.

Onun kitaplarında yazdıkları bende heyecan ve kaygı karışımı bir duygu yaratıyor. Benim için hem yabancı hem bildik olan bu zor kişilikli adamla yaşayacağım için sevinç duyduğumdan ve ayrılık, vazgeçme ve nefret üzerine yaptığı en ürkünç tanımlamalar bile, bana olan sevgisinin azalmayacağına ve beni asla terk etmeyeceğine olan inancımı sarsamadığı için heyecan duyuyorum. Kaygının nedeniyse, benim asla değiştiremeyeceğim, acı verici ve aşılmaz şeylerin varlığını da aynı açıklıkla görmem. Yaşamımda ilk kez, burada söz konusu olanın onda düğümlenen bir şey olmadığının, onun içinden çıkamadığı veya çıkmak istemediği birtakım çukurlar olmadığının, aksine benim ona yardımcı olamayacağım bir şeylerin söz konusu olduğunun bilincine vardım.

Bir erkeği seçmek, aynı zamanda kaygılar içinden kendine en uygun olanı seçmek demektir. Ona elimi uzatmak üzere çukurun kenarında duran ben değilim, ben çukurun içindeyim.

Beraber olduğumuz süre boyunca ona söylemeye cesaret edemediğim şeyi şimdi söylüyorum, ancak içimde bunun için hazır tuttu-

ğum sözcüklerle değil, çok daha dikkatli bir şekilde, çünkü bazen sıkıntısı öylesine katlanılmaz ölçüde oluyor ki, buna dayanabilmek için kendimi zorlamam gerekiyor.

"Sevişirken bana yabancılaşıyorsun," diyorum ve yatağın, onun gerçekten tiyatro oynadığı, sadece Is olmaktan uzaklaştığı, bir başkası haline geldiği, sahici olmayan bir klişeler yumağına, oynayan bir adama dönüştüğü, utancını, korkusunu, tutukluğunu ve hatta cinselliğe ilişkin nefreti, sevgisizliği haykıran birine dönüştüğü yegane sahne olduğunu söylüyorum. Ona hayranlık duyduğumu, deliler gibi ihtiyaç duyduğumu, ama yatakta onunla henüz karşılaşmamış olduğumu ve onu bu durumdan çıkarabilmek için ne yapmam gerektiğini bilmediğimi, bu noktada çaresiz kaldığımı söylüyorum.

Saatlerce kol kola New York sokaklarında dolaşıyoruz. Her sabah bavullarımızı toplayıp bir başka hotele taşınıyoruz, The Waldorf Tower, Harlem yakınlarındaki Malibu Studio, Chelsea Hotel, The Royalton, Carlton Arms ve nihayet The Paramount.

Akşamları beni en sevdiği restoranlara götürüyor, Pete's Place ve Pete's Tavern, Les Halles, Palm, Sparks ve Gallagher's. Eğer sabahları olmayacak bir saatte uyanırsak, banyoya girmeden elbiselerimizi giyip kahvaltı edecek bir köşecik bulana kadar sokaklarda sürtüyoruz.

Sonra *two coffees to go* alıp hotele dönüyoruz, ya biraz daha yatakta vakit geçiriyoruz ya da normlaşmaya, tektipleşmeye başlıyoruz, çünkü bunu da yapmak gerekiyor.

Henüz tanımadığı restoranlar için *Zagat*'a bakıyor. Amerika'da nereye gidersek gidelim, vardığımız ilk gün hemen bir kitapçıya gidip *Zagat* alıyoruz. En incelikli restoran betimlemelerini anmak veya *Zagat*'ın restoranları değerlendirirken kullandığı numaralama sistemi terminolojisiyle fikrimizi belirtmek sohbetlerimizin değişmez bir parçası haline geliyor.

"Tipik bir 24!" veya "Palmen ve Meijer burada tam bir 28 kokusu alıyor."

Her sabah, o gün kaldığımız hotele *Nieuwe Revu*'nün bir fotoğrafçısı geliyor. Ischa, en azından üç günün öğleden öncelerini küçük, kırmızı daktilosunun başında oturup *Şişman Adam*'larıyla uğraşarak geçiriyor, böylece fotoğrafçıya bir selam verme zahmetine bile katlanmadan, hatta başını dahi kaldırmadan çalışmaya devam edebiliyor. Yalnızca bir kez fotoğrafçı yüzünden hotelde biraz uzun kalmamız gerekiyor. Fotoğrafçı her zamanki gibi kararlaştırılan saatte kapıyı çaldığında Ischa adamı oldukça aksi bir tavırla karşılıyor ve fotoğraf çekimine hiç istekli olmadığını hissettiriyor.

"Zavallı oğlana niçin o kadar ters davrandın?" diye soruyorum.

"Bilmiyorum," diyor.

Amerika hakkında, bu kent hakkında öylesine çok şey biliyor ki. Chrysler veya Flatiron Building yakınlarında dolaşıyorsak elinde olmadan yukarı doğru sevdalı bakışlarla bakıyor ve bu binaların güzelliği karşısında duyduğu hayranlığı dile getiriyor. New York'un en eski meyhanesi McScorley's'in yolunu zahmetsizce buluyor. Tabelasında, *"We were here before you were born,"** yazıyor. İçeride otururken bu meyhaneye bütün bir kitap adamış olan Jo Mitchell'den söz ediyor ve Simon Carmiggelts'in *Kroeglopen*'indeki, Mitchell'in kitabından aldığı şiarı tekrarlıyor: *"The people in a number of the stories are of the kind that many writers have got in the habit of referring to as 'little people'. I regard this phrase as patronizing and repulsive. There are no little people in this book. They are as big as you are, whoever you are."***

Kimbilir kaçıncı kez, Ischa'ya sahip olduğu bilgiye ve muhteşem hafızasına hayranlık duyduğumu söylüyorum.

"Ortodoks yahudi eğitimi ve bir yığın tokat..." diyor olabildiğince kuru bir tavırla, ama benim hayranlığımın tadını da çıkartıyor.

"Chester Himes. Hiç duydun mu?"

Hayır. Duymadım.

* Siz doğmadan önce biz buradaydık.

** Bazı hikâyelerdeki insanlar pek çok yazarın 'küçük insanlar' olarak söz etme eğiliminde oldukları türdendir. Ben bu ifadeyi tahakküm edici ve tiksindirici buluyorum. Bu kitapta küçük insanlar yok. Her kim olursanız olun, sizin kadar büyükler.

O, tanıyor ama. Chester Himes, bir yerlerde insanın dürüst olup olmamasının önemli olmadığını, aslolanın centilmenlik olduğunu yazmış.

"O anda, birdenbire, burada bir fark olduğunu kavradım."

Ben bir şey söylemesem bile, eğer ona şu anda olduğu gibi gülümsüyorsam, bana bunları niçin anlattığını bildiğimi biliyor.

"Ama yalan söylememen kendin için daha iyi," diyorum, "Bu daha mutlu olmanı sağlar, öncelikle de benimle birlikteyken."

"Şimdi sana bir kompliman yapacağım. Tanıdığım en yetenekli kadınsın. Çok yönlüsün."

Komplimanlarına öylesine bayılıyorum ki, bana büyük coşku veriyorlar.

Çarşamba öğle öncesinde hotelimizi, yerleşir yerleşmez tekrar terk ederek Rockefeller Center'e gidiyoruz. Ischa, Phil Donahue'nun talkshow'u için bilet bulup bulamayacağımıza bakmak istiyor. Buluyoruz. Öğleden sonra üç buçukta küçük, loş bir salonda oturuyoruz, bizlere izleyici olarak nasıl davranmamız gerektiği belirtildikten sonra Ischa'nın hayranlık duyduğu hiç farkına varmadan herkesten çok alkışlamasından belli olan adam içeri giriyor. Adamın kusursuz bir görüntüsü var; takım elbise, gözlük, kırlaşmış gür saçlar. Ne sinik bir tavrı var, ne de alaycı, izleyicileri aptalca esprilerle güldürmeye de çalışmıyor, aksine anlayışlı ve ciddi. Konu travestiler. Programa katılanlar da travestiler ve anneleri.

*"They are drugfree, they are working, they don't harm anyone with their lives,"** diyor Donahue ve bunun hemen ardından bir anne oğluna sarılıp da onu sevdiğini söyleyince, Ischa elimi sıkıyor. Elinde olmadan yutkunuyor.

Önümüzdeki yıllarda korkmak zorunda kalacağım tek bir kadın var ve bu, kitaplarındaki o denetimli kadın, o soğuk, hesaplı, mesafeli ve öylesine dalgın anne.

Onunla asla karşılaşmayacağım.

Onu her gün hissedeceğim.

* Onlar uyuşturucu kullanmıyorlar, çalışıyorlar, hayatlarının kimseye zararı yok.

Dört Mayıs sabahı 44. Cadde'deki Royalton Hoteli'nde uyanıyoruz. İçmimari tasarımı Philippe Starck'a ait ve güzel olan tek şey Ischa'nın yanımda olması, yoksa buradan hemen kaçardım. Bu hoteldeki her şey beni bir şeyler düşünmeye, okumaya ve yorumlamaya zorluyor ve bütün bu kendisini dayatan ve beni yabancılaştıran simgeler bir klostrofobi duygusu yaratıyor. Ischa'nın aklı, *Nieuwe Revu* için hoteller hakkında yazacağı makaleyle meşgul. O, bana Dorothy Parker ve Robert Benchley ve Algonquin'de kurdukları sofralar hakkında ya da Chelsea hotellerinin ünlü müşterileri hakkında bir yığın şey anlatırken, ben de postmodernizm hakkında daha fazla şey biliyorum ve bu konuda bir şeyler anlatmak için hotelin dekorasyonunu vesile yapıyorum. Beni ürküntü ve direnç karışımı bir duyguyla dinliyor. Bilginin bu türü söz konusu olduğunda bu iki duygu bir arada oluyor.

"Senin küçük düşürülmüş bir aklın var," diyorum.

Onun kadar zeki olup da buna güveni bir o kadar az olan bir başka erkek tanımadım.

"Tas da zaman zaman, duyarlı bir entelektüel için tipik bir örnek oluşturduğumu söyler. 'Bunu söylemen hoş' dedim ona, 'ama ben buna inanmıyorum.' "

"Söylediği doğru ama..." diye Tas'ı destekledim. Ischa'ya yıllar boyunca ne kadar zeki olduğunu, ne kadar pırıltılı, dahice ve kendine özgü fikirleri olduğunu söylemekten vazgeçmiyorum.

"Sen Reestraat'ın Rebbe'sisin," diyorum ona.

Pek çok akıllı erkek tanıdım, ama hiçbiri onun kadar akıllı değildi. Şimdi onunla yaşadığım soluklanmayı hayatımda iki kez yaşadım. Birincisi bir zekâ testinin sonuçlarını aldığımda ve bu puanlarla dünya nüfusunun belli bir oranına dahil olduğumu öğrendiğimdeydi. On sekiz yaşındaydım ve yanıltıcı bir tavır takındım. Bilgimi gizlemenin yüzlerce türünü biliyordum ve aynı zamanda da, bilgimi ve birikimlerimi gizleyerek, aslında derinden derine nefret ettiğim bir yalnızlığı hazırladığımın da farkındaydım. Şimdi test sonuçları tekrar gözümün önüne geldiğinde gözyaşlarına boğuluyorum. İçinde yer aldığım o oran benim yalnızlığımın sayılarla ifadesi. Bu oran bana, beni birine bağlanmaktan alıkoyanın gizlenmeye eğilimli kişiliğim değil, tersine beni sınırlı bir yaşama mahkûm edenin aklım, kaderim olduğunu söylüyor.

Ama şimdi, bu kez, hayatımda ilk defa birlikte yaşamak istediğim ve yaşayabildiğim erkeği bulduğumdan, onca zaman neyi arayıp da bulamadığımı, ne türden bir aklı öylesine şiddetle sevdiğimi şimdi anlıyorum. Beni hem yalnızlığımdan, hem de kandırmacılığımdan ve utancımdan kurtaran onun zekâsı, dili, çözümleme ve yorumlama tarzı. Artık buna ihtiyaç duymadığım için kendimi olduğumdan aptal göstermiyorum. O ne söylediğimi anlıyor. Ve yalan söylediğini görmemden ve bunu ona da söylememden hoşlanıyor. Onu asla terk etmeyeceğimi nasılsa biliyor.

"Bana yalan söylediğinde bana bak," diyorum gülerek.

O sabah canımız büyük bir iştahla *cinnamonbagels** istiyor. Üzerime aceleyle, sokağa çıkmama elverecek bir şeyler geçiriyorum. Oda kapımızın önünde açık bir *New York Times* duruyor. Ischa hâlâ yatakta, gazeteyi vermek için yanına gidiyorum.

Dışarıya koridora vardığımda, "Ah, ne korkunç!" diye dehşetle bağırdığını duyuyorum. Ne olduğunu anlamak için odaya geri dönüyorum.

"Jerzy Kosinski intihar etmiş."

Nedenini bilmiyorum, ama bu bana da korkunç geliyor.

O gün New York'da farklı bir şekilde dolaşıyoruz. Bu şehir o gün, 2 Mayıs'ı 3 Mayıs'a bağlayan gece, biz her köşesinden ün, özlem ve geçmiş bir ihtişamın fışkırdığı Chelsea'de uyurken ve 57. Cadde'de bu yazarın nasıl bir dram yaşadığından habersizken Kosinski'nin intihar ettiği şehir.

Gece kendimi kötü hissederek uyanıyorum ve kusuyorum. Ischa peşimden geliyor ve ben klozete eğilmişken elini omzuma atıyor.

"Ne oldu?"

"Kosinski..." diyorum. "Biliyorum, sen intihara meyilli biri değilsin, ama ölümünde sanki seninle ilgili bir şeyler var."

Carlton Arms'ın küçük girişine henüz adımımızı atmıştık ki hotel, bana ilk bakışta sevimsiz geldiğinden hemen topuklarımın üzerinde dönüp kaçmak istedim. Burada altmışlı yılların bayat kokusu var, görünümü de öyle. Havada paçuli, tütsü ve haşhaş karışımı tatsız bir

* Tarçınlı çörek.

koku salınıyor, duvarlar resimlenmiş ve her yanda batikler asılı.

Saykodellik duvar resimlerinin ve gülünç flower-power* soytarılıklarının ortasında altmışlı yılların iticiliği konusunda içten bir görüşbirliği içinde buluyoruz kendimizi, ama bize bunca tatsız gelen şeyin temelinde ne olduğunu da bulmaya çalışıyoruz. Ischa'ya, duvar kâğıdındaki yırtıkları nasıl çizgilerle değiştirerek karmaşık çiçek demetlerine, yarı çıplak danseden figürlere, çocuksu bıyıklara ve buklelere dönüştürdüklerini gösteriyorum ve benim için altmışlı yılların kültürünün özünün burada olduğunu, bir yırtığı bir çiçekle gizlemekte olduğunu, gerçeğin çiçekle örtülmesinde olduğunu söylüyorum.

Bunun yalanın kültürü olduğunu, süslemenin, gizlemenin, çiçekleştirmenin kültürü olduğunu; insanın alaycılık katmadan bir daha asla kullanamayacağı sözcüklerin, dehşetli sahtekârlığın, sonsuz bir "biliyor musun"un, *Love and Peace*'in, kendini hiçliğe terketmenin kültürü olduğunu söylüyorum. Bunun, insanın her şeyi ve herkesi sevmesi; herkesin sanatçı ve hatta mümkünse biseksüel olması gerektiği şeklindeki budalaca buyrukla maskelenmiş bir eşitlik yalanı olduğunu söylüyorum.

Odanın ortasında duruyoruz ve içimiz daralarak etrafa bakıyoruz. Bavullarımız hâlâ elimizde; Ischa'nın da bana uyacağını, buradan çıkıp bütün bu renklerden ve kokulardan uzaklaşacağımızı umuyorum, ama o gazetecilik kurallarının kendisini kalmaya zorladığını söylüyor. Sonunda, "Ben hiç ben-çağı'nı yaşamadım, o sırada kendimle meşguldüm," dediğinde kendimi daha fazla tutamayıp kahkahalarımı salıyorum ve kendimi küf kokan portakal rengi örtülü, gecenin bir saatinde uyumak için içine gireceğimiz yatağın üzerine atıyorum.

Uyumadan az önce "Sombrerolein de Vries..." diye mırıldanıyor, "Sombrerolein de Vries, güzel bir isim olsa gerek. Bundan böyle benim adım bu, Sombrerolein de Vries."

---

* Hippi felsefesi. 1960'larda ortaya çıkan, evrensel sevgi yanlısı, üstlerine başlarına çiçekler, ziller takan, çiçek çocukları diye adlandırılan kişilerce benimsenen dünya görüşü.

Manhattan'ın güney bölgesine uzun bir yürüyüş yapıyoruz. Bir gökdelenler ormanından geçerek limana varıyoruz ve Ellis adasına giden feribota biniyoruz.

"Connie, annem ve babam tarafından terk edildiğim gibi terk edilmek istemiyorum bir kez daha..." diyor.

"Seni asla terk etmeyeceğim!" diye ona söz veriyorum.

Burada, New York'da daha net olarak görüyorum. Artık benim için hayal edilmez bir şey değil - eğer bunu gerçekten yapsaydı ve bu durumda olasılıkla onunla hiç karşılaşmasaydım diye düşünmek dahi katlanılmaz olsa bile ve kuruntunun bu anakronizmiyle, bu konudan bahsetmeye başlar başlamaz onu dehşetli özlesem bile - onun gerçekten de Amerika'da, New York'da yaşayabileceği benim için artık hayal edilmez bir şey değil. Tabii buraya taşınma cesaretini gösterebilseydi. Ama bu cesareti yoktu. İnsan, kendisi çözülüp ayrılabilecek duruma gelmeden kendisini ortada bırakan anne babalara yaşamı boyunca bağımlı kalıyor.

Şişman Adam'da Amsterdam'ı en büyük aşkı haline getiren aynı bakışla dolaşıyor New York'ta da, doymak bilmez bir âşık gibi, kadınının güzelliğiyle büyülenmişliği hep aynı yoğunluğu koruyan ebedi bir sevgili gibi.

Bugün bunu daha iyi biliyorum, ama Ischa aşağıdaki cümleyi kurana kadar onunla aynı şeylere inanıyorum:

"Pek çok insan bu dile çok iyi hâkim olduğunu düşünür," diyor, "Oysa ben yeterince hâkim olmadığımı biliyorum. Bu Amerika'ya taşınmamam için başlı başına bir neden."

Bana ne kadar haklı olduğunu göstermek için *New York Times*'ı alıyor ve üç cümleyi yüksek sesle okuyor.

" *Investiture* ne anlama geliyor biliyor musun ve insanın kendisini *jingle - jungle bir sabahta* nasıl hissettiğini? *Mall* kavramının bir Amerikalı'ya ne çağrıştırdığını biliyor musun? İnsanın on iki yaşındayken arkadaşlarıyla buluşmak için, on dört yaşındayken de sınıfındaki kızlarla gizlice flört etmek için oraya gittiğini biliyor musun? Bizde eksik olan bu anlıyor musun? Sözcüğün bizim için bir geçmişi yok."

Dil ve okumaya ilişkin olarak benim için ikinci kez bir şeyleri netleştirdiğini söylüyorum ona ve bunun bende, kendime yönelik olarak utanç, ona yönelik olarak hayranlık uyandırdığını.

"Beni alçakgönüllülüğe zorluyorsun," diyorum ve bunun, daha önce bilmediğim bir şekilde hoşuma gittiğini söylüyorum.

Buna inanmak istemiyorum.

"İnsanın içlerinden yedi tanesini anlatabilmek için kaç erkek tanıması gerektiğini bir bilseydin," diye karşı çıkmaya çalışıyorum, ama bunu geçerli kabul etmiyor.

Bu üzerinde sık konuştuğumuz bir konu. Yola çıkacağımız gün, 46. Cadde'deki 'Sparks'da küçük ve özenle kurulmuş bir masada yemek yerken tekrar bu konuya dönüyoruz. Istakozla mücadelemi kazasız atlatabilmem için garson göğsüme bir önlük bağlıyor, ama Ischa sıra kendisine geldiğinde karşı çıkarak önlük takmayı reddediyor.

"Ben önlüksüz de yiyebilirim."

"Bütün erkekler bunu söyler," diyorum kuru bir ifadeyle şefe. Bana hayretle bakıyor, sonra bakışlarını Ischa'nın gülmekten kırışmış yüzüne çeviriyor ve gülümseyerek Avrupalı olduğumuz tahmininde bulunuyor.

Böyle bütün bir ıstakoz hiç Ischa'ya göre değil, yeterince sabrı yok. Daha ilk kıskacı kırar kırmaz pes ediyor.

"Ne için yaşıyorum ki?" diye iç geçiriyor.

Ben iş giysisini bir kez giydiğim için kalanını onun için halletdiyorum, etini çıkartıp tabağına küçük ıstakoz parçaları bırakıyorum. Bu, onun için sigara sarmak gibi bir şey, severek yapıyorum.

Hep aynı konuya geri dönmesinin nedeninin geçmişimdeki erkekleri merak etmesi olmadığından eminim, çünkü nasıl ben onun kadınlarını merak etmiyorsam o da benim erkeklerimi merak etmiyor. Çünkü bir şey, ikimize de daha önce hiç kimsenin olmadığını, bu ilişkinin bizim gibi gezginler ve çapkınlar için ilk olduğunu söylüyor. Onu bu soruyu yeniden sormaya iten, sevdiği bir tarz için duyduğu kaygı ve gizliden gizliye de ikimizin arasındaki fark, yazarkenki farkımız.

"Buna rağmen anlamıyorum," diyor ciddiyetle. "İnsanlar niçin yapıtlarının otobiyografik olduğunu böylesine ısrarla reddederler? *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nın otobiyografik olduğunu rahatlıkla kabul etmemek niye?"

"Sadece bu olmadığı için, bu kitapta yer alan diğer her şeyle örtüşmediği için. Keşke bu kadar basit olsaydı."

"Ah, yapma bunu, bu kadar abartılı olmana gerek yok, Con! Her şeyi olduğundan daha önemli hale getirme. Kurmaca nedir ki? Her zaman korkunç bir şekilde abartıdır."

Daha önceki seferlerde de olduğu gibi bu alanda kendi ölçülerime göre son derece dikkatli davranıyorum. Söz konusu olan, mücadele etmeden yenilmek istemediğim bir tartışma, yine de Ischa tümüyle haklı olabilir, ki sanıyorum öyle, yalnızca henüz hangi açıdan olduğunu bilmiyorum ve bu noktada ona kolayca hak vermek istemiyorum. Temkinliliğim, beni kendisiyle ilgili olarak özellikle uyardığı bir şeyle ilgili, kıskançlıkla. Bunun yanısıra bir şey daha var ki, o da çocukluğuyla ilgili, karısıyla birlikte bütün gün odaya kapanıp ona bir kitap dikte eden tarihçi babasıyla ilgili bir hikâye. Jacob Israël de Haan üzerine bir biyografi yazıyormuş ve bu en büyük eseri olacakmış. Sonunda bu yazar, Jacob Israël de Haan. Ischa'nın aile evinde bütün konuşmalar ve tartışmaların yegane konusu haline gelmiş.

"Başka hiçbir isimden böylesine nefret etmedim," demişti bir keresinde. "Bu Jacob Israël de Haan bütün çocukluğumu mahvetti."

Bu, hiç değilse, kurmacaya böylesine takılması, hatta kurmacadan hiç hoşlanmadığını iddia etmesi için bir neden olabilir.

"Ya *Şişman Adam*?"

"O başka bir şey. O, gerçeğin kurmacanın araçlarıyla tanımlanması. *New Journalism* gibi bir şey."

Şimdi neyi savunacağımı ben de artık tam olarak bilemiyorum, kendi kitabımı mı, kendi gerçeğimi mi, ayrıca nasıl oluyor bilmiyorum ama, onun beni gerçeğe olabildiğince yaklaşmaya ve otobiyografik olanla kurmaca arasındaki ilişkiyi iyi ifade etmeye kışkırtmasından hoşlanıyorum.

Söyleşilerde her seferinde, otobiyografik niteliğin bir stil unsuru olduğunu, romanlaştırmaya yarayan edebi bir araç olduğunu

söyleyerek işin içinden sıyrılıyorum, ama bunu Ischa'da denemeye bile gerek yok.

"Bu kadar dolaylı olmak sana yakışmıyor," diyor sonra. "Bu tür formülasyonlara girdiğinde öncelikle hiçbir şey söylemek istemediğini anlıyorum.

Yine de, söyledikleri tümüyle yanlış değil; olsa olsa yeterince doğru olmadığı söylenebilir.

Hayatın ve Aşkın Yasaları'yla, var olan edebi normlar içinde yer edinmek istedim. İnsan kendi yaşamını sürdürüyor ve pek çok kitap okuyor. Bu kadar okudukça da edebiyatın çok eski hikâyelerin çeşitlemelerinden oluştuğunu giderek daha iyi anlıyor. Otuz beşine geldiğinde de bu ilksel yapıların çeşitlemelerini yüzlerce kez yeniden görmüş oluyor, o zaman artık her seferinde yeni biçimler altında bir *Don Quijote* veya bir *Hamlet*, bir *Faust*, bir *Werther*, bir *Odysseus*, bir *Odipus*, bir *Jekyll ve Hyde* veya bir *Gezgin Yahudi* tekrar tekrar ortaya çıkıyor ve kadınlar, anne, bakire, fahişe veya azize çeşitlemeleri olarak resmigeçit yapıyor. O zaman insan, suç ve kefaretin, ailenin, kışkırtının, büyük aşkın, kıskançlığın, arzunun, zamanın her seferinde yeniden anlatılması gerektiğini görüyor.

Anlatılacak kaç değişik hikâye var?

Yaşanabilecek olası kaç yaşam var?

İnsanın, bunu görmeye hazır olması koşuluyla, kendi yaşamı, temalarla, soyut düşüncelerle ve önceden zaten anlatılmış hikâyelerle zenginleşiyor. Ben yaşamımı edebiyat için kullanmıyorum. İşleyiş tersine. Edebiyat benimki gibi yaşamlardan oluşuyor ve eğer ben o kurguyu yaşamımın içinde görebiliyorsam ve görmek istiyorsam hangi kurgunun yaşamım üzerinde etkili olduğunu fark ediyorum. Kendi yaşamıma ne kadar soyut bakabilirsem, mevcut hikâyelerin veya temaların ilksel hikâyelerini ya da unsurlarını orada tekrar görmekte o kadar başarılı oluyorum.

"Ve ne düşündüğümü biliyorum," diyorum Ischa'ya. Kimsenin yaşamını kendiminki kadar iyi bilmiyorum. İçindeyim ve ona dikkatle bakıyorum. Ona, felsefe ve edebiyatla keskinleşmiş bir bakışla bakıyorum. Böyle olunca insan, şeylere, matematik veya biyoloji eğitimi almış birinden daha farklı bir şekilde bakıyor ve kadın olduğu için, katolik olduğu için, üç erkek kardeşin bir kız kardeşi olduğu için, ülkenin güneyinden ve düzlük bir coğrafyadan geldiği

için de başka şeyler görüyor.

Gerçekten soyut bir çıkarsama yaptığınızda elinizde kalan gerçekten başka bir şey oluyor. Bir dram, bir komedi, *Faust* üzerine bir çeşitleme, felsefi bir inceleme, düşünceler.

"Benim elimde kalansa otobiyografim değil, *Hayatın ve Aşkın Yasaları* oldu," diyorum olabildiğince kararlı bir ifadeyle ve Ischa'ya kayıtsızlıkla bakarak onu ikna edip edemediğimi anlamaya çalışıyorum.

"Eğer bu konuda gerçeğin soyut bir çıkarsamasını yaparsan ikimizle ilgili romanın nasıl bir şey olur?" diye yarı şaka, yarı ciddi soruyor.

"Bunu sana tam olarak söyleyemem," diyorum ve sonra ayrıntılara girerek, bunun elbette bir aşk hikâyesi olacağını; bu kadın ve bu erkeğin yaşayacağı büyük bir aşk, büyük bir aşk nasıl yaşanırsa öyle yaşanacağı için, yani kendisinde izlerini gösteren acıya, çaresizliğe, korkulara ve yetersizliklere geri götüreceği için dehşetli bir aşk hikâyesi olacağını söylüyorum. Ve söz konusu durumda korkuların ve yetersizliklerin, kadınla erkeğin yeteneklerinin üzerinde geliştiği bir gübre yığını olduğunu belirtiyorum: İkisi de yazıyor, insanları eğlendiriyor, kamuoyunun gözleri önünde hareket ediyor. Erkek muhabir, kadın muharrir; fark bu.

"Bizim romanımızın en dikkat çekici yanı elbette ikimizin de yazıyor olmamız ve âşıklardan birinin, kadının, her gün gazetede erkeğiyle hayatının gidişinin nasıl olduğunu okuyabiliyor olması. Aramızda epey yazılı kâğıt var."

"*Istakoz da yesem*
levrek de,
en keyiflisi
Connie Palmen'le"
diye dizeler söylüyor benim için.

"Teşekkürler, Is."

"Ne için?"

"Bana New York'u geri verdiğin için."

"Saat farkının etkilerini düşündükçe seviniyorum," diyorum sabahın çok erken bir saatinde takside biraz mahmur bir şekilde bir-

birimize yaslanmış, Reestraat'a giderken. Önümüzdeki gecelerde en olmayacak saatte uykumuzu almış bir şekilde yataktan kalkacağımız kesin. Bütün Amsterdam daha derin bir uykudayken yağda yumurta ve jambon kokan bir evin içinde canlı bir şekilde gevezelik ederek dolanacağız.

Gecenin ortasında IBM'inin başına oturup *Nieuwe Revu* için makalesini yazmaya başladığı zamanki gibi. Birkaç cümle yazdıktan sonra beni çağırıyor.

"Hadi gel, yanıma otur."

İstediğini yapıyorum.

Yazısını diyaloglar şeklinde kurgulamış.

Pazartesi, 29 Nisan

The Algonquin Hotel - 59 W. 44. Cadde. 140 $.

Ischa Meijer: *"Mükemmel bir oda."*

Connie Palmen: *"Evet."*

"Darkafalı adam zevkinin sınırında."

"Biraz daraltıcı."

"Efendim?"

"Çok da cömert davranılmamış."

"Tanrı aşkına, başka ne bekliyorsun?"

"Genişlik."

"Peki, gelenek ne olacak? Bu Robert Benchley'in, Dorothy Parker'ın kaldığı bir hotel. Hem şuraya bak: The New Yorker. *- müdüriyetin küçük bir özeni. Bedava! Hoş, değil mi?"*

"Evet, çok hoş."

"Gevşek bir tepki."

Ischa, tekerlekli sandalyesiyle kenara kayarak konuşuyor:

"Evet, şimdi bir cümle de sen yazmalısın."

"Bunu yapmamız gerektiğinden emin misin?"

"Bu eğlenceli bir şey sevgilim, hadi oyunbozanlık yapma da yaz."

"Elbette, Dorothy Parker olsaydı, daha zehirli, daha galiz ve daha uygun bir cevabı yapıştırırdı eminim," diye yazıya katılıyorum.

'What kind of fresh hell is this' veya bu türden bir şey."*
"Yanıt hoşuma gitti," diye devam ediyor Ischa.
"Bu onun biyografisinin başlığı."
"Otel odalarında genelde bir fresh hell** *duygusu olur."*
"En iyi koşullar söz konusuysa."
"Bir ikameden başka bir şey değil."
"Ne için peki?"
"İnsanın mükemmel bir oda olarak hayal ettiği şey için."
"Hadi gel uzlaşalım - bu yüzüne bakılır bir oda."

"Tekrar yatağa girelim mi?" diye soruyor, "Yarın sabah da erkenden Waldorf Tower'ı fethederiz."

Günboyu, Ischa telefon edip benim de yorulup yorulmadığımı sorana kadar alaycılık üzerine bir konferans için çalışıyorum. Öğlenin ikisinde arayabilir, daha önce veya daha sonra, ama ben her durumda cümlemi ortasında bırakıp yanıma alacağım birkaç şeyi toparlayıp ya bisiklete atlıyorum, ya da koşar adım Reestraat'a gidiyorum. Bunun bilincinde olmak ürkütücü, ama onunla onsuz olduğumdan daha mutluyum. Hâlâ özleminden hasta bir şekilde kapısının önünde durduğum ve onu gördüğüm ve o harika kollarıyla bana sarıldığı anda duyduğum rahatlamayla kustuğum ya da gözyaşlarına boğulduğum oluyor.

"Yine ne oldu?" diye kaygıyla soruyor o zaman.

*"You're too much..."*** diyorum ya da böyle bir şeyi hep hayal ettiğimi, birisine böylesine ait olmayı, birisiyle böylesine ayrılmaz olmayı hep hayal ettiğimi ve belki de böyle bir hayalin gerçekleşmesinin, bildik şeklini korumasından, yani insanın alıştığı ve birlikte yaşayabildiği bir hayal olarak kalmasından çok daha ürkütücü olduğunu söylüyorum.

Platon'un küre biçimli yaratığını, önce tek olup da sonra ayrılan kadın ve erkeği, ancak şimdi tam olarak anlayabiliyorum. Bu ayrı-

* Ne tür bir yeni cehennem bu.
** Yeni cehennem.
*** Çok oluyorsun.

lığın acımasızlığı - duygu aynen böyle.

"Sensiz değerim azalıyor," diyorum ve bunun sadece güzel bir düşünce olmanın ötesinde olduğunu söylüyorum.

Kızını şimdiye kadar kendisine sakladı. Onunla kendisi iki yıl önce, kız dört yaşındayken ve annesini onu görebilmek için nihayet ikna edebildiğinde tanıştı. Ischa buna, dört yıllık terör, diyor, ben de ona eğer çocuğuna hamile olduğum erkek beni hamileliğim sırasında ortada bıraksaydı aynı şeyi yapacağımı söylüyorum. Kızını her çarşamba saat on ikide Jordaan mahallesindeki okulundan alıyor. Her seferinde geç kalma korkusu yaşıyor. Bazen saat daha on birde yakınlarda bir kahveye oturup bir cappuccino ısmarlıyor. Saat on ikiye çeyrek kala artık dayanamayıp son on beş dakikayı da okulun girişinde, çocuğunu almaya gelmiş diğer anne babalar arasında geçiriyor. Birkaç hafta önce eve giderken önünden geçtikleri bir kitapçının vitrininde beni kızına gösterdi.

"Oradaki sarı kitabı görüyor musun? Onu Connie Palmen yazdı. Onunla tanışacaksın."

Sonra kızıyla birlikte kitapçıya girip ona kitabın arka kapağındaki fotoğrafımı gösteriyor.

"İşte o."

O arada elbette kendi kitabını da gösteriyor.

Kızı şimdi altı yaşında ve Ischa'yı paylaşmaya alışkın değil. Temizliğe gelen Rie'nin dışında henüz Reestraat'da başka bir kadın görmedi.

Ischa'yla aralarındaki benzerlikleri bulmaya çalışıyorum, ama bunları görmem zaman alacak. Eve girip kapıyı kapar kapamaz bir daha dışarı çıkmak istemiyor. En sevdiği şey kanapenin üzerinde oturup televizyon seyretmek. Ischa, diğer babaların çocuklarıyla yaptıklarını bildiği şeyler için, hayvanat bahçesine veya sinemaya gitmek gibi, onu heveslendirmeye çalıştığını, ama kızının her seferinde istemeye istemeye bu programlara katıldığını söylüyor.

Deri kaplı kanapeyi kendi yeri olarak benimsemiş, orada oturuyor, Ischa'nın onun için hazırladığı çorbayı orada içiyor, onu ilk kez yine orada otururken görüyorum.

Önce beni bir sınavdan geçiriyor ve Ischa'nın durup durup beni öpmesine ya da saçlarımı okşamasına zor katlandığı belli.

"Dünyanın en sevgili iki kadını," diyor Ischa bize bakarak. Ve sonra Jessica'ya yüksek perdeden yalvarıyor: "Bana çevir bakışlarını! Beni sev! Bana hayranlık duy! Ben senin babanım!"

Hiç etkilenmeden başını kaldırıyor ve babasına şöyle bir bakıyor. Sonra bana dönüyor ve tepkimi bekliyor. Gülüyorum. O da gülümsüyor.

"Onu kundakla, ağzına bir emzik ver, ellerinde tereyağ gibi olur," diyor annem Ischa yanımızdayken.

Ischa boynuma sarılıyor ve yüzünü omzumda gizliyor. Gülmekten gözlerinden yaşlar yuvarlanıyor. Annemle aralarında, ikisini de hiç tanımadığım zamanlardaki gibi görmeme neden olan bir şeyler oluyor. Annem onun yanında biraz cilveli bir küçük kız esintisi kazanıyor. Annem ona haddini bildirmeye ve yola getirmeye çalışıyor ve ona herkesin başını döndürebileceğini, ama kendisini kolay kolay büyüleyemeyeceğini göstermek istiyor. Ischa, annemin hiç sahip olmadığı haşarı çocuk. Bazen annemin bu adama tamamen kapılmamak için, yaptıklarına gülmemek ya da kendisine dokunmasını engellemek için kendisini ne kadar zorladığını fark ediyorum. Direngen davranmak istiyor diye düşünüyorum, çünkü bu çapkın, serseri, şamatacı, kendisini bir şey sanan ve herkese laf konduran biri olarak nam salmış adama kızını kolay kolay bırakmak istemiyor.

Ve beni *böyle* görmek istemiyor. Benim bu adamla birlikteykenki halimi, ne kadar âşık olduğumu, ona ne kadar yapıştığımı, gözlerimi ondan nasıl ayıramadığımı, ne kadar bağlı ve özlem içinde olduğumu, beni ne kadar yumuşatıp elimi ayağımı kestiğini görmek onu şoke ediyor. O eskiden sahip olduğu kızını istiyor, on üç yıl önce Amsterdam'a taşınan, başına buyruk, uzlaşmasız, ele geçmez, bağımsız kızını, eve asla erkek getirmeyen, erkeklerin başını döndüren, ama kendisi asla kapılmayan akıllı ve güçlü kızını.

Ischa annemin eteğine yapışıyor ve gevezelikten vazgeçmiyor.

Peşinden mutfağa gidiyor ve tencerelerin kapaklarını kaldırıp bakıyor.

"Ne yiyoruz, Mia?"

Tencerelerin içine parmağını sokup yalamak, tabaktan karides araklamak istiyor, annemin pişirdiği et yemeği tarifini, içine neler koyduğunu anlatmasını istiyor, bir saniye bile rahat vermeden.

Babam odanın bir köşesinde oturuyor ve yüzünde iyimser bir gülümsemeyle onu izliyor. Sanırım annemi tekrar onu ilk tanıdığı ve âşık olduğu zamanlardaki haliyle görüyor, eski bir kederi taşıyan kıpırdak bir kız haliyle...

Biz evde bu kadar karmaşaya alışkın değiliz. Ailede fazla kıpırtı yaratan bir ben varım, ama ben de Ischa kadar renkli olamıyorum.

Bir anda onun çocukkenki halini görüyorum ve onun kapalı kapılar ardında bir daktilo başında babasıyla başbaşa oturan ulaşılmaz bir anneyi değil, mutfak tezgâhı başındaki dokunabileceği bir anneyi tercih etmiş olacağını anlıyorum.

"Senin bir Yahudi annen var, benim yok," diyor. "Benimki sahanda yumurta bile yapamazdı. Mutfakta yarım saat kaldıktan sonra içeri girdiğinizde Auschwitz bile mutfağın yanında cennet gibi kalırdı."

Amsterdam'a eve döndükten sonra da durmadan Mia'dan, Hub'dan ve oğlanlardan bahsetmekten kendini alamıyor. Arkadaşlarla biraraya geldiğimizde, hemen bizim köyde, annemlerin evinde yaşadıklarımızı Limburg aksanını da kullanarak taklit etmeye başlıyor.

"Ben uzak güney bölgelerinde bir yerlerde Connie ve kardeşleriyle otururken orada Kant ve Nietzsche üzerine konuşuluyordu, kardeşi Jos da, karides kokteyliyle kuşkonmaz servisi arasında görecelik kuramını açıklayıverdi. Küçük kardeşi Eric'ten ise on sekizinci yüzyılda Rotterdam'ın durumunu dinledik, ağabeyi Pierre de son altı ay içinde çıkan bütün kitapları okumuş. Bunların hepsini de Limburg aksanından dinliyorsunuz." Ardından da Ischa'nın taklitleri.

Ischa sayesinde ailemi başka gözlerle görmeye başladım, bu babayı, bu anneyi, bu kardeşleri ve nereden geldiğimi.

"Sizin kökeniniz ne biliyor musun? Siz soylu bir zihniyetten geliyorsunuz..." diyor Ischa ve bunu, söylediklerinin ardında sakladığı ve dile getirmediği cümlenin de tam tersi özelliklere sahip olduğunu düşündüğü kendi ailesiyle ilgili cümlenin de hissedilmesini sağlayan hafif bir etkilenmişlikle söylüyor.

Akşamları yatakta benim için Almanca şarkılar çalıyor. Başım omzunda kollarının arasında yatıyorum. Onun da benim kadar mutlu olduğunu, teninin mutluluktan titrediğini hissediyorum.

"Nihayet evdeyiz!" diye iç geçiriyor. "Çamaşır yumuşatıcısı kokan, kırmızı benekli bir nevresimin altında kollarında katolik bir kızı tutarak avaz avaza Freddy Quinn'in *Çocuk, eve çabuk dön* şarkısını söyleyen bir Yahudi."

İroni zor bir konu. Ischa'ya beni ironik bulup bulmadığını, *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nın ironik bir kitap olup olmadığını soruyorum.

"Sen mi? Hayır!" diyor kesin bir ifadeyle, "Sen açık ve dolaysızsın. Sen göreceliğe çalan bir zihniyeti mutlaklık eğilimiyle birleştiriyorsun."

İyice hâkim olamadığım bir konuyla iki hafta boğuştuktan sonra, yazarken bunun bir konferansa dönüşeceğini bir an bile aklımdan geçirmeden ironi üzerine parçalardan oluşan bir yazıyı tamamlıyorum. Bir konferans vermenin nasıl bir şey olduğunu bilmiyorum, çünkü ilk kez yapacağım bir şey. İsimlerini sadece basından tanıdığım insanlarla da ilk kez karşılaşacağım.

"Bunların hepsi fasafiso," diyor Ischa kanal boyunca 'De Balie'ye doğru yürürken, gergin olduğumu fark ediyor.

"Herkes senden hep derinlik bekliyor, ama bence sen sağlam köklere sahipsin. Sen içinde pek çok fikir birikmiş eski, güzel bir çömlek gibisin. *Hayatın ve Aşkın Yasaları* bir tür smokin giydirilmiş mesleki bir kitap değil mi?"

Sesinden öfkesini bastırmaya çalıştığını anlıyorum. Nedenini, nereden kaynaklandığını anlamıyorum ama, birdenbire benimle gelmesinden ve beni izlemek üzere dinleyicilerin arasında oturacak olmasından pişmanlık duyuyorum. Ve bu pişmanlığı duymamın da son derece acınası olduğunu düşünüyorum.

İlk kez yukarıda, kürsüde oturuyorum, Ischa da en arka sırada,

daha yeni tanıştığı Henk Spaan ve Theodor Holman'ın arasında oturuyor. Carel Peeters'in konuşmasını dinlerken, burada kürsüde, Ischa'nın yerin dibine batırdığı ve onca anlayışına rağmen küçümsemekten kendini alamadığı birkaç entelektüelin yanında otururken yanlış yerde olduğumu düşünüyorum.

Arada Ischa koşar adım yanıma gelirken bir yandan da bütün bu ruhsuz laf kalabalığına, sözüm ona bilimselliğe, gerçekten, gerçek yaşamdan bihaber, bütün eğitimlerine rağmen kafaları boş kalmış ve kalkıp burada ortada hiçbir şey yokken büyüklük taslayan ve hiçbir ilginçliği olmayan bu hımbılların kibrine verip veriştiriyor.

Onun sözünü kesemeyecek kadar şaşkın durumdayım ve esip gürlemesine izin veriyorum. Aradan sonra hayatımda ilk kez bir konuşmacı kürsüsüne çıkıp bir konferans vereceğim ve sevdiğim erkek karşımda durmuş öfke saçıyor.

"Sen aklını mı kaçırdın?" diye soruyorum.

Dehşet içindeyim. Bana ne yapmakta olduğunu kabullenemez durumdayken aklıma bir anda sabotaj sözcüğü takılıyor ve Los Angeles'te bir hotel odasında gece yaptığım bir telefon konuşması ve ertesi sabah davranışını haklı çıkartmak için bana söyledikleri geliyor. Bunları hatırlamak içimde buz gibi bir sükûnet yaratıyor.

"Ben eve gidiyorum," diyor. "Bu insanlarla bir arada olmak istemiyorum."

"Ben de bu insanlardan biriyim Is ve sen de şu anda yapmakta olduğum şeyi bozmakla meşgulsün," diye karşılık veriyorum.

Sonra arkamı dönüyorum, salona giriyorum ve yazmış olduklarımı ruhsuz bir sesle okuyorum. Başımı kâğıttan kaldırmıyorum. En arka sırada gözleriyle karşılaşmak istemiyorum.

Prinsengracht üzerinden eve dönerken ortalık karanlık. Ona bu akşam beni şaşırttığını, kıskançlık duygusunu yavaş yavaş anlamaya başladığımı, ama bu duygu bana yöneldiğinde, hele bu akşamki gibi ürkek ve gerilim içindeysem, bunu anlayamadığımı söylüyorum.

"Senden çok şey bekliyorum," diyor Ischa yumuşak bir sesle.

"Beklediğin nedir?"

"Eğitim," diyor. "Söylediğin her şeyi yürekten kabulleniyorum

ve bende iz bırakıyor. Laf arasında bir şey söylesen bile öyle gerçek ki."

Bana sarılıyor.

"*Home?*" diye yalvarıyor.

"*Home*!" diyorum ve parmağımı onunkine geçiriyorum.

"Beni asla terk etmeyeceksin değil mi?" diye soruyor.

"Hayır," diyorum. "Asla terk etmeyeceğim."

"Yarın sana güzel bir elbise veya istediğin başka bir şey alacağım. Sonra ikimiz için Amerika'ya bilet ayırtacağım. Uzun bir yolculuğa çıkacağız, iki aylığına. Birbirimiz için ne ifade ettiğimizi bir anda anladım. Birlikte ne yapacağız biliyor musun? Mutlu olacağız. Bunu birdenbire anladım. Yoksa mutluluk istemek çok mu fazla? O halde *happy*. Sen ve ben birlikte, *happy* olacağız."

Yatakta iyice yanına sokulmamı istiyor, çünkü benim için küçük bir şiir yazmış:

"Bazen ona bakıyor ve düşünüyorum:
tam sana göre, adamım,
bununla şunu demek istiyorum
Connie Palmen, kadınım."

New York'da aktarma yaparak Houston, Teksas'a uçuyoruz. Bir buçuk ay önce New York'da istediğimiz defterleri sonunda bulduk, kahverengi Boorum Memo Books, 6 1/8 In. x 3 3/4 In. ve hemen bunlardan yeterince yedekledik.

Yan yana Chevy'de oturup, önce yolculuğun yorgunluğunu üzerimizden atmak üzere hotele doğru yol alırken "Biz ne çılgın bir çiftiz!" diyor Ischa. Birdenbire ikimizi dışarıdan bakan birisinin görebileceği gibi görmüş - biraz geçkince bir erkek ve genç bir kadın uçakta yan yana oturuyorlar, saatlerce birbirleriyle ilgileniyorlar, bitmek bilmez sohbetlere dalıyorlar, ellerini birbirlerinden çekemiyorlar ve sonra birdenbire birbirlerinden uzaklaşıp ceplerinden birbirinin aynısı not defterleri çıkartıyorlar ve her biri kendi kendine heyecanla bir şeyler yazmaya başlıyor.

"O zaman ilişkimiz üzerine düşündüm," diye devam ediyor. "Çok özel bir ilişkimiz var. Ben nevrotik biriyim, sen nevrotik birisin, ama ilişkimiz nevrotik bir ilişki değil."

"Nevrotik mi? Ben mi?"

Houston'un Jan de Hartog'un yaşadığı yer olduğunu anlatıyor Ischa. Bu yazara hayranlık duyuyor. İnsanın dille nasıl ilişki kurabileceği konusunda ondan bir şeyler öğrendiğini söylüyor.

"Eğer yan cümleler içinde bir kez -di'li geçmiş zaman kullanmışsan bunu bir daha tekrarlamana gerek olmadığını Jan de Hartog'dan öğrendim."

"İnsanı şaşırtacak ölçüde hayranlık duyabiliyorsun."

"Tas, hayranlığın kıskançlığın örtük bir biçimi olduğunu söylüyor. Birine hayranlık duyduğunda, kıskançlık gibi daha tatsız bir duygudan kaçınmış oluyorsun."

"En çok kimden öğrendin?"

"Tas'ın dışında mı? Hans van Manen'den. Ona kızımın annesiyle olan sıkıntılarımdan söz ettim, ondan nefret etmeye başladığımı, onu terk ettiğimi ve bu sırada hissettiklerimi anlattım. 'Ah, bu sandığından daha uzun sürecek' demişti Hans, o zaman bana. Bak, sana böyle bir şeyi söyleyen gerçek bir dosttur. Ve sonra ilk kez kendi evim olduğunda ve yalnız yaşamaya başladığımda şunları söylemişti: 'Evet, şimdi önce bir süre yalnız kalmalısın ve biraz homoseksüelce yaşamalısın.' "

İki gün boyunca geniş Teksas topraklarında, şehir şehir gezeceğimiz New Mexico'ya doğru yol alıyoruz. Colorado'da bir yerlerde anayoldan ayrılıp Durango'ya varana kadar Tucumcari, Albuquerque, Santa Fe ve Dulce'u görüyoruz.

Bu küçük kasabaya ikimiz de anında âşık oluyoruz ve bir apart kiralayarak bir hafta kalmaya karar veriyoruz. Tarih 1 Temmuz 1991. Televizyondan Michael Landon'un öldüğü haberini duyuyoruz.

Ischa, Küçük Joe'yu tanımıyor. Gözlerimde yaşlarla ona *Bonanza*'nın tipik melodisini tekrarlıyorum ve atımın üzerinde, yanan Virginia, Nebraska haritasını yarıp geçer gibi yapıyorum.

"Sakinleş artık sevgilim!" diyor Ischa, "Hadi sakinleş."

Kendimi biraz toparlayarak ona altmışlı yıllarda ailemin evinde kardeşlerimle birlikte televizyon başında geçirdiğimiz akşamları ve üç genç adamla babaları Ben Cartwright'ı anlatan bu dizinin bir dakikasını bile kaçırmak istemediğimizi, Küçük Joe'nun üç kardeşin

en genci ve herkesin sevgilisi olduğunu anlatıyorum. Adam ise ateş gözlü bir delikanlıydı, tıpkı bizim Pierre'imiz gibi ve aynı onun gibi en büyükleri olduğu da tartışılmaz biçimde belliydi, gözü hep şişko, şapşal Hoss'un ve küçük kardeşimiz Jos'a sadece adı değil tavırları da benzeyen atılgan küçük kardeşinin üzerinden gözünü ayırmazdı. *Bonanza*'da kadınlar pek görülmezdi. Aşçı ufak tefek bir Çinli'ydi ve bolca sıslayarak konuşurdu, bu o zamanlar daha ayıp sayılmıyordu. Adam, Hoss ve Küçük Joe'nun, her birinin anneleri farklıydı. İçlerinde annesini unutmamış olan ve ölümüne ağlayan bir Küçük Joe olmuştu.

"Peki, bütün bu hikâyenin konusu neydi?" diye soruyor Ischa.

Bunun üzerinde düşünmek zorunda kalıyorum.

"Aile, sanırım..." diye yanıtlıyorum bir süre sonra, "Ya da hayır, kardeşlik."

"Açlık" başlığı altında, bir sonraki kitabım için ilk notları düşüyorum. Ischa fazla kilolu olduğu için üzüntü duyuyor.

"Çok yediğim ve kilo aldığım zaman kendimden nefret ediyorum," diyor.

"Bu yüzden bunu yapıyorsun ya..." diye karşılık veriyorum, "Bu nefreti temellendirmek ve ayakta tutmak için."

Söylediklerim onu gün boyu meşgul ediyor ve benim bu konuya, bağımlılığa, bedenle zihin arasındaki bu uğursuz ve karmaşık ilişkiye bir roman adamak istememin iyi bir fikir olduğunu düşünüyor. Bu konuda saatlerce konuşabiliyoruz.

Bavuluna üzerine iki beden küçük gelen haki renkli bir şort koydu. Bu arada Reestraat'da evdeyken de günde on kez tartıya çıktı.Yolculukta tartının yerini bu üzerine küçük gelen şort alacak. Kilo vermek istiyor. Her sabah bu şortu bir kere giyip düğme ile düğme deliği arasındaki mesafeyi gözden geçirerek kilo verip vermediğini anlamaya çalışıyor.

"Bence kilo verdim. Sen de fark ediyor musun?"

On gün sonra *Bağımsızlık Günü* kutlanırken bu soruyu artık o kadar çok duymuş ve bıkmıştım ki elimdeki Jane Bowles biyogra-

fisinden başımı kaldırmadan o sırada okumakta olduğum iki kelimeyi mırıldandım: *"Pathetic fallacy."**

"Ne dedin?"

"Ah, yok bir şey!" diyorum, çünkü söylediğimi anladığından eminim.

"Seni rezil, seni vefasız kadın!" diye söyleniyor Ischa, bunun üzerine. Kendimi tutamayıp öylesine gülüyorum ki, okumaya devam edecek halim kalmıyor.

"Yemek ve acıkmak sende aynı kapıya çıkıyor," diyorum ve belki de eskisinden daha fazla, günün her anı aklının yemekle meşgul olduğunu söylüyorum. Kilo verme biçimindeki saplantı veya bağımlılık özelliğinin de yeme biçimindekinden farklı olmadığını belirtiyorum. Şimdi de bütün gün boyunca besinler ve bedeninden başka bir şeyle meşgul olmuyor, gerekçesi elbette fazla yemesine yol açanla aynı şey.

"Başka bir şey hissetmek ve başka bir şey düşünmek zorunda kalmamak için..." diyor rahatlıkla. "Peki, senin içmene ne demeli?" diye biraz heyecan dozu artarak ilave ediyor.

"Aynı şey sevgilim..." diyorum, "Tamamen aynı şey."

Durango'yu Rocky Mountains'ın bir bölümü olan San Juan dağları çevreliyor. Şehrin en batı ucunda Durango & Silverton Narrow Gauge tren yolu başlıyor. Günboyu Silverton treninin bir filmde yerini alabilecek yolculuğunun eskilerden kalma homurtularını, düdük sesini, gıcırtılarını ve çıngırtılarını duyuyoruz. Onu ilk gördüğümde eski bir tanıdığı selamlar gibi sevinçle selamladım, çünkü eminim bu treni Kızılderililerin hücumuna uğrarken veya gözüpek bir kovboy atının terkisinden üzerine atlarken en az yüz kez görmüşümdür.

Bu trenle yaptığımız yolculukta dağlık araziden, Animas River Valley'den geçiyoruz. Trenin açık küçük pencerelerinden, içinden Rio de las Animas Perdisas'ın aktığı derin bir vadiye bakıyoruz. Bu isim beni içine çekiyor: Yitik Ruhlar Irmağı. Amerika'daki iki ay boyunca kendi kendime durmadan bu ismi mırıldanıyorum ya da olduk olmadık durumlarda Ischa'ya, "Hadi!" diyorum, "Yitik Ruh-

* Cansızlara insani duygular atfetme.

lar Irmağı'nda yıkanalım," veya ailesinden söz ettiği bir anda, " Ne güzel, yine Yitik Ruhlar Irmağı'na daldın."

Rocky Mountains'deki bu zahmetli yolculuk sırasında Yitik Ruhlar Irmağı'nın adını Ischa'nın kurum bulanmış kulağına, bunun onu nasıl huylandırdığını ve bu hainliğimden nasıl kaçmaya çalıştığını görmek için sözcük sözcük fısıldayarak söylüyorum.

"Sonsuza kadar yaşamanı istiyorum," diyorum.

Tas, bir keresinde Ischa'ya sanki açlık ve sevgiyi birbirinden ayıramaz gibi bir izlenim bıraktığını söylemişti.

"Ve acı..." diye ekledim ben de. "Toplama kampında çok acı çekmiş olmalıyım. Ve sonrasında da. Ben kötü muameleye maruz kalmış bir çocuğum. Bence Tas da öyle. Babam sefil bir alçak, pis bir sadistti."

Bir süre sessiz kalıyor ve alnını acıyla kırıştırarak önüne bakıyor. Sonra bakışlarını bana çeviriyor.

"Bunu hiçbir zaman bu şekilde söylememiştim, ama benim babam gerçekten kötü bir insandı."

Bunun ne kadar korkunç bir fark ediş olduğunu düşünüyorum ve buna benzer bir şeyler söylüyorum.

"Ah!" diyor aniden içi boşalmış gibi, "Sen kötü insanların nasıl olduğunu bilmiyorsun, çünkü onları tanımıyorsun, onlarla hiç karşılaşmadın ve bundan sonra karşılaşsan bile fark edemeyeceksin."

"Bunu yapma," diyorum.

"Neyi?" diye soruyor öfkeyle.

"Sonradan bir tekmeyle uzaklaştıracaksan beni bu kadar yanına yaklaştırma," diye cevap veriyorum.

"Özür dilerim, sevgilim!" diyor ve kolunu boynuma atıyor. "Utanıyorum. Anne babamın kötülüğü yüzünden utanıyorum."

"Seni yolcu ederken yanına pek iyi şeyler vermemişler," diyorum. "Kendiliğinden bu kadar iyi bir insan olman bir mucize."

"Ben mi? İyi mi? Ah, böyle şeyler söyleme lütfen. Bütün evrende böyle düşünen tek kişi gerçekten de sensin."

Durango'da bir evimiz, bir komşumuz, bir de sürekli gittiğimiz bir bar var. Komşumuz açık havanın tenini esmerleştirdiği yetmişlerinde bir adam, her gün biz evin önünde oturup San-Juan dağlarına bakarak hindili sandviçlerimizi yerken bizimle biraz sohbet ediyor. Hindilerden çok iyi anlıyor ve gerçek aşkın ne olduğunu biliyor. Karısı iki yıl önce ölmüş ve gözlerinden yaş gelmeden ondan söz edemiyor.

Bize, *Kurtuluş Günü* kutlamaları için akşam D-Bark-Chuckwaggon'a gitmemizi öneriyor.

"*Music and food...*"* diyor, "*that's a great combination.*"**

Onu bizimle birlikte gelmesi için davet ediyoruz, ama hayır, bunu istemiyor.

"*The two of you only want the other and nobody than the other,*"*** diyor melankolik bir gülüşle. "*I know what I'm talking about.*"****

Akşam Chevy'ye binip söylediği araziye doğru yola çıkarken arkamızdan bir baba gibi el sallıyor. Doğru yere geldiğimizi anlamak için sadece odun ateşinin ve kızaran etin kokusunu takip etmemiz yeterli. Ormanın ortasına kurulmuş bir sahnede bu akşam iki country grubu bazıları ünlü, bazıları az bilinen melodileri çalıyor. Sahnenin önüne yirmi beş tane kadar upuzun masa dizilmiş, şimdiden çevrelerinde yüz kişiye yakın bir kalabalık toplanmış. Erkeklerin çoğunda kovboy şapkaları var, kadınlar da uzun etekler giymiş. Önlerinde büyük kulplu bardaklarda köpüksüz bira, ekmek dolu sepetler ve *spareribs, coleslaw ve potatosalad***** dolu plastik tabaklar var. Her iki metrede bir de Amerikan yemek kültürünün gururlu ikonları duruyor: Kule gibi yükselen ketçap ve hardal kavanozları.

Ischa'yla henüz donatılmamış masaların kuyruğuna giriyoruz. Kendimizi Colorado, Durango'da, ormanlar ortasındaki bir açık arazide ılık bir Midwest akşamının alacakaranlığında kovboyların ve hindi yetiştiricilerinin arasında, sakallı ve çizmeli adamların ke-

---

* Müzik ve yemek.

** Mükemmel bir karışım.

*** Her ikiniz de yalnızca diğerini istiyorsunuz, ondan başka kimseyi istemiyorsunuz.

**** Neden söz ettiğimi biliyorum.

***** Domuz pirzolası, lahana salatası, patates salatası.

man gıcırdattığı ve etrafımızdaki insanların neşeli çığlıklarla müziği kızıştırdığı bir ortamda bulmamız, bizi huzurlu bir ruh haline geçiriyor.

Aynı anda gülerek birbirimize bakıyoruz. Mutluluğumuz bizi eğlendiriyor.

"Kendimi sana çok bağlı hissediyorum," diyor Ischa ve ardından bağırıyor: "Ve bu arada kendimi bağlamaya hiç niyetim yok!"

"O zaman boşver sevgilim!" diyorum ve keyifle koluna giriyorum.

Geceyarısına doğru ormanı hoplayıp zıplayan bir kalabalık dolduruyor. Biz de dans ederek kendi yolumuza doğru gidiyoruz.

"Senin tarafından sevilmek muhteşem bir şey, gerçek bir macera," diyor eve dönerken.

"Üstelik bunun için hiçbir şey yapmama gerek yok, değil mi, sevgilim?"

Durango'da bir hafta kaldıktan sonra komşumuzla ve sürekli gittiğimiz barın sahibiyle vedalaşıp yolculuğa devam ediyoruz. İki gün daha Colorado'da Rocky Mountains civarında kalıyoruz, sonra Glenwood Springs'ten Utah'a doğru yola çıkıyoruz.

Doğa görüntülerinden etkilendiğim görülmüş şey değildi, ancak Utah'ta doğa beni de etkisi altına aldı. Doğanın güzelliğini, sıkıcı, ilginç olmaktan uzak ve fazlasıyla belirgin bulduğumdan ve doğa kader kategorisine girdiğinden, yani tanrının kendisi gibi, olduğundan başka bir şey olamayacağından yorum gerektirmediğini düşündüğüm için, küçümsemek için hiçbir fırsatı kaçırmayan ben burada, 128 numaralı yolda, Moab yönünde giderken ardlarından pas kırmızısı muhteşem tepelerin ortaya çıktığı birkaç virajı döndükten sonra artık yola devam edemez oluyorum. Arabayı yolun kenarına çekiyorum.

Yaşadığım baş dönmesini Ischa'ya anlatabilmek için, "Sanki birileri benimle dalga geçiyor," diyorum. "Bu doğa değil, tanrının bir şakası, bu onun içinde hâlâ her gün oynadığı kendi özel kum havuzu."

Bütün bu Utah beni mahvediyor. İki gün boyunca şaşkınlıklar içinde tanrının kum havuzunda dolaştıktan sonra Salt Lake City'de lüks bir hotele yerleşiyoruz. Ischa'ya kalırsa benim ateşim var. Termometresini her yolculukta yanına alır. Bazı günler iki üç kez kendi ateşini ölçer.

"Ateşim var!" diye haykırır sonra. "Kırk, kırk beş derece arasında bir ateş."

Dereceyi koyup da ateşimi ölçtükten sonra "Sen gerçekten de her bakımdan tuhafsın," diyor çıkan değeri okurken.

Ama ateşim olduğunu fark eden de kendisi zaten. Benim antenlerim bedenime karşı pek hassas değil, en azından onunkiler kadar değil bence.

"Buna neden olan Tas," diyor, "analiz böyle yapıyor."

Niçin Utah'da hastalandığımı çok iyi bildiğini söylüyor. Bunun nedeni Utah'da, benim din anlayışımla hiç alakası olmayan bir dinin yaygın olmasıymış ve bu benim aklımı karıştırıyormuş.

"Mormonların tanrısı senin kum havuzunda oynayan tanrı değil," diyor ve bu beni din hakkındaki düşüncelerimle, dinle olan ilişkimle çelişkiye düşürüyormuş. Din benim için güven verici ve iyi bir şeymiş, oysa buradaki din tehditkâr ve uğursuz sayılabilirmiş.

"Haksız mıyım?"

Haklı.

"Eh, şimdi beni nasıl bulduğunu söyleyeceksin? Bence 'mükemmel' yerinde olur."

İki gün boyunca Salt Lake City ve çevresinin altını üstüne getiriyoruz. Ischa anında herkesle sohbete girişiyor.

*"Are you a mormon?"**

Her şeyi öğreniyor, kaç karıları olduğunu, kadınların da birden fazla erkekle olup olamayacağını, neyi yapıp neyi yapamayacaklarını, ne istediklerini, ne beklediklerini, nasıl dua ettiklerini, ne için dua ettiklerini...

* Mormon mezhebinden misin?

Belli ki sorduğu başka şeyler de var. Dünyanın tüm isimlerinin bulunduğu bir tapınağı gezdikten ve içime sıkıntı bastıktan sonra elimden tutuyor ve yolda bir iki kişiye daha bir şeyler sorduktan sonra beni bir restorana götürüyor, kolunu omzuma atıyor ve içeriye sokuyor. İçerideki müşterilere en küçük bir şekilde dikkat etmeden tezgâhın önünden geçiyor, ağır bir perdeyi aralıyor ve beni restoranın herkese açık kısmının ardındaki bölmeye sokuyor.

Gururla yüzüme bakıyor.

"Bütün Utah'da sıkıntı çekiliyor olması karımın başına da aynı şeyin geleceği anlamını taşımıyor," diyor.

Hem bana hem de kendisine Bloody Mary ısmarladığı için hoşnudum. İlk yudumumu içtiğimde yüzümde beliren huzurlu ifadenin başka hiçbir şeyle ölçülemeyeceğini söylüyor.

"Benim en sevgili düşmanım," diyorum.

Bu konuda şimdiye kadar pek çok kez konuştuk, kavga ettiğimiz de oldu. Bu beni zorlasa da yemekte iki bardak kırmızı şaraptan fazlasını içmemeye kendimi alıştırdım. Üç, dört veya on bardak içmek istemediğimden değil, Ischa'yı hayal kırıklığına uğratmamak için.

"Çok fazla içiyorsun. Benden sonra bunu sana kimse söylemeyecek, Con," dedi bir keresinde, bu uyarısı beni o kadar etkiledi ki, ne zaman bir kadeh daha ısmarlamak için garsonu çağırsam hemen aklıma geliyor. Yetişkin bir insan olduğumdan beri hiç kimseye işlerime karışma izni verdiğimi, herhangi birinin bana bir şey yasakladığını veya önerdiğini, hele birisinin davranışlarımı düzeltmeye kalkıştığını hiç hatırlamıyorum.

Buna karşın Ischa, benim ilk kitap tanıtım kokteylinden bir hafta önce benimle birlikte Agnès B.'ye geliyor, iki dakika kadar giysi standlarının önünde dolanıyor, birkaç giysi seçiyor ve beni bunlarla birlikte soyunma kabinine gönderiyor. Bir gece önce, çekingenlik, utanma ve benim bedensel piyango dediğim şey üzerine bir sohbetten evvel bana, şunları söylemişti: "Bağlantısını hâlâ tam kuramamakla birlikte niçin sürekli erkek giysileri içinde dolaştığını şimdi anlıyorum." Bir elbise ve bunu dengelemek için yine bir deri ceket aldıktan sonra ona birisinin benimle ilgilenmesinin ne ka-

dar güzel olduğunu söylüyorum.

"Şimdi hepsinin nasıl birbiriyle bağlantılı olduğunu görüyorum," diyor Ischa daha sonra, "Kendine karşı fazla katısın. Çekiciliğini gizlemek için koca mantolar giyiyorsun. Kendine güzel bir kadın olma izni vermiyorsun ve fazla içmenin nedenlerinden biri de bu."

"Güzel bir bedene sahip olmak bir kazanç değil, güzel bir bedene sahip olmak bir şans," diye karşılık veriyorum buna.

Bana içmeyi yasaklaması mümkün değil, bunu istemiyor da. Reestraat'da evde, buzdolabında her zaman birkaç şişe Gulden-Draakjes marka bira bulundurmaya dikkat ediyor ve burada Utah'ta, beni en sevgili düşmanımla buluşturabilmek için bütün Salt Lake City'yi dolaşıyor.

Yasak Bloody Mary'lerimizin başında bu konuyu konuşuyoruz. Yasak ve gizlilik; alkol, cinsellik ve bağımlılık; özel alan ve kamusal alan, bireysellik ve toplumsallık; mahremiyet ve alenilik üzerine konuşuyoruz.

"Bireysel davranmaya olan bu histerik eğilimi anlayamıyorum," diyor Ischa. "Yabancı birinin ne kadar para kazandığını veya fahişelere gittiğimi öğrenmesine aldırmayabilirim. Bence bütün bu özel hayat kültü altmışlı yıllarda gelişti, büyük ihtimalle o zamanlar insanlar duyguları abartmaya ve kutsal ilan etmeye başladıkları için."

"Ve bir duygu için insan para ödememeli."

"İnsan bu konuda ticari bir anlaşma yapmamalı, çünkü o zaman kişisel algılamadan uzaklaşır."

"Cinsellik senin için kendini kişisel olarak ifade etmenin bir yolu değil."

"Hayır!" diyor birdenbire tutuk bir şekilde. "Ama bu nereden geliyor?"

"Cinsellikte araya koyabileceğin bir şey yok," diye yanıtlıyorum, "Bu seni rahatsız ediyor, söylemeye değer bulduğun şeyi bu şekilde söyleyemiyorsun. Senin için sözcükler sevgi için bir aktarım aracı, et için değil, sen bunu yüreğinin derinliklerinde itici ve iştah kaçırıcı buluyorsun. Ayrıca bir de kişisel ilgiye katlanamıyorsun."

Ona yüzüm kızararak bir süre önce Amsterdam'ın eğlence mahallesinde bisikletle dolaştığımı ve camların ardında bekleyen bütün fahişelere el sallamamak için kendimi zor tuttuğumu anlatıyorum.

"Bu da ne demek oluyor şimdi?" diye neredeyse çaresizlikle soruyor.

"Çünkü onca iyi şey yaptıkları için onlara teşekkür duyduğumu hissettim," diyorum.

"Tanrım, Connie!" diye bağırıyor.

Ama bakışlarımı nereye çevireceğimi ben de bilemiyorum doğrusu.

Şu Amerika ne kadar da olağanüstü bir kara parçası. Yasaklar eyaletinin hemen yanıbaşında zevkperestlik, bağımlılık ve kural tanımazlık eyaleti var. Nevada, haritada üzerinde sadece üç şehrin, o da tam sınırda olmak üzere oluştuğu geniş, terk edilmiş ve henüz keşfedilmemiş bir ülke gibi duruyor. Kuzeyde, hemen Utah sınırında Elco var; Kaliforniya sınırında Reno ve en güney ucunda, çölün kıyısında ve Arizona sınırında Las Vegas.

"İnsan bu şehirlerin saklanabilmek için ülkenin en dip köşesine yerleştirildiklerini söyleyebilir," diyorum Ischa'ya, haritaya bakmak için onun üzerine doğru eğilirken.

"Bağımlılık her zaman utançla biraz ilişkilidir," diyor ve bunu *herhalde* yeni kitabında kullanırsın, diye ciddi olmasa da iğneleyici bir şekilde ilave etmekten de kendisini alamıyor. Geçen gün bana bu 'en sevgili düşman'ı *Şişman Adam*'ında kullanıp kullanamayacağını sordu ve ben de dehşetle elbette kullanamayacağını, bunun söz konusu bile olamayacağını söyledim.

"Evet," diyor Nevada'ya girerken, "şimdi gönlünce alan araştırması yapabilirsin."

Reno, cemaat gibi bir şeyle karşılaşacağımı umduğum ilk şehir. Anayol üzerindeki tabelada *The biggest little city in the world** yazıyor. Akşam burada Reno Senfoni Orkestrası'nın bir konseri ola-

* Dünyadaki en büyük küçük şehir.

cağı için yol kapatılmış.

Öğleden sonra hotelden çıkıyoruz ve oyun salonlarını dolaşıyoruz. Las Vegas'ın gürültüsüyle yeniden karşılaşıyorum, ama metal paraların pas kokusunu ilk kez algılıyorum. Oyuncuların parmak uçları metal paralara dokunmaktan kararmış, burada çalışan kadınlar da eldiven kullanıyor. Bir bar masasına oturup oyuncuları izliyoruz. Ischa'ya Almanya'dan tanıdığım bir adamın, bütün parasını sürekli kumarda kaybeden ve buna rağmen oynamaktan vazgeçemeyen bir yayınevi temsilcisinin hikâyesini anlatıyorum. Bu adam bana bir keresinde kendisi için önemli olanın kazanmak olmadığını söylemişti.

"Aslında insan sadece kaybetmek istiyor," demişti.

"Bu cümle bana yapışıp kaldı," diyorum Ischa'ya, "Sadece bu bana sonsuz bir keder verdiğinden değil, tam olarak ifade edemesem de bu cümlede bağımlılık eğilimiyle ilgili çok doğru bir şeyler yakaladığım için."

"Özyıkım!" diyor Ischa.

"Veya kendini unutma," diyorum.

"Bu temasla, mahremiyetle ilgili bir şey."

"Ya da buna kifayetsiz olamamakla."

Sonra Ischa bana tek kollu haydutun başındaki insanları dikkatlice izlememi söylüyor ve bunların giderek oynadıkları makineyle özdeşleştiklerini ve tek kollu hayduta benzemeye başladıklarını belirtiyor. Bu yorumu bana bir tokat gibi çarpıyor ve heyecandan kekelemeye başlayarak, bunun şimdiye kadar hiç bilincime çıkmamış olduğunu, ama şimdi birdenbire o yayınevi temsilcisinin birisiyle tanıştığında karşısındakini şaşırtmamak için nasıl hemen sol elini tokalaşmak için uzattığını karşımda görür gibi olduğumu, daha doğrusu hissettiğimi söylüyorum, bu adamın sağ kolu yoktu çünkü, bu Alman adam tek kolluydu.

Kitabın adının bu olmayacağından emin olmakla birlikte şimdiye kadar yeni kitabım için notları 'Açlık' başlığı altında topladım.

"Yeni kitabımın adını buldum," diyorum heyecanla Ischa'ya. "Kitabın adı *Arkadaşlık* olacak."

"Bunu biraz da bana borçlu olabilir misin?"

Bundan sonraki hayatımda neyle karşılaşırsam hepsini ona borçlu olacağımı söylerken boynuna öylesine şiddetle sarılıyorum ki, neredeyse onu boğacağım.

Amerika'da üç hafta dolaştıktan sonra yavaş yavaş yine anlaşılması olanaksız birkaç metni ve metafizik ciddiyeti, Avrupa'ya özgü bir şeyleri özlemeye başlıyorum ve görünüşe bakılırsa Reno bana bunları verebilecek gibi. Erkekler, kadınlar ve çocuklar sürüler halinde evlerinden çıkıp anayolun kenarındaki sahnenin önünde kendilerine bir yer arıyorlar. Bazıları kendi sandalyelerini, sandviçler ve içeceklerle dolu piknik sepetlerini getirmişler. İnsanlar birbirlerini tanıyorlar ve selamlıyorlar; Ischa'ya son haftalarda böyle bir şeyle ne kadar az karşılaştığımızı söylüyorum.

"Aşırı bireycilik itici..." diye yanıtlıyor. "Buradaki gibi şeylerden hoşlanıyorum. Aslında ilerici insanlardan hoşlanmıyorum. Yasalara saygılı vatandaşları yeğliyorum. İlericiler yasaları değiştirmek istiyorlar, mümkünse doğumdan sonra kürtaj gibi filan. Sanki bir moda gibi. Modaya hiç ayak uyduramayacak gibi görünen şeyler tümüyle değersiz görülüyor."

Sahnede yerini alan senfoni orkestrası bir alkış patlamasıyla selamlanıyor ve şef öne çıkıp izleyicilerin önünde eğildiğinde alkış sesleri zayıflıyor.

"Bu güzel işte," diyor Ischa gülümseyerek, "Nevada, Reno'da Beethoven."

"Evet, güzel," diyorum.

"Connie! Korkarım ben mutluyum."

"Vay canına!"

Uyanır uyanmaz fark ediyorum. O güzel, bütünlüklü gövdeye sadece kolumu atmam yeterli, ne kadar kapalı olduğunu, beni nasıl ittiğini hemen hissedebiliyorum.

"Kendini bir ara çok mu mutlu hissettin yine Ischa?"

"Ne demek istiyorsun?" diye homurdanıyor.

Her seferinde böyle olduğu için ona yine açıklama yapıyorum. Bu kadar mutluluğun ona fazla geldiğini, bu sebeple benden bir an önce uzaklaşarak kendisini cezalandırdığını, çünkü mutluluğundan beni suçlu bulduğunu, onun mutluluğunun suçunu taşımanın, anne babasının yokluğundan duyduğu çaresizliği bir an olsun unutmasını sağlamış olmak anlamına geldiğini söylüyorum.

"Bu sabah uyandım ve düşündüm ki: Connie'yi şu anda sevdi-

ğim gibi sevmeye devam edersem bu aynı zamanda hayatımda ilk kez annemi ortada bıraktığım, daha da kötüsü ona ihanet ettiğim anlamına gelecek."

Bunu öylesine sevimli, öylesine ürkek söylüyor ki.

"Seni böyle görünce yüreğim burkuluyor, Is," diyorum.

"Korkuyorum!" diyor.

"Öyleyse bunu belli et."

"Ama bunu belli etmekten daha da çok korkuyorum."

Lake Tahoe'da bir hafta kalmayı planlıyoruz. Bu haftanın ilk üç gününü gölün kuzey kıyısında, ormanın içinde hiçbir lüksü olmayan bir kulübede geçiriyoruz. Bir televizyonun dahi olmadığı...

"*Sabunsuz* yapabileceğini düşünüyor musun?" diye soruyorum.

"Elbette!" diyor, "Sadece ikimizi görmem yeterli, en saf sabun biziz, 'Adem ve Havva Cennette', ilk günahtan önce, diye de belirtmek lazım tabii."

Kulübeden göl kıyısına kadar on metre mesafe var. Orada kaba ağaçtan bir masa ve bir bank duruyor. Ischa banka oturup okuyor, ben de kitabımı alıp hemen onun yanında yüzükoyun güneşe uzanıyorum.

"Aniden ortaya çıkan körlüğün iki nedeni olabilir," diyor fosforlu pembe bikinime bakarken, "North Lake Tahoe'daki ışık ve senin bikinin."

Öğlen bir civarı karnım acıkıyor. Kafamı kitabımdan ayırdığım anda Ischa da başını kaldırıyor.

"Keçi peyniri!" diyoruz ikimiz de aynı anda ve ürküyoruz. Sonra gergin kahkahalara boğuluyoruz.

"Bu, birbirimiz için yaratıldığımız anlamına geliyor," diyor Ischa, bütün temkinliliğine rağmen.

Ischa için televizyonsuz üç gün, kabul edilebilir en son sınır, son dört günümüzü de South Lake Tahoe'da geçirmek üzere yola çıktığımızda lüks bir hotel ve üç televizyon birden istediğini söylüyor,

"Ben ısmarlıyorum," diyor.

Aradığımızı buluyoruz: Giriş katında teraslı bir hotel odası, göl manzarası ve bir iskele. Bavulumu açtığımda bikinimin üstünü kulübede unuttuğumu fark ediyorum.

South Lake Tahoe'nun çevresi bana bir şekilde tanıdık geliyor, ama nereden bilmiyorum. Bunu bulan Ischa oluyor. Hotel lobisindeki bir standdan aldığı broşürle içeri girerken yüzü gülüyor.

"Ne olduğunu biliyorum! *You're home, baby.*"*

Broşürün ön yüzüne bakınca yüreğim daha hızlı çarpmaya başlıyor. O ilk dizilerin 'technicolor' renkleri içinde duruyorlar, hepsi yan yana, güven veren bir aidiyet duygusu içinde, gülerek, mutlu, gururlu ve güvenli, benim harika Bonanza oğlanlarım. Virginia City buradan hiç uzak değil ve Ponderosa Ranch, Virginia City'de bulunuyor. Ponderosa Ranch'ı ziyaret etmek mümkün.

"Haydi, hemen oraya gidelim," diyorum.

"*This is going to be a sentimental journey*,"** diye iç geçiriyor Ischa. Ona sarılıyorum, bir bacağımı beline doluyorum, başparmağımı ağzıma sokuyorum ve başımı göğsüne yaslıyorum. Bunun üzerine önce insanda bağımlılık yaratan o çekingen tarzıyla gülmeye başlıyor ve ben bu kucaklama biçimini hayatımızın sonuna kadar koruyacağımı anlıyorum.

Çiftliğin, ahşap işaret levhalarının üzerine yazılmış adını okumak bile bende neredeyse katlanılmaz bir heyecan ve keder karışımı duygu uyandırıyor. Kendimi deli gibi nostaljiye kaptırıyorum.

"Durum daha da hararetlenebilir," diye mırıldanıyor Ischa, arabayı park yerine bırakıp Panderosa Çiftliği'ne giden tepeyi tırmanırken. Bana çok yavaş yürüyormuşuz gibi geliyor ve bana sardığı kolundan kurtulup yukarı doğru koşturmaya çalışıyorum.

"Sakin ol, Connie."

Ben de sözünü dinliyorum.

Sonunda çiftliğin önüne geldiğimizde hayal kırıklığına uğruyo-

* Evdesin, bebek.

** Bu duygusal bir yolculuk olacak.

rum, çünkü bina hiç de hatırladığım gibi değil.

"Sanırım yanlış kamera pozisyonu," diyorum hafiften panikleyerek.

"Belki de buraya hiç gelmemeliydin..." diyor Ischa sevgiyle. "Fazla sahici. Sen televizyon ekranını, müziği, alt yazıları, evdeki oturma odanızı, altmışlı yılları ve kardeşlerini arıyorsun. Burada olandan çok, olmayan var."

Bunları söylemesi o kadar hoşuma gidiyor ki, o gün ikinci kez ona tek bacağımla sarılıyorum, parmağını yalayan bir kadını kolundan tutarak kahkahalarla gülen bir adam karşısında şaşkınlığa düşen etraftaki turistlere aldırmadan başparmağımı ağzıma sokuyorum. Henüz Ischa'dan uzaklaşmamışken Bonanza'nın jenerik melodisini duyuyorum ve hemen Ischa'yı elinden yakalayarak müziğin geldiği yöne doğru sürüklüyorum. Samanlığın bir köşesindeki televizyon ekranında Virginia City ve çevresini gösteren bir harita görülüyor. Haritanın ortası kararmaya başlıyor ve alevler ekranın kenarlarına doğru açılırken benim delikanlılarım atlarının üzerinde yan yana geliyorlar: Ben, Adam, Hoss ve Little Joe. O anda Ischa'nın elini çok fazla sıkıyorum.

"Hüngür hüngür ağlayabilirim, Is," diyorum.

"Dikkatini çeken bir şey olmadı mı?" diye soruyor çiftlikte bir iki saat dolaştıktan sonra bir bar masasında bira içerken. Hiçbir şey dikkatimi çekmiyor, fark etmem için birilerinin burnuma sokması lazım.

"Şu Michael Landon ne zaman öldü? İki hafta önce mi? Burada ölümüne bir kelimeyle bile değinilmemiş."

Bu doğru. Hatta bayraklar bile hâlâ direklerin ta tepesinde dalgalanıyor, bu bir skandal.

"Bu kurmacanın acımasız yasası," demek zorunda kalıyorum "Korkakça ve Amerikanvari versiyonu. *Little Joe lives forever.*"*

Burada bir star daha yaşarken kutsallaşır ve dolayısıyla ölümsüzleşir. Şöhret, bence kurmacanın yasalarıyla ilişkili olduğu için beni hayran bırakan bir şey. Şöhret bir insanı başkalarının hayatındaki bir figür haline getirir. Ancak Ischa'ya felsefedeki bitirme tezimi

* Küçük Joe sonsuza dek yaşar.

okuduktan sonra bazı temaları sadece kendisine ait görmekten vazgeçti. Bunu yapmamın nedeni onun alanına gireceğimden, kendi konuları olarak gördüğü ve yıllardır uğraştığı tanrı, din, şöhret, kişisel olan ve herkese açık olan gibi konuları işleyeceğimden duyduğu korkuyu ortadan kaldırmaktı.

"Düşündüğümden de kötü," dedi bitirme tezimi okuduktan sonra, "Sadece bana benzemekle kalmıyorsun, bir de aynı konularla uğraşıyorsun. Umarım hakkımızda iyi olur."

Yaşlı filozof Sokrates'in korkunç kaderi onu sarstı.

"Sanki kaderini önceden görmüş gibisin," dedi ve sonra bunda biraz kasvetli bir yan olduğunu sözlerine ekledi. Ama ben ona karşı çıktım ve yazmanın bir kader değil belli bir yaşam biçimi adına kişisel bir seçim olduğunu söyledim. Bunu tuhaf bulduğunu söyleyerek karşılık verdi, ama yine de benim için tipikti; ünlü olmadan önce ünlü olmanın etkilerini ve sonuçlarını incelemek. Evet, dedim, böyle bir şey benim için gerçekten de tipik.

"Ama şöhret bir kişisel seçim sorunu değil!" diyerek o akşam konuyu tekrar açıyor. Terasımızda oturmuş Lake Tahoe'yu seyrediyoruz. "Bu günah keçisi için de geçerli olan prensip. Bir şekilde başkalarının hatalarını örtmek için günah keçisi haline getirilirsin."

Ailesi içinde günah keçisi olarak rolünü çözümlediği bölümler, *Anneme Mektup*'ta dönüp dönüp okuduğum yerlerden. İyi yazılmış ve can acıtıcı bölümler. İki dalda birden yapmak istediğim eğitimi finanse edebilmek için öğrenciliğim sırasında bazı kitapları yayıma hazırlamıştım, bir keresinde de günah keçisi temasını ele alan bir kitabı düzeltmiştim, ama Ischa'nın bu konuda yazdıkları çok daha keskin ve iyi formüle edilmiş.

Ona, bir zamanlar günah keçisi olarak kendisi hakkında neler yazmış olduğunu hatırlayıp hatırlamadığını soruyorum. Doğru dürüst hatırlayamadığını söylüyor, kitabı bir esrime hali içinde yazmış ve bazı bölümler kendisi için hâlâ berrak değilmiş; gerçek, ama berrak değil.

Anımsadıklarımı ona açıklamaya çalışıyorum, bana kalırsa anlattığı, bu rolü kendisinin seçmemiş olduğu, bu rolün ona dayatılmış olduğu, bunun nedeni de anne babasının evliliklerinin istikrarı-

nı korumak ve ablasıyla ağabeyini kendi öfkelerinden uzak tutma çabası. Ama çok iyi hatırladığım bir şey daha var; Ischa'nın bunun sonucunda diğer kardeşlerinden daha olağandışı bir çocuk olduğu ve bütün dikkatleri üzerine çektiği. Bu arada aniden aklıma bana verdiği bir manzara kartpostalı geliyor, üzerinde şu yazılıydı: "Senden sadece bir tane var!" Ischa da arkasına "İyi ki!" yazmıştı.

Ischa buna kendisi de gülüyor.

"Çok esprilisin değil mi?"

Artık ipin ucunu kaçırdım ve bu kartpostala niçin değindiğimi hatırlamıyorum, ama Ischa bana yardım ediyor ve günah keçisi olmasının tek tesellisinin elbette bu olağandışı konumu olduğunu söylüyor. O zaman konuyu tekrar anımsıyorum.

"İnsan rahatlıkla şöhreti yeğleyebilir," diyorum. "İnsan sınırda bir yaşamı, toplumdışı bir konumu yeğleyebilir ve eğer şöhreti hedefliyorsa, olağandışı bir durum istiyor demektir. Şöhret marjinalleştirir."

"Ama bu senin kişisel tercihinle olmaz ki! Zaten uzun zamandır eğilimli olduğun bir konumu gerçekleştirirsin."

Olabilir. Nasıl beden ve ruh birbirinden bağımsız bir varlık sürdürmüyorlarsa, kader ve kişisel seçim için de geçerli bu. Özgür seçim yok. Her seçim, insanın kendi seçmediği bir varoluşun başlamasıyla harekete geçen bir dizi veriler zincirinin içinde gerçekleşiyor.

"Şimdi bu beni gün be gün uğraştırıyor," diyorum bitkinlikle, çünkü konuşma bende karışıklık yaratıyor ve bilginin ihtiyacını hissettiğim sükûnetini vermiyor.

"Bilmek istediğin tam olarak nedir?" diye soruyor Ischa.

"Niçin şu anda olduğum gibi olduğum."

"Bu iyi bir soru, sevgilim," diyor içtenlik ve sevecenlikle.

Uyumadan önce soruyor: "Connie, eğer 'bir şey' dersem, yanıtın ne olur?"

Hiçbir şey söylemiyorum.

" 'Korint 13'."

Giderek dünyaya bir Şişman Adam bakışı ile bakmaya başlıyorum. Her gün bir şey beni "Şişman Adam!" diye bağırmaya itiyor. Julio Iglesias'ın Tahoe'da, Circus Maximus'da 'Ceasars Palace'da sahneye çıktığı 19 Temmuz akşamı da aynı şey oluyor. Bu itici İspanyol'un konserine bilet alabilmek için yarım saat ayakta bekliyoruz, ama Ischa'ya dokunup bu akşam herhalde Şişman Adam olacağımı söylememin nedeni uvertür.

"Mümkündür!" diyor Ischa.

Sahnede küçük bir fıçıya benzeyen bir adam duruyor, Groucho Marx'ın daha kısa ve olağanüstü şişman bir versiyonu. Görevi de Julio Iglesias'ın iki bin kadar seyircisini havaya sokmak.

"Bu akşamın gösterisi için dudakları nemli, repertuarı muhteşem Latin Lover'ı yeterince beklediniz. *Well, here I am !*"*

Bunun üzerine kendimi tutamayıp şen kahkahalar atıyorum.

Ama hepsi bu kadar.

Ischa'nın daha sonra 'Sahnedeki Tombul Adam' adını verdiği komedyen orada, projektör ışığının altında duruyor ve izleyicilerin gülmek zorunda olduğu en olmayacak şeyleri söylüyor. Yine de onun orada öyle duruşunda dokunaklı bir şeyler buluyorum ve Ischa, avucunu bacağıma dayadığında hemen tepki veriyorum, ben de elimi onun avucunun içine bırakıyorum. Benim gördüğüm şeyi onun da görüp görmediğini, bu adamı kendisine benzetip benzetmediğini bilmiyorum. Bazı duygular ancak başkaları tarafından uyandırılabiliyorlar ve bence hassaslaşma da bunlardan biri. İnsanın kendi kendisini dokunaklı bulacağını sanmıyorum. Sahnedeki adam bana bir şekilde Ischa'yı, Eik en Linde'de elinde mikrofonla şarkısını söylerkenki halini hatırlatacak biçimde dokunaklı. Bu duyguyu harekete geçiren bir bedendeki, bir duruştaki, bir harekettteki dokunaklılık, her durumda kişinin, bu bedenin içinde durduğu için kendisinin dışarıdan göremeyeceği bir şey. Sinema ve televizyonun insan üstündeki etkisi de o yüzden bu kadar olağandışı. İnsanı bedeninin hapishanesinin dışına çıkarıyorlar ve bir diğerinin bakışıyla donatıyorlar. İnsan nasıl görüldüğünü görüyor ve o andan itibaren kendisinden bir figür yaratmaya başlıyor. Başkalarının bakışını içselleştiriyor.

Bu sırada, bunları Ischa'ya anlatmalıyım, diye düşünüyorum ve

* Pekâlâ, buradayım işte!

onun söyleyeceklerine şimdiden seviniyorum.

Ischa, yanımda kahkahadan boğuluyor. Komedyen, izleyicilere kupkuru bir ses tonuyla zayıflama kürünün reçetesini veriyor: "Sabahları kırk tane müshil yutmak gerekiyor, zira ne yerseniz yiyin, kendiliğinden çıkıyor." Böylece sahnedeki zamanı doluyor ve birkaç dakika sonra Julio Iglesias bir alkış tufanıyla karşılanıyor.

"Amma da cilalamışlar ama..." diye kulağıma fısıldıyor Ischa, "Sanki boya küpünden fırlamış gibi."

Gösteriden sonra ikimiz de aynı duyguları paylaşarak böylesine yanlış konumlanmış bir başkasını daha görmediğimizi söyleyeceğiz.

Akşam hotele dönerken Chevy'nin direksiyonunda Julio Iglesias'ı taklit ederek "*I'm happy to be masculine*,"* diyorum ve mümkün olduğunca ona benzemeye çalışıyorum. "*I'm so happy to be masculine. You know why? I don't want to be screwed. The first words I learned in America were: I screw you.*"**

Bunun üzerine bir parmağımı ağzıma sokuyorum.

"*Puke, puke. I was early. I was like a rabbit. Puke, puke.*"***

"Avrupalılıkla alakası olmayan bir Akdenizli, Avrupalı imajı çiziyor," diyor Ischa.

"*Puke, puke!*" diyorum.

Ischa günde birkaç kez sırtımda ağrıyan bir noktaya yağlı krem sürüyor.

"Sırtında küçük küçük kabarcıklar var ve giderek çoğalıyorlar," diyor kaygıyla.

Ağrı bazen dayanılamayacak kadar artıyor, cildin altına doğru işleyen bir yanık yarası gibi. Ama ağrılardan yakınmak benim tarzım değil, bu yüzden yakınmıyorum da.

İki buçuk ay önce San Francisco'yu şimdi bir kez daha geçmekte olduğumuz köprü üzerinden terk etmiştik. Ischa, son geldiğimizde de kaldığımız 7. Cadde'deki hotele doğru beni tereddütsüzce yönlendiriyor. Laszlo'yu tekrar göreceğimiz için seviniyoruz. Yol bo-

* Erkeksi olmaktan hoşnutum.

** Erkeksi olmaktan çok hoşnutum. Nedenini biliyor musun? Becerilmek istemiyorum. Amerika'da ilk öğrendiğim sözler şunlardı: Seni beceriyorum.

*** Erkenciydim. Tavşan gibiyim.

yunca bir daha arkama yaslanamıyorum, çünkü sırtımdaki sızlayan nokta çok fazla acı veriyor. Ischa rahatsızlığım bir türlü geçmediği için ciddi ciddi kaygılandığını söylüyor. Ne olabileceği hakkında fikir yürütüyoruz. Akşam on bire doğru sırtıma tekrar krem sürerken kabarcıkların iyice arttığını fark edince birdenbire "Haydi!" diyor, "Doktora gidiyoruz."

Acıyı, cildimin altında kendisine yol açar gibi hissettiğimi söylediğim için Ischa, ailesiyle birlikte Surinam'da yaşadığı zamanlardan tanıdığı ve derinin altına yerleşen bir haşerenin yol açtığı bir hastalığa takıyor. Doktora gitmeye karşı çıkıyorum. Yarın sabaha kadar da bekleyebiliriz pekâlâ, nasılsa o kadar zamandır katlanıyorum. Ama Ischa harekete geçmiş durumda; sırtımın ağrıdığını söylemediğim, canımın ne kadar yandığını San Francisco'ya gelene kadar ona belli etmediğim için de çok kızgın.

Çoktan karanlığa gömülmüş hotelde gece bekçisini buluyoruz. Bize St. Francis Memorial Hospital'a acil servisi öneriyor ve bir taksi çağırıyor. Hastaneye vardığımızda saat geceyarısına geliyor. Camın arkasında, Ischa hemen bir doktorla görüşmek istediğini söylediğinde kılını bile kıpırdatmayan ve büyük bir sükûnetle önce kredi kartını görmek isteyen bir kadın oturuyor.

"*But my wife is in pain.*"*

Kredi kartının bir kopyası çıkartılıp, belli formlar doldurulup imzalanmadan benimle kimse ilgilenmiyor. Sonra da Ischa'nın benimle birlikte muayene odasına gelmesini isteyince kargaşa devam ediyor.

"*I want my man to be with me.*"**

Sonunda onun da her zaman hoş bir şekilde loş olan muayene odalarından birine benimle birlikte girmesine izin veriyorlar. İki doktor sırtıma kısaca baktıktan sonra *shingles*** teşhisi koyuyorlar ve bir de *chicken pox**** lafı ediliyor. Ischa'ya benimle ten temasına girip girmediğini soruyorlar, o da elbette benimle her gün tensel temasa girdiğini söylüyor. Çocukken acaba *chicken pox* aşısı yaptırılmış mı?

"Hayır," diyor Ischa kızgınlıkla, "Toplama kampında bu servisi sunmuyorlardı."

* Ama karım acı çekiyor.
** Erkeğimin yanımda olmasını istiyorum.
*** Zona.
**** Su çiçeği.

Peki, bedeninin herhangi bir yerinde karısının sırtındaki belirtilere rastlamış mıydı? Eğer yoksa, her şey yolunda demekti, bu hastalığın ona bulaşmadığı anlamına geliyordu; eğer varsa o da *shingles* hastalığına tutulmuş demekti.

Neyim olduğunu hâlâ bilmiyorum. Çiçek mi?

"Eve gidince bakarız," diye birbirimizi rahatlatıyoruz. Nöbetçi eczaneden ağır bir ağrı kesici alıyoruz. Benim için yapabilecekleri tek şeyin bu olduğunu söylediler. Hotele döndüğümüzde Ischa'nın yaptığı ilk iş *Oxford American Dictionary*'de *shingles* sözcüğüne bakmak oluyor.

*"A painful disease caused by the chicken pox virus, with blisters forming along the path of a nerve or nerves,"** diye okuyor. Okuyuşundan ve sözlüğü tutuşundan *painful*** sözcüğünün, acı çekerken bana kızmaktan hoşlanmamasına rağmen onu tekrar öfkeye düşürdüğünü görebiliyorum. Aksi aksi sözlüğü karıştırıyor ve *chicken pox*'u arıyor, daha ölçülü bir şekilde bunun da çocuklarda görülen ve kırmızı lekelerle ortaya çıkan bir hastalık olduğunu okuyor.

"Lanet olsun, sen şimdi ..." diyor.

"Çiçek!?" diye tamamlıyorum.

"Bunu bir daha yapma olur mu? Şu andan itibaren bir şey olduğunda bana hemen söyleyeceksin, tamam mı?"

Ona söz veriyorum..

Ağrı kesici aldığım için araba kullanamıyorum. San Francisco'da planladığımızdan birkaç gün fazla kalıyoruz. Laszlo'ya ziyaretlerimizi sürdürüyoruz, bir kez daha Sam's Grill'de yemek yiyoruz ve San Francisco'daki son öğle yemeğimizde *Zagat*'daki çekici tanıtım yüzünden bir damak tadı hatası yapıyoruz ve 'House of Nanking'de yiyoruz.

House of Nanking, beş veya altı masası olan bir tür büfe. Açık bir mutfağı var, ocağın üzerinde büyük wok'lar*** duruyor, cızırtılı sesler ve çeliğin üzerine sürtünen kaşık hışırtıları duyuluyor. Biraz şaşkınlıkla masalardan birine oturuyoruz. Bizim dışımızda sadece Çinli müşteriler var.

---

* Su çiçeği virüsünün yol açtığı acılı bir hastalık, bir sinir yolunda ya da sinir yollarında kabarcıklar oluşur.

** Acılı.

*** Çin tavası.

"Bize herhangi bir şey getirin," diyor Ischa, bizimle ilgilenen genç Çinli'ye. Kısa bir süre sonra masanın üzeri et ve sebze yemekleriyle dolu küçük kaplarla donatılıyor. Ortada içinde yeşil kâseler gibi iç içe istiflenmiş salata yapraklarının durduğu büyük bir tabak dikkat çekiyor. Masada çatal bıçak niyetine görünen yegane şey, kapların yanındaki servis kaşıkları. İyi niyetle her yemekten bir kaşık tabaklarımıza alıp servis kaşıklarıyla yemeye başlıyoruz. Birdenbire yanıbaşımızda yüksek sesle söylenen sıska, yaşlı bir Çinli beliriyor.

*"No, no, no! Wrong, wrong!"** Ischa'nın başına dikiliyor, kaşığı elinden çekerek alıyor, Çince söylenmeye devam ederken, nasıl yaptığını göstererek bir salata yaprağı alıyor, yiyeceklerden içine dolduruyor ve dolu yaprağı Ischa'ya uzatıyor. Demek ki böyle yeniyor. Ischa küçük bir oğlan gibi görünüyor, utanmış durumda saf saf gülümsüyor. Aslında artık aç değiliz, ama okul çocukları benzeri gerginliğimizi gülerek atmaya da cesaret edemiyoruz. Sırtım mutfağa dönük, orada olup bitenleri ancak işitebiliyorum. Doldurulmuş salata yapraklarımızı yerken, Ischa ihtiyarın genç Çinli'yi nasıl azarladığını anlatıyor. Orada söylenenleri ancak üç hafta sonra *Şişman Adam*'da okuyabiliyorum.

> *"Seni gidi işe yaramaz sefil!" diye bağırıyor ihtiyar Çinli, normalde Pekin'de konuşulan esprili bir kent jargonuyla. "Bu şişko suratsızın bizim yemeklerimizin nasıl yenileceğini bilmemesi anlaşılabilir bir şey. Ama o yemeklerimizi rezil ederken senin müdahale etmen hiç de anlaşılır bir şey değil! Sen ne kadar lüzumsuz, işe yaramaz bir şeysin!"*
>
> *Şişman Adam ihtiyar Çinli'yi şok edecek şekilde söylediği her heceyi anlıyor ve Shanghai'ın güneyinden gelen ve çok mutsuz görünen genç Çinli'ye de çaresizlik içinde gülümsüyor.*

Amerika yolculuğumuzdan kısa bir süre önce Ischa eski bir düşünü gerçekleştirdi. *Het Parool*'un yazı işleri müdürüyle *Şişman Adam*'ın günlük hale gelmesi için bir anlaşma yaptı. 5 Ağustos'tan itibaren *Het Parool*'e haftanın altı günü, her sabah bir *Şişman Adam* fakslayacak. Amsterdam'a 10 Ağustos'da döneceğimizden

* Hayır, hayır, hayır! Yanlış, yanlış!

Ischa'nın Amerika'da da çalışabilmesi için son on iki günü Los Angeles'te geçirmeye karar veriyoruz. Bir pazar öğleden sonrası Big Sur ve Santa Barbara üzerinden kente giriyoruz ve Marine del Rey sahiline yakın bir yerde, Ischa'nın yazılarını rahatça yazabileceği bir hotelde bir oda buluyoruz. Her gün yazmaya başlamasına daha bir hafta var, ama şimdiden içine kapanıyor ve daha önce hiç görmediğim bir tarzda gerginleşiyor. Her gün bir sütun yazacağı için mi gerginleştiğini soruyorum ona, ama o sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyor. Ama ben yatakta bir yandan diğer yana dönsem kendisi hemen ne olduğunu sorar.

Son günlerde bana ne olduğunu yüzüncü kez sorduktan sonra, "Madem gergin değilsin o zaman benim davranışlarımla niçin bu kadar ilgileniyorsun?" diyorum ona.

"Gerginlik, gerginlik! Ben mi gerginim? Şu dışarıda sahildeki kayaları gördün mü? Benimle karşılaştıracak olursan onlar daha gergin sayılır. Günün birinde yanıma gelip ne yapmaları gerektiğini sorabilirler. Gerginmişim, güldürme beni!"

"Go fuck yourself Ischa Meijer!" diyorum.

"Niçin?" diyor, çok şaşırmış gibi.

'Reuben's', en sevdiğimiz mağazalar zinciri, üstelik kaldığımız hotelin çok yakınında bir şubesi var. Bu arada Ischa zorlanmadan şortunun içine girmeye başladı ve artık kaç kilo vermiş olduğunu öğrenmek istiyor. Reuben's'in girişinde bir tartı var. Ischa bunu keşfettiğinden beri her gün oraya uğruyoruz. Poundu kiloya çevirmenin yolunu bulmamız zaman alıyor. Önce ben tartılıyorum ve 110 poundun 50 kilodan biraz az olması gerektiğine karar veriyoruz. Ischa yedi kilodan fazla kilo vermiş.

"Çünkü mutluyum," diyor.

"Çünkü kendine şiddet uygulamıyorsun," diyorum.

Bununla neyi kastettiğimi soruyor, ben de ona günün 24 saati beraber olduğumuz Amerika'da hiçbir sırrı olmadığını, bu yüzden yalan söylemek zorunda kalmadığını ve bir süre için başkalarının bakışlarından kurtulduğunu söylüyorum. İsterse bin kez, Amsterdam'da sokakta insanların birbirlerini dürtüp onu gösterdiklerini ve

* Siktir git.

adını fısıldadıklarını fark etmediğini iddia etsin, ona bin kezinde de inanmayacağım. Bu yalan olduğundan değil, artık o bir şey fark etmediğinden.

Bu benim için yeni bir fenomen; tanınabilir olma olasılığının insanı etkilediğini biliyorum. Ona Julio Iglesias konserinde başkalarının bakışları hakkında ne düşündüğümü, dıştan gelseler de insanın onları içselleştirdiğini anlatıyorum.

"Utancın yapısı böyle!" diyor Ischa. "Kendini başkalarının gözleriyle görmek."

"O kadar da değil," diye karşılık veriyorum. "Ben kendimi başkalarının gözleriyle görmüyorum, ama başkalarının bende ne gördüğünü biliyorum."

"Ünlü olmayı istemek, bilinmeyi istemektir," diyor takılarak.

"Veya kabul görmeyi," diyorum. Kendi düşlerinin, dolayısıyla yeteneklerinin açığa vurulmasının en büyük avantajı, sadece kuruntularından ibaret bir varlık olmaktan çıkmak, takıntılarına ve Kees-de-jongen-fantazilerine son vermektir. İnsanın kendini gerçekleştirmesidir.

"*Kees de jongen* okuduğum en güzel kitap."

"Hiç okumadım."

"O zaman Kees-de-jongen-fantazilerinin ne olduğunu nereden biliyorsun?"

"Kurmaca her yerde var," diyorum. "*Romeo ve Jülyet*'i de hiç okumadım, ama hikâye yine de bana yabancı değil."

LA'dan hoşlanmaya çalışıyoruz, ama başaramıyoruz. Sahili güzel, ancak şehir Ischa'nın da, benim de hoşumuza gitmiyor.

"Ah, keşke Yitik Ruhlar Nehri'nde olsaydık," diye birkaç kez yakınıyorum.

İki kez Hollywood'a gidiyoruz, Columbia Pictures'de rehberli bir gezintiye katılıyoruz, *Perfect Strangers*'ın çekimlerini izliyoruz, Avenue of the Stars'da dolaşıyoruz, Beverly Hills'i ziyaret ediyoruz, Rodeo Drive'da alışveriş yapıyoruz, Venice'de uzun yürüyüşlere çıkıyoruz, her gün Farmers' Market'e uğruyoruz, ancak bir hafta sonra dahi bu şehirden hâlâ bir şey anlamış değiliz.

5 Ağustos Pazartesi günü Ischa'nın her gün bir *Şişman Adam*'ı

oluşunu ve altı aydan beri her gün birlikte oluşumuzu kutluyoruz.

"Sanki her zaman varmışsın gibi..." diyor Ischa.

Bu hatayı nasıl yaptığımızı ikimiz de anlayamıyoruz. Her zaman randevularına bir saat önceden giden ve uçağı kaçırmaktan korktuğu için şimdiye kadar Schiphol Havaalanı'nda iki kez, iki fazladan saati birlikte geçirdiğim Ischa bile uçuş saatimizi yanlış hatırlıyor. Sabah saat sekizde gönül rahatlığıyla hotelin iç avlusunda oturmuş *muffins** yerken, birdenbire sabah trafiğinde havaalanına gitmek, yolda arabayı Alamo'ya bırakmak ve Amsterdam uçağına yetişmek için yeterince zaman ayırmadığımızı fark ediyoruz. Uçak saat dokuz buçukta kalkıyor.

O andan itibaren sadece koşturuyoruz. Henüz toplanmamış eşyalarımızı aceleyle bavullara tıkıyoruz, kitap çantalarımızı dikkatsizce Chevy'nin bagajına atıyoruz ve sonra arabayı saatte yüz mil hızla Los Angeles sokaklarında sürmeye başlıyorum. Hotel sahibinin yol tarifine uyuyor yolu şaşırıyoruz. Ischa öfke içinde, ama hâlâ bu öfkeyi bana yansıtmayacak kadar aklı başında.Bunun yerine kızgınlığını, bize doğru dürüst bir yol tarif edemeyecek kadar şapşal bulduğu o herife yöneltiyor, yolumuzu kaybetmemize neden olduğunu, uçağı kaçırmamız durumunda tek suçlunun o olduğunu söylüyor.

"Dur!" diye bağırıyor Ischa.

Ben de öfke ve gerginlik içindeyim, lastikleri gıcırdatarak fren yapıyorum.

"Kamikazelik!" diye söyleniyor Ischa, kapısını açıyor ve en yakın bara giriyor.

Tam tersi yöne gitmemiz gerekiyormuş. Caddenin diğer yönünde trafik daha yoğun, ancak arabayı çok ağır sürerek araya girebiliyorum. Az sonra LA havaalanının çok yakınında olduğumuzu anlıyoruz, ne var ki üstümüzdeki stres, ancak uçak bizimle birlikte havalandıktan ve biz işaret parmaklarımızı birbirine geçirdikten sonra dağılıyor.

* Küçük yuvarlak ekmek.

Amerika'nın kendisine şimdilik yettiğini söyledi Ischa. Gerçi bana henüz yetmiş değil, ama gıkımı çıkarmıyorum. Los Angeles, benim için olduğu gibi onun için de bir sıkıntı oldu ve *Şişman Adam* onu bu şehre biraz fazla bağladı.

Gün boyu Amsterdam'da dolaşıyor. Bazen saatlerce telefon etmediği oluyor. Huzursuzluk ve mutsuzluktan altüst oluyorum, ama ona bir şey söylemiyorum, akşam eve geldiğinde evde oluyorum ve bir şey belli etmiyorum.Yüz ifadesinden kendisini suçlu hissettiğini anlıyorum, ama bunun bana ne yararı var? Bir hafta sonra ona gündüzleri ne yaptığını bilmediğimi ve bilmem de gerekmediğini, ama herhangi bir şeyden dolayı azıcık bile olsa suçluluk duymasını istemediğimi söylüyorum.

"Şurasının acıması..." diyorum ve yüreğimi gösteriyorum, "Oraya kasten bir bıçak sapladığın anlamına gelmiyor." Kaçınılmaz olanın üstüne gittiğimi, ama suçluluk duygusunun zorlamak istemediğim bir savunma kalkanı olduğunu söylüyorum.

Daha bir hafta boyunca *Şişman Adam* Amerika'da geçiyor. Sabahın erken saatlerinde Durango'daki komşuyla tekrar karşılaşmak, Los Angeles'de çamaşır salonundaki siyah adamı hatırlamak hoşuma gidiyor, yine House of Nanking'de yemek yiyorum, Santa Barbara'daki kahvede olağanüstü şişman bir kadına öfkeleniyorum ve kendisi kadar şişman kızıyla neler konuştuğunu nihayet öğreniyorum, Ischa'nın yanısıra küçük bir markete giriyorum, izleyicileri Julio Iglesias için havaya sokmaya çalışan komedyeni tekrar görüyorum, *Perfect Strangers*'in çekimlerine katılıyorum ve orada bize nasıl *The Perfect Public* olunacağını açıklayan tuhaf tipi hatırlıyorum.

"Şayet *Şişman Adam* olmasaydı, paylaştığımız birçok şeyi unuturdum," diyorum Ischa'ya.

Gecenin geç saatlerine kadar benim için müzik çalıyor, Charles Trenet ve Leo Ferré; ertesi sabah altı buçukta çalar saat çaldığında ise bana kalkmamamı, uykuya ihtiyacım olduğunu söylüyor. Birkaç saat sonra uyandığımda yatağın yanında duruyor ve bana sevgiyle bakıyor.

"İşte, makalem ve kahve."

Ben *Şişman Adam*'ı okurken beni izlemesine ve yüzümden ne düşündüğümü anlamaya çalışmasına alışkınım, ama bu kez yatak odasından çıkıyor.

Bu bir mektup, diye düşünüyorum.

Şişman Adam, kız arkadaşına onu aldattığını itiraf eden hafif sinik bir arkadaşına rastlıyor.

"Vay canına!" dedi Şişman Adam.

"Sen böyle bir şeyi daha önce hiç yaptın mı? Onu aldattığını sevgiline ya da karına anlattın mı?" diye sordu hafif sinik arkadaşı.

"Ben hayatım boyunca hiç kimseye en küçük bir hatamı bile itiraf etmedim," diye fısıldadı Şişman Adam, oldukça sıkıntılı bir şekilde..

"Ne türden olursa olsun
suçluluk duygusu
pislikten başka bir şey değil."
diye döktürüyor.

Daha yazının tümünü okumadan kafasını kapıdan uzatıyor.

"Hallettin mi?"

"Ağlayıp ağlamadığımı görmek istiyorsun değil mi, seni boktan herif, ama ağlamıyorum işte," diyorum gözyaşları yanaklarımdan yuvarlanırken, "Sadece rüzgâr gözlerimi yaşarttı."

Üzerime doğru öylesine abartılı bir uçuş yapıyor ki yatak tehlikeli bir şekilde gacırdıyor.

O gün yine her zamanki gibi yarım saatte bir telefon açıyor.

"Az önce köprü üzerinde yürürken aniden aklıma bir şey geldi. Gülme, son derece ciddi bir şey, bunu sana sadece telefonda söyleyebilirim. Şöyle düşündüm: Tut ki bu gerçekten doğru. Hayır, daha doğru ifade etmeliyim. Tut ki, Con yazdıklarına gerçekten inanıyor ve gerçekten de mutluluğu arıyor, diye düşündüm. Ve böyle olduğunu biliyordum, bu da beni çok mutlu etti."

Her ikimiz de iki aylık ABD yolculuğumuz üzerine *Esquire*'a birer yazı yazdık. Onun Amerika'yı anlatışı, tek başına yolculuk yapan bir adamın gezisinden bir başkasıyla yolculuk yapan bir adamın ge-

zisine geçişin anlatımı. Bu, gerçeğin peşinde giderken bir yanılsamayla karşılaşılan bir çocukluk düşünü gizeminden sıyırmanın yolculuğu.

Amerika her zaman bir sabit fikirdi, hâlâ öyle ve öyle de kalacak. Maple-Leaf Çikletleri ve yanında star resimleri.

Bunu okuduğumda "Amerika'nın seni bu kadar düş kırıklığına uğrattığını bilmiyordum," diyorum.

"Hayatımda ilk kez kendime bu düş kırıklığıyla karşılaşma izni verdim," diyor. "Tas, bunu sağlayanın bir tür emniyet duygusu olduğunu söyledi."

Ischa dışarda. Bugün küçük çantasını ve kayıt cihazını alarak, bir sinologla çevirdiği Çin şiirleriyle ilgili bir söyleşi yapmak üzere Leiden'e gitti. Ben Rozengracht'tan geçerek Allard Piersonstraat'a ve Ischa'sızlığın huzursuzluğuna doğru günlük yürüyüşümü yapıyorum.

Reestraat'ta oturma odasının zemininde yığılı kitap kuleleri artık öylesine yükseldi ki, Ischa bugün kendisi evde yokken evdeki kitaplıklara bir tane daha ilave etmesi için bir marangozla anlaştı. Ben anahtar meselesini hiç düşünmeden sabah adamı içeri aldım ve sonra gittim. Öğleden sonra bir ara telefon çalıyor. Marangoz Reestraat'ta kilitli kalmış. Benim sadece adımı biliyordu ve bu durumda telefon numaramı rehberde bulmasına imkân yok. Gözüne yazılı dosya kâğıtlarının üzerinde duran bir *Şişman Adam* takılmış ve gördüklerini okumuş:

Sevgili hanımlar,
hiç sıkılmayın,
yeterki siz de
sade olun
aynı Connie Palmen gibi,
dizelerini yazdı.

Marangoz bu satırları okuyunca telefon numaramı hangi isimde bulacağını anlamış.

Büyük bir fotoğraf, bir poster gibi rulo yapılmış. Siyah beyaz bir fotoğraf, yirmi kişilik bir aileyi gösteriyor. Kadınlardan biri Isc-

ha'nın kız kardeşi olmalı. Hepsine dikkatle bakıyorum, ama içlerinden hangisinin kız kardeşi olduğunu çıkartamıyorum.

Bana fotoğrafı Fons veriyor ve kendisinin işine nasıl olsa yaramayacağını, bende kalabileceğini söylüyor. Belki Ischa için bir anlam taşıyabilir, diye düşünüyor.

Fons benim eski arkadaşlarımdan biri. Üniversite yıllarında sedece kitap düzeltileri yapmadım, temizliğe gittim, bir seyahat bürosunda sekreterlik yaptım, garsonluk yaptım, sanat kitapları galerisinde ve Fons'a ait olan bir modern heykel galerisinde çalıştım. Onun için ayda bir kez bir atölyeyi ziyaret edip mevcut sergi üzerine basın bildirileri hazırlıyordum.

Fons'un soyadı Welters, ama annesininki Chorus. Fons kuzenlerinden birinin Ischa'nın kız kardeşiyle evli olduğunu bildiğini, ama bu kuzeniyle artık bir ilişkisi kalmadığını söylüyor. Onu, bir şekilde arızalı olmakla birlikte sempatik bir insan olarak hatırlıyor. Bir keresinde bir televizyon söyleşisinde oldukça sağ yönelimli görüşleri savunduğuna tanık olduğunu ve onun adına utandığını söylüyor.

"Savaş sırasındayken bile görüşleri yanlıştı," diyor Ischa, ona Chorus ailesinden söz ettiğimde. Kız kardeşinin kocasının babası 1945'den sonra Hollanda'yla ilgili nasyonalist bir psikolojik yorum yayımlamış, ama Ischa kız kardeşinin kocasıyla hiç tanışmamış.

Ischa da kız kardeşini fotoğrafta hemen tanıyamıyor.

Sonunda, "Sanırım bu olmalı," diyor ve koyu renk saçlı, kısa boylu, tombul bir kadını işaret ediyor. "Anneme benziyor, yalnız daha çirkini."

Fons vasıtasıyla kız kardeşinin adresini öğrenmek çok kolay olduğunu, eğer isterse aralarında tekrar bağlantı kurmayı deneyebileceğimi söylüyorum.

"Ama o senin küçük kız kardeşin," diyorum ve böylelikle bir ailesi olduğunun daha gerçek bir duruma dönüşeceğini söylüyorum.

"Beni görmek istemiyor ki..." diye karşılık veriyor, "Benden nefret ediyor." Sonra temasa geçmeyi deneyebileceğimi, ama kendisinin buna karışmak istemediğini söylüyor. Kız kardeşini tekrar görmek düşüncesi onu hem sevindiriyor, hem korkutuyor.

Ağustos sonunda Mevrouw Chorus-Meijer'e bir mektup yazıyorum. Kadın, sevinçten havalara uçmadan temkinli, ama olumlu bir tavırla karşılık veriyor. Onunla telefonda konuştuktan sonra ekim ayında güzel bir sonbahar sabahı Ischa'yı arabayla kız kardeşinin, kocası Rogier ve üç çocuğuyla birlikte oturduğu Belçika sınırındaki Mechelen'e götürüyorum. Dikkatli davranıyoruz, önce sadece bir kahve içmek üzere sözleşiyoruz. Ischa'nın sağ gözündeki kaslar daha öğle öncesinde seğirmeye başlıyor.

Mechelen'deki evin kapısını dış görünümü bakımlı, sevecen bakışlı, ince, uzun bir adam açıyor. Arkasından, bu adama göre pasaklı ve bakımsız görünen kısa boylu, çok geniş kalçalı bir kadın beliriyor. Hepimiz biraz gerginiz, ama bunu kabul etmek istemeyen tek kişi Ischa'nın kız kardeşi. Bu tavrı yüzüne hiddetli, sert ve itici bir ifade veriyor ve bu ifade daha sonraki saatlerde de yumuşamıyor.

Kahve, katoliklik, evde pişirilmiş elmalı kek, çocuklar ve aile sohbetin odak noktası. Mirjam için Yahudilik geçmişte kalmış, katolikliği kabul etmiş. Hiç ara vermeden konuşuyor. Anlattıkları mutluluğunun, normalliğinin, ellili yılların bir kilise bülteninden alınmışa benzeyen ve neyse ki bu kadarını benim bile yaşamadığım bir katolik aile yaşamının ilanı. Solmuş bir derginin yapraklarında kalmış bir aile tablosunu oynuyor. Bağışlayıcılığı, sağlıklılığı, nesnelliği, iyiyürekliliği, inancı, umudu ve sevgiyi oynuyor. Hayatımda bu kadar sahtelik görmedim ve şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklenerek izliyorum onu. Öylesine etkiledim ki, onu sempatik bulup bulmadığımı bile düşünemiyorum.

Daha sonra Ischa'ya, onu biraz neşelendirmek için, "Tanrı'ya bir elmalı kek için teşekkür etmediğimiz kalmıştı," diyeceğim.

Ischa sersemlemiş bir şekilde kanapede yanımda oturuyor. Kız kardeşinin laf fırtınasını tek bir kere bile kesme şansı bulamıyor. Onu hiçbir zaman bu kadar suskun görmemiştim.

Ondan korkuyor, diye aklımdan geçiriyorum.

Mirjam, yıllar önce, ilk çocuğunun doğumundan sonra, bu anne ve bu babayla bir kez daha temas kurma çabalarını anlatıyor. Kucağında çocuğuyla Heemstede'deki aile evine gitmiş. Babası kapının

üstündeki küçük camı açmış, ona bakmış, kim olduğunu sormuş ve camı tekrar kapatmış.

Her iki cümlede bir "Değil mi, Rog?" diye soruyor ve kocasına kötü bir filmden fırlamışa benzeyen bir bakışla bakıyor.

Babasından bahsederken kararlı bir biçimde 'babam olduğunu iddia eden adam' diye bahsediyor, annesine karşı daha yumuşak. Ona göre annesi acınası bir kadın, babasının kötü kişiliğinin etkisi altında bozulmuş. Ama annesinin aslında iyi bir insan olduğunu söyler söylemez, ardından hemen berbat geçen çocukluğuna ilişkin bir anı anlatıyor. Soğuk bir kış ve annesi onu doğru dürüst giydirmediği için üşüyen ayaklarını hatırlıyor. Mirjam, okulda diğer çocuklarda gördüğü muflonlu çizmelerden kendisinin de olmasını çok istiyor. Annesiyle birlikte alışverişe çıkıyorlar, ama çizmeler alınmıyor. Mirjam, ertesi gün okuldan döndüğünde annesi ona gülerek kendi ayaklarını gösterip "Bak!" diyor. Ayaklarında Mirjam'ın o kadar istemiş olduğu muflonlu çizmelerden var. Mirjam, her şeyden önce o adice gülüşü unutmayacağını söylüyor, herhangi bir duygu göstermeden ve bunun dışında annesinin aslında iyi bir insan olduğunu, ona acıdığını ve onu affettiğini söylüyor.

Ziyaretimizin sonuna doğru evi dolaşma zamanı geliyor. Rogier, Ischa'yı dolaştırırken ben ilk kez Mirjam'la yalnız kalıyorum. Ischa'nın sonunda mutluluğu bulmasına yürekten sevindiğini, çünkü bunu gözleriyle gördüğünü söylüyor. Kendisinin yıllardan beri sahip olduğu korunmuşluğa, güven duygusuna ve sıcaklığa şimdi onun da sahip olmasının kendisini mutlu ettiğini, onu şimdiye kadar hiç böyle sevgi dolu ve yumuşak görmediğini söylüyor.

Vedalaşırken Ischa, tüm aileyi istedikleri zaman, öğle veya akşam yemeğine davet etmek istediğini söylüyor.

Bahçede arabamıza doğru yürürken çocuklar "Güle güle Ischa dayı!" diye bağırıyorlar.

Mechelen'in pazar yerine gidiyoruz. Önce bir soluklanmaya ihtiyacımız var. Raymond Ceulemans'ın barında küçük bir masada karşılıklı oturuyoruz.

"İnsanın başına gelebilecek en talihsiz karşılaşmaydı," diye başlıyor Ischa ve yüzünde ilk bakışta gülme gibi görünen bir ifadeyle

gözyaşlarına boğuluyor. Tas hakkında bir şeyler söylemek istiyor, ama cümlesini tamamlayamıyor. Ayağa kalkıyorum, yanına gidip ona sarılıyorum. O da bana sarılıyor, ağlama krizini durdurmak için konuşmaya çalışıyor, ama bir türlü başaramıyor. Sakinleşmesi epey sürüyor. Sonra yüzünü ellerimin arasına alıp ona baktığımda korktuğunu görüyorum.

"Ben neredeyim?" diye şakalaşmaya çalışıyor, ama buna ikimiz de gülemiyoruz.

Tekrar karşısına geçip oturuyorum.

"Bu, ne biçim bir iflas?" diyor. Konuşabilmek için derin derin nefes alması gerekiyor. "Kendisi hakkında hiçbir şey bilmiyor," diyor kız kardeşi için ve ellerimi tutuyor. Ellerimi alışkın olduğumdan daha fazla sıkıyor ve söylemek istediği şeyi ancak ağlayarak dile getirebiliyor.

"İhtiyar Tas hakkında ne istersen söyleyebilirsin," diye başlıyor, ama yine cümlesini tamamlayamıyor.

"Onun ölmesinden ya da çöküntüye uğramasından korkuyorum elbette," diyor. "Bundan kendisi de korkuyor. Bu yüzden belirleyici olanın yöntem olduğunu söylüyor. Ama benim analizim yöntemin zaferi. Mirjam hiçbir şey çıkartamamış, ne o anne babadan, ne kendi aklından. Her zaman ailenin aptalı olduğumu düşünür ve ondan bir şeyler beklerdim. Tamamlanmış iki üniversite eğitimi, parlak bir kariyer olanağı, profesörlerinin hayranlığı -ama o inanılmaz derecede aptal bir kadınmış. Nasıl bir laf kalabalığı! Öylesine budalaca, yüzeysel, çözümleme gücünden yoksun bir laf kalabalığı! Asla içgörü sahibi değil. Orada öyle otururken bir an daha iyi bir durumda olduğumu düşündüm. Tas sayesinde. Ve eğer Tas olmasaydı ben de onun gibi olacaktım, diye düşündüm."

Tas'ın adını anar anmaz tekrar yutkunuyor. Ona gülümseyerek bakıyorum. Onu öyle dokunaklı buluyorum, öylesine seviyorum ki. Bu yüreğimi burkan bir ağlama nöbeti değil, çünkü onda öncelikle acının çok eskiden beri yer etmiş olduğunu ve iyice kök saldığını görüyorum.

"Bu nasıl olabilir? Yıllarca ona hayranlıkla bakmam, ben bunu yapamazken onun yüksek eğitimine yoğunlaşabilmesine ve devam etmesine hayranlık duymam? Ama o bilimi, her şeyi ortaya çıkarmak ve kendisi hakkında bilgi sahibi olmak yerine her şeyi hasıral-

tı etmek için kullandı. Benim üniversitem Tas'dı. Ben kendi hayatımı ve kendi aklımı, kişiliğimi geliştirmek için kullandım. Öyle değil mi?

"Evet, bunu yaptın."

"Bir kere bile benim ne yaptığımı, çocuklarımı sormadı. Bir kere bile."

"Sen ondan korkuyorsun. O senden korkuyor."

"Ama niye?"

"Sen, o güvenilir olmadığı için ondan korkuyorsun. O, sen yazdığın için, doğruyu söylediğin için ve sahtelikten nefret ettiğin için senden korkuyor."

"O benim için aynı zamanda çok çekici bir kadın. Bu oyunları, sahteliği, yaltakçılığı, aynen annem gibi."

Biraz sonra bana teşekkür ediyor.

"Onu tekrar gördüğün için hoşnut musun?"

"Evet, her şeye rağmen."

Ertesi günkü *Şişman Adam*'da ilk çocuğuyla birlikte ailesini ziyaret eden Mirjam'ın hikâyesi işlenmiş.

"Her şeyi derhal riske atıyorsun," diyorum Ischa'ya huzursuzlukla.

"Mechelen'de kimse *Het Parool* okumaz ki."

"O kadar çocukca davranıyorsun ki. Yaptıklarını kimse keşfetmediği sürece günah işlemiş sayılmayacaklarına sadece çocuklar inanır."

Ischa'nın isteğine uyarak 1992 yazında Amerika'ya gitmiyoruz. Bunun yerine hafta sonlarında araba kiralayarak Antwerpen'e, Brüksel'e, Maastricht'e, St. Odiliënberg'e benim aileme ve Sittard'a kardeşime küçük ziyaretler yapıyoruz. Kardeşim Pierre'in kız arkadaşı Ine'yle birlikte oturduğu kilise meydanındaki evde bize ait bir oda var. Sadece parasını ödediği yerlerde geceleyen Ischa'nın kalmaktan hoşlandığı tek ev de burası.

Bir hafta sonu uçakla Paris'e gidiyoruz. On günlüğüne de, biraz sahilde bir hotelde, biraz Lizbon'da kaldığımız Portekiz'e gidiyoruz.

Quatorze Juillet'ten önceki gün bir aylığına Fransa'ya doğru yola çıkıyoruz. Son haftalarda sevdiğim müziklerden kaset derleme alışkanlığımı tekrar canlandırdım. Kendi evimde ve Ischa'da saatlerce olabilecek her şeyi dinledim ve sonra ikimizin de en hoşumuza giden parçaları kaydettim.

"Şimdi bütün mayışık parçaları toplu halde dinleyebiliriz," diyorum yola çıkacağımız gün.

Bana daha önce de oraya buraya serpiştirmekten hoşlandığım bütün o alışılmadık sözcükleri nereden bulduğumu sormuştu, ben de ona, bu sözcüklerin anadilimden geldiğini, oradan gelebileceklerini, hepsinin benim için bir Limburg tadı taşıdığını söylemiştim.

"Ve bunların bir kısmını Flamanca'ya katmaktan çok hoşlanıyorum."

Bunun üzerine Ischa, Limburg aksanı ve İbranice konuşmasına tahammül edebildiği tek kadın olduğumu söylüyor.

"Bana göre senin yapıp da kendine yakıştıramayacağın hiçbir şey yok," diyor.

Fransa yolculuğumuza, Limburg'da ailemi ve Mechelen'de Ischa'nın kız kardeşiyle ailesini ziyaret ederek başlıyoruz. Ischa bu yaz, babası üzerine bir kitap yazmayı tasarlıyor. Adı belli: *Babamın Zamanında*. Maastricht'e giden A2 karayolunda kitabın nasıl olması, neleri ele alması gerektiği, bununla ne anlatmak istediği üzerine konuşmaya başlıyoruz.

"Kitapta öncelikle din üzerinde duracağım," diyor.

Aile ziyaretlerimizi geride bırakıp Dinant yönünde yola koyulduğumuzda kasetlerimden birini teybe sürüyorum. *Smile*'ın uçucu neşesi Opel Vectra'yı dolduruyor. Ischa sesinin tüm gücüyle şarkıya eşlik ediyor. Parça bittiğinde bantı geri sarıp hemen bir daha çalıyor. Bu arada yumruklarını havada sallıyor. Bir ara ona doğru baktığımda yanaklarından gözyaşlarının yuvarlandığını görüyorum.

"Ama çok yorgundun zaten," diyorum.

"Babamdan bahsedeceğim bu kitabın, beni öldürmesinden korkuyorum bazen," diyor. Sesi o kadar boğuk ki, sanki hava gırtlağına sıkışıp kalmış gibi.

Günün daha geç saatlerinde Dinant'ta Saxophon-Sax'ın evinin önünde dururken ve Ischa, insan öldükten sonra bir evde yaşadığını veya öldüğünü herkes bilsin diye bir plaket asma zahmeti gösteriliyorsa o zaman geride bir şeyler bırakılmış, yaşamaya değmiş demektir dediğinde ben de bir yazarın her kitabında bu kitabın kendisini öldürebileceğinden korkmasının mümkün olduğunu ve bir kitabın bir yaşama mal olabileceğinden korkmayı hiç de delice bir korku olarak görmediğimi söylüyorum.

"Bir anlamda yaşamının bir parçasını bunun için veriyorsun," diyorum.

Ara yolları kullanarak Fransa'nın kuzeyinden geçiyoruz. Arabada benim kasetlerimi dinliyor, onun kitabı hakkında konuşuyoruz. Uğradığımız her yerde Ischa kartpostallar satın alıyor ve herhangi bir köy meydanında bunların arkasına özlü cümleler yazıyor. Bu yazmak istediği kitap için bir arşiv oluşturuyor.

"Bu sabah aldatılmak isteme üzerine ne söylemiştin?"

"*Mundus vult decipi*," diyorum.

"Bunu şöyle çevirebilirsin: Dünya aldatılmak istiyor. Ama ben bu cümleden şunu çıkarıyorum: İnsan aldatılmalı."

Bunun bana Hatip Salomo'nun çevirisinin giriş cümlesini hatırlattığını söylüyorum. Ben şöyle hatırlıyorum: "Her şey geçici, her şey geçici." Ischa ise bunu "her şey boş, her şey fani"ye çeviriyor. Ona, *mundus vult depici* gibi bir deyişi bile niçin düzeltmeye çalıştığını soruyorum. Bunun üzerine bana ilk kartpostalın arkasını okuyor ve kurmaca olmayanın da kurmacanın yasalarına uyması gerektiğini ve aldatmanın gerekliliğinin, trajik olanın özünün burada olduğunu söylüyor.

"Nietzsche," diyorum hataya düşerek.

"Hayır!" diyor kesin bir şekilde karşı çıkarak,"Benim kendi *karşıt ben*'im."

Pop müziğiyle ilgili bir televizyon belgeselinde Elvis Presley'i sahneye son çıkışlarından birinde gördüğümden beri Ischa'ya yeni bir *act* sunabiliyorum. Elvis sahnede duruyor ve *Are You Lonesome To-*

night'ı söylüyor. Orkestra geri plandaki melodiyi çalarken Parlando'ya geçmek istiyor, ama sözleri hatırlayamıyor. Semur-en-Auxois'de bir hotel odasında *act*'ı ilk kez Ischa karşısında deniyorum, mırıldanan, sırıtan, kalçalarını sallayan bir Elvis'i taklit ediyorum ve bu arada ona söylemek isteyip de şov yapmadan söylemeye cesaret edemediğim ne varsa hepsini kaba bir Amerikancayla ortaya döküyorum.

"*De imitiatione*,"* diyor ve bu arada bir kartpostalın arka yüzünü tırmalıyor.

İnsanları taklit etmeyi nasıl bu kadar iyi başardığımı soruyor. Bunun söz konusu kişiyi bir anlama girişimi olduğunu, çünkü her taklit edişin bir yakınlıktan ve taklit edilen kişiye duyulan belli bir sempatiden kaynaklandığına inandığımı söylüyorum.

"Bir taklit etme felsefesi var mı?" diye soruyor.

Birdenbire aklıma bir şey gelmiyor. Hatırlayabildiğim tek şey Freud'un takliti kimlik oluşumunun bir parçası olarak yorumlaması.

"Ama Marlyn Monroe veya Elvis Presley'i taklit ettiğinde yaptığın bu değil."

"Evet, değil," diye onu doğruluyorum.

Reestraat'ta evde, babasıyla ilgili olarak ona son söylediğim şeyleri bir kez daha anlatmamı istiyor.

Nereye varmak istediğini hemen anlıyorum. Tuvalette oturuyorum, o kapıyı açıp yanıma geliyor. Normalde böyle bir durumda başımı okşar, ama bu kez yapmıyor.

Bunun yerine "Biraz daha sessiz olamıyor mu?" diye bağırıyor rol yaptığını belli ederek. Sonra babasının, kendisi tuvaletteyken kapının önünden geçtiğinde çoğu zaman "Biraz daha sessiz olamıyor mu?" diye bağırdığını anlatıyor.

"Beni deney tavşanı olarak kullanıyorsun," diyorum bunun üzerine ona. "İnsanın nasıl olup da böyle bir şey söyleyebileceğini; bir çocuğu, eğer mecburen ses ve koku çıkartıyorsa nasıl olup da güvensizliğe düşürebileceğini anlamak için babanı taklit ediyorsun. Böyle bir davranışın ardında her şeye rağmen sevgi olup olamayacağını soruyorsun kendi kendine, anlamak istediğin şey bu."

Bunu ona bir kez daha o an aklıma gelen sözcüklerle anlatıyo-

* Taklit üzerine.

rum. Bir şey söylemiyor. Sadece yeni bir kartpostalın arkasına bir şeyler karalıyor.

"Benim için çok şey ifade ediyorsun," diyor daha sonra. "Bana huzur veriyorsun, benim her şeyi kavrayabilmek için bu huzura ihtiyacım var. Beni kız kardeşimle tekrar bir araya getirdiğin için sana doğru dürüst teşekkür etmiş miydim? Şimdi o tekrar ulaşılabilir olduktan sonra daha kolay mesafe koyabiliyorum arama ve bu mesafe sayesinde parçalanmışlığı daha iyi görebiliyorum. Bu kitapta bunlar anlatılacak, parçalanmışlık, dinin sentezi ve insanın kişisel bir hikâyesi olup olmadığı."

"Peki, sen o taklitle neyi amaçlamıştın?"

"Tam senin söylediğin şeyi. Söylediğinin doğru olduğunu, o taklitin babamı daha iyi anlama girişimi olduğunu düşünüyorum."

Sonsuz konuşmalarımızın bazen tehdit edici bir yanı oluyor. Tehditkâr yanı, hangi düşüncelerin kime ait olduğu, düşüncelerin içeriği ve gelişimine dair bir mülkiyet hakkı olup olmadığıyla ilişkili. Ben yazacağım kitap üzerine düşünüyorum. Ischa kitabın konusunun arkadaşlık ve bağımlılık olacağını ve her zaman yaptığım gibi somut bağlantılar üzerine kurulacağını biliyor, bunu bana sordu, ben de yanıtladım. Şimdi durmadan 'bağlantılar' sözcüğünü kullanıyor. Kuzey Fransa'da bir hafta dolaştıktan sonra bir tatil yerinde bir oda kiraladığımızda ona bu bitmek bilmez konuşmaların ve fikir üretmelerin beni bazen gerginleştirdiğini dile getiriyorum.

"Bu benim zaman zaman *Şişman Adam*'da da duyduğum bir korku," diyorum. "Köşende hep konuşmacı olarak boy gösterdiğimi fark ediyorum ve sonra kendim için geriye, üzerinde yazabileceğim katıksız bir şey kalmayacağından, her şeyi sen daha önce yazdığın için kullanılmış ve tekrar olacağından korkuyorum."

"Bu o kadar da sık olan bir şey değil," diye karşılık veriyor kızgınlıkla.

"Hiç de değil," diyorum.

"*Şişman Adam* tamamen bana ait bir şey," diye vurguluyor daha da öfkelenerek.

"Evet," diyorum, "Bunu tartışmıyorum zaten. *Şişman Adam* tamamen sana ait ve bir başkası da onu senin gibi yazamaz, ama bi-

zim kendi evimizin ve çevremizin içinde oldukça fazla konu buluyorsun."

"Günlük bir köşe yazısında da başka türlüsü mümkün değil," diye öfkeyle karşılık veriyor, ama aynı zamanda da huzursuzluk duyduğunu fark ediyorum ve konuyu bir süreliğine kapatıyorum.

Bir hafta Auvergne'de kalıyoruz. Oda kiraladığımız yerin adı Châtelguyon. Burası bir kaplıca bölgesi, her tarafta ağır ağır gezinen yaşlı insanlar ve İskoçya kökenli çoban köpeği veya suni olarak şekli bozulmuş kaniş cinsinden moda köpekler görülüyor. Okuduğumuz broşüre göre Auvergne, ateş ve suyun barışık olduğu bir kara parçası.

Yollarda, çeşmelerden günlük şifalı su dozlarını doldurmak için taşıdıkları şişelerini koydukları sepetleriyle gezinen insanlar var.

Ischa, yolculuğumuzun ilk gününde "Tekrar sağlığıma kavuşmak için bir ayım var," demişti.

"Dinlenmek gerekiyor ve bunun için de böyle bir kaplıca bölgesi hiç de fena değil," diyorum Châtelguyon'a yerleştiğimizde.

Üç gün sonra Amsterdam'daki ritmimizi yakalıyoruz, ancak bir farkla, burada her şeyi birlikte yapıyoruz. Amsterdam'da alışverişi Ischa yapıyor ve çoğunlukla çamaşır yıkayan, ütü yapan ve yemekleri pişiren de o. Alışverişi, çamaşırı, ütüyü, yemeği ben de yapabilirim, ama Ischa eğer bunları onun elinden alırsam onu güzel bir şeyden mahrum etmiş olacağımı söylüyor. Bu yüzden ben de üstelemiyorum. Gün boyu alışveriş yaptığı yerlerden bana telefon ediyor.

"Sevgilim! Bu akşam için sana nar gibi kızarmış bir piliç sözü vermiştim, ama şimdi Bayan Witschge'nin dükkânındayım ve burada gerçekten muhteşem görünen birkaç küçük kaz var. 'Hemen karımı aramalıyım' dedim Bayan Witschge'ye, 'çünkü Connie'ye piliç alacağımı söylemiştim ve o böyle şeylere önem verir', yani şimdi sana sormak istediğim bu akşam iki şirin kazı afiyetle yemeye ne dersin? Az önce o pahalı manavdan kilosu dokuz yüz doksan Gulden'lik salatadan elli gram aldım, bir de o küçük neşeli kazlardan ikisini keyfimize katarsak tam bir normlaştırma taçlandırması olur, ne dersin?"

Burada alışverişi birlikte yapıyoruz. Her sabah pazara veya şarküterilerden birine uğruyoruz. Bol bol salata, enginar, peynir ve ezmeler yiyoruz ve Ischa her zaman, işkembe, sakatat veya beyinle doldurulmuş salam türü tiksinç şeyler de buluyor.

"Çılgınlık, değil mi?" diyorum Ischa'ya, "Aklım sürekli Amerika'da, oradaki yemeklerde; hiç de ince bir zevk gerektirmeyen, ama lezzetli bifteklerde veya yengeç bacaklarında, düş gücünden yoksun salata barlarda, patates, sos ve jambonlu yumurtalı kahvaltılarda ve nasıl olup da burada yemeklerin bu kadar farklı olduğunu soruyorum kendi kendime."

"Bu, *Arkadaşlık*'tan geliyor," diyor.

Reno'da bir kumar salonunda kitabımın sadece tek bir ismi olabileceğini fark ettikten sonra notlarımı bu başlık altında tutuyorum. Ne zaman Ischa kitabın adını ağzına alsa ve örneğin, *Arkadaşlık* şundan veya bundan söz ediyor dese, kocasıyla büyük bir samimiyet içinde "çocuk"tan değil de Max'tan veya Sallie'den bahseden hamile bir kadın kadar güçsüz hissediyorum kendimi. Aynı zamanda Ischa da, adı günde birkaç kez anılan doğmamış bir kitaba hamile.

"İnsanın kocasının ne düşündüğünü bilmesi ne tuhaf bir bağ," diyorum Ischa'ya. Kendi kitabımı da, onun kitabını da heyecanla beklediğimi ve zamanla birbirlerine benzeyip benzemediklerini merak ettiğimi söylüyorum.

Ischa, bir ay önce sigarayı bıraktı. Bundan bir an bile yakınmamakla birlikte üzerinde sıkça konuştuğumuz bir konu bu.

Ischa benim bir şeyden korktuğumu gördüğünde ya da başka bir kadınla birlikte olduğunu bir kilometre öteden hissedip bana yalan söylemeye hazırlandığını fark ettiğimde ona öfkelendiğim zamanlar sık sık, "Yeter ki korkma, her şey tekrar yoluna girer" der. "Hayatımda şimdiye kadar her türlü bağımlılıktan kurtulmayı başardım." On sekiz yaşından otuz beş yaşına kadar sürekli valyum kullandığını ve bir cam fanus içinde yaşadığını, hiçbir şeyi tam olarak algılamadığını ve hayatı kendisinden uzak tuttuğunu anlatıyor.

"Bir anda hap kullanmaya son verdim ve ancak o zaman yeniden bir şeyler hissetmeye başladım. Sana şunu söyleyeyim ki, bu

hiç de hoş bir şey değildi."

O dönemde aşırı miktarda alkol alıyormuş, valyumu bıraktıktan bir yıl sonra buna da son vermiş.

"İnsan bunları hep, hiçbir şey hissetmek zorunda kalmamak için yapıyor" diyor.

Niçin bilmiyorum, ama birdenbire gözlerimden yaşlar boşalmaya başlıyor. Bir sokak kahvesinde oturuyoruz ve ben karşı kaldırımda yürüyen bir erkekle bir kadın görüyorum, el ele yürüyorlar, her ikisinin de diğer ellerinde taşıdıkları torbalardan cam şıngırtısı duyuluyor, sanırım gözyaşlarımı çözen bu.

"Ne oldu sevgilim?" diye soruyor Ischa. Herhalde karşı kaldırımda gördüğüm erkek ile kadının ve onların mutlu olmak için birbirlerine ihtiyaçları olduğunu düşünmemin, ama aynı zamanda Châtelgulyon'un o sefil ateş suyuna da iyileşmek için ihtiyaç duyduklarını, iyinin hep dışarıdan beklendiğini bilmemin ve biz insanları bu sonsuz bağımlılığımızla bazen çok acınası bulmamın buna neden olduğunu söylüyorum.

"İnsan kendisine yetmiyor," diyorum. Bağımlılığımızın aynı zamanda mutluluğumuzun kaynağı olduğunun bilincinde olmama rağmen bu yüzden birkaç kez kedere kapılmadan tek bir gün bile geçirmediğimi anlatıyorum.

"Connie..." diyor tatlılıkla, "Bende *chochme**."

Bir kartpostalın arkasına bir şeyler karalıyor.

"Sadakat ve bağımlılık: Bir madalyonun iki yüzü."

Bağımlılığı duygu düzeyinde bir alınyazısı olarak gördüğümden, bunun sadakatla ne ilişkisi olduğunu hemen anlayamıyorum ve bana bunu açıklamasını istiyorum. Ischa bunun üzerine kitabının nasıl başlayacağını artık bildiğini söylüyor. Retina üzerindeki görüntünün tamamen netleştiğini söylüyor. Ellili yılların tipik oturma odalarından birinde babayla oğul bir kitaba; birlikte paylaştıkları yegane kitaba eğilmiş bir masanın başında oturuyorlar: Tevrat. Üzerinde çalışıyorlar. Baba İbranice satırları gösteriyor, küçük oğlanın bunları yüksek sesle okuması ve çevirmesi gerekiyor. Yanlış telaffuz edilen her sözcükte veya yanlış yapılan her çeviride baba oğlanın yüzüne sert bir tokat atıyor.

Az önce insanlara duyduğun acımadan söz ettiğinde, kendime

* (Aşkenazi dilinde) Vardır.

karşı asla acıma duymadığımın, babama ve babamın acısına olan bağlılığımdan dolayı bunu kendime asla itiraf etmediğimin ve bunun sadece toplama kampıyla ilişkili olmadığının bilincine vardım. *Babamın Zamanında* ile dile getirmek istediğim en önemli şeylerden biri, kişisel bir tarihin, İkinci Dünya Savaşı gibi genel geçer bir şeyden daha önemli olduğuna olan inancım."

"Tersten yaklaşım," diyorum.

"Ah, biz Yahudilerin söylemesi yasak olan o kadar çok şey var ki Con, buna rağmen bunları söylemek zorunda olan biri hep olmalı."

"Eh, bunun için senden daha uygun kim olabilir, Is?"

"Hiç kimse, değil mi?"

Evet, öyle.

Gecenin bir vakti uyanıyor, onu yanımda hissetmediğim için ben de uyanıyorum. Kaldığımız yabancı evde uykulu uykulu tuvalete gidiyor. Geri dönüp yanıma yatarken kendi kendine bir şeyler mırıldanıyor. Çişini yaparken aklına bir sözcük oyunu gelmiş, bana da çabucak anlatıyor. Sonra bana iyi uykular dileyip başını yastığına gömüp tekrar uykuya dalıyor.

Yüzükoyun yatakta uzanıp okurken bazen beni çok öfkelendiren paragrafları Ischa için derliyorum. Kendisini tutamayıp gülüyor.

"Seni seyretmek gerçekten harika," diyor, "Orada uzanmış kendi başına kimbilir neler düşünürken ve bunlara gerçekten öfkelenirken seni seyretmek muhteşem."

Bana böyle tuhaf bir eğlence sunan kitap, *L'avenir dure longtemps*,* Louis Althusser'in otobiyografisi.

"Ne kadar itici bir herif!" diye bağırıyorum zaman zaman, "Bu ne palavra, ne heybet ve heyecan verici bir tarz, bu ne biçim kendine acıma!"

Althusser'in öncelikle Marksist bir filozof olarak tanındığını, ama benim için 1980'den bu yana bir katilden başka bir şey olmadığını anlatıyorum Ischa'ya. Karısı Hélène'yle birlikte Paris'teki

* *Gelecek Uzun Sürer*, Can Yayınları, 1996.

bir eğitim kurumuna ait bir dairede yaşıyordu ve bir sabah orada karısını boğdu. 1980'den beri onun hakkında yazılan veya onun yazdığı bir şeyle karşılaşmamıştım. Geçen hafta Tournus'ta bir kitapçıda otobiyografisini gördüğümde onu pek de aklıma getirmemiş olduğumu fark ettim.

"Eğer karısını öldürmemiş olsaydı hakkında bir şey okumak istemezdim," diyorum Ischa'ya.

"Belki de bu yüzden karısını öldürmüştür," diye yanıtlıyor Ischa.

Her sayfada biraz daha itici bulduğunuz, ama aynı zamanda düşüncelerine, yorumlarına, tanımlamalarına hayranlık duyduğunuz birisinin otobiyografisini okumak akıl karıştırıcı. Ischa, geçen sene de kendisinin Jane Fonda için benzer şeyler düşündüğünü söylüyor ve ben gerçekten de Los Angeles'da bir hotel odasında o sırtında iki yastıkla oturur, ben yüzükoyun yanında yatarken, birdenbire, bu Jane Fonda da ne kadar aptal bir kadın, diye bağırdığını hatırlıyorum.

"Otobiyografiyi buna rağmen hâlâ okuyabiliyor musun?" diye sormuştum o zaman ona.

"Evet," diye yanıtlamıştı, "Beni batı yarıkürenin en budala kadını doğurdu ve yetiştirdi, belki onu sadece kızımın annesi aptallıkta geçebilir, bu nedenle bu tür bir aptallığın nasıl oluştuğu ilgimi çekiyor."

"Sen aptallıktan söz ettiğinde hep, aslında temelde başka bir şey yatıyormuş gibi geliyor bana," dedim.

Niçin böyle düşündüğümü sordu.

"Aptal insanlar başkalarına pek fazla acı veremezler," diye yanıtladım sorusunu.

Althusser beni etkiliyor. Kitap, günlerimi alıyor, sayfa kenarlarını *Arkadaşlık* için kullanabileceğimi ve *Babamın Zamanında* için Ischa'nın işine yarayabileceğini düşündüğüm notlarla dolduruyorum.

"Bu mutlaka işine yarayacaktır," diyorum ve ona kitaptan bir cümle okuyorum. "*La famille est bien de tout temps le lieu même du sacré, donc du* pouvoir *et de la religion.*"*

"Ona réligion değil, religion derler," diye araya giriyor, telaffu-

*Aile her zaman, bizzat kutsal olanın, bu yüzden de iktidarın ve dinin yeridir.

zumu düzeltmek için. "Bir kez daha oku, yeterince dikkat etmedim."

Bu adamın bende uyandırdığı hayranlık ve iticilik karışımının, yanı sıra onun için yeterince duygudaş olamayışımın temellerini görmeye çalışıyorum.

"Kendi kendine acımaktan hoşlanmıyoruz," diyor Ischa.

"Gerçi ben psikanalizi büyük bir kazanım olarak görüyorum," diye yanıtlıyorum, "Ama aynı zamanda da bir kurban kültü yarattı."

L'avenir dure longtemps'in sayfa kenarına not düşüyorum: "Yirminci yüzyıl - kurban kültü. Katilin savunusu. Ünlem işareti. Artık daha fazla ünlem işareti görmek istemiyorum."

Ischa, ona aldığım Didier Eribon tarafından hazırlanmış Michel Foucault biyografisini okuyor. Onun bir kitabı başından sonuna kadar okuması pek sık rastladığım bir şey değil, ama bu kitap onu sarıyor ve ben okurken de çok keyif almış olduğumdan olsa gerek, bazen okumakta oldukları için onu kıskanıyorum.

Foucault'nun felsefesini niçin beğendiğimi şimdi daha iyi anladığını söylüyor.

"Bu biraz acımasız ve didikleyici ruh sende de var," diyor.

Bu arada arabamızın bagajı da Ischa'nın Semur ve Tournus'da satın aldığı kitaplarla doldu. Foucault biyografisinde Foucault'nun ustalarından birinin adıyla tanışıyor: Jean Hyppolite. Bir yerlerde Hyppolite'nin temel yapıtı olan iki ciltlik *Figures de la pensée philosophique*'le* karşılaştığında onu da alıyor.

"Ama bu güzel bir şey..." diyor, "şimdi Foucault'un bu ustasında onca hayranlık uyandıran yanın ne olduğunu anlayacağız."

Kitabı belki de hiçbir zaman okumayacağını biliyorum. Sartre'ın *Réflexions sur la question juive*'i,** Augustinus'un *Confessiones*'u,*** Jean-Jacques Rousseau'nun *Les confessions*'u**** ve daha onlarca severek aldığı başka kitap gibi. Kitabı almak yetiyor. İşin keyfi burada.

* Felsefi Düşüncenin Değişik Biçimleri.
** Yahudi Sorunu Üzerine Düşünceler.
*** İtiraflar.
**** İtiraflar.

Güney'e doğru yolumuza devam etmeden önce Châtelgulyon'un çeşmeli parkında son bir yürüyüş yapıyoruz. Bir ağacın çevresine bir grup insan toplanmış. Baygın karısını kollarında tutup bileklerini ovan yere oturmuş bir adama bakıyorlar.

"Yaptığı kür kadını yere sermiş," diyor Ischa.

Auvergne'i beğeniyor. Daha fazla bir yol almadan Le Mont-Dore'da öğle yemeği yerken burada hoş bir hotelde birkaç gün kalmaya karar veriyoruz. Ischa kartpostallarını numaralandırıyor. Sekiz tane oldular. Beşinci kartın arkasına şunları yazıyor: "Dün tekrar sigaraya başladım. Bağımlılık mı?" Bunu İncil'den bir dizi isim izliyor: Kain, Noah, Abraham, Josef, Moses, Nod, Jakob ve melek.

Yanına bir İncil almadığına yakınıyor.

"Tanrı'nın Tevrat'ta nasıl konuştuğunu merak ediyorum," diyor. "Vurgusu nasıl? Emredici mi?"

"Hatırlayabildiğim kadarıyla öfkeli ve yanılgıya müsait," diyorum, "Ama hangi noktada yanıldığını ve bunu kime itiraf ettiğini hatırlamıyorum."

"Nuh," diyor Ischa.

"Eyüb'ün kitabını okuduğumda ve Tanrı'nın bile şeytanın etkisi altında kaldığını gördüğümde nasıl bir hayal kırıklığı yaşadığımı hâlâ hatırlıyorum. Bence Tanrı o andan itibaren söz söyleme ve yargılama hakkını kaybetti."

"Bunu *Babamın Zamanında* da kullanabilir miyim?" diye soruyor Ischa, insanın bir şeyi keşfettiğinde duyduğu o tipik keyifle.

Duraksayarak "Evet," diyorum, çünkü aklımdan bunu benim de kullanabileceğim geçiyor, ama aynı anda da onun Tevrat hakkında benden çok daha fazla şey bildiği ve kitabının, babası hakkında yazacağı kitabın Tanrı'nın öyküsüne çok yakın bir noktada yazılacağını düşünüyorum.

"Tanrı'ya duyulan özlem bende tümüyle babama duyduğum özlemle örtüşüyor," demişti bir keresinde.

Bunu bana ancak Reestraat'a, kitabın kitaplıkta durduğu eve döndüğümüzde kâğıt üzerinde gösterebildi, ama Le Mont-Dore'da bir

hotel odasında anlatırken içimi derin bir acıma ve büyük bir öfke kaplıyor. Bir zamanlar kendisine yapılanları anlattığında, söz konusu kişinin suratına otuz yıl sonra olsa bile sıkı bir tane geçirme isteğine sık sık kapıldığım oluyor.

"Hiç güzel değildi, ama anlayabilmiştim," diyor Ischa, "Sonuçta ben de aykırı biriyim."

"Bu suskunlukla dışlama, adını anmayarak silme. Bu, annenin ve babanın sana yaptıklarının devamı," diye karşılık veriyorum öfkeyle.

Mükemmel Fransızcasının her gün yeniden tadına varmamın yanısıra, Tevrat konusundaki bilgisine duyduğum hayranlığı da ona birkaç kez belirttim. Paragraf paragraf İbranice ezberden tekrarlayarak bana sözcüğü sözcüğüne yorumunu yaparak çeviriyor.

"Örneğin Eyüb'ün kitabının başlangıcına, Eyüb'ün betimlendiği ilk satıra bak. Burada *tam wejaschár* olarak tanımlanır. *Tam*, sözcüğünü 'sade, naif' olarak, *wejaschár*'ı da 'dürüst, aklıbaşında' olarak çevirebiliriz, bu çeviriyle Eyüb hakkında avantajlı bir izlenim oluşturulabilir. Ama tam'ı 'biraz saf', wejaschár'ı da 'at gözlüğü takmış' anlamında 'yolunu değiştirmez' olarak çevirdiğimizde olumsuz bir tını yükleyebiliriz. O zaman Eyüb'le ilgili bambaşka bir izlenim oluşur."

Bu kadar deneyimli olmasının nedenini sordum ona. Babasıyla Tevrat üzerinde her gün çalıştıklarını söyledi ve biraz sonra, altmışlı yıllarda kendisi on altı yaşındayken her akşam, ona Pentateuch ve Haftaroth çevirisinde yardım etmek için Jitschak Dasberg'e gittiğini belirtirken, gerçekten de ona doğru sözcüklerin seçiminde ve yorumunda yardımcı olmak üzere her akşam Jitschak Dasberg'e gittiğinin doğru olduğuna kendisinin de inanamadığını fark ediyorum.

1970'de çeviri yayımlandığında Ischa ilk olarak Pentateuch'un önsözüne bakıyor. Dasberg, teşekkür etmek istediği herkesin ismini tek tek sayıyor, yalnızca Ischa'nın ismi yok.

"Benimle ilgili olarak, 'genç bir dost' veya benzeri belirsiz bir tanım geçiyor."

"Senin kendi kendine inanamamanın nedeni bu ölüm sessizliği, başkalarının senin varlığını yadsıması," diyorum sıkıntıyla. "Yaptığın her şeyin altında adını görmek istemen, seni en mutlu edecek şeyin isminin her gün atmosferde yankılanması ve büyük harflerle

mümkünse her gün gazetelerin tüm sayfalarında yer alması ihtimali olması şaşırılacak bir şey değil."

"Ah, durum o kadar da kötü değil ama..." diyor yarı sorar bir tonla.

"Aksine..." diyorum, "Durum çok çok kötü, ne kadar kötü olduğunun sen farkında değilsin."

"Şimdi adım Sorario Popcorn. Yine zayıf aldı, o zaman bu isim iyi. Saronno de Vries-Lepelaar yine zayıf aldı."

"Ee, uyu ama artık."

"*Babamın Zamanında*'nın başlangıcını değiştireceğim Con, Dasberg'le başlayacağım."

Ertesi sabah masanın başında oturuyor, kartpostalları önüne yaymış. Bir daktilo sayfasına el yazısıyla ilk cümleleri yazmış.

Bu yüzyılın altmışlı yıllarının ortalarında iki Yahudi erkek Amsterdam'da Pentateuch'un başında oturuyorlar. Biri genç, gergin; diğeri ağırbaşlı, saygın. İkisi orada her akşam başlarında takkeleriyle oturup kutsal yazılar üzerinde kendilerini vererek çalışırken, ait oldukları kavmin; öğrencinin de öğretmenin de hem konunun hem birbirlerinin içinde zamanla kimin öğreten kimin öğrenen olduğu anlaşılamayacak bir biçimde eridikleri aktarımın geleneği içinde eski, aşina bir görüntü sergiliyorlar. Ve böylece, Tanrı'nın sözünü izleyerek neredeyse dizginlenmiş bir esrime ortamı oluşuyor. Ruh bir kuş gibi yuvaya yerleşiyor. Babalar ve oğullar, rabbiler ve öğrenciler çok eskiden beri böyle masanın başında karşılıklı ya da daha iyisi yan yana oturdular - İsrail halkının dinsel belkemiğini oluşturarak.

"Ne diyorsun, bir şeyler çıkacak mı?" diye soruyor ben yazdıklarını okurken. Sorusunu, güzel bir kitap olacak, diye yanıtlıyorum.

Üç gün Le Mont-Dore'da kaldıktan sonra güneye, Collioure'a doğru yola devam ediyoruz. Ischa'nın daha önce de sık gittiği bir yer,

ben ilk kez gidiyorum. Ischa Collioure'u seviyor, ben beğenmiyorum. Doğruyu söylemek gerekirse aslında ben, çeşitli peynirleriyle, şaraplarıyla, kokulu bagetleriyle, küçük, şiirsel meydanlarıyla, tarihi yapılarıyla, etkileyici katedralleri ve boule oynayan erkekleriyle, Fransa'nın tümünü pek sevmiyorum. Bütün bu zaman boyunca ben kaba, çıplak Amerika'yı özlüyorum. Ischa, bunun nedeninin Amerika'nın aksine burada başkalarının bakışlarından bağımsız olamamamız olduğunu düşünüyor. Haftada birkaç kez herhangi birisinin oldukça yüksek sesle adımızı söylediğini duyuyoruz.

"O zaman insan yine *self-conscious** oluyor," diyor.

Kuşkusuz Ischa haklı, ama benim tam başa çıkamadığım başka şeyler de var. Bunun ne olduğunu bulmam biraz zaman alıyor ve anladığımda beni o kadar ürkütüyor ki Collioure'daki son günümüze kadar hiç sözünü etmiyorum. Ancak tekrar kuzeye doğru yola çıkmadan önceki son akşam Ischa'yla konuşuyorum.

"Belki biraz abartılı gelecek ama..." diye çekinerek söze başlıyorum, "Fransa'nın benim gözümde taşıdığı anlam neyse onu çoktan geride bırakmışım gibi bir duygu içindeyim. Bütün yolculuk boyunca bir şekilde köksüzlük hissettim, sanki bir daha asla oturmak istemeyeceğim bir eve geri dönmüşüm gibi."

Ischa'ya ilk Kaliforniya yolculuğumuzda bana söylediği bir şeyi hatırlatıyorum. Bana kendisinin ve Amerika'nın benim için aynı şeyi ifade ettiklerini, benim kendime ilk kez izin verdiğim bir şeyi, belli bir yaşam biçimini temsil ettiklerini söylemişti.

"Haklıydın," diyorum, "O zaman bu aynı zamanda da, şu anda ne kadar tumturaklı gelse de, Avrupa'da yolculuk yapmanın benim için ölümle ilişkili veya en azından bir süre için ölü kabul etmek zorunda kaldığım bir şeyle ilgili olduğu anlamına geliyor."

"Akademisyenliğin ciddiyeti," diyor Ischa.

Benim bir şeyden yana veya karşıt karar veriş tarzımı ve yazmaya verdiğim önemi büyüleyici bulduğunu söylüyor. İlk yazıları gazetede yayımlandığında on sekiz yaşındaymış, kendi adını ve sözcüklerini orada basılı görmenin ne kadar hoşuna gitmiş olduğunu hâlâ hatırlıyor, ama o an aklında yeni bir yaşama atılan bir adım olarak yer etmemiş.

"Senin için her şey fazlasıyla ağır," diyor, "Ama ben çok uzun

* Öz bilinçli.

zamandır bununla uğraşıyorum, o kadar çok şey yazdım ki."

Yazmaya ve yayımlamaya daha önce başlamış olmayı isteyip istemeyeceğimi soruyor ve ben ona, daha önce olmasının mümkün olmadığını, bu noktaya varabilmem için bütün o yılları öğrenerek ve kapalı yaşayarak geçirmemin zorunlu olduğunu söylüyorum.

"Kendi kendime yavaş yavaş benzemeye başladım," diyorum, "İlk kez şimdi her zaman sahip olduğum, ama aynada asla görmediğim yüzü edindim ve birdenbire asıl yaşıma uygun yaşa geldim."

"Bunların hepsi çok güzel şeylermiş gibi görünüyor."

"Öyle de."

"Peki, ben de bunlara dahil miyim?"

"Evet," diyorum, "Bütün hayatım boyunca sana hazırlandım."

Dönüş için beş gün ayırdık. İlk geceyi ve ertesi günü Montpellier'de geçiriyoruz. Ischa, yolculuk sırasında köksüzlük duygusundan belki iyi bir şekilde yararlanabileceğimi söylüyor.

"*Arkadaşlık* için, kitabı istediğin şekliyle yazabilmen için."

Bu söyledikleri bir daha aklımdan çıkmıyor. Akşam yemek yerken tekrar aynı konuya dönüyorum. Bunu niçin söylediğini ve neyi kastettiğini soruyorum.

"Bunu sana tam olarak açıklayabilirim. Anladığım kadarıyla *Arkadaşlık*, bağımlılık, beden ve ruh, özgürlük, seçimler, kader ve bunlara bağlı diğer şeyler gibi tamamen soyut konulardan oluşuyor, ama elbette senin çocukluğunda yaşadığın o derin arkadaşlık da söz konusu. Bunun üzerinde ancak artık bir zamanlar olduğu şey olmaktan çıktığında yazabilirsin. Yaşadığın köksüzleşme duygusu bu ülkeden çok kendi geçmişinle ilgili. Kendini yanlarında hep evinde hissettiğin insanların yanında artık evinde hissetmiyorsun. *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nı yazdığında eski evini terk ettin."

"Bu çok doğru," diyorum alçak sesle, "Ama asıl soru şu, niçin kendimi böyle ölümcül bir keder içinde hissediyorum, bunu söylediğinde."

"Bu, terk edilme korkusu," diyor Ischa.

"Ama terk eden biri varsa o da benim."

"Bu da insanı korkutabilir."

Bir zamanlar en sevdiğim kişinin o olduğunu söylüyorum.

"Ama şimdi ben varım! En sevdiğin artık benim, öyle değil mi?" diye soruyor ve sesinden, evet, diyeceğimden emin olamadığını anlıyorum.

Ama 'evet' diyorum.

"Her zaman senin kalacağım," diyor.

"Biliyorum," diyorum.

Yatağın önünde birkaç komik dans figürü yapıyor.

"Seni neşelendirmek için küçük bir bale tasarladım."

Gözlerimin içine bakıyor, kollarını açıyor, bacaklarını biraz sağa sola kaydırıyor. Bunu sık sık yapıyor ve her seferinde gülmekten kendimi alamıyorum.

"Ee? Hoşuna gitti mi? Balenin adı: *Bonzo sadece kederli.*"

Kendimize bir kez daha müthiş bir ziyafet çekmek istiyoruz ve nerede yiyeceğimize karar vermek için *Gault Millau*'ya başvuruyoruz. Ischa, Montpellier'den Beaune'ya gitmenin benim için fazla olup olmayacağını soruyor, ama eğer onunla birlikte bir teneke kutuya istiflenmişsem benim için hiçbir şehir, hiçbir ülke uzak değil. Yolda ilk kez kendi kasetlerinden birini koyuyor: *Yves Montand á L'Olympia.*

"Hatırlıyor musun, geçen kış bir takside radyo dinlerken Yves Montand'ın öldüğünü duymuştuk. Sen çok korkmuştun, neredeyse inanamamıştın" diyorum.

"Ağlamış mıydım?"

"Takside değil, ama gece *Les feuilles mortes*'i dinlerken bir an gözlerin yaşarmıştı."

"Oh, oh, je voudrais tant que tu souviennes
des jours heureux où nous etions amis
En ce temps-la la vie était plus belle
*et le soleil plus brûlant qu'aujourd'hui,"**

Ischa avazı çıktığı kadar şarkıya eşlik ediyor.

"C'est une chanson qui nous rassemble.
Toi tu m'aimais et je t'amais.

* "Hatırlamanı çok isterim / Arkadaş olduğumuz mutlu günleri / O zamanlar hayat daha güzeldi / Ve güneş bugün olduğundan daha yakıcıydı."

Et nous vivions tous deux ensemble,
toi qui m'aimait, moi qui t'aimais.
Mais la vie sépare ceux qui s'aiment
tout doucement sans faire de bruit
et la mer affâce sur le sable
*les pas des amants désunis."**

"Seni bu şarkıyı dinlerken ya da söylerken izlediğimde hep biraz kıskançlık duyuyorum. Bunun nedeni öncelikle günün birinde şimdi benim yanımda olduğundan daha mutlu olma ihtimaline katlanamamam; ikincisi ise bu şarkının sende yarattığı özlemin tümüyle annene yönelik olması."

"Hayır!" diyor, "Daha az kıskanmanı sağlamayacak belki, ama doğruyu söylemem gerekirse bu şarkı bana daha çok babamı düşündürtüyor."

Babamı düşündüğümde kitaplar görüyorum, başyapıtlarla kaplı duvarlar; sıra sıra dizili askerler; ya da generallerden oluşan bir ordu -ve kitaplara sadece sırtları bir çehre kazandırıyordu, çünkü babamın tutkuyla bahsettiği bu değerli nesnelere parmağın ucunu bile değdirmem yasaktı. Bugün bile bu kütüphane aklıma geldiğinde bir ürpertiye, saygı ve tiksintinin verdiği bir ürpertiye kapılırım. Ve babamı düşündüğümde aynı zamanda kitaplarını düşünürüm.

Emir şu: "Kitaplarıma dokunmayacaksın!" Duygusal anlamda derin bir yarık açtı -onun en sevdiği şeylere dokunamamak. Ve bu acımasız emirlerin nedeni hakkında ancak tahminlerde bulunabiliyordum, çünkü bu konu aramızda asla dile getirilemezdi.

Babam Winschoten'deki bir pazarcının oğluydu. Babam babasından hiç söz etmediği için büyükbabam hakkında bir izlenim oluşturabilmiş değilim. Ama on yaşındayken babasının kan kusarak ölmesini gördüğünü biliyorum, son aşamaya varmış verem. Ve bu acımasız olayla aşağıdaki hikâye arasında çözülmez bir bağ var:

* "Bu, bizi bir araya getiren şarkıdır / Sen beni seviyordun, ben de seni / Ve biz birlikte yaşıyorduk, / beni seven sen, seni seven ben. / Ama hayat birbirini sevenleri ayırır / usul usul gürültü yapmaksızın / ve deniz siler kumun üzerinden / Ayrı düşmüş âşıkların ayak izlerini."

Babam, gözlerini iyice açarak ve sesi düğümlenerek "Bir gece," diye başlardı, "babamın ölümünden kısa bir süre sonra bir gece, birdenbire uyandım. Birisi adımı söylüyordu. İsmim alçak sesle, ama ısrarlı bir söyleyişle bütün evde yankılanıyordu, Babamın 'Jakob, Jakob!' diyen sesini duyuyordum ve geceleyin bomboş evde merdivenlerden aşağı indim. Babam koltuğunda oturuyordu. Bana baktı sadece ve hiçbir şey söylemedi."

Hikâye bu noktada kalıyordu.

Babamı düşündüğümde aklıma kitaplar geliyor, kaygı geliyor. Küçük oğlunu o büyük, karanlık, kitapsız odaya çağıran büyükbabamın titrek görüntüsü. Babamın ailesinin evinde entelektüel yaşama dair tek bir belirti bile yokmuş. Orada sadece Tevrat vardı kuşkusuz ve herhalde Musa'nın beş kitabından Chumasch'ın şeklinde. Babamın ruhsal yaşamı da burada şekillenmiş. Aynı biçimde benimki de. Çünkü babamın paha biçilmez edebi hazinesi içinden alma iznim olan, daha doğrusu okumak zorunda olduğum tek bir şey vardı: Musa'nın bu beş kitabı.

Beaune'da bir hotel odasında yatağın üzerinde oturmuş omzumun üzerinden aynı satırları okurken her satırda bir, "Ee, ne diyorsun, bir şeye yarar mı? Bir şeye benziyor mu?" diye soruyor.

Yalnızca başımı sallayıp okumaya devam ediyorum. Ona sayfaları geri verdiğimde ve o yüzümden yazdıklarının beni etkilediğini anladığında utangaçca kıkırdıyor.

"Ağlatacak kadar güzel mi?"

"Evet!" diyorum, "Ağlatacak kadar güzel."

O gece aklımdan olur olmaz şeyler geçiyor. Onun kitap edinme, alışveriş yapma, kadınlarla ilişki kurma tarzını, biriktirme tutkusunu, ele geçirme eğilimini ve topladığı ya da ele geçirdiği şeyleri tüketmedeki isteksizliğini düşünüyorum. Aynı zamanda babasının koyduğu en sevdiği şeylere dokunma yasağının olasılıkla sadece kitapları için değil, karısı için de, Ischa'nın annesi için de geçerli olduğunu düşünüyorum.

Ischa'ya Yves Montand dışında hangi ünlü için gözyaşı döktüğünü soruyorum.

"Charles Trenet," diyor ve babası, annesi, ağabeyi ve ablasıyla ellili yıllarda evde masanın başında oturdukları bir günü anlatıyor. Radyo açık, çünkü babası hep ANP'nin hava raporunu dinliyor. Ve radyodan, Charles Trenet'in küçük yaştaki oğlanlarla uygunsuz ilişki nedeniyle tutuklandığını duyuyorlar.

"On altı yaşındaydım ve gözlerimden yaş geldi. 'Neyin var?' diye sordu annem ve sonra bana güldü. 'Bir Fransız şarkıcı yüzünden ağlıyor', diye alay etti. O anda ona derin bir nefret duydum. Tanrım, nasıl bir nefretti."

Daha sonra benim kimin için gözyaşı döktüğümü soruyor.

"John F. Kennedy ve Elvis Presley," diyorum.

"John F. Kennedy mi? Ama o sıralar sen neredeyse beşikteydin."

"Sekizinci yaşgünümden birkaç gün önceydi. Annem yedi haberleri sırasında televizyonu açtı ve spikerin Başkan Kennedy'nin Dallas'ta öldürüldüğü haberini verdiğini duydu. Elleriyle ağzını kapattı, öylesine dehşete kapılmıştı. Daha önce bir insanın yüzünde hiç dehşet ifadesi görmemiştim. Annem ağladığı için ağlamaya başladım. John F. Kennedy'nin ölümünün bu şekilde ilan edilmesinin televizyonun etkisi konusunda, böyle küçük bir kutudan görülen siyah beyaz görüntülerin başka bir yerde, uzaklarda bir yerde olanları gösterdiği ve bunların bizim ailemizde, bizim evimizde, bizim köyümüzde kaygı ve heyecan yaratabileceği ve insanın hiç karşılaşmadığı birini de sevebileceği konusunda bende birdenbire bir bilinç oluşturduğunu hâlâ hatırlıyorum."

Restaurant 'L'Eccuson'daki aşırı gergin ve beceriksiz servis akşam yemeğini parodimsi bir havaya büründürüyor. Daha şarap şişesi açılırken tatsızlıklar başlıyor. Biraz yaşlıca garson kadın oflayıp poflayarak o gün yine très chaud* olduğunu söylüyor ve mantarı şişenin boynuna itiyor. Bir çığlık atıp kendisinin de *si maladroite*** olduğunu ve elbette yeni bir şişe getireceğini söylüyor. Duyduğu

* Çok sıcak.
** O denli beceriksiz.

içten dehşet öyle komik ki Ischa da ben de gülmekten kendimizi alamıyoruz. Teşekkür dolu bir ifadeyle o da bizimle birlikte gülüyor ve mantarın şarabın içinde kalmasının bizim için hiç önemli olmadığını söylüyoruz. Ama kadın için böyle bir şey söz konusu bile değil. Biraz daha genç görünen restoran sahibi de ne olduğunu anladıktan sonra beceriksiz garsonunun arkasından bıyık altından gülümsüyor.

Şişeye giren mantarın ardından, bir vazo devriliyor, tatlı tabaktan uçmak üzereyken son anda kurtarılıyor, Ischa'nın bardağı doldurulurken gözüme bir dirsek giriyor, başka bir masaya servis yaparken yanımızda tökezliyor. Mutfağa açılan yaylı kapıya doğru kulak vermek bile bizi güldürmeye yetiyor.

"Bu, restoranda yediğim en tuhaf yemek," diye iç geçiriyor Ischa.

Haftalar boyunca bunu hiç düşünmemiş, düşüncesinin bile belirmesine izin vermemiştim. Ama şimdi Fransa yolculuğumuz boyunca dünyaya 'Şişman Adam gözü'yle bakmamış olduğumuzu ve Ischa'nın köşesi için neredeyse hiç not almamış olduğunu fark ediyorum.

Bundan söz ettiğimdeyse Ischa, "Sadece *Babamın Zamanında*'nın üzerinde düşündüm," diyor. "Fransa iliklerine kadar bir orta sınıf ülkesi," diye düşünceli bir şekilde devam ediyor. Bir zamanlar, şansonun Fransız kültürü gibi bir orta sınıf kültürü üzerindeki işlevine ilişkin bir yazı okuduğunu söylüyor. Yazıda şansonun, Fransa'nın *coûte que coûte** Fransız tutmak istediği Fransız orta sınıfının son şahlanışı olduğu tezi savunuluyormuş.

"Böylesine serbest bir şekilde akan metinleri dikkatlice bir dinle, o zaman ardında, dar, sefil sokakların şarkısının söylendiği ve karşılaştırıldığında John Lanting'in bile pornografik sayılabileceği bir hafifmeşreplik görüntüsünün çizildiği, ürkütücü derecede dargörüşlü bir dünyanın kıpırdandığını göreceksin. Şanson, halk için uslu bir orta sınıf eğlencesidir ve yapısı gereği aslında ürkütücü derecede milliyetçidir. Sadece anılarda yaşayan bir Fransa'nın şarkısını söyler ve şanson, geçmişte kalmış olan bu şan ve pırıltının anısını canlı tutar."

Şaşkınlık içindeyim. Ischa şansonları sevmiyor muydu? Bunun üzerine ona, bazen çok tuhaf bir sevgi anlayışı olduğunu söylüyo-

* Ne pahasına olursa olsun.

rum. Aklıma Amerika üzerine yazdığı yazılar geliyor ve gerçekten sevdiği arkadaşlarını ve tanıdıklarını acımasızca yere vurmaktan çekinmediği bazı Şişman Adam makalelerini hatırlamaktan kendimi alıkoyamıyorum.

"Sanki sevgini sürekli riske etmek zorundaymışsın gibi," diyorum.

Neredeyse uyumak üzereyim.

"Connie? Tut ki ikimiz bir salın üzerinde oturuyoruz ve sal bir nehrin üzerinde kayıyor ve biz bu nehre bir isim veriyoruz..."

"..."

"...Yaşam, doğru. Ve biz de ben olursak ve bu benle yaşam nehri üzerinde seyredersek, o zaman demek ki elimizde bir ..."

"..."

"...*bir kaçan ben* var, değil mi?"

Gülmekten uykum kaçıyor.

"Niçin gülüyorsun?" diye soruyor kıkırdayarak.

"Bu eğlenceli. Şu saçmalığı yazsana."

"Yazmak mı? Tanrım, bir bu eksikti. O zaman bir de saklamak zorunda kalacağım. Hayır, maharet unutmakta."

"Biliyor musun Is, içinden Yitik Ruhlar Irmağı'nın aktığı bir ülkeyi özlüyorum."

"Ben de. Önümüzdeki yıl yine Amerika'ya gideriz."

Yolculuğumuzun son gününde Beaune'dan Valenciennes'e gidiyoruz ve orada geceliyoruz. Ischa bütün yol boyunca, kendi ölçülerine göre oldukça sessiz kalıyor.

"Böyle derin derin ne düşündüğünü sorabilir miyim?"

"Kitabı," diyor.

Ancak hotele yerleştikten sonra dışarıda bir sokak kahvesinde pastis içerken, hangi çapraz bağlantıları yaptığını ayrıntılı olarak bilmemekle birlikte, dün sevgisini riske atmakla ilgili söylediklerimin aklına, şansonun işleviyle ilgili yorumu dinin işleviyle bağlantılandırmayı getirdiğini söylüyor.

"Bunların hepsi aslında anne ve babamla ilgili," diyor. "Bir düşünsene, ölecek olmamız o kadar kötü değil, ama anne babamızla teması kesmemiz kötü, bu yasaya karşı. Tanrı, anne ve babayla olan

bu kopartılamaz teması ve ona olan özlemi simgeliyor. Yani din bir anlamda anne babaların elinde ve bu yüzden de baskıcı. Orta sınıf toplumunun Tanrı'ya çaresizce ihtiyacı var. Dinsel bilinç bir duygu uyarılması ve bu duygu uyarılmasının geçerliliği de kültürel koşullara bağlı."

"Ama bu her duygu uyarımı için geçerlidir."

"Geçenlerde Tas'a dedim ki, 'Connie sevgiden çok söz ediyor. Sence bunun anlamı ne?' - 'Ah, bu çok karmaşık!' dedi Tas, "Sen iyisi mi Denis de Rougemont'dan *L'amour et l'occident*'i oku.' Bu kitabı biliyor musun?"

Edebiyat eğitimime başlarken bu kitabı bir kez okumuş olduğumu ve Tas'ın ne demek istediğini anladığımı, ama yine de beni hayal kırıklığına uğrattığını söylüyorum.

"Niçin?"

"Tas'ın sevgiye, sana verdiği yanıttan anladığımdan daha fazla inanmasını tercih ederdim," diyorum. Sonra Ischa'ya kitabın ne tür bir kitap olduğunu ve o zamanlar okuduğumda ne kadar hayran kaldığımı anlatıyorum. Gizemi çözmenin belli bir türü kadar başka hiçbir şeyin aklımı başımdan alamayacağı bir yaştaydım. Gizemi bu yolla çözmekse kör inancı, sağlam, sarsılmaz ve sonsuz sandığım, ama hiç de öyle olmayan bir dizi kavram ve anlam yoluyla sorgulamaktan geçiyordu. Ve burada en geçerli olan da "sevgi" kavramıydı. Denis de Rougemont sevgiyi, sevginin betimlenmesi olarak romana ve aktarıma bağımlı kılarak sorguluyordu. Romantik bakışı benimsemek en son isteyeceğim şeydi ve bu nedenle sevgiye yaklaşımımı demonte etmeye başladım. Eminim ki epey uzun bir süre şeytansı bir haz alarak sevgi diye bir şey olmadığını yaydım çevremde.

"İnancın yükünden, ağırlığından ve sorumluluğundan bağımsızlaşmak," diye mırıldanıyor Ischa.

"Yaşama mutlaka bir anlam vermek istiyorum," "Anlam olmayınca tutunabileceğim bir şey kalmıyor."

Bu kıpırtının nereden geldiğini kendim de tam anlamıyorum, ama bir şekilde sürekli oluyor, birdenbire minnet, mutluluk ve şaşkınlıkla dolup taşıyorum. Ve sanki bu karışımdan bir kerede çok fazla verilmiş gibi bende neredeyse fiziksel bir acı yaratıyor.

"Ah, düşünmek güzel!" diye iç geçiriyorum, Ischa'ya sıkıca sa-

rılıyorum ve böyle bir sohbetin akışı içinde duyduğum coşkuyu dile getiriyorum: O bir kitaptan söz ediyor ve ben bunun sayesinde belki de ilk kez bir düşünceye veya bir bilgiye şekil verebiliyorum.

"Denis de Rougemont'un haklı olduğunu ve sevginin betimlemelerinin sevme biçimimiz üzerinde etkisi olduğunu bildiğim için ben bir yazarım. Öncelikle hissettiğimizi düşündüğümüz şeyi hissediyoruz, kendimize oldukça fazla duygu önyüklemesi yapıyoruz. Ama ben sevginin varlığına inandığım ve bütün göreceleştirmelere ve sinikliğe rağmen bunu aradığım için filozofum. Çünkü bu öz, aktarımdan, özel olandan kaçınıyor. Her zaman aynı kalıyor. Gerçi etkilenimler beni ilgilendiriyor, ama sevdiğim, her zaman aynı kalan."

"Sen dikbaşlısın!" diyor Ischa, "Bunu olumlu anlamda söylüyorum: Tamamen kendine özgü bir duygu ve düşünce yapın var."

Ertesi gün Amsterdam'a dönüşümüzün son etabı için bavullarımızı topluyoruz. Arkaları yazılı on dokuz kartpostalı çantasına yerleştirmeden önce bir kez daha okuyor. Bazılarını yüksek sesle bana da okuyor.

"Babamın babasının ölümü epiloğu oluşturacak," diyor ve okuyor: "Babamın babasının ölümü benim için ne kadar anlaşılırsa, kendisininki de o kadar anlaşılmaz. Onun ölecek olması, bir düşünce kadar gerçek ve dokunulmaz. Musa nasıl öldü?"

"Belki de bu kitabın seni öldürebileceğinden çok, kitap bitmeden babanın öleceğinden korkuyorsun," diyorum.

Yolda, "Bugünden itibaren her akşam üzerinde çalışacağım," diyor. "O zaman sabahları da *Şişman Adam*'ı hallederim ve her akşam yemekten sonra *Babamın Zamanında*'nın üzerinde çalışırım. Sen de böyle yapıyorsun zaten değil mi? Sen de her gün çalışıyorsun."

En az bir yıl daha *Arkadaşlık* üzerinde düşünmem gerekecek, diye yanıtlıyorum onu ve bunu her gün yapıyorum ama asıl çalışma ancak masanın başına oturup da ilk cümleleri kâğıda döktüğümde başlayacak.

"Bunu senden öğrendim," diyor açıksözlülükle, "Düşünmenin ne kadar güzel olduğunu ve zaman aldığını."

Acelemiz yok ve Valenciennes'le Amsterdam arasında düzenli molalar veriyoruz.

"Bazı şeyleri hemen yazmam gerekiyor," diyor Ischa ve bir kasabaya veya şehre girip bir meydanda veya bir sokak kahvesinde duruyoruz.

Yıldırım hızıyla üç kartpostalın arkasını peşpeşe doldurduktan sonra, "Bu savaş..." diyor, "Bu savaş etkilediği herkesi kişisel hikâyesinden koparttı ve hatta bir sonraki kuşakta bile bu nedenle kişisel olan bastırıldı veya genelleştirildi, bu kötü ama geçerli bir çözümdü. Bu durumda hem birinci hem de ikinci kuşak kişisel bir yaşamın sorumluluğunu İkinci Dünya Savaşı gibi soyut bir olguya yükleyebiliyor. Acı, savaştan etkilenenlere dokunulmazlığı, onları ulaşılmaz, hatta kutsal kılan bir kalkan gibi sunuyor. Ama bu acı, kişisel bir acı olamaz, bu genelleştirilmiş, kurumsallaştırılmış, herkese paylaştırılmış ve bu nedenle dağıtılamaz bir acı. Tas'dan öğrendiğimse, söz konusu olanın insanın kişisel hikâyesi olduğu, bir analizde ortaya çıkartılanın genel olan değil, kişisel olan olduğu."

"İyi bir kitap olacak," diyorum.

"Niçin böyle düşünüyorsun?"

"Çünkü bütün iyi kitaplar, haklı olarak cesarete ihtiyaç duyarlar," diyorum.

Cumartesi öğleden sonrası ve Amsterdam oldukça hareketli. Opel Vectra, bagaj kapağı açık ve dörtlüleri yanar durumda Ischa'nın kapısının önünde duruyor. Bavullarını ve kitap çantalarını yukarı taşıması için ona yardım ediyorum, sonra aceleyle tekrar direksiyonun başına geçiyorum. Ischa çabucak bana doğru eğilip boynumdan tutarak beni öpüyor. Gözyaşlarımı zorlukla tutuyorum, önümüzdeki saatleri onsuz geçirmek, bu gece gündüz, yirmi dört saat beraberliğe son vermek öyle zor geliyor ki.

"Umutsuzluğa kapılmak yok," diyor.

Sonra işaretparmağını kıvırıyor, ben de kendi parmağımı onunkine geçiriyorum.

"Görüşmek üzere, sevgilim."

Görüşmek üzere.

Yavaş yavaş tekrarın verdiği mutlulukla tanışıyor. Kasım ortasındayken, benim köyümdeki kilisede yapılan gece ayinini ve Mia'nın hazırlayacağı Noel yemeğini düşündükçe şimdiden sevindiğini söylüyor.

"Umarım geçen sene yaptığı yemeklerin aynısını yapar yine," diyor neşeyle.

Daha ilk çam ağaçları satılmak üzere kesilip yığınlandığında ve kokularını yaymaya başladıklarında gidip küçük ve bol dallı bir çam ağacı seçerek evde onu renkli ışıklarla süslüyor. Aralık ortasından itibaren Reestraat'daki ön oda ışık kordonları ve pencere içlerine yerleştirilmiş küçük mumlarla donanıyor, her yıl kanallar arasındaki küçük sokaklarda yapılan yılbaşı süslemelerinin titreşen ışıkları da dışarıdan içeriye vuruyor.

"Senin niçin her şeyi kutlamak istediğini yavaş yavaş anlamaya başlıyorum," diyor.

"Hiç düşünmemiştim
anlamı üzerine yaşamın,
ama Connie Palmen yanımda olduğundan beri
biliyorum neleri yitirdiğimi."
diye dizeler oluşturuyor.

Yazı masasının üzerinde, IBM'inin etrafında özenle düzenlenmiş kâğıt yığınları duruyor. Bir yıl boyunca elektrikli daktilosunun sol yanında beş yüz sayfaya yakın, lirik, dikkatli ve dokunaklı gözlemlerle bezenmiş Şişman Adam metinleri birikiyor. Bu yığının içinde bir yerlerde de arada bir yazdığı makaleler var, *Het Parool* için söyleşiler, konuşma metinleri, Willem Breuker için yazdığı ve kasımda prömiyeri yapılacak olan *"Buradan Buyurun Hanımlar!"* müzikalinin metinleri.

Yılın son günü masasını toplarken "Lütfen, bunları benim için saklar mısın?" diye rica ediyor bana.

İnanılmaz bollukta alışveriş yapıyor, eve yılbaşı yemeği için torbalar dolusu leziz şeyler taşıyor. Geçen yıl da yaptığımız gibi Olga Zuiderhoek'u davet ediyoruz ve Ischa yine geçen yıl hazırladığı yemeklerin aynısını sunacak; kremalı havyar, tütsülenmiş somon ve kuzu eti.

"Benim tek gerçek kadın arkadaşım..." diyor Olga için.

Bütün bir yıl boyunca çalışma masasının sağ üst köşesindeki mektuplar da çoğalıyor. Bunların çoğu kadınlardan geliyor. Mektupları birbirine benziyor. Aynı kadından gelen mektuplardan ilki hayranlık dolu, ikincisi âşıkane, üçüncüsü Ischa'nın acımasızca uzak duruşu karşısında yalvarma veya sarsılmışlık ifadeleriyle dolu oluyor. İkinci ve üçüncü mektup arasına, banka hesabı dökümleri ve taksi faturalarıyla dolu olan yandaki ikinci kâğıt tomarına ait bir fatura denk düşüyor. Kendisini ne kadar suçlu hissettiğine bağlı olarak bir kuyumcu, bir butik veya şık bir restoranın faturası. Beraber yaşadığımız evde her şeyi açıkça yazı masasının üzerinde bırakması, bana beni asla aldatmak istemediğini gösterme biçimi.

Geçen yıl yaptığı gibi bu yıl da bütün mektup tomarını alıp bir tanesine bile bir daha bakmadan hepsini çöpe atıyor.

"Bunu onaylıyorum, ama saygı duymuyorum," diyorum.

Boşalttığında yazı masası çıplak ve tembel görünüyor. El yazısıyla yazılı iki dosya kâğıdının üzerinde duran kartpostal tomarı tek başına ihmal edilmiş ve öksüzleşmiş görünüyor. Bu oluşturabileceği en küçük tomar ve içinden beni birdenbire çok hüzünlendiren değeri ölçülmez satırlar okuyorum.

"Mayısta *Şişman Adam*'dan iki hafta izin alacağım," diyor çalışma masasını incelediğimi görünce. "O zaman Amerika'da sıcak ve can sıkıcı olan küçük, sakin bir motele gideriz, ben de iki hafta içinde babamın kitabını bitiririm," diyor.

Aktarmasız olarak Florida, Miami'ye uçuyoruz. Sahilde bir motel odası kiraladığımız Lauderdale by the Sea'de bir kiralık araba firması işleten orta yaşlı bir hanım bizi karşılıyor.

Akşam alacasında varıyoruz. Mayıs 1993 başları ve Florida sıcak. Lauderdale by the Sea'nin ellili yıllardan kalmışa benzeyen küçük bir şehir, daha ziyade pek yüksek binası olmayan, yolları kusursuz düzgünlükte bir kasaba olduğu anlaşılıyor, orta sınıf birkaç restoranı, bir İtalyan dondurmacısı ve okyanusa bakan küçük bir meydanda birkaç tane bank.

"Yaşadığımız sürece buraya daha çok geleceğiz," diyor Ischa, aynı günün akşamı ellerimizde plastik bardaklarda espressolarımız bankların üzerinde oturup palmiyelerin arasından deniz üzerindeki ufku seyrederken.

Kartpostal tomarını hemen ortaya çıkartmıyor. Yorgun, önce dinlenmek istiyor. İlk günlerde Laudersdale'den hemen hemen hiç ayrılmıyoruz. Her sabah erkenden Country Ham'n Eggs Restaurant'a gidip leziz bir kahvaltı yapıyoruz. Sonra sahilde bir banta oturup Amerikan kahvesinin yavan tadını bir espresso ile gideriyoruz.

Ama Ischa'nın en severek yaptığı şey, odamızın önünde güneşte oturup kendi hazırladığı bir CD'ye dönüşecek olan kaseti dinlemek: "The Izzies" eşliğinde yorumladığı yaklaşık yirmi Fransız şansonu.

"CD'nin adı ne olacak biliyor musun?"

"Hayır."

*"Aimes - vous Ischa?"**

*Qui.***

Onu her sabah görüyoruz. Kahvaltı ettiğimiz restoranın tezgâhı başında oturuyor. Yirmi beş yaşlarında olmalı, ama tahmin etmesi güç, çünkü en az iki yüz kilo ağırlığında görünüyor, bu kilolar onu yaşsızlaştırıyor. Başı önünde bitmez tükenmez bir kahvaltıyı gövdeye indiriyor ve önündeki tabak boşalacak gibi olduğunda hemen yeni bir şey istiyor. Görünüşü bana keder verse de gözlerimi ondan ayıramıyorum, ama tabağının boşalmaya başladığını gördüğü ve yemeğin sona ereceğini hissettiği an kapıldığı çaresizliği, gözlerinde paniğin oluştuğu anı kaçırmak istemiyorum. Belli ki hiç dikkat etmeden ve hep mırıldanarak *pancakes, sausages, potatoes* veya *eggs*** ismarlayışındaki korku ve utanç karışımı ruhumu yırtıyor.

"Yemek onun için bir tür arkadaş," diyorum Ischa'ya, "Paniği, günü bu arkadaşın sürekli varlığından yoksun geçirme korkusundan kaynaklanıyor."

* Seviyor musunuz Ischa?
** Evet
*** Sosis, patates ve yumurta

Ischa, kendisinin de böyle mi yediğini, yemek yerken o korkunç paniğin kendi gözlerinde de belirip belirmediğini soruyor. Ona, sadece uyku arasında yerken veya dondurma, patates kızartması, çerez türünden hızla tıkındığı şeyleri yerken öyle göründüğünü, ama kendisi veya ben yemek pişirdiğimizdeyse daha çok istemeden yiyormuş gibi göründüğünü, hatta bazen hazırlamış olduğu yemeği bir de yemek zorunda kalmanın onun için bir işkenceden farksız olduğu izlenimini bıraktığını söylüyorum.

"Çoğunlukla da böyle oluyor zaten," diyor Ischa, "Pişirmeye dair her şey hoşuma gidiyor, malzemeyi satın almak, hepsini ikimizin hoşuna gidecek şekilde nasıl hazırlayacağımı düşünmek, önce leziz bir şekilde Becel'de kızart, sonra bir avuç kuru üzüm, birkaç tutam karabiber, bir defne yaprağı, kırk beş dakika kadar ağır ateşte çekmeye bırak, harika, ama sonra bir de bunu yemek zorunda kalmak, işte bunu korkunç buluyorum."

"Sende kitaplar ve kadınlar için aynı şey söz konusu..." diye bir tesbitte bulunuyorum - evet, onun konuşmakta zorluk çektiği her şeyi söze dökmek için duyduğum bu zorunlu ihtiyaç ve saat sabahın yedisi bile olsa, bir Amerikan kasabasında karşılıklı oturuyor olsak ve ben henüz bir kekin üzerine akçaağaç şurubu damlatarak onun adının başharflerini yazmış olsam da bundan asla vazgeçmeme eğilimi bazen bana bile üzüntü veriyor.

"Sende kitaplar ve kadınlar için de aynı şey söz konusu..." diye bir tesbitte bulunduktan sonra elimde olmadan kendime ve onun yüzündeki birçok şey anlatan ifadeye gülüyorum - az sonra söyleyeceklerime duyduğu merak, üzerinde konuşulması zor bir konuda konuşma ihtiyacı ve isteksizliği ve onun yapısını araştırmadaki yorulmazlığım karşısında duyduğu şaşkınlık ve hayranlık.

Gülüşümün nedenini anlıyor ve o da benimle birlikte gülüyor. "Böyle bir konuşma için biraz erken değil mi?" diye soruyor.

"Bazı konuşmalar için olsa olsa ancak çok geç olabilir," diyorum.

"Üzerinde biraz düşünmeme izin ver," diyor, "O zaman istiridyeleri yerken dinlemeye ve yanıtlamaya hazır olacağım."

Yerinde bir talep.

Sıkıntılı olduğunu gizlemek için köşedeki televizyon ekranına doğru yan gözle bakarken, "Sen de asla vazgeçmiyorsun ama..." diyor Ischa.

"Ne kadar çok anlarsam o kadar az acı çekiyorum," diyorum. Fransa'da başladığını, *Babamın Zamanında*'nın ilk cümlelerinin etkisiyle ortaya çıktığını, bu eğilimini o zaman fark ettiğimi anlatıyorum ona. Bu tesbitin yerinde bir tespit olup olmadığını ya da fazla zorlama olup olmadığını söyleyecek olan elbette kendisi, ama babasının kitaplarına dokunma konusunda getirdiği yasağın annesine kadar uzanıp uzanmadığını kendi kendime o zaman sormuştum.

"Babam kıskanç, benmerkezci bir adamdı," diye yanıtlıyor Ischa, "Çocuklarına, özellikle de bana karşı kıskançtı. Bence her zaman onu geçebileceğimden, ondan daha iyi bir bilim insanı olabileceğimden korktu. Annemi kendisinden yana ve çocuklarına karşı seçim yapmaya zorladı hep, başka bir seçenek bırakmadı. Ayrıca bizlerden on yaşımızdan itibaren nefret etmeye başladığını, bu yaştan itibaren kendisinin mahrum kaldığı şeyleri, yani bir baba, bir anne, bir yuva sahibi olmayı bize de layık görmediğini düşünüyorum. *Babamın Zamanında*'da genel bir hikâyeden çok, özel olan hikâyeye ağırlık vereceğimi bu yüzden söyledim. Babamı boktan bir herif haline getiren savaş değil, çocukluğu, aldığı eğitim ve babasının ölümü."

En kötü bulduğum şeyinse belli bir anlamda babasının yasağına bağlı kalması, kitap okumaktan zevk almayı, bilimle uğraşmayı, seksten zevk almayı, bir kadınla mutlu olmayı, bir aile kurmayı kendisine yasaklaması olduğunu söylüyorum, değil ki biyografi türünde bir şey yazarak babasını kendi alanında vurmak istemekte...

"Bunu istemiyor olsam da..." diye yanıtlıyor sağ gözü seğirerek, "Anne ve babamın beni reddedişlerini varlığımın derinliklerinde tümüyle onaylıyorum."

"Seni tüm kalbimle seviyorum," diyorum.

"Gerçekten mi?"

Boğazımdan bir lokma dahi geçecek gibi değil artık, Ischa bile iki istiridyeyi tabağında bırakıyor. Odamıza dönmek, biraz dinlenmek ve yazabilirse yazmak istiyor.

"Birdenbire çok fazla içme isteği duydum," diyorum ve bu kez onun da bunu o kadar kötü bulmadığını biliyorum.

"O zaman senin için güzel bir şişe şarap, benim için de küçük bir şişe viski alalım."

"*It's going to be a bumby day.*"*

Bunu söylemem hoşuna gidiyor, biliyorum.

Dörde doğru derin bir uykuya dalıyoruz, uyandığımda Florida'da hava kararmaya başlamış. Ischa masanın başında oturuyor ve yazıyor.

"Bunu mutlaka hemen okumalısın," diyor heyecanla.

Ailemin evinde binlerce - evet, kelimenin gerçek anlamıyla binlerce- kitap bulunmasına rağmen bugüne kadar edebi hiçbir şey yayımlamadım, ne türden olursa olsun bunu doğal bir şey olarak kabullenemedim, kabullenmeye cesaret gösteremedim. Bugüne kadar edebiyatın her türü benim için öncelikle belli bir tehdit ifade etti ve her okuma girişimi belli bir direncin aşılmasını gerektirdi. Diğer yandansa benim için hiçbir dünya, kitabın dünyası kadar bildik değil.

Ben daha okuma sanatına vakıf olamadan babam beni edebiyatla sıkı bir şekilde tanıştırmıştı. Babam; tarihçi, İbrani dili uzmanı, dinbilimci ve yazar, beni daha çocuk yaşımdayken şiirlerin, romanların, bilimsel denemelerin ve felsefi yapıtların varlığına yönlendirdi - hepsi de bir ve aynı kökün filizleri. Ve böylece bende çok erkenden, insanı hem entelektüel bir kurtuluşa hem de ruhsal bir çöküşe götürebilecek o içgüdü gelişti.

Ben hiçbir metne ihtiyaç duymayan okuyucuyum; ürünleri kitlesine öksüzleşmiş bir şekilde ulaşan yazarım. Haya yazılı söze kendime tanıdığımdan daha fazla bir varoluş hakkı tanırım. Büyülü bir şekilde, yazı tarafından idare edilen, hükmedilen ve denetlenen bir dünyada okuma yazma bilmez olarak kalmak zorundayım. Bir hücre olarak kütüphane, benim için kitapsız bir özgürlükten daha güvenilir.

* Zorluklarla dolu bir gün olacak.

"Bir şeye benziyor mu? Bir şeye benziyor mu?"

"İnanılmayacak kadar iyi," diyorum ve suskunlaşıyorum. Reestraat'da şu anda binlerce olmasa bile binden fazla kitap bulunduğunun bilincinde olup olmadığını şimdilik sormuyorum.

Okumadığım bir kitabı kitaplığıma koymamayı yıllarca başardım. Okunmamış kitaplar bir yığın halinde kitaplığın yanında dururdu, sonradan çok fazlalaştıklarından ve uygunsuz bir kitap yığını konforlu bir raftan daha fazla suçlayıcı göründüğünden onlar için özel bir raf yaptırdım. Bu arada bu rafa bir ikincisi eklendi, ama hâlâ okunmamış bir kitabı, okuyarak ve sayfa kenarlarına notlar düşerek kendimin kıldığım diğer kitapların arasına koymayı içime sindiremiyorum.

Ischa'nın kitaplara sahip olma tarzı ise benimkinden çok farklı. Kitaplıklarından beş tanesi, orada olduklarını ve konularını bildiği, ama neredeyse okunmamış kitaplarla dolu. Bazen onları niçin aldığını bile bilmiyor, ama belli bir durumda hatırlıyor. Daha önce hiç tanımadığı birisinden söz ettiği veya kapsamı onu hayran bırakacak kadar kalın olduğu için bir kitabı satın alabiliyor.

Harold Brodkey hakkında bir biyografi okuduktan ve Hollanda'daki yayıncısı 1991 yılı sonunda bize yeni yıl armağanı olarak onun öykülerinin provasını gönderdikten sonra bu yazar üzerine yazılan veya onun yazdığı ne varsa peşine düşüyorum. *Stories in an Almost Classical Mode*'u* yatakta, Ischa'nın yanında keyif mırıltıları çıkartarak okudum.

"Kitapta bu kadar iyi bulduğun şey ne?" diye soruyor Ischa, sesinde hafif bir kıskançlık esintisiyle.

"Bu acımasız, mükemmel ve keskin bir kendini irdeleyiş," diyorum ve bunun nasıl bir deneyim olduğunu anlayabilmek için kitaptan bazı bölümleri okumasında ısrar ediyorum.

Bir kitabı eline alıp kapağını açtığında onda hep gözlediğim hafif bir isteksizlikle Brodkey'in yazdıklarını okumaya başlıyor.

"Benim için çok zor bir metin bu," diye ikide bir yakınıyor, ama yine de okumaya devam ediyor. "Bu harika!" diye birdenbire bağırdığını duyuyorum sonra, yataktan fırlıyor, doğruca kitaplığına gidiyor ve Ischa, tanımadığı birinin tanımadığı biri hakkında yazdığı bir kilo ağırlığında, bin yüz sayfa çeken bir biyografiyi orada öyle-

* Neredeyse Klasik Tarzda Hikâyeler.

ce bırakmayı içine sindiremediği için San Francisco'dan buraya kadar sürüklediğimiz tuğla kalınlığında, kurşun ağırlığında bir biyografiyi çekip çıkartıyor.

"Dinle bak: Brodkey burada Harold Ickes-Ton diye birinden söz ediyor ve kitaplığımda ne var? Th. Watkins, *Righteous Pilgrim. The Life and Times of Harold L. Ickes* 1874-1952.* Harika değil mi?"

"Demek ki boşuna taşımadın," diyorum ve beni her zaman hayrete düşürdüğünü söylüyorum.

Kahvaltı etmeye gitmeden bir kez daha önceki gün yazdıklarını okuyorum. Daha sonra ona, onun işiyle benim işim arasındaki fark ve edebiyat ile gazeteciliğin ne olduğu üzerine sohbetlerimizin niçin hemen hemen her seferinde kavgayla sonuçlandığını artık daha iyi anladığımı söyleyeceğim.

Onun canını sıkmak istediğimde gazetecilikten ve gazetelerden hoşlanmadığımı söylüyorum. O benim canımı sıkmak istediğinde edebiyatı ciddiye almadığını ve romanlardan hoşlanmadığını söylüyor.

Onun gönlünü almak istediğimde, *Şişman Adam*'ın edebiyat olduğunu ve gazetecilik konusunda haklı olduğunu, iyi bir gazetecinin gerçeğin sözcüsü olduğunu söylüyorum. O benim gönlümü almak istediğinde, bir roman üzerinde onca uzun süre düşünürken kendimi disiplin altına alışıma ve yazmaya her gün zaman ayırışıma hayran kaldığını söylüyor.

Ischa'ya gazeteciliğin veya kitabın yeğlenmesinin yazanların farklı kişiliklerinden kaynaklandığını söylüyorum. Zaman zaman, ondan Reestraat'daki eve alınan üç günlük gazeteyi, bu geçicilik tomarını ben eve gelmeden görüş alanımdan çıkartmasını rica ettiğim oluyor, çünkü bazı günler gazete görmek beni kederlendiriyor. Öylesine geçici bir günlük yaşamları olan, ama bu ülkede ve dünyanın başka yerlerinde şevkle yazan sayısız kadın ve erkek tarafından kâğıda dökülen bütün bu sözcükler, insanı sarsacak kadar kısa bir ömrü olan bu 'kullan-at' cümleleri, benim için bazen bir süreliğine katlanılmazlaşıyor.

* Erdemli Hacı. Harold L. Ickes'in Hayatı ve Dönemleri.

"Niye kişilik?" diye soruyor Ischa.

"Vertrauen muss man haben," diye Almanca karşılık veriyorum. *"Vertrauen muss man haben."**

"Neye güven duymalı?"

"Adını her gün gazetede görmesen de varlığını sürdürdüğüne..." diyorum.

Hafta sonu arabayla biraz daha uzaklara gidiyoruz. Şimdiye kadar sahildeki evimizden sadece sinemaya gitmek veya süpermarketten birkaç kutu diet kola, birkaç paket Merit ve Marlboro ve bol miktarda balmumu aklığında hindi eti almak için ayrıldık. Ama bu cumartesi sabahı, dev bir Victoria Crown'un içinde Florida'nın güneyindeki doğal parka doğru Everglades yönünde kayıyoruz. Arabanın teybi Rowwen Heze'nin müziğiyle dolu kaseti yutuyor ve Ischa, Limburg'lu şarkıcıya, beni sadece gülümseten, aile evimdeyse annemi, babamı ve kardeşlerimi kahkahalara boğacak olan bir Limburg aksanıyla eşlik ediyor. Ischa sırf onlar için, ağır bir Limburg aksanıyla anlaşılmaz bir Flamancayı karıştırarak maceralarını anlattığı şen papaz Naaiken figürünü yarattı.

Bizi sazlık nehirde hızla kaydıracak olan tekne iskelede hazır bekliyor. Yüksek sazlıklar arasından büyük bir hızla kaymaya bayıldığım için en büyük hız bile bana fazla gelmiyor, ama Ischa biraz korkuyor ve elimi tutuyor. Tekne ara sıra yolcuların sudaki timsahları veya yakından geçen nadir kuşları görebilmeleri için hız kesiyor.

"Dinle bak, bir Schubjunkerchen!"** diyor Ischa kıkırdayarak, tekne neredeyse tamamen durduktan sonra. "Bak, orada da bir *Kreuzmajorchen*** var, bir *Scharnierjüfferchen**** ve hatta bir *Vierjunkerchen.*"*****

Bataklık bölgenin ortasında bir ada var. Bir timsah dövüşü izle-

* İnsan güven duyabilmeli.

** Gökçe Delice. (Lat.) Circus cyaneus. İnce yapılı, orta boylu, uzun ve dar kanatlı bir kuş cinsi. Tipik sesi tekrarlı ve keskindir.

*** Dağ Cılıbıtı. (Lat.) Charadrius morinellus. Sesi pip-pip diye çıkar

**** Çayır Delicesi. (Lat.) Circus pygargus.

***** Saz Delicesi. (Lat.) Circus aeruginosus.

mek için orada karaya çıkıyoruz. Adada, Kızılderililerin içlerinde elişi heybeleri, renkli şal ve kumaşları, boncukları ve diğer keder verici yerel ürünlerini sattıkları kulübeler yapılmış.

"Şimdi bu gerçek mi, kurmaca mı?" diye soruyorum Ischa'ya tatsız bir duyguyla. "Burada Kızılderililer temsili olarak mı bulunuyor, yoksa bütün gün kendilerini turistlere seyrettirmekten başka bir şey yapmadan bu adada, bu kulübelerde yaşıyorlar mı?"

"Ölümüne mutsuz görünüyorlar," diyor Ischa, "Bunu artık kendileri de tam olarak bilmiyorlar, zaten bütün mutsuzlukların kökeni insanın sahici olanla olmayanı ayırt edememesi."

Dönüş yolunda Ischa'ya *Arkadaşlık*'ın yapısının şimdi gözlerimin önünde giderek netleştiğini, neleri birbiriyle bağlamak istediğimi, bunu niçin ve nasıl yapacağımı artık bildiğimi söylüyorum.

"Az önce Kızılderililerin yanında kitabın gerçeklik ve kurmacayla da ilgili olacağını anladım."

"Sen kurmacadan hoşlanırsın zaten!"

"Evet!" diyorum, "Kurmaca benim için gerçek olana karşıt bir şey değil."

Eve döndüğümüzde not defterimi çıkartıyorum ve ona aldığım her nota ilişkin hikâyeyi anlatıyorum. Çocukken kendime nasıl bir tuğladan köpek yaptığımı, bisikletimden at, bir ağaçtan kankardeşi yaptığımı ve daha sonra da bunlara uygun olarak nasıl bir erkek tarafından değil de doktor tarafından spekulumla kızlık zarımın açıldığını; bütün bunların bana ne kadar mantıklı geldiğini anlatıyorum.

"Sonuçta ben ne yaptıysam o oldu," diyorum.

"Güçlü bir çocukmuşsun," diye karşılık veriyor Ischa. "Kendinde bir şeyin eksikliğini hissettiğinde pes etmemişsin, aksine kendi iradeni yaşama dayatmışsın."

Ischa, benim için çok bildik bir tarzda Miami'ye doğru bir kaçamak yapacağımızı ilan ediyor.

"Sana dünyanın, dudaklarına değdirebileceğin en lezzetli kahvesini ikram edeceğim," diyor. "Eğer şansımız varsa ve Miami'nin

altı üstüne gelmemişse bu kahveyi Miami'de Ocean Drive'a paralel caddede aynı zamanda gazete satan bir Kübalı'nın büfesinde içeceğiz."

Bir buçuk saat sonra Ocean Drive'dayız. Bulvardaki görkemli hoteller restore edilmiş; sahildeki geniş yürüyüş yolunda yanık tenli genç insanlar kaykaylarla dolaşıyor.

"Bütün pislikler ve çöküntü belirtileri rötuşlanmış. Daha on yıl önce burası tarihe karışmış ihtişamın kâbesi gibiydi," diyor Ischa.

Bu küskün taş sütunlar bir zamanlar döneminin en büyük görkemini simgeliyordu. Art-déco saraylarda küçük mücevherler; şen mambo-rumba orkestralarının sönen tınıları, gururlu bigband'ler, melankolik piyano barlar. Ama geçkin görkemin de kendine has güzelliği var ve ben, uyurgezer ihtiyarcıkların beklenmedik bir tını kattıkları bu muhteşem harabelere bakmaktan keyif alıyorum - kendi geçmişlerinin darmadağın rüyasındaki figüranlar, diye düşünüyor Ischa ve bunları sonra *Şişman Adam*'da yazıyor.

"Herhalde o kahvehanemsi büfeyi de ortalıktan kaldırmışlardır," diyor onda çok ender gördüğüm bir karamsarlıkla. Ama kısa bir süre sonra bir sokağın köşesini döndüğümüzde yüzü aydınlanıyor. Mahallede hâlâ Kübalılar yaşıyor ve sokağın biraz aşağısında açık bir tezgâh başında toplanmış bir grup erkek görüyoruz.

"İşte burası!" diyor Ischa, rahatlayarak ve aniden huzur bularak tezgâha doğru yürüyor, iki kahve ısmarlıyor, plastik bardak içindeki zift karası espressoyu yüzünde bir zafer ifadesiyle bana uzatıyor ve yüzü ışıldayarak bardak başına otuz centlik savaş öncesi fiyatını ödüyor. Her şey tamam.

"Değişmeyen şeyler de var," diyorum. Bana sarılıyor ve sıkıca göğsüne bastırıyor.

Yatmadan önce, "Yahudi bir anneyle bir pitbull arasındaki fark nedir?" diye soruyor cevabını beklemeden. "Pitbull eninde sonunda bırakır."

Yurtdışındayken neredeyse hiç gazete okumuyor. Dünyanın bu köşesinde, günü geçmiş bir *Telegraaf* almak için her gün on mil yürümüyor da.

"Ailede gazete okumaktan hoşlanmayan tek kişi benim, biliyorum, peki sen hoşlanıyor musun?" diye soruyorum akşam denize karşı bankımızda oturur ve boğucu sıcaklıktaki bir günden sonra fırtınanın kopmasını beklerken.

"Nasıl yani?" diye soruyor küstahca.

"Yani, en dikkatli okuduğun sayfalar çöpçatanlık ilanları da..." diye ona bir darbe daha indiriyorum.

"İçtin Con, içince iğneleyici oluyorsun."

Sonunda bir yıldırım gökyüzünden dosdoğru okyanusa doğru indiğinde biz, gözlerimin önünde gerçekleşen bu gördüğüm en güzel fırtınayla rahatça boy ölçüşebilecek bir kavgaya tutuşmuş durumdayız.

"Öyle!" diye ertesi sabah erkenden tekrar saldırıyı başlatıyorum, "Şimdi son derece ayığım ve sana bir kez daha soruyorum: Gazete okumayı seviyor musun?" Bazen dilim başına buyruk davranıyor ve bir türlü yumuşak bir şeyler söyleyemiyorum.

Böyle bir şeyi aslında yolculuklarımız sırasında asla yapmaz, bunun beni nasıl etkileyeceğini de biliyor, ama söyledikleri, söyleyiş tarzı dışarı yalnız çıkmak istediğini açıkça belli ediyor ve ben karşı çıkmıyorum. Sonuçta benim hatam.

"Gel, meydana bir kahve içmeye gidelim!" demiyor.

"Ben İtalyan'a kadar gidip bir espresso içeceğim," diyor.

Bu bir fark.

Yirmi dakika sonra dönüyor, ama bu bile pişmanlık ve kayıp duyguları içinde yatağa yapışıp kalmama yetiyor.

Döndükten sonra, "Bir süre için şarap içmekten vazgeçmelisin Con," diyor gayet sakin bir şekilde.

Onun sükûneti ve üstünlüğüyle sakinleşmiş bir şekilde, "Peki," diyorum, "O halde bugün için sadece bir *Bud*."

Bazen bunu başaramıyorum, ama aslında niyetim içtenlikle sormak, çünkü bilmek istiyorum. Sorumu birkaç gün sonra soruyorum ve bir yanıtı hakettiğimi düşünüyorum, çünkü yemekte şarap istemekten kendiliğimden vazgeçtim.

*"Mineral water please,"** lanet olsun."

Yolculuğumuzun son akşamlarından biri olan o akşam, fırtınalı geceye kadar muhteşem haftalar geçirdiğimizi karşılıklı onaylıyoruz. Ischa buraya ağustosta tekrar gelmeyi ve kendimize gerçek bir *condominium*** aramayı öneriyor. On yıl daha çalışmak ve altmışından sonra bir yerlerde tembellik yapmak istiyor, örneğin burada Lauderdale'de deniz kıyısında bir evde benimle birlikte, o zaman sadece şiir yazmak istiyor.

Her ikimiz de birer porsiyon biftek ve fırında patates yedikten sonra, "Şu gazete meselesi..." diyorum, "Gazete okumakla ilgili sorumun nedeni, *Babamın Zamanında*'nın sürekli kafamın içinde dönüp durması, özellikle de yazının dünyasında okur yazar olmadan kalmak zorunda oluşunla ilgili bölümün. Bunu okumak çok kötü geldi, ama aynı zamanda da doğru olduğunu, seninle kitap ve bilim arasındaki engelin ne kadar büyük olduğunu, her ikisini de fazla yücelttiğini biliyordum. Bence bunca şeyi bir arada yapmanın nedeni o tek kitabı yazmaktan kaçınman."

"Bir rabıta aracı olarak kitap..." diyor Ischa, kasvetle.

Ona sorarak bakıyorum.

"Belli bir kitap, Tevrat, babamla tanrı arasındaki bağı temsil ediyor."

"Böyle bir bağdan kaçmaya çalıştığını mı söylemek istiyorsun?"

"Elbette!" diyor. "Bunu istiyorum, ama aynı zamanda da istemiyorum."

"İki katı yarısı demektir," diyorum, sık sık tekrarladığım gibi. İkilem veya çifteanlamlılık kokan her şey karşısında gösterdiğim şiddetli heyecan onu çoğunlukla eğlendiriyor.

"Berinilikiki," diyor bunun üzerine, "İstiyorum, ama istemiyorum da, sonra belki istiyorum, belki de istemiyorum, işte, berinilikiki bu."

---

* Maden suyu lütfen.
** Ortak egemenlik.

"Ancak bir ikilemle karşılaşıldığında düşünme süreci başlar," diyorum yeri gelmişken Ischa'ya. "İnsan bir parçalanmışlık durumunu ortadan kaldırmak için, bir şeyi aynı anda hem isteyip hem istememe durumundaki çatışkıyı çözmek için düşünür. Baban hakkındaki kitap..." diyorum, "Onu yazmak istiyor musun, istemiyor musun?"

"Çok istiyorum," diye yanıtlıyor ciddiyetle. "Ama aynı zamanda da zor geliyor."

"Aslında hızla yazıp bitirmeyi istiyorsun, ama kitap, bir esrime anındaymış gibi yazmana izin vermiyor," diyorum.

"Bu niye böyle?"

"Belki de bağı kopartmak istemiyorsun," diyorum.

"Benim babamın tek bağı sadece kitaplarıylaydı, duvardaki o ciltlerle, onların dışında kimseyle bağı yoktu."

Başlangıçta kitap benim için sadece bir isimdi, kitabı ifade eden bir isim; meselenin yüreğinde hâlâ titreşmekte olan bir mızrak; çivinin tam tepesini bulmak; sadece öyle ve başka türlü çıkamayan tını - hermetik bir evrenin onun kitaplığındaki senfonik karşılığı.

Kafka, Freud, Spinoza, Rabbi Salomo Jitzchaki, Rabbi Moses Ben Maimon, Buber, Rosenzweig, Nescio, Polgar, van het Reve, Heine, Hitler, Tucholsky, Dèr Mouw, Multatuli, Yeter ki gonga vur, bir isim ses versin.

Benim yaşamımda kitapların isimlerle ilişkisi, isimlerin kitaplarla ilişkisi gibi -bu hâlâ böyle. Bu düstur tüm varlığıma sindi, iç içe geçti. Ve bu aynı zamanda babamın beni sözle, kitapla tanıştırma ve bu aşk hikâyesine neredeyse paralel biçimde oğlunu reddetme tarzıyla da ilişkili.

Bu satırları arka arkaya birkaç kez okuyorum ve yine de tam olarak anlayamıyorum. Bunu Ischa'ya da söylüyorum, bu isimlerin bir anlam taşıdığını gördüğümü, ama önemlerinin benim için tam anlamıyla netleşmediğini belirtiyorum.

"Daha sonra netleşecek," diyor inançla.

Uçağımız altıyı çeyrek geçe Miami'den havalanıyor. Bu son günün büyük kısmını olabildiğince Lauderdale'de odamızın önündeki sandalyelerde veya deniz kıyısındaki bankımızda oturarak geçiriyoruz. Ischa son iki hafta boyunca her gün kendi şarkılarının kaydını dinledi ve hâlâ doyamadı. Esmerleşmiş bedeniyle, üzerinde mayosu, kulağında kulaklıklar, orada oturup denize bakıyor. Küçük parmağını kemiriyor, dudaklarının kıyısında sürekli bir gülümseme dolaşıyor. Onun yanına otların üzerine oturuyorum, başımı bacağına yaslıyorum ve kendi walkman'ine bağlaması için kulaklıklarımı ona uzatıyorum. Elini başıma koyuyor ve birlikte "The Izzies" eşliğinde söylediği şarkıları dinliyoruz. *Les temps des cérises, Le chat de la voisine, L'âme des poètes* ve *Les feuilles mortes*'u* söylüyor. *Quand les roses* biterken gülümseyerek eğilip yüzünü yüzüme yaklaştırıyor; yanaklarımdan gerçekten de gözyaşlarının yuvarlandığını gördüğünde ve ben kimbilir kaçıncı kez, onun bu şarkıyı söyleyişini dinlemeye dayanamadığımı söylerken gülümsemesi sevgiyle yüzüne yayılıyor.

"Daha uzun kalmak isterdim," diyor, "Mutluyum!"

Lauderdale'den dönüşümüzden üç hafta sonra akşam Reestraat'da evdeyken saat dokuz buçukta kapı çalıyor. Ischa'yla yataktayız. Pencereye gidip sürgülü kanadı yukarı kaldırıyor. Kapıyı çalan Tamarah Benima. Ischa'ya annesinin öğleden sonra saat üçte öldüğünü haber vermeye gelmiş. Tarih 3 Temmuz 1993. Yetmiş dört yaşındaydı.

Birlikte geçirdiğimiz ilk akşamlardan birinde, "En büyük isteğin ne?" diye sordum ona.

"Aile," dedi.

"İyi," dedim, "Ben sana bir aile vereceğim."

"Bunu nasıl yapacaksın?" diye sordu, alaycı bir gülümsemeyle.

"Anne babanı defnederken yanında olacağım," dedim.

* Kiraz Zamanı, Komşunun Kedisi, Şairlerin Ruhu ve Ölü Yapraklar

Ischa'nın annesinin ölümünden altı ay önce bir tanıdıktan Haarlem'de bir hastanede yattığını öğrendik - Rembrandtplein'de Schiller'de bir şeyler içmeye gitmiştik. Ischa, bu haberi veren kadına yüksek sesle ve donuk bir şekilde annesinin neyi olduğunu sordu. Kadın bilmiyordu.

Babası bu tanıdıklarına telefonda bir kadın hastalığı olduğunu söylemiş. Ischa bu haberi aldıktan sonra hemen eve dönmek istiyor. Dışarı çıktığımızda kadına niçin o kadar katı davrandığını soruyorum. Anne babasıyla görüşen ve Heemstede'deki evin eşiğinden engellenmeden geçen herkesten nefret ettiğini, çünkü orasının kendisi ve kardeşleri için yasak bölge olduğunu, ayrıca anne babasıyla ilişkide olan herkesin babasının, o evin dört duvarı içinde çocukların adını anmayı yasaklayan acımasız kuralına uymak zorunda olduğunu, aksi takdirde anında kendini kapının önünde bulduğunu söylüyor.

"Böyle bir tavra onay veren de bir tür ihanet içindedir," diyor. Kendisi ise o evden içeri adımını bile atmamış.

Bunun ihanetten de kötü olduğunu söylüyorum. Bir insanın adının ölüm suskunluğuyla örtülmesini onaylamak bir biçimde cinayet suçuna katılmak demek. Bu andan itibaren o kadını ben de derinden küçümseyeceğim, o eciş bücüş, cansız, yeteneksiz kocasıyla birlikte ve Ischa'ya ihanet eden diğer herkesi de ve bu andan itibaren o sefil korkaklara bir bakış bile bahşetmeyeceğim. Ischa gülümsüyor.

"Sen benim için cinayet işlersin," diyor.

Hem de nasıl.

"Ve kardeşlerin de," diyor.

Evet, onlar da.

Sonraki aylarda mide ağrıları çekiyor. Kentte yaptığı gezintilerde annesinin durumu hakkında mümkün olduğunca bilgi edinmeye çalışıyor. Annesini hastanede ziyaret etme önerim üzerinde düşünüyor, ama sonuçta bunu göze alamıyor. Annesi için ve o adamla karşılaşmayı göze alamadığı için. Ölmekte olan annesiyle tek bağı çektiği mide ağrıları. Annesinde kanser var, Ischa'da ülser.

Tamarah'ı dışarı kadar geçirdi. Saat geceyarısına yaklaşıyor ve biz yan yana oturuyoruz. Konuşuyor ve içiyoruz. Yüzünü gözlerimin önünden ayırmıyorum. Çaresizlik kendini hemen göstermiyor. Ischa önce bir fotoğraf aramaya başlıyor. Bu dolapların içinde bir yerlerde annesiyle kendisinin bir fotoğrafı olmalı! Nerede ama? Ischa beyin iltihabını atlattıktan sonra çekilmiş bir fotoğraf. New York'ta La Guardia havaalanında bir çitin önünde duruyorlar. Ischa o sırada iki yaşlarında ve annesinin elini tutuyor. O fotoğrafı bana daha önce göstermiş miydi?

Hayır. Annesinin nasıl göründüğüne dair şu ana kadar hiçbir fikrim olmadı. Yatak odasında bir taburenin üzerine çıkmış, dolapların üst raflarını araştırıyor. Arayışındaki çaresizlik giderek kaçınılmaz biçimde büyüyor. Arkasında duruyorum. Düşebileceğinden korkuyorum.

Fotoğrafı bulamıyor ve oturuyor. Yüzünün değişmesini, çaresizliğin kendine yol açışını, karşı koyamadığı ve bir süre için kalıcı olacak bir acının yayılışını görüyorum.

"Yaşamım boyunca tanıdığım insanların hepsi de bir şekilde annemden ve babamdan daha sevecendiler. Daha sevecen, daha insancıl, daha dürüsttüler, o kadar acımasız değildiler. Annem babam bana utanç veriyor," diyor, "Öylesine ilkeller. Her şeyi son derece acımasız buluyorum. Annemle aramızın düzelmemiş olması bence haksızlık, ben bunu haketmedim. Daha on iki yaşımdayken biliyordum: Yaşam sona ermişti. Babam bir yıl boyunca evden uzak kalmıştı. Biz göç ettikten sonra başka bir kadınla Surinam'da kalmıştı. Bir yıl sonra anneme bir telgraf geldi, babam aynı günün akşamı Schiphol havaalanına varacağını bildiriyordu. Oradaki hali hâlâ gözümün önünde. Pardesü giymiş bir tip. O gülünç pardesü, içinden çıkan o kumral kafa. Her şey o anda oldu. Annem onu gördü, üzerine doğru koştu ve kollarına atıldı. Böyle kucaklaşan iki insanı bir daha hiç görmedim. Bir sandvicin iki yarısı gibi birbirlerine kapandılar ve sıkıca yapıştılar. Ondan sonra birbirlerinden bir daha hiç ayrılmadılar. Artık her şey bitmişti, onlar için de bizim için de."

Konuşması gerektiğini görüyorum. İçiyor ve konuşuyor.

"Kederli değilim, umutsuzum. Bu yaşamı istemiyorum, başka türlü yaşamak istiyorum. Böyle bir trajedi karşısında çok küçük ka-

lıyorum. Con, bu acı benim için çok büyük, bana fazla geliyor, onu istemiyorum."

Hemen ardından korku dolu bir ifadeyle bana bakıyor.

"Üstesinden gelebilecek miyim, bilmiyorum," diyor içsıkıntısıyla.

"Göreceğiz," diyorum olabildiğince sakin olmaya çalışarak, ardından da aklında annesi için bir şeyler yazmaya başlayıp başlamadığını soruyorum.

Bana yanıt veremiyor. Boğazı düğümleniyor ve elleriyle yüzünü kapatıyor.

Saat sabahın üçü, Ischa yaşadığı kaygının ve viskinin etkisiyle masadan sallanarak kalkıyor. Yazı masasına gidiyor, IBM'inin başına oturuyor ve bir *Şişman Adam* yazmaya başlıyor. Benden bir bardak daha içki istiyor. Bir saat sonra zorlukla bana doğru eğiliyor, kolunu boynuma atıyor ve önümde duran *Şişman Adam*'ı benimle birlikte okumaya başlıyor.

O sırada genç, güzel bir kadın yanına oturdu ve "Biraz huzursuz görünüyorsunuz," dedi.

"Evet," diye yanıtladı Şişman Adam, "Daha gazete için bir makale yazmam lazım. Ama az önce annemin öldüğünü öğrendim."

Devamında, Leonie Smit'in birkaç gün önce anlattığı ve Ischa'nın bu yazıda başarıyla kendi amacına uyguladığı hikâyeyi fark ediyorum. Bu bir annenin aranması hikâyesi ve sorulan pek çok soruya verilen yanıtlar. Arayış, kızın artık piyano çalamaz olmasıyla başlıyor. Piyano çalmayı annesinden öğrenmiş ve bunu yapabildiği sürece, annesinin melodisini sese dökmeye devam edebildiği sürece annesi onun için yaşıyor.

"O zaman anneniz için bir makale yazın," dedi genç ve güzel kadın. "Onun için küçük bir melodi tınısı yaratın. Bunun yararı olacağı kesin."

"Evet," diye mırıldandı Şişman Adam. "Evet, evet, evet."

Ayağa kalktı.

Hemen evine koştu.

Her şeyi, ama her şeyi yazabilmek için.

Sonra Ischa ağlamaya başlıyor ve bir daha da susmuyor. Yazının çok dağınık olup olmadığını soruyor. Hayır, değil. Tanrı aşkına,

bu *Şişman Adam* neden söz ediyor, diye soruyor bunun üzerine, anlamı ne. Bence bu *Şişman Adam*, korunmuş olandan söz ediyor ve öncelikle de senin yazarak koruyan biri olduğunu söylüyor, diye yanıtlıyorum onu.

"Bütün istediğim yazmak," diyor Ischa.

O gece evin içinde tedirgin hayvanlar gibi dolaşıyoruz. Acısı giderek büyüyor, şiddetleniyor. Bir sandalyeye oturduğunda utanıyor. *Schiw'áh* oturmak istiyor, giysilerini parçalamak istiyor, dua etmek istiyor.

Olmayan birini sevmenin ne kadar zor olduğunu bilmediğimi söylüyor. Kötü insanların ne demek olduğunu hiç bilmediğimi ve benim ailemle olmayı özlediğini söylüyor.

Sabaha karşı tamamen bitkin düşüyoruz ve yatıyoruz. Ona sarılmamı istiyor. Bir ara benden uzaklaştığında uyanıyorum. Etajerin üzerinden kulaklığı alıyor, bir CD seçiyor, tekrar yanıma uzanıyor ve beni kendisine çekiyor. Tekrar uykuya dalmadan önce belli belirsiz Noel şarkıları söyleyen Doris Day'in sesi kulağıma geliyor.

Defin töreni yapılmayacağını ancak ertesi gün öğreniyor. Annesi bedenini bilime bağışlamış. Bu fikir onu dehşete düşürüyor.

"Bir defin töreni bile yok!" diyor. "Acımasızlıkları ölümün de ötesine geçiyor."

Sabahın ilk saatlerinde hâlâ babasının ona telefon edeceğini umut ediyordu, ama şimdi, yani bir defin töreni yapılmayacağını öğrendikten sonra o umudunu da yitiriyor.

Bazen ona nasıl destek olacağımı, öylesine yalnız bir şekilde acı çekmemesi için ne yapmam gerektiğini bilemiyorum. Evden dışarı çıkmıyorum. Ne zaman ve nereden ararsa arasın bana ulaşabilsin diye bütün gün evde kalabilecek şekilde gerekli ayarlamaları yapıyorum. Arayıp Reestraat'ta çalışmamın benim için bir sakıncası olup olmadığını soruyor, eve döndüğünde beni orada bulmak istediğini söylüyor. Allan Piersonstraat'ta üç kat yukarı merdiven tır-

manmak ona zor geliyor ve beni bütün gün yakınında hissetme ihtiyacı duyuyor. Ara sıra dışarı çıkıyor, ama beş dakika sonra geri dönüyor.

"Tam köşeye varmıştım ki aslında gitmek istemediğimi fark ettim."

Beni görür görmez ağlamaya başlıyor.

"Üzüntüden harap oldun," diyorum.

Bilime bağışlanan bir cesede ne olduğu konusunda her taraftan bilgi topluyor ve Hollanda'da herhangi birinin cesedi tanımaması ve tanıdık birinin kadavrasını kesmek zorunda kalmaması için bu tür cenazelerin doğuya, Almanya'ya gönderildiğini öğreniyor. Düşüncesi bile dehşet uyandırıcı.

"Zavallı kadın, Bergen-Belsen'den sağ çıkmayı başardı, ama yine de *nakledildiyor*," diyor Ischa, dehşet içinde.

Konuşmaktan daha çok istediği bir şey yok. Konuşuyoruz. Acımasızlık, yalan, utanç, kandırma, kötülük, aptallık ve deha üzerine konuşuyoruz. Bütün bunların ne olduğu hakkında konuşuyoruz.

"Aptal, kötü, yalancı bir kadındı. Ben yüksek eğitimimi yaparken ayda bir kez 'Formosa'da görüşüyorduk. Bana küçük bir aylık harçlık bırakıyor ve aldığıma dair makbuz imzalatırken çok gergin oluyordu. Daha sonra, devletten bu şekilde üç kat fazla çocuk yardımı aldıklarını öğrendim. Annemin zengin olan kardeşinin, dayımın öldüğü gün de birbirimizi gördük. Ona şimdi belki ellerine bir miktar para geçeceğini ve babamla birlikte İsviçre'ye veya başka bir yere gezmeye gidebileceklerini söyledim. 'Ah, hayır!' dedi annem o somurtkan, gergin ve riyakâr ağzıyla. Ertesi gün gazetede anneme bir milyonluk bir miras kaldığını okudum. Ancak o zaman bana yalan söylediğini anladım ve bu beni dehşetli korkuttu. Annem tarafından aldatıldığımı anladığım andan itibaren her şey altüst oldu."

Başkalarıyla da konuşmaya ihtiyacı var. Akşamları eve arkadaşları davet ediyorum, böylece o hep aynı şeyleri anlatabiliyor ve farklı yanıtlar alıyor.

Annesinin ölümünden dokuz gün sonra cumartesi sabahı dokuzda Amsterdam'ın batısında bir yerlerde küçük bir okuldayız. Burası oturma odasından da küçük bir mekân, ama Ischa'nın küçük kardeşi Job'un her hafta gittiği okul ve annesi için son duayı burada etmek istiyor. Ischa da duayı onunla birlikte okumaya karar verdi. *Minján* sayısının tam olması için bir süre beklemek gerekti. Ischa başında takkesiyle gergin ve sabırsız bir şekilde ortalıkta dolaşıyor. Yüzünde sıkıntının bezgin ifadesi var. Aralarında Jessica'nın ve Job'un karısının da bulunduğu kadınlar, cam bir bölmenin ardında oturuyorlar. Mekândaki kokudan, bir camın ardında oturmak zorunda kalmaktan, Ischa'da gördüğüm ve midemde hissettiğim o gerginlik ve sıkıntıdan bulantı duymaya başlıyorum ve bu giderek daha kötü oluyor. Ischa dua bölmesinden bana bakıyor. Başındaki takkeyi çıkartıp bana doğru geliyor.

"Sen pek iyi görünmüyorsun," diyor umutla.

"O kadar da kötü değil," diyorum.

"Ben burada ne yapıyorum ki?" diye kulağıma fısıldıyor.

"Annen için dua ediyorsun," diye ben de onunkine fısıldıyorum.

Başını her akşam ılık yağlarla ovuyorum. Saçlarının altında kalın bir kabuk oluştu. Canını yakıyormuş gibi görünüyor, ama Ischa bu acıdan şikâyet etmiyor. Alışkın olduğumdan daha uzun bir süre masaj yapmama izin veriyor ve bu hoşuma gidiyor.

"Bunların hepsi kaygıdan," diyor.

Beş hafta sonra, 9 Temmuz cuma günü, eve döndüğümüzde paspasın üzerinde bir mektup buluyoruz. Babasının da öldüğünü bildiren bir mektup. Sükûnetle, etkilenmeden okuyor. Artık bunun fazla geldiğini, bir de babası için yas tutacak hali kalmadığını düşünüyorum, ama bu akşam Ischa'da bir rahatlama, hatta bir zafer duygusu var. O akşam, ruh halinde acı ve kaygıya doğru bir değişim olmasını bekleyerek an be an gerilim içinde, yüz ifadesini inceliyorum, ama böyle bir şey olmuyor. Sanki şimdi, her ikisi de öldükten sonra, yaşamı daha fazla uyum kazanmış gibi; onlar için yıllardan beri tuttuğu yas nihayet sona erdi sanki. Ağlamıyor, *Schiw'áh* otur-

mak ya da dua etmek istemiyor, bu gece Doris Day'den Noel şarkıları da dinlemiyor. Yaptığı tek şey IBM'inin başına geçip yazmak. Daktilosunun tıkırtısından yazdığı şeyden keyif aldığını anlıyorum.

Heemstede. Tarihçi, İbranice uzmanı ve edebiyat bilimcisi Dr. Jaap Meijer dün akşam Heemstede'ki evinde öldü. Seksen yaşındaydı...

Meijer, diğer çalışmalarının yanı sıra Jacob Israël de Haan biyografisiyle de adını duyurdu. Seksenli yılların bir temsilcisi olan Willem Anthony Paap üzerine yaptığı bir araştırmayla da övgü kazandı. Meijer, Saul van Messel adını kullanarak pek çok da şiir yayımladı.

Jakob Meijer, bir pazarcının oğlu olarak Winschoten'de dünyaya geldi; buna rağmen Hollanda-İsrail seminerini tamamlayarak Flamanca ve Tarih okudu. Daha savaş devam ederken, Da Costas üzerine yaptığı araştırmayla bitirme tezini Jan Romein danışmanlığında tamamladı. Kısa bir süre sonra karısı ve oğlu Ischa'yla birlikte Westerbork üzerinden Bergen-Belsen'deki toplama kampına gönderildi. Her üçü de kamptan sağ çıkmayı başardı.

Jaap Meijer, savaştan sonra kendisini geliştirerek enerjik bir doçent, bir rabbi (Paramaribo'da, Surinam'da), bir yazar olarak ürünler verdi. Yazdıkları daha çok kendi yayınevinde yayınladığı monografiler ve Hollanda'daki Yahudilerin tarihi üzerine kitaplardı; bu konuda her açıdan tartışmaya yer bırakmayan bir bilgiye sahipti; sağ çizgideki polemikçi tavrı nedeniyle büyük ölçüde dışlayıcı tavırlarla karşılaştı -ancak bu tutumunu bilinçle koruduğu söylenebilir.

Bu anma yazısını okuduktan sonra Ischa'ya, gözümde artık her şeyin netleştiğini söylüyorum.

"Hayatında ilk kez onunla ilgili olarak istediğin gibi davranabiliyorsun," diyorum.

"Evet, tam da öyle..." diye onaylıyor, zafer kazanmış bir tavırla.

Anma yazısını *Het Parool*'a fakslar fakslamaz yazı işlerine telefon açıyor. Frits Campagne'la konuşuyor.

"Az sonra babamla ilgili bir anma yazısı elinize geçecek, onu bir okur musun," diyor Ischa, kendinden son derece hoşnut bir şekilde. Daha on saniye geçmeden de "*Nasıl buldun?*" diye soruyor. Frits son cümleyle ilgili bir hatırlatmada bulunuyor.

Ischa'nın yanıtı buz gibi bir "Evet, o da girmeli," oluyor...

Sonra Frits, yazar olarak hangi isimle yayınlanacağını soruyor.

"Heemstede muhabirimiz, yeterli," diyor Ischa.

Ertesi gün trenle Heemstede'ye gidiyoruz. Bu kez evin kapısını ona kapalı tutacak kimse yok artık. Evin içinde dolaşmaya henüz pek cesaret edemiyorum ve her şeyi Ischa'ya bırakıyorum. Yaptığı ilk şey, oturma mekânının bütün uzun duvarı boyunca ve bir başka odanın iki duvarını kaplayacak şekilde yayılan kitaplığa gitmek oluyor. Başını yana eğerek kitap sırtlarını inceliyor ve başlıkları okuyor. Bir kitaba dokunup kitaplıktan almaya cesaret edebilmesi için belli bir süre geçmesi gerekiyor. Kitabı inceledikten sonra tekrar dikkatle yerine yerleştiriyor.

"Hepsi safsata!" diye söyleniyor ardından. Bunlardan niçin hayatı boyunca korktuğunu, bu kitap bolluğunun kendisini niçin ezip içine öylesine bir korku vermiş olduğunu soruyor kendi kendine. Bu kitap yığınında öyle bir korkuya yol açacak en küçük bir şey olmadığını ve babasının entelektüelliğini de aynı kız kardeşine yaptığı gibi mitolojik ölçülere çıkartanın kendisi olduğunu söylüyor.

"1940'dan sonra neredeyse hiç kitap almadı," diyor Ischa. "Yaşamaktan o zaman vazgeçmişti."

"Öğrenmek için belki de..." diye söze karışıyorum.

"Aynı anlama geliyor," diyor.

Evet, haklı.

Ara sıra seslenip bir bakmamı istiyor; mutfak dolaplarındaki stokları, buzdolabının içindekileri, holdeki dolapta bulduğu alkol stokunu gösteriyor. O evde dolaşırken hiçbir duygu belirtisine izin vermediği ve belli ki bunu ancak bir bilim adamının soğukkanlılığını kullanarak yapabildiği için ben de kusursuz bir biçimde istiflenmiş dolaplara, Douwe Egberts marka on kutu kahveye, paketler-

ce hazır çorbaya, bezelye ve havuç konservelerine, çeşit çeşit temizlik malzemelerine, beşli deterjan kolilerine ve indirimli fiyattan düşürülmüş Revlon marka sayısız krem kutusuna bakarken duygularımı gizliyorum.

"Bir şekilde sarsıcı da. Sanki sonsuza değin yaşanacakmış gibi," diyorum sadece sıkıntıyla.

Beni yatak odalarına ve başka kitap raflarının durduğu çatı katına da çağırıyor. Bunu ailesi hakkında bir şeyleri açıklamak, eskiye dair hatırladıklarını anlatmak için yapıyor. Her tarafta babasının fotoğrafları asılı. Babasının başucu sehpasının üzerinde bile Ischa'nın annesinin bir fotoğrafı yok; orada da babasının annesiyle görüldüğü bir fotoğraf var. Ischa elbise dolaplarına, kutulara, çekmecelere bakıyor.

"Buralarda bir yerde senin varlığından bir iz var mı diye aranıyorsun," diyorum.

"Bunu beklememiştim, ama belki de umut ettim," diyor.

Birdenbire çok solgun göründüğü için gitmeyi, trenle Amsterdam'a dönmeyi öneriyorum, ama o dönmeyi henüz düşünmüyor. O zaman, diyorum, hiç olmazsa bir süreliğine temiz havaya çıkalım, Heemstede'ye gidip normal bir şeyler yapalım, ringa balığı yiyelim ya da alışveriş yapalım, sonra tekrar geliriz.

"İnsanın aynı yere ikinci girişi farklı olur hem..." diyorum, bundan kendim de pek emin olmasam bile.

Döndüğümüzde kapının önünde bir adam var. Ismarlanan içkileri getirdiğini söylüyor. Bu Ischa'yı pek heyecanlandırıyor.

"Yaşlı Bay Meijer dün öldü," diyor ve gülmesini zor bastırıyor. "Ama bunlar bizim işimize yarayabilir, değil mi Con?"

Adama kapıyı açıyor, şişeleri mutfağa bıraktırıyor ve sonra ona dışarıya kadar eşlik ediyor. Geri döndüğünde Ischa kıkırdıyor.

"Adama, 'Ee, ihtiyar Meijer bahşiş olarak ne verirdi?' diye sordum. 'İki buçuk Gulden,' dedi. Ben de ona yeni eski Meijer olarak beş Gulden verdim. Eğlenceli oldu."

Ertesi gün Mirjam ve Rogier de Heemstede'deki eve geliyor. Ischa'nın aksine Mirjam ve Job, anne babalarıyla birlikte bu evde yaşamışlar. Mirjam kendi bebek evini arıyor. Yüzünde aksi bir ifade var. Zaman zaman babasının fotoğrafları veya dolaptaki çok sayıdaki içki şişesi gibi gülünç şeylerle karşılaştığında normalden biraz yüksek sesle ve biraz fazla garezle gülüyor.

Bu arada Ischa'yla ilişkileri tekrar soğuklaştı. Yirmi beşinci evlilik yıldönümleri kutlamasına davet edildiğimiz halde gitmedik. Job'un davet edilmediğini öğrendiğimde Ischa'ya bizim de gitmememizi önerdim.

"Birisinin dışlanmasına katlanamıyorum," dedim.

Bebekevi bulunamıyor. Mirjam ve Rogier giderken bahçede yürümelerini izliyoruz. Mirjam'ın eli kolu çamaşır deterjanı paketleriyle dolu. Nasıl taşıyabiliyor?

Her gün trenle Heemstede'ye gidiyoruz. Ischa, evi satın almayı, dolayısıyla da evi miras kapsamından çıkarmayı düşünüyor. Hayalinde, küçük olan mutfakla oturma odası arasındaki duvarı yıkarak büyük bir yemek pişirme alanı, dev bir buzdolabı ve duvarlarda asılı alüminyum gereçlerle Amerikan tarzı bir mutfak kuruyor.

Yiyecek ve içecek bir şeyler alarak Ischa'nın anne ve babasını tanıyan komşuları davet ediyoruz. Ischa evde aileden birilerini görmek istiyor. Küçük kardeşim Eric hemen geliyor.

Garezli bir zafer duygusuyla, babasının naaşını bilime bağışlama isteği yerine getirilmiyor.

"Öldüğünde ilk düşündüğüm şey, hah nihayet bir ceset, oldu," diyor Ischa.

13 Temmuz 1993'de Dr. Jakob Meijer'i ve düşüncelerimizde de eşi Lize Voet'i Yahudi olmayan bir mezarlıkta defnediyoruz.

Ischa, ölüm ilanına "nihayet ölümde birleştiler" yazdırıyor.

Ischa elinde on altı yaşındayken çevirisine yardım ettiği Tevrat'ın ilk bölümü olan mavi ciltle Heemstede mezarlığındaki şapelin mimberine çıkıyor ve konuşmasına İbranice başlıyor. Bereschit 32, 25'ten alıntı yapıyor ve sonra bu cümlenin anlamını yorumluyor.

Wajiwatér... lewadó, *neredeyse bir yineleme; geride kaldı, tek başına, orada yalıtılmış durumdaydı, neredeyse yabancılaşmış.* Weje'awék, *sarmak, sarılmak, "jakoben," adam Jakob'u "jakobladı," Jakob'u kendisiyle yüzleştirdi.*

Isch: *Bir adam, tanrının ulağı , bir melek, bir varlık, varlık.*

Belki de burada aslında söz konusu olan şudur: Ve Jakob geride yalnız kaldı ve gün doğana kadar kendi beniyle savaştı.

Bugün defnettiğimiz Jakob Meijer, tümüyle diğerlerinden yalıtılmış halde yaşayan, kendi kendisiyle savaşan biriydi.

Üstün yetenekli bir bilim adamı, benzersiz bir aydın, Tanrı'nın gönderdiği bir öğretici, takdir gören bir yazın uzmanı, esin dolu bir sanatçı olarak kabul görmüş olduğu ve hâlâ da gördügü kuşkusuz. Ama o kendi kendini anlamayan ya da anlamak istemeyen biriydi.

Gerçek anlamda kişisel bir sohbete hiçbir zaman hazır olmadı. İçinde bulunduğu büyük ruhsal sıkıntıyı herhangi bir biçimde ifade etmek için kendisine asla izin vermedi.

Evet, o kendi kendisiyle kavga etti.

Yapayalnız, korkunç derecede yalnız.

Yani, kısa bir süre önce, 3 Haziran'da vefat eden ve aynı zamanda ona varlığını bağışlamış olan, giderek onun içinde tamamen kaybolan, onun tarafından "jakoblanmış" eşi Lize Voet'e derin bir bağlılık içinde. Başka hiçbir insani varlık onun yanına bile yaklaşamazdı. Kendisini teslim edebildiği en içten yakınlık, kitaplarına olan, sonsuz kitap dizilerine olan yakınlıktı -ama bir insana olan değil.

Jakob Meijer korkuyordu, duyguları karşısında ölümcül bir korku içindeydi, öylesine korkuyordu ki, şimdi artık orta yaşlarımıza varmış olan biz üç çocuğu bile, onu hangi ruhsal incinmelerin böylesine acı çekmiş bir insan haline getirdiği konusunda tahminlerde bulunmaktan öteye gidemiyoruz. Bu insafsız acıya sadece seyirci olabildik ve kendi omuzlarımızda dünyaya,

daha ötelere taşıdık, ancak ondan bununla ilgili herhangi bir bilgi alamadık.

Jakob Meijer tam bir kurban prototipiydi, ama tam olarak kimin veya neyin kurbanı?

İçinden geldiği basit çevrenin kurbanı mı?

Yirmili ve otuzlu yıllar Hollanda'sının, Yahudi burjuvazisinin kurbanı mı?

Nazi işbirlikçilerinin kurbanı mı?

Toplama kampı sendromunun kurbanı mı?

Kendi kendisinin kurbanı mı?

Summa summarum: Jakob Meijer Yahudiliğin kurbanıydı.

Ben, bu bilginin ona, öylesine katı bir şekilde yoksunluğunu çektiği iç özgürlük ve dinginliği verebileceğine inanıyordum.

Burada Jaap Meijers'i ve Liesje Meijer-Voets'ü anıyoruz.

Ve Jakob tümüyle yalnız geride kalıyor ve gün ağarana kadar kendi kendiyle kavga ediyor.

Onun ölümü tan kızıllığı;

onun tan kızıllığı ölüm.

Ischa'nın kızı, kardeşleri, iki kardeşim ve küçük bir arkadaş grubuyla tabutun arkasında duruyorum. Ischa'yı dinliyorum ve konuşması bitene kadar onu seyrediyorum. Kürsüden aşağı inip yanıma geldiğinde bana sarılıyor, başını göğsüme gömüyor ve hıçkırıyor. Tabutun arkasından ayrılıp açık havaya çıkarken bütün ağırlığıyla bana yaslanıyor. Bu yürüyüşün ilk anlarında onu babasının mezarına kadar taşımak zorunda kalacağımı düşünüyorum.

Bu benim için önemli değil, hoşuma gidiyor.

Konuşmasının son iki cümlesi aklımdan bir türlü çıkmıyor.

"Onun ölümü tan kızıllığı;

onun tan kızıllığı ölüm."

Bu cümleleri tam olarak anlamıyorum. Bir şekilde bana belirsiz bir korku veriyorlar.

Akşam bir Çin restoranında yemek yiyoruz. "Birlikte büyük bir eve taşınacağız," diyor, "Vasiyetnamemi düzenleyeceğim. Senin tek varisim olmanı istiyorum."

Bir dairesinde kiracı olarak kaldığım evin sahibi, komşum ve arkadaşım Pauke bağırsak kanseri olduğunu öğreniyor ve Amsterdam'daki ilk ve en iyi arkadaşım olan Eva da Sina Kliniği'ne kaldırılıyor.

Onu ziyaret ettikten sonra gözyaşlarımı Ischa'nın yanında akıtarak içimi döküyorum. "Bizi ilk gördüğünde, tuzluk ve biberlik gibisiniz demişti," diye burnumu çekerek anlatıyorum Ischa'ya ve sanki durak diye bir şey kalmadığını, sanki ölüm ve kaygı burcuna girildiğini söylüyorum; tanıdığım en iyi ve en sevgili insanların bu kadar acı çektiklerini bilmenin aylardan beri yaşamımı kararttığını hissediyorum.

Ischa beni teselli etmek için, acı çektiğini, ama aynı zamanda da özgürleştiğini, şimdiye kadar hayatında kendini hiç bu kadar hoşnut hissetmediğini söylüyor. Şimdi yolunun açıldığını ve hiçbir şeyin kendisini yapmak istediklerini yapmaktan alıkoyamayacağını ve gücünün artık anne ve babası tarafından emilmeyeceğini hissettiğini söylüyor. Seninle ve Jessica'yla birlikte evimde mutluyum, her zaman yapmak istediğim bir şeyi, yani televizyonda bir talk show yapacağım için seviniyorum, diyor.

"Kısa süre önce Tas bana seninle evlenmek isteyip istemediğimi sordu. Bunun şart olmadığını, en azından gerekli olmadığını söyledim. Tas ise, 'Eh!' dedi, 'Senin ondan böyle söz ettiğini duydukça benim içimden onunla evlenmek geçiyor,' ne tatlı adam değil mi?"

"Sen de tatlısın!" diyorum.

"Bunun anlamı ne olursa olsun seni seviyorum. Seninle yaşamak bana enteresan geliyor."

Bu yıl birlikte bir yolculuk daha yapma planımızdan vazgeçiyoruz. Ischa, ailesiyle ilgili bir *Şişman Adam* serisine başladı ve yapacağı televizyon programı için gerekli büroyu ve ekibi oluşturmak tüm zamanını alıyor.

Ischa'yı tanıdığımdan beri ilk kez tek başıma yolculuğa çıkıyorum. *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nın Amerika'daki ilk basımı öncesinde kitapevlerinde imza günleri, konsolosluk mensuplarıyla sohbet toplantıları ve Long Island'da bir okuma günüyle kitabı biraz

gündeme getirmek üzere bir haftalığına New York.

Daha uçaktayken bunu kendi kendime nasıl yaptığımı, nasıl olup da Ischa'sız New York'a gittiğimi sormaya başlıyorum. Ischa'sız geçen tek bir gün, tek bir gece, tek bir saat bile zerre kadar keyif vermiyor. Bu sevgi ve onun varlığına duyduğum sonsuz ihtiyaç bazen beni öylesine tüketiyor ki bir süre için bundan bağımsızlaşmayı, eski halime dönmeyi istiyorum. Gerçi bunu başarıyorum da, ama artık tat alamıyorum. Bu ulvi yalnızlık bana hiç anlamlı ve tutarlı gelmiyor, hele kahramanca hiç. Onunla birlikte olmayı yeğliyorum. Onsuz her saat, onunla olan her saatten daha değersiz.

Kennedy Havaalanı'nda elindeki karton levhaya Mrs. Palmen yazılı sarışın ve solgun bir genç adam bekliyor. Genç adam Amerika'daki yayıncım George Braziller'in lektörü ve onu gördüğüm an kendi kendime Manhattan'a gidene kadar yolda onunla ne konuşacağımı soruyorum. Çünkü ilk andan itibaren, bu genç adam gençliğinden başka hiçbir kötü şeye karışmadığından ve onu da henüz tam hızıyla yaşamadığından hakkında anlatacağı bir şeyi olmadığı için tüm sohbeti benim yönlendireceğimi biliyorum.

Kuyrukta taksi beklerken konuşmaya buradan başlayabilirim, ama daha olası olarak taksinin arka koltuğuna kendimi rahatça bırakmayı bekleyebilirim. Belki de o bana daha önce New York'a gelip gelmediğimi sorabilir ve ben de evet- sık sık- *with-my-man-** diye yanıtlayabilirim, burada arkadaşlarım ve tanıdıklarım olup olmadığını sorabilir ve ben bütün ayrıntılarıyla onunla ilgili konulara girebilirim. Bir kez onun yaptığı işten, o küçük, itici eserinden söz etmeye başlayınca da bu uzun süre devam edebilir ki beni ilgilendiren de bu. Bu nedenle takside yanımda oturan genç adamın yüzüne hiç dikkat etmiyorum ve ancak ona tekrar baktığımda gördüğüm, yüzüne yavaş yavaş yayılmış olması gereken şaşkınlığı da fark etmiyorum.

Ona yanımda New York'a ait tek bir adres, Harold Brodkey'in adresi bulunduğunu, onun da Upper West 88'de oturduğunu anlatıyorum. Adresi bana onunla New York'da bir söyleşi yapmış olan Hollandalı bir gazeteci vermişti ve Brodkey'in söylediklerini keli-

* Erkeğimle birlikte.

mesi kelimesine hatırlıyorum, beni öylesine etkilemişti.

Söyleşiyi okuduğum sırada henüz onun yazdığı hiçbir şeyi okumamıştım, ama sadece söyleşi bile bu adamın yazdığı, ele geçirebileceğim her harfi okumak isteyeceğimi anlamama yetmişti, ayrıca nedenini de hemen anlamıştım. Bazen insanın kendisini birisine yaşam boyu yakın hissetmesi için tek bir cümle yeter. Söyleşiyi yapan gazeteci Rudi Wester ona ilk romanını niçin o kadar geç yayımlattığını soruyor. Brodkey'in yanıtı: "Yaşamımı kendime saklamak istiyordum. Tek sebep bu."

Bunun, bu sorunun tek yanıtı olabileceğini ve benim gerçeğe henüz bu kadar yakınlaşmamış olduğumu hemen anladım.

Genç adamla konuşurken bir yandan da çantamın üzerine elimle fiskeler indiriyordum, çünkü Brodkey'in adresi içindeydi. Çantamı bir köpeği yatıştırır gibi okşuyorum, çünkü Brodkey'i ziyaret edebilmek için epey cesaret toplamam gerektiğini biliyorum.

Bunları konuşurken adama hâlâ dönüp bakmamış olmam aptalca.

Ancak, Brodkey'in ilk sözcüklerini nasıl olup da okuduğumu ve üzerimde nasıl bir etki yaptıklarını anlatmak üzere soluk aldığımda genç adam öksürüyor. O da bir şeyler söylemek istiyor.

Ona doğru bakıyorum.

Bana biraz utanmış ve korkmuş bir ifadeyle bakıyor.

"*Connie, haven't you heard?*"* diye soruyor.

Hayır.

Makale birkaç hafta önce "*To my readers*"** başlığıyla *New Yorker*'da yayımlanmış. Aids olduğunu anlattığı bir tür mektup. Genç adam, mektubun "*I have aids*"*** diye başladığını ve "*Pray for me*"**** cümlesiyle sona erdiğini anlatıyor.

Dehşet içindeyim. Brodkey ölecek. Manhattan'a varana kadar bir daha konuşmuyorum ve ilk kez benzer bir şey yaşadığım anın anısına kendimi bırakıyorum.

---

* Connie, duymadın mı?
** Okurlarıma.
*** Aids'liyim.
**** Benim için dua et.

1983 sonuydu, henüz üniversite eğitimimi bitirmemiştim. Michel Foucault'dan çok etkilenmiştim ve parasızdım. Paris'te yaşayan tanıdığım bir filozof zaman zaman kıskançlık uyandırıcı mektuplar yazarak Foucault'nun, her çarşamba College de France'da izlediği konferansları hakkında beni bilgilendiriyordu. Sık sık da mutlaka Paris'e gidip onunla birlikte bu muhteşem filozofu nihayet görmem ve dinlemem gerektiğini belirtiyordu. Mutlaka gitmek benim için o kadar basit değildi; iş aradım, temizlik yaptım, garsonluk yaptım, düzeltiler yaptım ve 1984 ilkbaharında nihayet Paris'e gitmeye yetecek kadar param oldu. Yola çıkmama bir hafta kala gazetede haberi okudum: "Michel Foucault - Anısına." Yani ölmüştü.

1984'de Paris'e gitmedim ve New York'da geçirdiğim bu hafta boyunca taksiyle de olsa Upper West Side'a gitmiyorum. Gremercy Park Hotel'de kalıyorum, yapmam gerekenleri yapıyorum, her gün yayıncımla buluşuyorum ve bir kez de uçakta tanıştığım ve arkadaş olduğum film yapımcısı Margie Smilow'la buluşuyorum. Ischa her sabah ve her akşam telefon ediyor, hotelden ayrılırken de ben ona açtığım telefonlar için dört yüz dolar ödüyorum.

Ischa, Olga'yla birlikte beni Schipol'de karşıladığında ve ben onu camın ardında durup el sallarken gördüğümde aklım başımdan gidiyor ve az sonra bir köpek yavrusu gibi üzerine atlıyorum.

"Çok kilo vermişsin," diyor, gördüğüm kadarıyla yapmacık bir sarsılmışlıkla, çünkü kendini tutamayıp gülüyor ve Olga'ya doğru gurur dolu bir ifadeyle bakıyor.

"Geç kalacağız diye öyle tedirgindi ki, anlatamam, gel gör ki saatlerdir buralarda dolanıp duruyoruz," diyor Olga.

Ischa ağustos başında bir haftalığına New York'a gidip aynı hotelde kalıyor. Televizyon programı için şef redaktör olarak seçtiği kadınla bazı talk show'ları izleyecekler. Bu yüzü çiçek bozuğu lezbiyen son aylar boyunca kendinden geçmiş halde kartlar göndererek Ischa'yı baskı altında tuttu. Kadını ilk gördüğüm anda Ischa'ya, bence kadının bir şeylerden utanç duyduğunu ve bir şeyleri gizlemeye çalıştığını söylüyorum.

"Nasıl yani?"

"O kaçak bakışlara ne demeli!" diyorum.

"Belki de sadece seninle karşılaşmış olmak onu tedirginleştirmiştir," diye yanıtlıyor Ischa, ama uyarım onu rahatsız ediyor.

"Hayır, bu tür bakışları tanırım," diye ısrar ediyorum. "Bu başka bir şey."

"Demek ona her şeyi öğretmem gerekecek," diyor Ischa, utancını belli ederek.

"*Fuck you*, Ischa Meijer!" diye tersliyorum. "Çamur dolu bir kovadaki yılan balığı gibisin. New York'a yalnız gitmiş olmamı kaldıramıyorsun ve bedelini ödetmek istiyorsun."

"Benim de kendime ait bir hayatım var herhalde," diye sesini yükselterek yanıtlamaya çalışıyor, ama başaramıyor ve komik bir ses çıkartıyor.

"Daha da beteri: Senin *sadece* kendine ait bir hayatın var," diyorum ve kapıyı çarparak evden çıkıyorum, çünkü kendimi sakinleştirmem mümkün değil.

Ischa telefon ettiğinde çoktan yatağıma girmiş durumdayım.

"Senin için pahalı mamalar hazırladım. Somon, iri dil balığı, yılan balığı ve yanında nefis bir şarap," diyor. "Hadi bana gel keyif yapalım."

On beş dakika sonra beni kucaklamasına izin verdiğimde, "Umutsuzluğa kapılmak yok," diyor, "Her şey tekrar yoluna girecek."

Sonbaharda Almanya'da okuma günleri gezisine çıkıyorum. Ischa'nın elinde kalacağım hotellerin ve telefon numaralarının bir listesi var ve beni her gün mümkün olduğunca sık arıyor.

Telefon çaldığında Hannover'de bir hotel odasında yatakta uzanıyorum.

"Ayağa kalk, pencereye git ve dışarıya bak. Sola doğru bak. Bir düzlük görüyor musun? Çocukken orada oturmuştum. Celle, Bergen - Belsen."

Ischa Almanya'yı seviyor. Yolculuğumu benim için biraz daha katlanılır kılmak için gezinin ortalarında Köln'de beni görmeye geliyor, ama iki gün sonra onu istasyonda el sallayarak uğurladıktan

sonra Koblenz trenini beklerken böyle bir şeyi bir daha asla yapmamaya, onsuz bir daha asla yolculuğa çıkmamaya karar veriyorum.

Üç gün sonra Münih'te bir hotel odasında yatağın kenarına oturmuş, bu şehirde birkaç söyleşi, epey boşa zaman harcama ve Is'ten uzak kalmanın can yakıcılığıyla geçecek üç günü düşünerek iç geçiriyorum. Sonra telefona uzanıp İsviçre'deki yayınevimi arıyorum.

"Özlem çekiyorum. Eve dönmek istiyorum, şimdi, derhal!.." diye Diogenes'teki koruyucu meleğim Ruth'a boğularak fısıldıyorum.

"Ah, sevgili Connie!" diyor korkuyla. Bir saat içinde bütün gazetecilere telefon ederek randevuları iptal ediyor ve ertesi sabah ilk Münih-Amsterdam uçuşu için biletimin havaalanında hazır olmasını sağlıyor. Mutluluktan uçarak Ischa'yı arıyorum.

"Eve dönüyorum."

"Ürkünç kadın," diyor kıkırdayarak. "O zaman yarın akşam bayan Witschge'den leziz bir kazcık avlıyorum ve ikimizin de sağlığı için yanında elmalı ve üzümlü kırmızı lahana ezmesi hazırlayıp içine de hatırı sayılır miktarda tereyağı katıyorum. Geleceğine seviniyorum."

Ischa televizyondaki talk show'una başladı, ben de *Arkadaşlık*'a başladım. Artık eve geç geldiğinden geceyarılarına kadar uyumuyoruz. Yemek yiyoruz, sohbet ediyoruz ve bazen banttan yayınlanan programını seyrediyoruz.

"Bu gördüğün yetişkin bir adam ama, değil mi?" diye soruyor.

Orada oluşuna önem veriyor, yaptığı işten sevinç duyduğu belli. Son aylar içinde kendisine dokuz tane takım elbise satın aldı. P. C. Hooftstraat'daki Oger'de takımları askılardan birbiri ardına çekerek soyunma kabininde kayboldu ve sonra pırıltılı griler içinde omuzlarını gererek tekrar ortaya çıktı, her seferinde ayakkabılarının üzerine dökülen pantolon paçalarını Oger maharetle katladı. Ischa'yı kot pantolon, tişört ve spor ayakkabılardan başka bir kıyafetle tanımıyordum, ama takım elbise içindeki bu adam da bana hemen bildik geldi ve birkaç hafta sonra onun bir zamanlar hiç takım elbise giymediğini düşünemez oldum.

Ischa, denediği her takımı ve her gömleği aynı derecede güzel buluyor. Ben de aynı düşüncedeyim. Hepsini birden satın alıyor.

"Beni takım elbiseyle görmek Mia'nın hoşuna gidecek," diyor yüzü aydınlanarak.

Doğru. Annem onu harika buluyor.

Ischa bir çocuk gibi heyecanlı. Ben de en az onun kadar heyecanlıyım. Bize bu harika teklifi yaptığı için Joop van Ende'ye hayran. Bütün ekibi hep birlikte *Cyrano* müzikalinin ilkgösterimini izlemek üzere New York'a davet etti. Ischa New York ziyaretimizi kendi bürosu üzerinden iki gün daha uzatarak cumartesiden gidip çarşambaya kadar kalmamızı sağladı. İlk gösterim 21 Kasım pazar günü. Uçağımız cumartesi öğleden sonra üçe on kala. Sabah bavullarımızı hazırlarken Ischa yerinde duramıyor ve neredeyse sevinçten ağlayacak.

"Çok yorgunum ve bu yıl birlikte çok az seyahat ettik," diyor. "Bunun yokluğunu ne kadar hissettiğimi ve seninle tekrar bütün bir gün boyunca birlikte olmayı ne kadar özlediğimi ancak şimdi fark ediyorum. Önümüzdeki yıl daha farklı olacak, ikimiz yine birkaç aylığına Amerika'ya gideceğiz."

Her zamanki gibi erkenden Schiphol'deyiz. Saat bir buçuğa doğru işlemlerimizi yaptırmak için beklerken birisinin adımı söylediğini duyuyorum ve Mark'ın bana doğru geldiğini görüyorum. Eski arkadaşlarımdan Ed van Betuw'un eski sevgilisi. Birlikte yaşadıkları yıllarda ben üniversiteye devam ederken neredeyse her akşam onlardaydım. Birbirimizi selamlıyoruz, onu Ischa'yla tanıştırıyorum ve New York'a gittiğimizi anlatıyorum. Onun yüzü ciddiyetini koruyor ve bana Ed'in babasından haberim olup olmadığını soruyor. Hayır, yok. Reestraat'taki telefon numaramızı neredeyse hiç kimse bilmiyor, orada kapıyı arkamdan kapattığımda neredeyse ulaşılmaz oluyorum.

"Dün öldü," diyor Mark.

Bu benim için bir şok. Ed'i on beş yaşımdan beri tanıyorum, ailesini tanıyorum, annesini, babasını, amcalarını, teyzelerini tanıyorum ve babası çok sevdiğim biri. Panik içinde Ischa'ya bakıyorum ve korktuğum şeyi görüyorum, o hafif şaşkınlığı, o halden anlama

ve aynı zamanda o kadar sevindiğimiz yolculuktan vazgeçeceğim korkusunun karışımı ifadeyi. Ama yine de o da benim gibi insanın yaşamının belli anlarında başkalarının yanında olması gerektiğini düşünüyor ve bu da, Ed'in yanında bulunmam gerektiğini düşündüğüm öyle bir an.

"Ben gelmiyorum," diyorum Ischa'ya.

"Biz gidiyoruz ama..." diyor küskünlükle.

Mark, KLM'de yer hostesi olarak çalışıyor ve Ed'e telefon edebilmem için beni bürosuna götürüyor. Ischa dışarıda kapının önünde bekliyor. Ed'le konuşmak beni rahatlatıyor. Ed, iç huzuruyla New York'a gidebileceğimi söylüyor. Beni arayacağını ama aile evinde büyük bir karmaşanın hâkim olduğunu ve düşünecek hali bile kalmadığını anlatıyor. Krematoryumda bulunup bulunamayacağımı soruyor.

"Evet," diyorum, "O zaman elbette geleceğim."

Times Square'de Marriott'daki odamıza girer girmez ilkin dönüşümüzü öne çekiyoruz. New York yolculuğunun iptal edilmemiş olmasına fazlasıyla sevinen Ischa hemen telefona uzanıyor ve dönüşümüzü pazartesi akşamına aktarıyor.

"Halloldu! Artık hiç olmazsa bunun için kaygılanmana gerek yok. Salı öğleden sonra arkadaşının yanındasın."

"Ah, ne kadar güzel değil mi?" diye kıkırdayıp duruyor. Fifth Avenue'de yürümüyor, dans ediyor. Brooks Brothers'de kendisine bir takım elbise daha alıyor, ben de Macy's de Jessica için harika bir hediye buluyorum; Manhattan'ın gökdelenlerinin minyatür boyutlarda içine oturtulmuş olduğu camdan bir yarıküre. İçinde kar yağdırılabiliyor ve altındaki küçük anahtar çevrildiğinde metalik bir *New York, New York* melodisi duyuluyor.

Jessica'yı düşünmem onu etkiliyor.

"Son aylarda seni pek sevindiremedim," diyor, "Ama her şeyi telafi edeceğim. Annemin, babamın ölümünden sonra kendimi gerçekten yakın hissettiğim tek kişi sensin. Şimdi senin için de güzel bir armağan alacağım, nefis bir elbise veya bir başka nefis şey..."

"Bu gerekli değil," diyorum, "Sevgin bana yetiyor."
Bu tür değinmeler onu hep güldürüyor.
"Gelecek yıl Jessica'yı da New York'a getireceğiz," diyor.

Geleneğimize uygun olarak New York'daki ilk akşamımızda Pete'nin tavernasında bir Hamburger de Luxe yemek üzere saat yediye yakın 18. Cadde'ye doğru yola çıkıyoruz.

"*Arkadaşlık* nasıl gidiyor?"

"İyi. Eğer kafamda şekillendirdiğim gibi kâğıda dökebilirsem güzel bir kitap olacak," diyorum ve ardından da kitabı yazmaya başladığımdan beri üzerinde konuşulmadan aramızda hissedilen şeyi söylüyorum, kitabı ancak tümüyle bitirdikten sonra ona okutacağımı belirtiyorum.

"İnsan birisine mektup yazarken de bitirmeden okutmaz," diyorum, yüzüme hayal kırıklığı içinde baktığını görünce. Son söylediklerim onu canlandırıyor.

"Şimdi *Arkadaşlık* benim için mi yazılıyor?" diye soruyor yarı kuşku yarı umut dolu bir ifadeyle.

"*Arkadaşlık* sana ithafen yazılıyor," diyorum.

Babasının ölümünden sonra yazdığı bütün *Şişman Adam*'ların konusu, anne babası, öncelikle de babası. Ekimde, bu yazılarının toplandığı küçük bir kitap yayımlandı. Ischa kitaba alaycı bir isim verdi, *Sevgili Annem Babam.*

Ona, *Babamın Zamanında*'nın tüm malzemesini *Şişman Adam*'larda tüketip tüketmediğini, bu kitabı tamamlamayı hâlâ düşünüp düşünmediğini soruyorum.

Bunu henüz bilmediğini, şu sırada anne babası üzerine yazmanın en iyi biçiminin *Şişman Adam* olduğunu söylüyor.

"*Sevgili Annem Babam* da iyi, ama değil mi?"

Bunu doğruluyorum. Bunlar şimdiye kadar yazdığı en iyi *Şişman Adam*'lar.

"Babanın ölümüyle *Babamın Zamanında*'nın yöneldiği kişiyi de yitirmiş oldun tabii..." diyorum, "Kitabı görüp görmeyeceğinden emin olmasan da sonuçta okuyucu olarak kafanda her zaman baban olmuştu."

"Evet," diyor birdenbire kederlenerek, "Elbette onun için yazdım."

"Ona yazdın," diye düzeltiyorum. Bir tek okuyucu için yazılmış tek bir kitap bile yoktur, yoksa hiç kitap yazılmazdı, yayınlanmazdı da, tek bir nüsha yeterli olurdu. Buna rağmen her kitabın, kamuoyu denilen anonim, soyut okuyucusunun yanı sıra bilinen bir okuyucusu daha vardır; bu, kitabın yazıldığı insan ya da insanlardır. Yazmak, belli bir şeyi ifade etmenin, ortaya dökmenin veya vermek istediğiniz şeyi başka türlü veremeyeceğiniz için veya vermenin en iyi şekli bu olduğu için, vermenin bir yoludur."

"Bu arada kimliği bilinen okuyucunun kitabı gerçekten okuyup okumaması da o kadar önemli değildir," diyorum Ischa'ya, "Bu daha ziyade yazma sırasında ihtiyaç duyduğun bir okuyucu tahayyülüdür. Bence bu hayal ettiğin kişi yaşamıyor da olabilir. Sonuçta otuz yıl boyunca sadece hayalinde yaşayan bir babayla yetinmek zorunda kaldın, öyle değil mi?"

"Bu *Şişman Adam*'ları yazarken, babam hakkında giderek daha yumuşak yazmaya meylettiğimi fark ettim. Yazarken sevilesi bir adama dair anılar ortaya çıktı, yıllar boyunca aklıma gelmeyen anılar, annemle ilgili olaraksa tam tersi oldu, anılar giderek tatsızlaştı."

"Belki de onca zaman annene sadık kalarak ne kadar zaman yitirdiğini birdenbire fark ettiğin için."

"Anneme olan sevgim yüzünden geçmişte pek çok insana çok kötü davrandım," diyor.

"Evet," diyorum, "Buna ben de inanıyorum."

"Ama artık yapmıyorum değil mi?" diye soruyor hemen.

"Yoksa yakınıyor muyum sevgilim?"

Ertesi sabah yüzü sevinçten ışıldayarak Marriott'un kahvaltı salonuna giriyor, yanından geçerken masada oturan birini selamlıyor, bir başkasına bir şeyler söylüyor, kahvaltı ederken ara sıra yerinden kalkıp birileriyle laflıyor.

Az sonra Manhattan'ın keskin soğuğunda dolaşırken, "Hiç aklına gelir miydi?.." diyor, "Günün birinde Henk van der Meyden'le New York, Times Square'de Marriott'da aynı kahvaltı masasında

oturacağın. Yaşlandıkça daha çok şeye şaşar oluyorum. Nedeni de insanların tek tip olmaması; güzel olan bu işte."

Limuzinlerin camlarında Times Square'in neon reklamları yansıyor. Bütün grubu, *Cyrano*'nun ilkgösteriminin yapılacağı birkaç blok ötedeki Broadway tiyatrosuna götürmek için birbiri ardına hareket ediyorlar.

"Joop, her şeyi bir şenlik haline getirmeyi biliyor," diyorum Ischa'ya neşeyle.

"Joop müthiş!" diyor Ischa, bir yakınından söz edercesine gururla. Öyle de hissediyor.

Hayatın ve Aşkın Yasaları birçok dile çevrildiğinde, "bunun tadını çıkartmalısın," demişti, "Artık bütün dünyada yakınların var ve bütün bu ülkelerde yayıncına bir fincan kahve içmeye gidebilirsin."

"Bonjour,
je suis votre écrivain Connie Palmen,
quelquefois je suis bouleversante,
*mais maintenant, je suis calme,"**
diye dizeler doğaçlıyor Ischa.

"Ben insanlarla senin kadar çok yakınlık kuran kimse tanımadım Is," diye karşılık veriyorum. Bir aile evinin yoksunluğu içinde düzinelerce ikame aramış ve bulmuş; çalıştığı gazete ve dergilerin yazı işlerinde, yayımcılarının bürolarında, radyo ve televizyon programlarının kaydedildiği stüdyolarda ve şimdi de, çalıştığı yerler içinde aileye en benzeyeni olan Aalsmeer'deki stüdyoda. VPRO'nun da artık adını anmıyor.

Roelof Kiers, onu önce bürosuna çağırtıp sonra da oturduğu yerden yüzüne bakarak orada ne aradığını sorduğunda, Ischa'ya reddedildiği için utandığını söylemiştim ve o ukala, kendini beğenmiş saygısız sırığın kocam adına keyifle eşek sudan gelinceye kadar pataklayabileceğim kişilerden biri olduğunu belirtmiştim.

* "Merhaba, / ben yazarınız Connie Palmen'im, / zaman zaman altüst edici oluyorum, / ama şu anda sakinim."

Tiyatro soğuk. Kadınlar kokteyl kıyafetleri içinde titriyor. Ischa smokininin ceketini çıkartıp omuzlarıma atıyor. Bütün gösteri boyunca donmuş ellerimi ellerinin içinde tutuyor ve arada bir bana yan yan bakarak soğuktan hâlâ morarmış durumda olduğumu görüp kıkırdıyor.

Gösteri bittikten sonra *Cyrano*'nun olağanüstü öyküsü için dişlerim takırdayarak övgüler yağdırıyorum ve Ischa'ya coşkuyla hep başka görünümler altında aynı ilksel öykülerin ortaya çıktığını söylerken bunu kastettiğimi anlatıyorum, örneğin ruh ve beden, *Cyrano*'nun bunun bir çeşitlemesi olduğunu söylüyorum, hem de ne çeşitleme! Bu yazarın müthiş bir buluşu, sözcükleri bedeni çirkin aklı büyük olan adama mal etmek ve bedeni güzel aklı kıt olan adama baştan çıkarıcılığı bırakmak... Ischa'ya not defterinin yanında olup olmadığını soruyorum, kısaca not düşmek istiyorum. İlk gösterim kutlamasından önce hoplayıp zıplayarak kendimi ısıtıyorum, Ischa kendini tutamayıp gülüyor. Paltosunun iç cebinden Boorum Memo not defterini çıkartıp bana uzatıyor.

"Bütün gerçek ustaların yaptığını yapıyorsun sen," diyor belli bir gururla, "Muhteşemsin, bilgini diğerleriyle paylaşıyorsun."

"Paylaşmak çoğaltmaktır," diyorum ve *Cyrano* ile ilgili notlarımın sonuna bunu da ekliyorum.

Uçağımız gece saat on bir buçukta, böylece bütün bir günü New York'da geçirebileceğiz. Kahvaltıda günü planlıyoruz. George Braziller'i ziyaret edip Ischa'yı onunla tanıştırmak istediğimi söylüyorum.

"Tamam, iyi olur," diyor Ischa.

Braziller'in yayınevi çok yakında, Madison Avenue'de. Büyük bir iş merkezinin dokuzuncu katında ve New York'ta yalnız geçirdiğim bir hafta boyunca her gün bu binaya gittiğim için şimdi içeri dosdoğru ve tereddütsüz giriyorum, kapıdaki görevliyi eski bir tanıdık gibi selamlıyorum ve Ischa'nın önünden asansöre biniyorum. Sırtımda hissettiğim belirsiz bir duygu bunun Ischa'ya ters geldiğini, New York'ta kendisinin yol göstermeye alışkın olduğunu ve beni şehirle tanıştırmanın her seferinde tadını çıkarttığını söylüyor. Ama George'u tekrar göreceğim için duyduğum sevinç Isc-

ha'nın kararan bakışlarını ve kırışan alnını görmezden gelmemi sağlıyor. Bu kadar çabuk görmek de istemiyorum. Braziller'in yayınevi koridorun sonunda. İçeri girdiğimde kendine has ışığıyla, kitap kokularıyla dolu bir mekânla tekrar karşılaşmanın hoş duygusunu yaşıyorum. Yayınevi bir dizi dar koridordan ve orta büyüklükte beş mekândan ibaret. Koridorların duvarlarında alçak kitaplıklar var. Bazı yerlerde ise kitaplar zemine istiflenmiş. Koridorlar loş sayılır, ama Georg'un odasına, Flatiron binasına karşı muhteşem bir manzarası olan pencerelerden bol ışık giriyor. Girişteki genç kız telefonla geldiğimi bildiriyor, beklerken Ischa'nın kötü niyetli bir ifadeyle, "Ah, anlaşıldı bu George küçük tabansızın biri," diye mırıldandığını duyuyorum.

Öfkeden bembeyaz kesiliyorum, ama aynı anda koridordaki kapılardan biri açılıyor ve George'un asistanı gülerek dışarı çıkıyor.

*"Hi, Connie, what a surprise!"**

Beni kucaklıyor, Ischa'nın elini sıkıyor ve heyecan ve gerginlikle konuşmaya başlıyor. George'un orada olmadığını anlatıyor, Long Island'daki tatil evinde bir gün fazla kalacağını, o yokken geldiğimi duyunca ne kadar üzüleceğini söylüyor, New York'da ne kadar kalacağımızı soruyor, George'un yarın büroda olacağını belirterek bize kahve ikram etmeyi öneriyor.

"No!" diyor Ischa ve bana, artık gidelim, diyor.

"Pekâlâ," diyorum en azından dışarıda yüreğimi boşaltabileceğimi düşünerek.

*"Get off my back,"** Ischa Meijer. Az önce ne kadar çirkin bir değindirme yaptığının farkında mısın? Hiç görmediğin birisi hakkında bu kadar bayağıca bir şeyi nasıl söylersin? Tabansızın biri! Sen kendini ne sanıyorsun, lanet olsun! Sen düpedüz kıskançlıktan çatlıyorsun, evet, aynen böyle."

Ona böyle çıkıştığımda çoğunlukla çekingenleşir. Göz çevresindeki kaslar çekilmeye başlar ve bazen utancını gülerek geçiştirmeye çalışır, başını bir köpek gibi yana eğer ya da ona vuracağımdan korkar gibi siner.

* Merhaba, Connie, ne sürpriz!
** Sırtımdan in.

Ben asla vurmam. Bazen ulaşabileceğim mesafedeki herhangi bir nesneye, bir masanın ayağına, bir sandalyeye veya dolabın kapağına tekme atarım, ama hepsi bu kadar.

"Ama orası küçük bir yerdi, öyle değil mi?" diye yarı gülerek soruyor.

"Tanrım, bu ne biçim bir zırva! Bu ne ifade eder ki? Bin üç yüz metrekarelik süslü püslü dekore edilmiş bir mekâna sahip olmayan biri ne zamandan beri küçük bir tabansız sayılıyor? Ne zamandan beri bir mekânın büyüklüğü insanın ruhunun büyüklüğü hakkında fikir veriyor? Sen ne zamandan beri bir insanı iyi, ama küçük olduğu için aşağılıyorsun?"

"İyi ama..."

"George Braziller burada Sartre'ı ilk yayımlayan kişiydi, evet. Sonra Beauvoir ve daha ne isimler. Ve burada, Amerika'da. Hem lanet olsun, George Braziller'i savunmaya da hiç niyetim yok. Çünkü söz konusu olan George Braziller değil, söz konusu olan senin bana bir bıçak saplamış olman. Tebrikler Is, başarılı oldun, tam şuradan vurdun," diyorum ve kalbimi gösteriyorum.

Kalbimi gösterdiğimde bakışlarını bütün bu süre boyunca diktiği ayakkabılarının ucundan ayırıyor, işaretparmağını kıvırıp havaya kaldırırken Manhattan'ın insanı bağımlı yapan cangıl müziğini bastıran bir sesle öylesine acıklı bir tonda *"Home!"* diyor ki, fark etmeden ben de işaretparmağımı onunkine geçiriyorum ve ona bir süre daha surat asmam gerekip gerekmediği konusunda düşünmeye bile fırsat bulamıyorum. Artık olan oldu, parmağımı geçirdim bir kere.

"Haklısın," diyor Ischa. "Özür dilerim."

Salı günü öğlen on ikide Schiphol'e iniyoruz. Üç saat sonra güneyde Treebeek'deyim. Arkadaşım Ed ve ailesini ziyaret edeceğim, öğleden sonra ellerimi morgda korunan Gerard van Betuw'un ölü ellerinin üzerine bırakıyorum. Daha önce ilk ve son kez otuz yıl önce bir ölü görmüştüm.

"Bu yıl sigarayı bırakmak istememin dışında seninle de bol bol yolculuk etmek istiyorum" dedi Ischa 1994'ün yılbaşı akşamı.

"Bazen uzun, bazen kısa yolculuklar, fark etmez, ama birlikte yolculuklara çıkabilmek için önümüze çıkan her fırsatı değerlendireceğiz."

Yeni yılda, şubat ayında Cenevre'ye uçuyoruz, oradan da trenle Montreux'ye geçiyoruz. Freek ve Hella de Jonge çiftinin İsviçre Bergen'inde bir evleri var. Freek'in hiçbir gösterisini kaçırmıyoruz, birbirimizi düzenli aralıklarla ziyaret ediyoruz. Ischa da Freek ve karısının yanında kendisini, evlerinde iki gece geçirme önerisini kabul edecek kadar iyi hissediyor. Ama daha önce bir gün ve bir geceyi kendimize ayırmak istiyoruz ve Montreux'de Grand Hotel Excelsior'da lüks bir suit tutuyoruz. Göl kıyısında uzun bir yürüyüş yapıp, birkaç içki içtikten ve bir lokantada et fondüsü yedikten sonra saltanatlı hotelimize dönüp bir daha dışarı adımımızı atmamak üzere suitin kapısını arkamızdan kapatıyoruz.

Yüksek pencerelerden gölü görebiliyoruz. Ben masanın başında oturuyorum ve *Arkadaşlık* üzerinde çalışıyorum; dışarıda havanın kararışını ve Montreux'nün seyrek ışıklarının sudaki yansımalarını seyrediyorum. Ischa yatakta, uyuyor. Ara sıra uyanıyor.

"Gel biraz yanıma uzan," diyor o zaman.

Yanına uzanıyorum, televizyon seyrederken ona sokuluyorum ya da sohbet ederken sırtıma bir yastık dayayıp yanında oturuyorum.

"Önce uzunca bir süre böyle uzatıp seni seyrettim; masanın başında oturuşunu, yazı yazışını. Kendini öylesine vermiş halin beni etkiledi ve tümüyle kendindin - buna rağmen benimleydin. O zaman yaşamım boyunca hiçbir zaman şimdiki kadar, buradaki, bugünkü kadar mutlu olmadığımın farkına vardım."

"Ben de çok mutluyum, Is!" diyorum. "Yaşamım boyunca iki şeyin özlemini duydum, kitaplar yazmanın ve büyük bir aşkın."

"Ve şimdi bunlar hayatında var."

"Evet."

"Günün birinde ikimizin aynı mezarda yatacağına inanıyor musun?"

"Evet, buna inanıyorum, evet."

"Tas'la sık sık nasıl olup da insanların beni ciddiye almamasını

sağladığım hakkında konuşuyoruz. Ona, yine de ciddiye alındığım ve bunu sabote etmeye kalkışmadığım iki yer olduğunu söyledim: Birisi senin yanın, birisi onun yanı."

"Bizim durumumuzda belki biraz tuhaf gelecek ama, sen benim için benim sevgimi kabul eden ilk kişisin, çünkü sevgiyle davrandığımı, davranışlarımın ardında sana duyduğum sevginin olduğunu görüyorsun."

Utangaçlıkla gülümsüyor ve avcunu açarak bana uzatıyor, elimi içine bırakıyorum.

"Yılbaşı akşamı Olga ve benim için ölmekte olan bir dağ faresini ağır çekimle canlandırdığın küçük oyunu hatırlıyor musun? Tanrım ne kadar gülmüştüm, o kadar iyiydin ki. Sonra Tas'a senin oyunculuğun karşısında gerçekten kıskançlık duyabileceğimi ve senin Olga'ya 'bunu sadece Ischa için yapıyorum, güleceği bir şeyler olsun diye' dediğini anlattım. O zaman Tas, 'Ah, ne kadar *e cheschiewes** bir kadın' dedi. Onun böyle bir şey söylediğini duymak beni gerçekten etkiledi."

"Tas'ın olması beni rahatlatıyor," diyorum.

"Evet," diye beni onaylıyor ve bir anda boğazı düğümleniyor, "Beni de."

Biraz daha uyumak için yorganın altına girmeden önce kendi kendine alçak sesle bir şeyler mırıldanıyor. Aklına yine komik bir sözcük oyunu gelmiş olmalı...

Uyurken ona bakıyorum. Son zamanlarda bazen çok solgun göründüğünü düşünüyorum. Uyandığında ilk söylediğim şey sağlığı için endişe duyduğum oluyor, televizyondaki talk showları yapmaya başladığından beri iş hayatı çok yorucu.

"Bu yıl sigarayı bırakacağım," diyor beni sakinleştirmek için, ama bu beni rahatlatmaya yetmiyor ve kalp krizi geçirdiğinde kendisini nasıl hissettiğini, neler olduğunu soruyorum. Göğsünde korkunç sancılar hissettiğini söylüyor. Kalp krizi geçirmeden yaklaşık bir yıl önce doktoruna gitmiş ve göğsündeki sancılardan yakınmış.

* Pis pis sırıtan.

Doktor, "Nerede olduğunu gösterin," demiş. Ve o avcunu göğsünün üzerine bastırmış. "Sadece orada mı? O zaman ciddi bir şey değil," demiş doktor. "Eğer kalpte bir sorun varsa insan burayı gösterir," diyerek eliyle iki göğüs ucu arasındaki daha geniş bölgeyi işaret etmiş.

Kalp krizini ne zaman geçirdiğini soruyorum Ischa'ya.

"1985'de, Jessica doğduğunda ve onu görmeme izin verilmediği sıralarda. Kalp krizi bana en iyi savunma gibi gelmişti."

"*Gimme a break*,* Is," diye uluyorum.

Anlattıklarının beni bu kadar sarsması onu korkutuyor, ama olanların anlattığı gibi olduğunu tekrarlıyor.

"Annemin kopyası olan bir kadınla, aslında bana annemden daha fazla korku veren bir kadınla dünyaya bir çocuk getirmekle öylesine büyük bir hata yapmıştım ki..." diyor.

Ertesi sabah Freek ve Hella bizi Montreux'da karşılıyorlar. Ischa önce hotel lobisinde arkadaşlara göndermek üzere birkaç kartpostal satın alıyor.

"*Nous sommes heureux á Montreux*,"** yazıyor arkalarına.

Reestraat'da her zamankinden daha fazla kalıyorum. Allard Piersonstraat'daki evde hastalık ve ölüm tehdidi kokusu var. Zemin kattaki Pauke yüksek bir hastane yatağında hasta yatıyor. Bir çingene güzelliğine sahip o yapılı, sağlam kadın, bir deri bir kemik, kafası kazınmış bir hayalete dönüştü. Bakımını birkaç sadık dostu yapıyor. Aramızda vardiyalar oluşturduk. Ben haftada iki kez birkaç saat yatağının başucunda oturuyorum, beceriksizleşmiş bedenini doğrultup ona bir şeyler içiriyorum, ilaçlarını almasına yardım ediyorum. Doğurmak üzere olan bir kedi yatağın etrafında dolaşıyor, hayvanlara ilgi göstermeyen ben, yaşamı hissedebilmek için onu okşuyorum. Aklıma ölümün kokuları üşüşüyor. Üçüncü kata, evime çıktığımda balkon kapılarını açıyorum bu kokuyu kovmak için, ama orada da havaya asılıp kalıyor. Tek çare Reestraat'a, Isc-

* Bir nefes alayım.
** Montreux'de mutluyuz.

ha'nın yanına, yeni asılmış çamaşırın ya da ocağın üstündeki çorbanın kokusunun yayıldığı eve gitmek.

"İkimiz için güzel bir ev arayacağız," diyor Ischa, "İki katlı, bir kat sana, bir kat bana ve Jessica'ya da bir oda."

Nisanda bir cuma akşamı, Allard Piersonstraat'daki evimde zemin katta oturan komşum Pauke'nin kuzenine Reestraat'a dönmeden önce bir kâse çorba ikram ederken birdenbire bir şeyin yokluğunu hissediyorum: Evin içinde bir gürültü, bir kıpırtı. Alt kattakilere telefon ediyorum ve Pauke'nin annesi kızının az önce öldüğünü söylüyor. Aşağı inip onun ölü bedenine baktığımda derin bir utanca kapılıyorum, ama nedenini anlayamıyorum. Kedi şöminenin bir köşesinde yatağa çok yakın bir yerde yavrularını dünyaya getirmiş.

Gece Ischa'ya duyduğum bu utançtan söz ediyorum.

"Bu senin inceliğin," diyor, "Kendisine bakıldığını bilmeyen ve artık sana bakamayacak birine bakmanın saygısızlık olduğunu düşünüyorsun.

Söyledikleri beni yine ağlatıyor.

"Bitmiş durumdasın," diye bir saptama yapıyor Ischa. "Çarşamba günü cenaze var, 29 Nisan cuma günü benim Maastricht'de bir konferansım var. Perşembeden Maastricht'e gitmeliyiz, orada pazara kadar birkaç gün dinlenebiliriz; gerçekten güzel ve pahalı bir hotele yerleşiriz ve her akşam dışarıda güzel ve pahalı bir yemek yeriz. Sonra bir akşam da bütün aileni davet ederiz, bunların dışında da bol bol uyuruz."

Ischa, Maastricht'de merkez kütüphanenin açılışı vesilesiyle yapacağı konuşma üzerinde çalışıyor ve ben Limburg'lu eski kız arkadaşımın cenazesinde yapacağım konuşmayı hazırlıyorum.

"*Babamın Zamanında*'nın başlangıcını bu konuşma için kullanabilir miyim?" diye soruyor Ischa, "Orada da kitaplardan söz ediyorum sonuçta."

"Elbette," diye yanıtlıyorum.

Yirmi, otuz dakikalık bir konuşmayı hazırlayabilmek için Ischa'nın mevcut metni geliştirmesi gerekiyor. Daha önce yazmış olduklarının üzerinde bir kez daha çalıştıktan sonra yüzü hoşnutlukla ışıldıyor.

"Aslında çok iyi oldu," diyor ve soru dolu bir ifadeyle bana bakıyor.

"Evet," diyorum, "Çok iyi oldu."

Babam on üç yaşındayken aile evinden kaçtı. Söylence, onun yüksek kuzey bölgelerinden Amsterdam'a kadar olan yolun tümünü yayan gitmesini istedi. Eğer bu, gerçeğe tam olarak uymuyor olsa bile, ben sonradan yazılan bu hikâyenin kesinlikle doğru olduğunu kabul ediyorum. Evet, başkentte yapılan bu Hollanda İsrail seminerine -İbranice'de buna, yer anlamına gelen "Mókem," daha doğrusu dünyadaki ilk yer anlamında "Mókem Alef" denir- yayan gitti, hem de yapayalnız. Jakob Meijer yolunda aynı -artık varlığını yitirinceye kadar tanrıyla yürüyen- Henoch gibi son derece yalnızdı, daha çok genç olan oğlan, gözünün önünde titreşen babasının imgesiyle tamamen izole bir şekilde vehmedilen bir çözüm peşinde gecenin içine girdi. Rabbi olacaktı; onun gözünde hem toplumsal, hem de entelektüel açıdan en üst konum.

Tarih yüzyılımızın yirmili yıllarının sonunu gösteriyor.

Ve rabbi olmayı başardı. Üniversiteye de gitti. Ayrıca yavaş yavaş, ama kararlılıkla kitap hazinesini oluşturmaya başladı, hem içsel olarak hem de dokunulabilir biçimde, cilt cilde, yürek bağıyla.

Ve ilk kitabını yazdı: Savaşın başlangıcında -benim doğumumdan kısa bir süre önce- işgal sırasında mezun olan son Yahudi öğrenci olarak savunduğu doktora tezi. Sonra filoloji ve felsefe doktoru olarak annem ve benimle birlikte toplama kampından sağ çıkmayı başaracaktı.

Toplama kampına ilişkin olarak da bana çok şey anlatmadı; sadece ona vuran bir SS subayının dışında. Bir de gözleri parlayarak anlattığı bir hikâye; bütün o felaketin ortasında ünlü hukuk bilimci profesör M. ile her ikisinin de çok değer verdikleri kitaplar üzerinde sadece akıllarında tuttuklarıyla çalışmaları. Ve kaldığı barakada konferanslar verdi, batının yerle bir olmuş Kudüs'ünde, Amsterdam'da yürüyüşleri anlattı orada. Sonra 1945'de benimle ve annemle birlikte yine aynı yitik gettoya döndü.

Kısa bir süre sonra onun kitaplığındaki dokunma iznim olan yegane kitapla tanıştım: Tevrat.

Hollanda Yahudiliğinin yıkıntıları üzerinde entelektüel eğitimim başladı.

Öğretmenim babamdı.

Ve öğretmenim Hiob'a benziyordu.

Metni yüksek sesle okuyor ve ara sıra bana bakarak beğenip beğenmediğimi anlamaya çalışıyor. Dinlemek bir keyif. Son cümleye geldiğinde, burada da cenazede yaptığını yapsa, Tevrat'tan İbranice bir alıntı yaparak sonra bunu dinleyiciler için çevirip yorumlasa nasıl olacağını soruyor.

"Sen İbranice konuştuğunda ben eriyorum," diye yanıtlıyorum. "Ve Limburgcaya o kadar benziyor ki, konuşurken duyanlar anladıklarını sanabilirler."

"*Babamın Zamanında* için babamla birlikte çalıştığımız böyle bir eğitim saatini tüm ayrıntılarıyla yeniden kurmam ve çözümlemem gerekti, ama yapacağım konuşma için bu gerekli değil. Kendimi Hiob'un başlangıcıyla sınırlıyorum, dinleyicinin küçük bir oğlanken İbranice öğrenmenin nasıl bir şey olduğunu hayal edebilmesi için bu yeterli olmalı. *Tam wejaschár; wijré elohím; wessár merá*, söz konusu olan bu üç özellik. Her dönem, karakterinin bu üç özelliğinin nasıl yorumlandığına bağlı olarak Hiob'a dair kendi imgesini yaratır. Eski çevirilerde Hiob'dan 'sınırsız insani bütünlüğe sahip bir adam' olarak söz edilir, ama ben onu sıradan bir ölümlü haline getiriyorum, hatta bir müsvedde haline."

"Senin baban öyle miydi?"

"Hakkında düşündükçe onu giderek küçük, korkak bir adam olarak görüyorum, biraz budala ve sanki tümüyle bu dünyaya ait değil gibi. Son aylarda ona daha fazla acımaya başladım."

"Belki de insan, ölümün üstesinden, eğer ona öfke değil de acıma duyarsa daha kolay geliyor."

"Annemin ve babamın ölümüyle uzlaşmamı sağlayan tek düşünce, onların kendi mutlulukları için çocuklarını *itmek* zorunda kalmaları ve böylece aradıkları mutluluğu bulmuş olmalarıdır."

"Ah, benim zavallı çocuğum!"

"Uzun zamandır bana böyle hitap etmemiştin," diyor sesi boğularak, ancak o zaman duygulanmış olduğunu anlıyorum.

Ischa, konuşması üzerine çalışmasına bugün ara vermek istiyor. Ben bir süre daha çalışıyorum. Bir saat sonra yatağa gidip yanına sokuluyorum.

"Eee, bir şeyler çıktı mı?"

"Evet, sanırım çıktı."

Pauke'nin anısına yapacağım konuşmayı ona okumamı istiyor. Benden yazdığım şeyleri okumamı istemesi sık sık yaptığı bir şey değildir, bu yüzden biraz sıkıntı duyuyorum, ama yine de okuyorum. Laptopumu açık bir şekilde yatağa alarak konuşmayı ekrandan okuyorum.

Pauke, cuma günü akşam yemeği saatinde öldü. Maarten'le ben o sırada yukarıda oturmuş tavuk suyuna çorba içiyorduk. Ertesi gün hava neredeyse utanç verecek kadar güneşliydi ve ben balkon kapılarını sonuna kadar açmıştım. Balkonun ahşap korkuluklarına yaslanarak aşağıya eğilip Pauke'nin bahçesine baktım ve onu aradım, ama elbette bulamadım.

Bunu biliyordum da.

Ama ruh öylesine olağanüstü bir güç ki, böylece onu yine de görebildim.

İlkbaharda bir cumartesi sabahı orada oturduğu gibi yine oturuyor, sırtı dimdik, hareketsiz, gözlerini önüne dikmiş. Saçlarını topuz yapmış, üzerinde bol bir siyah elbise var. Ara sıra kediyi okşuyor. Hepsi bu kadar. Sigara ve içki içiyor ve bahçeyi seyrediyor. Ne düşündüğünü bilmiyorum. Orada saatlerce öyle oturabilir, bunu biliyorum.

Bazen ona bir şeyler söylüyorum, ama çoğunlukla bunu yapmıyorum. Paylaşmak mı, yoksa yalnız kalmak mı istediği halinden bellidir.

Bana, yaz aylarını sevmesinin bir nedeninin de benim kapıları açarak çalışmam ve daktilomun tıkırtısını duyması olduğunu söylemişti. Bunu duyduktan sonra ara sıra ruhumun klavyesi üzerinde onun için küçük bir melodi çaldım, anlamlı bir şeyler yazmasam da, öylesine, sadece onun için.

Pauke'ye, yazın akşam üzerleri çorbasının bana kadar yükselen kokusunun beni çok mutlu ettiğini söylemiştim ve bunun akşam birlikte içeceğimiz çorbanın kokusu olduğunu bilmenin.

Bu yüzden, evinde tam da çorba içilirken ölmesini hiç de tuhaf bulmuyorum.

Belki de her şey ve herkes biraz da ait oldukları yerdedirler. Pauke'nin ölümünden üç hafta önce kedi üç yavru doğurdu, bir kez daha çiçeklenmesini görmeyi o kadar istediği bahçesindeki manolya daha nisan başında büyük bir gözüpeklikle tomurcuklarını verdi ve şimdi neredeyse çiçekleri geçti.

Her şey ve herkes sanki Pauke'nin öleceğinin bilinci içinde, yaşama özen gösterilmesini takdir etmek istercesine işbirliğine girmiş gibiydi, aynı onun yaşamı sürdürmüş olduğu gibi: İyi bir insan olarak, özenli, sadık, yücegönüllü ve güvenilir.

Yaşamının son aylarında Pauke'ye kuzeni ve dostları baktılar. Hepsi de, onun hepimiz için yapacağı şeyi onun için yapmayı gayet olağan buluyordu.

Ölümünden birkaç saat sonra şiddetli bir rüzgâr manolyanın üzerinde kalmış olan çiçeklerin arasında dolaştı ve geriye neredeyse tek bir çiçek bırakmadı.

"Umarım benim cenazemde de bu kadar güzel bir konuşma yaparsın," diyor Ischa ve bunu söyler söylemez gözlerimden yaş geldiğini görünce kıkırdayarak beni kendisine doğru çekiyor.

Pauke'nin cenazesinin Westgaarde'de yakılacağı gün kederden felçleşmiş gibiyim. Ischa beni öpüp başımı okşuyor. "Sana güzel bir yağda yumurta yapacağım. Roma usulü mü olsun, Toskana usulü mü?"

"Roma."

"Roma olmaz, bir arkadaşını yitirdin, teselli olarak Toskana usulü daha uygundur. Kenarı çıtır çıtır, kızgın tereyağında ve kendi bütünlüğü içinde iyice pişmiş olacak."

Öğleden sonra Maastricht trenine biniyoruz ve iki buçuk saat sonra Vrijthof'da bir hoteldeyiz. Küçük kırmızı daktiloyu masanın üzerine yerleştirip Ischa önümüzdeki üç gün için üç ayrı restorana telefon açarak akşam yemeği için yer ayırttıktan sonra dışarıya çıkıp şehrin içine karışıyoruz. Hava yumuşak ve güneşli. Bu durumda yürüyüşümüz çok da uzun sürmüyor, Vrijthof'da bir sokak kahvesinde kendimizi hasır koltukların üzerine bırakıp kahve ısmarlıyoruz.

Ischa, son günlerde tekrar gözden geçirince *Babamın Zamanında*'nın üzerinde yeniden çalışma isteği duyduğunu söylüyor.

"Bu, *Şişman Adam*'lar, yazmaktan çok farklı bir şey. Ancak *Babamın Zamanında*'nın üzerinde çalıştığımda yazmanın sana ne kadar keyif verdiğini, düşüncelerine bir biçim vermenin ne kadar güzel bir şey olduğunu anlıyorum. Ne dersin, *Babamın Zamanında* gibi bir kitapla ortaya çıktığımda herkes şaşıracak mı?"

"Bunu herkese tavsiye etmek isterdim ben de!"

Ertesi gün Ischa konuşmacı kürsüsünde ve Limburglu bir dinleyici kitlesi farkına varmadan *Babamın Zamanında*'nın ilk bölümüyle tanışmış oluyor. Ischa, her İbranice konuşuşunda olduğu gibi yine hafif bir utangaçlık içinde Hiob'un kitabının ilk bölümünden alıntı yapıyor ve sabırsız bir öğretmen tavrıyla cümlelerin anlamını yorumluyor. Artık kendisinden daha yavaş düşünen insanlara tahammülü olmayan, belli bir konuya yoğunlaşmış, entelektüel bir adam olan babasına daha fazla benzeyebileceği düşüncesi aklımdan geçiyor. Bu zor, neredeyse imkânsız kitap hakkında yazdıklarının tümünü ilk kez dinliyorum ve ciddiyeti, çözümlemeleri, oradaki güzel görüntüsünden o kadar etkileniyorum ki, titremeye başlıyorum ve bir an için tenimin altında atan damarlar üzerindeki denetimimi yitiriyorum. Bu bir iki dakika sürüyor ve bana korku veriyor.

Tam wejaschár; wijré elohím, wessár merá; *işte böyle karşımıza çıkıyor; küçük bir adamcık, biraz budala, İsrail'den bir dostun dediği gibi, "bu dünyaya ait değil"; çok insani ölçülerde bir kahraman -ancak, Elija von Wilna'nın Malbim yorumunda alıntıladığı gibi "sınırsız insani bütünlüğe sahip bir adam" değil. Görüldüğü gibi her dönemin, Hiob'a, bu örnek inançlı insana dair imgesi farklı. Başlangıçta, baba-çocuk-kitap üçgeni benim için tanrı-kutsal kitap-öğrenci üçgenine eşti. Ancak benim, yani küçük öğrencinin gözünde Tanrı ve baba en yüce olanla eşanlamlıydılar. Ayrıca, kutsal kitabın bir yazarı olmakla birlikte Yahudilerin yasasına göre bu isim biz inançlılar tarafından hiçbir şekilde telaffuz edilmemeli ve kâğıda dökülmemeliydi -belli ki yazarlığın taçlanma noktasıydı bu: Nihai toplu*

eserin adı olmamalıydı.

İsim olarak isimsizlik.

Yorumu mümkün olmayan kaygı.

Babamın kitaplığındaki kitaplar.

Çocukluğumun babasına, bu kitaplar tanrısına bir isim verip vermemem gerektiği sorusu beni uzun, çok uzun süre uğraştırmıştır.

Kitaplarına dokunmamı istemiyordu.

Tesellinin her türünü reddediyordu.

Toplu eserler olarak kaygı.

"1945'den sonraki tanrıyla 1940'dan önceki tanrı aynı tanrı mıdır?" sorusunu kendi kendime sormadan önce uzun, çok uzun süre düşündüm..

Evet, bu soru, bilincine varmadan da olsa en başından beri benim dini entelektüel bilincim; daha açık bir ifadeyle sinagogal yaşantım üzerinde etkin olmuş olmalı. Ayrıca bugüne kadar, birinin diğerine nasıl ulaştırdığını hâlâ anlamış değilim; başka bir ifadeyle: Öğrenme pratiğinin dinsel esrimeye geçişi nasıl oluyor, öğrenmenin ritüeli nasıl gerçek içselleştirmeye götürüyor? Bu kiliseye özgü öğrenme usulüyle tanrı korkusunun yol açtığı algılama arasındaki ilişki nedir?

Ve şimdi kimse bana bunların bir çocuğun gözünden kaçacağını söylemesin.

Babamla birlikte ilk kez okula gittiğimde dört, beş yaşlarındaydım. O anın görüntüleri bugüne kadar belleğime saplanıp kaldı. Bir yandan tarafsız olarak algılanan bir gerçeklik, diğer yandan da uymak zorunda olduğum kutsal kitap metinlerinin uyandırdığı fantaziler.

Kitabın benim için taşıdığı önem üzerinde düşündüğümde temelde bu iki kutup -kilisenin gerçekliği ve gerçek dışılığı- belirleyici oluyor.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden hemen sonraydı; "bağımsızlık" sözünüyse etmemeyi tercih ediyorum.

O sırada okulda bazı adamlar kalıyordu. Ağır darp görmüş insanlar, akla gelebilecek her türlü işkenceyi ve terörün akıllara sığmayan her türlü şekline atlatmış insanlar. Görünüşte gayet normal erkekler, yine de bir acı bulutuyla sarılılar.

Dile getirilemeyecek, anlaşılamayacak bir acı.

Ve kalkıp da kimse bana bir çocuğun bunları anlamayacağını söylemesin.

İbraniceyle, kutsal kitapla, okumakla birlikte küçük oğlana, yani bana, öncelikle acı çekmenin hiyerarşisini içime akıtan başka bir gizli dil öğretilmiş oldu. Ve acıma duygusu benim en sağlam eşlikcim ve eğiticim oldu.

Orada bir grup adam bir okulda Kudüs'e doğru eğildiler. Ve Jom Kippur'da; barış gününde, şunları söylediklerini duydum: "Aschamnu, bagadnu, gazalnu, dibarnu dofi," *biz suçluyuz, biz sadık kalmadık, biz çaldık, iftira attık,* "he'ewinu," *haksızlık yaptık.*

Ve sonra kendilerini yere attılar, evet, köpekler gibi, yüzükoyun yere yapıştılar - tanrıdan bağışlanma dilemek için. Zavallı, zavallı insanlar.

Tam wejaschár: *dümdüz, neredeyse at gözlüğü takmış küçük insanlar, ulaşılmaz, yumuşatılmaz, ama aynı zamanda "lütufkâr" ve "bağışlayıcı" kabul edilen bir üst varlığa karşı görevlerini yerine getiren küçük insanlar.*

Burada aynı zamanda İbranice'nin tınısı, pırıltısı ve olağanüstü gücü vardı. Babam ve ben, birlikte Musa'nın beş kitabını okuduk. Küçük bir oğlan ve öğreticisi, o üst varlık tarafından kendi dillerinde yazılmış o gizemli metinlerin başında.

Ah, her şeyden önce bu üçgen, tanrı-ve- baba- ve- çocuk, benim çocukluğumun ilk dönemlerinde iz bıraktı ve böylece bugüne kadar tüm yaşamımı etkiledi. Ödipus kadar çetrefil olan bu ruhsal karmaşaya çok az değinilir, değil ki araştırmak.

Tanrı nerede bitiyor, babam nerede başlıyor?

Ve babam nerede tanrı olmaya başlıyor?

Her halükarda: Bir tanrı olduğu sürece bir baba da olacak..

Hiçbir zaman onsuz başa çıkmak zorunda kalmayacağım.

Ve bence böylece dinsel algılamaların temel bir çekirdeğine sahip oluyoruz. Din bu şekilde bir anlam kazanıyorsa bu bağlılıktır, tutunmadır, sürekliliktir.

Tanrının bunun üzerinde hiçbir etkisi yoktur.

Orada duruyordu adamlar, o küçük sinagogda.

Jiré elohím: *Tanrının varlığı içine sinmiş ve saygınlığının bi-*

lincinde. Hiob'la birlikte.

İçlerinden çoğu İbranice bilmiyordu ama ritüele şu ya da bu ölçüde amatörce uymak yeterliydi belli ki. En azından şuna ihtiyaçları yoktu: bir bağ olarak kitaba.

Jiré elohím*: Tanrının varlığı içine sinmiş ve saygınlığının bilincinde. Belki de -bilinçli veya bilinçsiz olarak- sonsuz olanın olasılıkla bir toplama kampında geride bırakılmamış olduğu umuduyla. Çünkü din aynı zamanda ve öncelikle bir büyü, bir sihirdir. Eğer biz olmasaydık tanrının hali ne olurdu, bizler hiç kimsenin uğramadığı bir sinagogdaki hayali bir Kudüs'ü temsil eden artıklar olsak bile sadece.*

Onların hepsini namuslu, düzgün insanlar olarak hatırlıyorum; Wilna'lı devin dediği gibi sınırsız insani bütünlüğe sahip erkekler kesinlikle değil. -Aksine sıcakkanlı, hataları olan, gayet normal insanlar. Wessár merá*: Kötüden kaçınarak. Belki de: kötüyü kendinden uzaklaştırarak, bastırarak, ya da daha da doğrusu: inkâr ederek.*

O zamanlar her şey inkâr edilirdi. Yaşanmış olduğu bilinirdi, bütün olgular bilinirdi, verilerin tüm iskeleti mevcuttu - ama bunlara içerik kazandırılamazdı.. Bu inkâra sadece tanrı bir içerik kazandırabilirdi .

Ve bu sessiz karmaşanın ortasında ben, içimde doğan ve hep varolmuş oldağunu doğrulayan tanrıyla tanıştım. Beni bütün zamanlarla, ölü veya canlı bütün insanlarla bağladı. İçinde pek çok vaad barındıran bir tanrı. Herhangi bir üçgene aldırmayan bir tanrı. Ne olursa olsun içimdeki rönesansından kuşkulanmanın anlamı yoktu.

Her insanın ve her dönemin kendi tanrısı vardır ve gerçek varlığı öylesine psikolojik olarak koşullanmış bu tarihselliktedir.

Hiob'un sonsuzluğu ve tanrısının dönemselliği.

Dolayısıyla sonsuz Hiob olarak tanrı.

Öğle sonrasının devamını Maastricht'in sokak kahvelerinde geçiriyoruz. Her zaman yaptığımız gibi Onze Lieve Vrouveplein'e uğruyoruz ve ben kilisede Sterre der Zee'nin önünde yakınlarımın mutluluğu ve huzuru için bir mum yakıyorum. Bu kez ikinci bir mum

daha alışım Ischa'nın hemen dikkatini çekiyor.

Tekrar dışarı çıktığımızda "Diğeri kimin içindi?" diye soruyor.

"Senin anne ve babanın ruh huzuru içindi," diye yanıtlıyorum.

Bana sarılıyor ve babamız duasını Latince olarak kulağıma söylüyor. Hemen ardından da Mozart'ın *Ave Verum*'unu mırıldanmaya başlıyor.

"Bu babamın en sevdiği parçalardan biriydi," diyor.

Limburg'da kaçınılmaz bir şekilde yürek acısı çekiyorum. Bunun nedeni o farklı dil, farklı giysiler, kafelerde çalınan müzik. Bunu Ischa kadar iyi anlayan kimse yok, belki de bu yüzden onunla diğer ülkemde dolaşırken ve o *Sjuttelsplak, Sjoan, Sjère, Sjoonk, Sjat* gibi tipik Limburgca sözcükleri Flamancada hiç işe yaramayan 'Ş' sesiyle telafuz etmeye çalışırken ben kederimi çekinmeden ortaya dökebiliyorum.

Akşam köprüden geçerek, babam, annem, erkek kardeşlerim ve gelecekteki görümcemle buluşacağımız Restoran Elzas'a giderken "Aileni göreceğim için seviniyorum," diyor Ischa. Köprünün sonunda duruyor ve bana dönüyor.

"Benim annem babam çocuklarını görmek istememekle ne kadar çok şeyden vazgeçmişler. Onları bir restorana davet edip leziz yiyecekler ısmarlayan ya da bazen Mia ve Hub için yaptığım gibi hoş armağanlar alan benim gibi bir büyük oğula sahip olmak onlar için de güzel olurdu. Onlar için bunu seve seve yapardım."

Ailemle buluşacağımız restorana girmeden biraz önce bir bacağını ona doluyorum, başparmağımı ağzıma sokup ona sarılarak en az bir dakika öyle ona asılı kalıyorum.

Ischa kendisine yeni bir pijama aldı; mavi pembe çizgili yumuşacık bir şey. Çok beğendim ve bunu ona da söyledim. Maastricht yolculuğumuzdan sonraki hafta Adriaan van Dis'le birlikte iki günlüğüne Amiens'e gitmem gerekiyor. Döndüğümde aynı pijamadan bir tane de benim yastığımın üzerinde duruyor. Her zamanki gibi erkenden yatağa giriyoruz; üzerimizde birbirinin eşi pijamalar... Birbirimize bakıp kahkahaları koyveriyoruz.

"Durumumuz giderek vahimleşiyor gibi," diyor Ischa bıyık altından gülerek.

"Benim için vahim diye bir şey yok. *Too much is not enough for me, Is.*"*

Mayıs sonunda, iki buçuk aylığına Amerika'ya gitmeden önce Bergen Terblijt'de Rowwen Hèze'nin bir konserini izliyoruz. Grubun yumuşak sesli solisti Jack Poels, Ischa'ya, kardeşlerime ve bana sahnenin yanında bir yer ayırmış. Orada, loş ışıkta Jack'in duyduğum en güzel Limburgcayla söylediği o harika şarkıları dinlerken o kadar farklı bir biçimde mutluyuz ki, akşam yatakta uzanırken Ischa bile bu mutluluğun o rengini neye borçlu olduğunu açıklayamıyor.

30 Mayıs'ta Amerika'ya uçuyoruz. Ülkenin güneyini gezmek istiyoruz, ama önce insanın yapacak hiçbir şey bulamadığı ve Ischa'nın kendisini ellili yıllarda gibi hissettiği Lauderdale by the Sea'deki hotelimize uğruyoruz. Orada günlerce okyanusun kıyısında bir bankta oturmak istiyoruz, espresso içmek, akşamları 'Chuck's'da tabaklarımızı çiğ sebzeyle doldurmak, üzerine *Island-sauce* dökmek istiyoruz ve ardından da *steaks as rare as possible, please.*"**

"Aynı şeyden çok sayıda olmasını seviyorum," diyorum Ischa'ya, bir kiralık arabayla yine aynı sahil yolundan Miami'den Lauderdale'e doğru giderken. "Anımsamak için tekrarlar önemli. Bir kez bulunduğun yere bir daha gitmezsen pek çok görüntüyü ve bilgiyi yitiriyorsun."

"Ben geri dönemezdim. Bir ölçüde kendi kişisel tarihimden kopartılmıştım."

Aynı gün daha sonra elimizde plastik bardaklar içindeki espressolarımızla okyanus kıyısındaki bankta otururken, ancak o zaman, o

* Çok fazla benim için yeterli değil, Is.
** Mümkün olduğunca ender biftekler, lütfen.

korku veren güzel fırtınayı ve yıldırımlar düşerken yaptığımız kavgayı tekrar hatırladığımda ve Lauderdale'de hiç ama hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu sevinerek fark ettiğimizde Ischa'ya tekrarlardan ve geri dönüşten kopuk olmasıyla ilgili düşüncelerimi, bunun biraz da o Don Juan kompleksiyle, onu fetihten fetihe sürükleyen o dürtüyle, hep aynı şeyden kurtulma çabasıyla ilişkili olabileceğini söyledim.

"Bu biraz da iteklenme arayışı," diyor Ischa mahcup bir şekilde ve buna giderek daha az ihtiyaç duyduğunu söylüyor.

"İteklenme, bu sokak jargonu," diyorum, "Senin için iteklenme olan benim için tekmedir."

"Bunu söylemek istememiştim Connie," diyor alçak sesle.

"Bu kaçaklığın cesareti," diyorum, "Eğer birisini bir daha asla görmeyeceğinden eminsen, tekrarlama tehlikesi söz konusu değilse her şeye cesaret edebiliyorsun demektir."

Amerika haritası yatağın üzerine yayılmış şekilde duruyor. Önümüzdeki haftalardaki yolculuk rotamızı belirliyoruz. Georgia ve Güney Carolina üzerinden Tennessee'ye gideceğiz. Ben Graceland'ı görmek istiyorum. Yolculuğumuzdan önceki aylar boyunca Ischa'yı Elvis Presley'le öyle bir tanıştırdım ki anında benim hiçbir zaman sahip olmadığım kadar Elvis CD'si edindi. Blues ve Rock & Roll'ü iyi tanımıyor, ama meraklı, çünkü bu müzik sayesinde, fevkalade bir müzik bilgisine sahip olan dostu Arend Jan Heerma van Voss'a daha da yakınlaşacağını düşünüyor. Ischa'nın anne babasının ölümü nedeniyle birkaç ay kadar bir gerilim yaşadılar. Ve Ischa'nın bütün öfkesine, kırgınlığına ve küskünlüğüne rağmen arkadaşını ne kadar aradığını görmeye katlanamadığım için sonunda ben telefon açarak arkadaşıyla konuşmasını sağladım.

Barıştıkları akşam eve döndükten sonra, "Arend Jan benim kadar etkilenmedi," diyor, "Ona annemden, kendisini çöp tenekesine bıraktığından bahsederken ve söz sana geldiğinde benim gözlerimden yaşlar aktı. Arend Jan Oesterbar'ın önünden bisikletle geçerken seni içeride otururken gördüğünü söyledi. 'Connie de seni görmüş', dedim, "ama selam vermek istememiş'. 'Niçin?' diye sordu. 'Kırgınlık', diye yanıtladım. O sırada gözlerimden yaşlar geldi.

Arend Jan'a selam vermek istemeyişinin beni ne kadar etkilediğini Tas'a da anlatmıştım. 'Birisi senden yana olduğu için şükran duygusu' demişti."

Lauderdale'de bir hafta kaldıktan sonra Florida'nın kuzeyine doğru yola devam ediyoruz. Cape Canaveral'i ziyaret ediyoruz, bir gece Titusville'de kalıyoruz ve ertesi gün Amerika'nın en eski şehri St. Augustine'e doğru yola devam ediyoruz.

"Amerika'da eski olan bir şey bir şekilde hemen bir panayır karakteri kazanıyor," diyorum Ischa'ya hafiften bebek evlerini andıran kentte dolaşırken. "Sanki bu ülkeye süreklilik uygun değilmiş gibi."

"Buradaki de aynı Volendam gibi bir şey," diyor Ischa.

Birer *coffee to go* içtiğimiz plastik bardaklara bakarak cevap verirken bunun belki de Amerikalıların tarihsiz bir ülke olma, buradaki nesnelerin hayatı olmadığı, biçim ve malzeme olarak hemen çöpleşmeye uygun biçimde oluşturuldukları saplantısına dair bir şey olduğunu söylüyorum.

"Amerika'da her şey *to go* anlamındadır."

"Yıldızlar da dahil olmak üzere."

Düşünceler konuya son derece uygun olmasına rağmen ve ben bağımlılıkların nasıl işlediğini anlama çabası üzerinden çözmeyi yine çok istediğim bir başka konuya, yani ünün ne olduğu, ölüm ve ünün hangi ölçüde bağlantılı olduğu konusuna yaklaşabileceğimi düşünmeme rağmen *Arkadaşlık* çerçevesine alamayacağım şeyin ne olduğunu daha birkaç gün önce birdenbire anladım. Ischa, Marilyn Monroe biyografisini iyice altüst ettikten sonra iç geçirerek şu Monroe'da hiçbir şey bulamadığını ve başkalarının onda bu kadar ilginç bulduklarının ne olduğunu da bir türlü anlamadığını söyledi. O başkalarından biri de benim, Monroe'ya ve öncelikle de yıldız oluş biçimine hayranım.

"Monroe'yu seyretmek ancak sen onu taklit ederken ilginç" diyor Ischa ve ben de Florida, St. Augustine'de sokak ortasında onun için hemen şunu yapıyorum: *I want to be loved by you poopoopidoo** ve sonra sahneye çıkıyorum, *ladies and gentlemen, the late*

* Senin tarafından sevilmek istiyorum.

Marilyn Monroe,* üzerinde nefes kesecek kadar dar bir elbise olduğu için bir bacağımı diğerinin önüne zor geçirerek, iniltili ve müstehcen bir sesle, soluk almakta zorlanır gibi J.F.K. ve I.M. için söylüyorum: *happy birthday mister president.*** Şimdi Ischa'nın bana bakarak güldüğü gibi o zaman da izleyici Marilyn'i seyrederken aynı içten gelen kahkahalarla gülüyordu; benim Marilyn'e Ischa'dan farklı bakmam için bu başlı başına bir neden, çünkü Marilyn, ünün onda yaptığı her değişikliği aynı zamanda oynuyor ve parodileştiriyordu.

"Bence bu, o içselleştirilmiş bakış, sana yöneltilen ve aslında senin dışında kalacak olan o yerle bir edici bakış," diyorum Ischa'ya. Hiçbir kadın doğal haliyle Marilyn Monroe'nun hareket ettiği gibi hareket etmez, yürüdüğü gibi yürümez, baktığı gibi bakmaz, güldüğü gibi gülmez ve konuştuğu gibi konuşmaz. O başkalarının görmek istediği şeyi oynuyor. Bir bedeni sahneliyor. Kendi davranışını parodileştirirken, bunun farkında olduğunu, durumu görmüş olduğunu, bu nedenle diğerlerinin kendisi hakkında oluşturdukları imge hakkında düşünebildiğini, hâkim olabildiğini, hatta isterse onu yok edebileceğini göstermek istiyor."

"Yine kitabınla mı uğraşıyorsun?"

"Evet," diyorum, "Ben her zaman kitabımla uğraşıyorum."

Jacksonville üzerinden Georgia'ya giriyoruz. İki eyalet arasındaki sınırı geçerken gördüğümüz hoşgeldiniz tabelasının üzerinde *Keep Georgia on your mind****** yazılı. O zaman hemen Ray Charles'ın sürüklenen bir sesle söylediği o şarkıyı, Brook Benton'un *Rainy Night in Georgia*'sını duyar gibi oluyorum ve hayatımın ilk erkeğiyle, ürküntü verici bir ateşle sevdiğim ve benim için yeniden fark etmeyle, görmeyle, karşılaşmayla ve zaten hayatım boyunca varolmuş bir şeyin gerçekleşmesiyle kopmazcasına bağlı olan bu erkekle birlikte buraya gelmeden önce de bu uçsuz bucaksız ülke hakkında ne kadar çok bilgiyi kendimle birlikte sürüklemiş olduğuma bir kere daha şaşıyorum.

---

* Bayanlar baylar, müteveffa Marilyn Monroe.

** Doğum gününüz kutlu olsun bay başkan.

*** Georgia'yı aklınızdan çıkarmayın.

Ischa sanki düşüncelerimi okumuş gibi, "Ne kadar uzun süredir birlikteyiz değil mi?" diye soruyor ve bana sarıldığında ben bir yandan arabayı kullanmaya devam ederken mutluluktan bağıra bağıra ağlayacak gibi oluyorum.

Georgia taşrasından geçiyoruz ve aynı gün Güney Carolina sınırı yakınındaki Savannah'a varıyoruz. Orada gece kötü bir rüya görüyorum. Rüyamda babamın öldüğünü görüyorum. Aile evinde, annemin ve üç erkek kardeşimin beni beklediği oturma odasına giriyorum. Bana sevgi ve kaygıyla bakıyorlar. Babam, o ölürken ben Amerika'da olduğum için bana görünmek ve vedalaşmak üzere bir kez daha dirilecekmiş. Diğerleri onunla daha önce vedalaşmışlar ve şimdi bunu bana da sağladıkları için yüzleri sevgiyle dolu. Babam hiçliğin içinden bana görünüyor. Bana doğru geliyor ve güzel dudaklarıyla ağzıma yumuşak bir öpücük konduruyor. Ah, anısı hep böyle kalacak, diye düşünüyorum, dudaklarının öperkenki yumuşaklığı. Sonra babamın görüntüsü tekrar dağılmaya başlıyor ve içimi yakıcı bir acı kaplıyor. Gitmesini istemiyorum, kalmasını istiyorum bir süre için, her zaman için. "Baba! Baba!" diye bağırıyorum, "Gitme!" Bana o sevecen gülümsemesiyle gülümsüyor ve annemle kardeşlerimin, benim acımdan dolayı üzüntü çekerek ama kendileri kaçınılmazı çoktan kabullenmiş olarak beni izlediklerini hissediyorum. Daha da yüksek sesle bağırıyorum. Babamı çağırıyorum. "Baba! Baba!" Uyandığımı fark etmeye başladığımda avaz avaz bağırarak kendimi bu rüyadan, bu acıdan ve kaygıdan çıkartmaya çalıştığımı anlıyorum.

Ischa da ben de babamı çağırışımla aynı anda uyanıyoruz. Beni sımsıkı kucaklıyor ve avutmaya çalışıyor, ama ilk dakikalarda ne olduğunu, nasıl bir rüya gördüğümü ona anlatacak halde değilim, çünkü dindirilmez bir üzüntüyle kendimi bırakarak ağlıyorum ve titriyorum. Hıçkırıp burnumu çekerek ona babamın ölümünü anlatırken ve ikimizi de uyandıran o dizginsiz çığlığı, Ischa'yla aramızdaki büyük yakınlığın bir ifadesiymiş gibi hissederken yavaş yavaş sakinleşebiliyorum ancak.

"Babamın veya annemin ölebileceğini hiç düşünmemem gere-

kiyor," diyorum ona, "Ancak senin yanımda olacağını bilmek beni şimdiden rahatlatıyor."

Bir süre sonra Charleston'a vardığımızda orada kalmaya karar verdiğimiz için Güney Carolina'nın içlerine girmek istemiyoruz. Küçük kent bir müzik festivalinin kıpırtısıyla dalgalanıyor. Sokaktaki insanların yarısı bir enstrümanla dolaşıyor ve canlı dinletiler için her tarafa sahneler kurulmuş. Bütün bir sokağı kaplayan üstü kapalı bir pazarda, saatlerce dolaşıyoruz.

Güneş gözlüğü takan bir siyaha çarpmaktan son anda kaçınırken, "Eğer bana soracak olursan şimdi yanımızdan geçen Ray Charles'dı," diyorum Ischa'ya.

"Tanrım, ne kadar harika bir hayatımız var!" diye iç geçiriyor Ischa. "Bu akşam kendimize bıldırcın yiyebileceğimiz bir restoran bulalım, şimdi canım gerçekten bıldırcın yemek istiyor."

Ertesi gün, coğrafyayı can sıkıcı bulduğumuzdan ve kalmak isteyeceğimiz doğru yeri bulamadığımızdan uzun bir zamanı yollarda geçiriyoruz. Güney Carolina'yı geçiyoruz, Kuzey Carolina'nın da ucundan geçerek dosdoğru Tennessee'ye yöneliyoruz, çünkü Nashville'in hoşumuza gideceğini düşünüyoruz. Nedeni yaptığımız uzun yolculuk mu bilmiyorum, ama Ischa Nashville'de çok asabileşiyor. Kent merkezinde kalacak bir yer aramaya başladığımızda hava kararmış durumda. Kalabileceğimiz bir hotel bulduktan sonra bir şeyler içmek için girdiğimiz barda canlı country müziği var, erkekler sakallı, kadınlar dizlerine varan kovboy çizmeleri giymiş - ve o sırada Ischa'nın karanlık yüz ifadesinde korku görüyorum.

"Gel, gidelim!" diyor, "Bu şehirden çıkmak istiyorum."

Bazen bu korkuya Amsterdam'da sokak ortasında kapıldığı olur. O zaman beni aniden kolumdan tutup karşı kaldırıma çeker.

"Orada bazı karanlık tipler üzerimize doğru geliyordu," der çoğunlukla özür dilercesine.

Onunla tanıştığımdan beri, birisi ona küçük parmağıyla dokunacak bile olsa gırtlağına sarılmaya hazır, her zaman tetikte, gaddar bir savaşçı gibi dolaşıyorum.

Yıllar önce bir gün Ischa'ya, "Dışarıda olduğumuz zamanlar hep seni korumam gerekiyormuş gibi geliyor bana," demiştim.

"Bu, hiç de uygunsuz bir düşünce değilmiş gibi geliyor bana," diye karşılık verip öylesine sarsılmış bir ifadeyle yüzüme bakmıştı ki, günün birinde ona kötülük yapmak isteyen bir delinin üstüne atlayarak hayatını kurtarmam gerekeceğine inanmıştım.

"Eğer gerekirse senin için birisinin şahdamarını dişlerimle bile parçalayabilirim."

"Buna inanıyorum," demiş utanarak ve gururla gülmüştü.

Bizim şehrimiz Nashville değil, Memphis. 'Peabody'nin karşısında bir hotele yerleşiyoruz ve orada dört gün kalıyoruz. Her gün sokağın karşı tarafına geçip Peabody'nin lobisinde oturuyoruz, her gün orada dolaşan neşeli, dost canlısı bir fotoğrafçıya bize üzerinde hotelin adının yanısıra *Again and Forever* yazılı bir zarf içinde sunduğu polaroid fotoğrafımızı çektiriyoruz.

"Polaroidler beni büyülüyor," diyorum Ischa'ya.

"Neden ki?"

"Bunu henüz ben de bilmiyorum."

"Böyle bir şeyin karımı memnun edeceği aklıma gelmezdi."

"Benim de gelmezdi," diyorum.

Martin Luther King'in vurulduğu hotelin, B.B. King'in sahneye çıktığı kulübün ve Elvis'in dünyaya geldiği, Tupelo'daki küçük ahşap kulübenin yanısıra elbette Graceland'ı geziyoruz. Evin karşısındaki bilet gişelerinin önünde, Elvis'in evini gezmek üzere bekleyen bir sonraki gruba katılana kadar *impersonator*'lar* ve orta yaştaki kadınlar arasında dolaşıyoruz.

Hantal koltuklar, tüylü halılar ve bir yığın çirkin eşyayla dolu sevimsiz odalarda giderek büyüyen bir hayal kırıklığıyla dolaşırken, "Ne kadar korkak bir ülke burası! Seks, alkol, uyuşturucu, aşırı kilolar ve diğer *disorder*'lar üzerine tek bir sözcük bile edilmiyor," diyor Ischa.

"Gerçekten görmek istediğim mekânlar olan yatak odasını ve

* Taklitçi.

mutfağıysa göremiyoruz," diyorum, en az onun kadar hayalkırıklığı yaşayarak...

Bahçedeki mezarların olduğu yere gidiyoruz. Mezarlar beni etkiliyor ve içimde birden yine Elvis'i sahneye son çıkışlarından biri olacak gösterisi sırasında ürkütücü derecede şişmiş gibi, yağ bağlamış ve yine de çekici haliyle gördüğümde ve *I did it my way*'i söylerken dinlediğimde duyduğum acımanın yükseldiğini hissediyorum ve o zaman, yapmadığı şeyin büyük bir ihtimalle bu olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum.

Saatlerce Cadillac'ları, motorsikletleri, pırıltılı giysiler, şallar ve fotoğraflarla dolu camekânları seyrettikten sonra Peabody'de oturup birer Bloody Mary içmek üzere Memphis'e dönerken "Şişman birisi kendi kendisine şiddet uygulamaktadır," diyorum.

Lobide geniş bir koltuğun üzerinde ikimiz yan yana oturup güleryüzlü fotoğrafçının az önce bize sunduğu yeni bir polaroide bakarken, "Tanrım, ne kadar şişmanım!" diye saptamada bulunuyor Ischa.

"Ama yine mutluluk anında yakalanmışsın" diye karşılık veriyorum, "Bu polaroidlerin yaptığı bir şey, insanı kendisine hissettiği gibi gösteriyorlar."

"Hiçbir zaman olmadığım kadar mutluyum, ama nasıl oluyor da hâlâ bu kadar şişman olabiliyorum?" diye yakınıyor Ischa abartılı bir biçimde.

"Belki de bedenin yaptığı bu şey, sana bu bedeni veren insanlara, yani annene babana bir mesajdır," diyorum.

"Sanki doğru olabilir gibi bu," diye karşılık veriyor Ischa ve benden söylediklerime biraz daha açıklık getirmemi rica ediyor, ama ben tereddüt içindeyim, çünkü *Arkadaşlık*'da henüz o kadar ilerlemedim, fazla kilolarla ve alkolle ilgili durumları ayrı ayrı tam olarak çözümlemedim. Ischa'ya bu konuda olabildiğince basit bir yolla düşünmek istediğimi ve böylelikle bağımlılıkların nasıl oluştuğunu anlamayı umduğumu söylüyorum. Alkol ve aşırı kilolar arasındaki farkı en iyi bunların sonuçlarına baktığımda görebiliyorum: İçmek zihni değiştiriyor, yemek bedeni. Benim için her şey ancak bağlantılardan oluşan bir sistem içinde anlaşılabilir olduğundan bağımlılık da bence diğer şeylerle olan ilişkiyle bağlantılı olmalı, o halde içmekle ve aşırı kilolarla oyuna sürülen ya da en azından ör-

selenen aynı zamanda bu ilişki oluyor.

"Aşırı yemek bedenini değiştiriyor ve bu beden başkaları tarafından görülüyor, bu durumda yeme bağımlılığının başkalarının sana bakışı üzerinde yaratmak istediğin etkiyle, nasıl görülmek istediğinle bir ilişkisi olmalı. Aşırı alkol tüketimi zihnini değiştiriyor, dilini değiştiriyor ve kullandığın dil başkalarına ulaşıyor, bu durumda bu bağımlılık türü ne söylemek istediğinle, nasıl duyulmak istediğinle ilişkili olmalı."

"Sen içtiğin zaman laubali oluyorsun," diyor Ischa, "Bazen senin, bir süre için olsun çok fazla düşünmemek, çok aklı başında olmamak için, her şeyi bilmemek için, biraz daha az akıllı olmak için ve kendini daha fazla diğerlerinden hissedebilmek için içtiğini düşünüyorum."

"Bunları söylemen ne güzel, umarım söylediklerin doğrudur."

Ischa, fazla kilolarının anne ve babasına bir mesaj olduğunu söylerken neyi kastettiğimi soruyor; bunu daha tam olarak bilemediğimi, ama bir bedene sahip olma alınyazısıyla ilişkilendirdiğimi söylüyorum.

"Sigara üzerine de yazacak mısın?" diye soruyor, yine sigarayı bırakma kararı almış olan Ischa.

"Yazacağımı sanmıyorum. Sigara bir ilişkide, bakışta veya duyuşta bir şeyi değiştirmiyor. Ama sigara içmek üzerine düşündüğümde, bunun bağımlılığın ne anlama geldiğini anlamamda yararı oluyor. Bağımlılık, arkadaşsız bir arkadaşlık. Hemen yakınında ve elle tutabileceğin bir şey aramak. Sigara, yanmakta olan bir tutunacak dal. Bir paket Marlboro'nun avantajı, seni terk edemeyecek, seni kandıramayacak, seni sevmekten vazgeçmeyecek ve elbette, hiç ölmeyecek olmasında. Bence bağımlılığın özü burada. Bir aşkta ya da arkadaşlıkta, başka türlü yaşayamayacağın için ister istemez göze aldığın risklerden burada kaçınmış oluyorsun.

"Seni gittikçe daha çok sevmekten başka bir şey yapamıyorum," diyor Ischa kendisini öylesine güzelleştiren o utangaç haliyle.

"İşte bu noktada bir paket Marlboro'dan daha avantajlısın," diyorum ve ikimiz de kendimizi tutamayıp Tennessee, Memphis'deki peabody'de oturduğumuz koltukta gülmekten birbirimizin üzeri-

ne yıkılıyoruz.

Orada bizi nelerin beklediğini önceden bilseydik, Memphis'deki son günümüzde yaptığımız Sun Stüdyo ziyaretini mutlaka ertelerdik.

Göze çarpmayan küçük binayı geçip de kapı numaralarının yükselmeye başladığını ve 706'yı geçtiğimizi fark ettiğimizde Union Avenue'de dönüş yapmak zorunda kalınca "Hay Allah, demek bu kadar!" diye iç geçiriyor Ischa. Biraz sonra Rock & Roll'un doğmuş olduğu küçük mekânın ortasında genç bir adam bizi dolaştırıyor ve öncelikle de Sam Phillips'in özel yeteneğinden, fark etme ve teşvik yeteneğinden söz ediyor. Anlattıklarını da eski Sun Stdüdyo kayıtlarıyla destekliyor: Howlin' Wolf, B. B. King, Jerry Lee Lewis ve nihayet *That's All Right*, Union Avenue 706 numaradaki Sun Stüdyo'ya ilk kez ellili yıllarda son derece utangaç, bakışları yerde, ağzının içinde tamamlayamadığı cümleler geveleyen on sekiz yaşında bir delikanlı olarak giren ve bir gün önce ziyaret ettiğimiz evin banyosunda bitecek bir kariyeri başlatan Elvis Presley'in ilk Hit'i. İçinde yayılan müzikle birdenbire kutsal bir mekâna dönüşen bu küçük stüdyoda düşündüklerim bunlar, Elvis Presley'in sarsıcı yaşamı ve ayıltıcı ölümü; sonra Ischa'ya bakıyorum, öylesine yumuşak ve etkilenmiş görünüyor ki bunun kaynağının Elvis değil de başka bir şey olduğunu düşünüyorum.

Sun Studio'nun kafesinde bir masada karşılıklı otururken "Sersem gibiyim," diyor. Onu bu kadar sarsan şeyin ne olduğunu soruyorum.

"Aklıma Arend Jan geldi," diyor, "Ve elbette bu müziğin onun için ne kadar önemli olduğu, bu müziğin benim için ne kadar önemli olduğu, benim hayatımda ne kadar yer kapladığı geldi. Aynı zamanda bu müziğin bize ait olduğu, Arend Jan'a ve bana, bizim gibi kırılıp dökülmüş çocuklara ait olduğunu ve hiçbir zaman caza yakınlık duyamayacağımızı düşündüm. Bu stüdyonun havası öylesine coşku yüklüydü ki, öylesine bir geçmiş, öylesine yaşamöyküsü başlangıçları hissediliyordu ki, bir anda hepsi üstüme yüklendi. Sonra bu efsanevi Sam Phillips hakkında derhal her şeyi bilme isteği duydum."

Sam Phillips'e ilişkin olarak, o genç adamın onun hakkında anlattıklarının Ischa'ya ne kadar yakın geldiğini fark ettiğimde aklıma gelen ilk şeyin, "Takdir edilme gibi bir şey söz konusu olduğunda Ischa her zaman etkilenir," olduğunu söylüyorum.

"Bu doğru. Bugün yaşamımda hâlâ özlediğim şeyin ne olduğunu soracak olsan yine takdir edilme derim."

Bunun, Ischa'nın yüzünde aniden belirebilen kaygı perdesine katlanamamla ilgisi var, bu yüzden karşı çıkıyorum ya da Advocatus Diaboli'yi* oynayarak ona takdir edilme açısından şanssız sayılmayacağını, pek çok insan tarafından beğenildiğini, birçok hayranının olduğunu, kendisinden çekindiklerini ve saydıklarını ve yaptığı işin övgü topladığını söylüyorum.

"Öyle, ama ne zaman bir şeyi yapmaktan vazgeçsem, o zaman..." diyor Ischa, en küçük bir acılaşma belirtisi göstermeden ve geçmişte yaptığı işlere karşı verilen tepkileri kısaca özetliyor.

"Her seferinde aynısı oluyordu," diyor, "bir şeyle uğraştığım sürece, baştan sona hiçbir şeye yaramadığını ilan ederek üstüme yüklendiler ve ben o işi yapmaktan vazgeçtiğimde, örneğin söyleşinin belli bir türünden veya *Haagse Post* için yaptığım gibi insan portrelerinden vazgeçtiğimde birdenbire her taraftan bırakmamın çok yazık olduğunu söyleyen sesler yükseldi her seferinde. Bu hayatım boyunca da böyle olacak; övgü ve takdir hep sonradan gelecek. Gazetecilikte yeni yollar açacak şeyler yapmış olmama rağmen henüz hiçbir karşılık almadım. Sana bir kehanette bulunayım, ancak öldükten sonra takdir edileceğim."

"Umarım ben buna tanıklık etmek zorunda kalmam," diyorum.

Birkaç saat sonra, Ischa, Arend Jan'a telefon ettikten, bir süre Beale Street'te dolaştıktan ve restoranda yemek yemek yerine bugün eski moda bir şekilde erkenden pijamalarımızı giyip yatağa girmeye, biraz sohbet edip televizyon seyrettikten sonra yemeğimizi odamıza istemeye karar verdiğimizde -akşama yaklaşan bir saatte- stüdyoda aklımdan geçenleri Ischa'ya ancak söylüyorum - Elvis'i ne kadar düşünmek zorunda kaldığımı ve şöhretin yollarının bana bir anda her zamankinden daha anlaşılmaz ve ilginç geldiğini, hat-

* Şeytanın Avukatı.

ta aklımdan bir an, bu her yerde sözü edilen efsanevi ve üzücü utangaçlığın, henüz hiç gerçekleşmemiş bir ünün ve utanmasızca bir sahne gösterişinin başlangıcında bulunduğunun ve belki de Elvis'in ölümünü hazırlayanın bu utangaçlık olduğunun geçtiğini söylüyorum.

"İnsanın kendi utangaçlığından ölmesi, bu gerçek olamayacak kadar keder verici," diyorum.

"Düşünce olarak güzel ve muhtemelen doğru olduğu için de kötü," diyor Ischa. "Kendini apaçık sergilemek de herhalde bir gizlenme türü."

Bavulumuzda, üzerlerinde *Again and Forever, The South's Grand Hotel The Peabody, Memphis, Tennessee* yazan zarfların içinde dört polaroid resimle, herhangi bir zaman, belki gelecek yıl bir daha mutlaka gelmek isteyeceğimiz -bundan ikimiz de eminiz- bir şehirden ayrılıyoruz. Muddy Waters'ın doğum yeri olan Clarksdale'de ilk *Po' boy*'umu yiyorum, annemden alışkın olduğum şekilde hazırlanmış incecik bir dilim kızarmış rozbifli sandviç. Annem pazar günleri büyük, güzel bir parça dana etinin suyunu çıkartır çorba yapardı, eti de ertesi gün öğlen yemeğine leziz bir ilave olarak soğanla tereyağında kızartırdı. Etin ekşi tatlı karışımı bir kokusu olurdu ve daha mutfaktaki kokuyla ağzım sulanırdı. Bazen Ischa'ya evimizdeki yemeklerden söz ederken gözlerim yaşarıyor ve ona anlattığım karmaşasız hikâyeleri; yemeğin bir dil ve yemek hazırlanırken katılan sevginin bir mesaj olarak geçtiği hikâyeleri özenle defterime yazıyorum.

Ischa, *Po' boy*'un kokusunun ve tadının bende yarattığı melankoliyi dağıtmak için, "Bunu düşünmeliydim," diye takılıyor, "Hayatıma girdiği gün pişirdiğim çorba yüzünden ağlayan kadının yemekle özel bir ilişkisi olmalıydı."

Mississippi kıyıları boyunca uzanan rotamızda bir sonraki durağımız olan Greenville'de bir gün geçirdikten sonra eyaletin iç bölgelerini geçerek Natchez'e gidiyoruz. Natchez'de birkaç gün kalıyoruz ve hotelimizin karşısındaki küçük lokantayı işleten hayat dolu,

tipik bir Güney güzeliyle tanışıyoruz. Onun güneyli aksanının tadını çıkartıyorum ve bize önerdiği her şeyi yapıp en leziz *quails*'i* yiyoruz, en güzel eski evleri görüyoruz ve Natchez'in çevresini geziyoruz. Daha sonra onun önerisi üzerine doğduğu yer olan Louisiana, Lafayette'e de gidiyoruz. Oradan ayrıldıktan sonra arabada bu yerin adını güneyli aksanıyla söylemesi için Ischa'yı durmadan sıkıştırıyorum. Bunu çok güzel yapıyor. Onun bize armağan ettiği, üzerinde birbirine sarılmış bir Rhett Butler ve Scarlet O'Hara olan buzdolabı mıknatısını arabanın kadranının üzerine koyuyorum.

Lafayette'e vardığımızda yağmur yağıyor, kalacağımız motel odasını oldukça çabuk buluyoruz, şehrin ortasındaki bir tesiste bir apart. Güneyli güzelimizin bize tavsiye ettiği ve sahibine selamlarını iletmemizi istediği restorana gitmeden önce alışkanlığımız üzre CNN haberlerine bir göz atıyoruz.Televizyonu açtığımızda bir polis sözcüsü O. J. Simpson'un öğle saatlerinden beri aranmakta olduğunu, kaçışına yardım eden herkesin suç ortağı kabul edileceğini bildiriyor. Ne Ischa, ne de ben daha önce O. J. Simpson adını duyduk. Olay hakkında verilen bilgiden anladığımız kadarıyla O. J.'nin karısı Nicole Simpson'un ve genç bir adamın birkaç gün önce katledilmiş olarak Simpson'ların Los Angeles'deki evlerinin önünde bulunduklarını anlıyoruz. O. J. ise bugün ifade vermesi gerekirken ortalıktan kaybolmuş.

"O yaptı," diyorum Ischa'ya.

"Ciddi misin?" diye soruyor hâlâ inanamayarak.

*"I'm dead sure,"*** diyorum.

Yemeği erken yiyoruz, hotele de erken dönüyoruz. Daha mantomu çıkartmadan televizyonu açıyorum. Ekranda, kâh havadan kâh yerden çekilmiş beyaz bir Bronco'nun görüntüsü var. Bronco, kendisini izleyen sayısız polis arabasıyla birlikte Highway'den geçiyor, durmakta ve gitmekte olan arabaların arasından ani manevralarla süzülüyor ve önümüzdeki saatler boyunca bana o zamana kadar gördüğüm en heyecanlı televizyon programını sergilemiş oluyor. Yüzükoyun uzanıp burnumu neredeyse ekrana yapıştırarak izliyorum ve Ischa yanımda meraktan dimdik oturuyor. İzlediğimiz

* Bıldırcın.

** Tamamen eminim.

ve içine girdiğimiz olaya, durup durup çığlık atacak kadar kapılıyorum.

Ischa kolunu boynuma atıp, "Sakin ol sevgilim, sakin ol!" diyor ve ter içinde kaldığımı söylüyor.

Tarih 17 Haziran 1994, bunların hepsi gerçek, biz seyrederken bu ülkenin herhangi bir yerinde cereyan etmekte ve bu filmin sonunun nasıl geleceğini, O. J. Simpson'ın delicesine kaçışının nasıl biteceğini kimse bilmiyor. Senaristi ve yönetmeni olmayan bir film bu.

"Sanki kurgunun dışına çıkmak istiyormuş gibi..." diyorum, "Sanki içine düştüğü filmden kurtulmak istiyormuş gibi, ama bu mümkün değil. Kamera tanrının gözü haline gelmiş ve onu acımasızca görünür olmaya mahkûm etmiş gibi."

"Şiir gibisin sevgilim!" diyor Ischa.

Ertesi gün yanımıza O. J. Simpson olayını ayrıntılarıyla anlatan bir yığın gazete alarak Baton Rouge üzerinden New Orleans'a doğru yola çıkıyoruz.

"Sana Monteleona Hotel'inde dört gece ısmarlıyorum," diye cıvıldıyor Ischa, "Kategorisi *very expensive*.*" Ve French Quartier'den geçerek efsanevi barok hotelin kapısının önüne kadar olan yolu bana rahatlıkla gösteriyor.

Önümüzde daha bütün bir gün var. Şehrin içine dalmadan önce biraz daha yatakta kalmak istiyoruz. Ischa hemen derin bir uykuya dalıyor, ama ben uyuyamıyorum, bu nedenle O. J. ile ilgili herhangi bir haber veren bütün gazeteleri A'dan Z'ye okuyorum. Bir saat sonra Ischa uyanıyor.

"Rüyamda güzel şeyler gördüm, Paul Haenen ve Paul de Leeuw'u da gördüm. Ortalığı kırdık geçirdik. 'Ben de varım çocuklar!' " diye neşeyle bağırıyor.

* Çok pahalı.

Her zaman yaptığımız gibi önce bir kitapçıya gidiyoruz ve aralarında elbette *Zagat*'ın da bulunduğu bir yığın kitapla dışarı çıkıyoruz. Her şehirde bir kitapçıya girdiğimizde *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nın dükkânda olup olmadığına bakmayı utanarak Ischa'ya bırakıyorum ve sonra kitapevinin herhangi bir köşesinden gelen çığlıktan yola çıkarak kitabın bulunduğunu anlıyorum.

Ischa dükkândan yine öylesine bir kitap yığınıyla çıkıyor ki, önce hotele gidip onları bırakmak zorunda kalıyoruz. Bir tek *Zagat*'ı oturacağımız bir kafede okumak üzere yanımıza alıyoruz. Zagat'ın ilk sayfalarında her zaman en iyi kırk restoranın listesi verilir, ama daha bu listeye hiç göz atmadan 1 numarada yiyeceğimizi ve benim davet ettiğimi söylüyorum. Ischa önerileri inceledikten sonra da bunun doğru olacağını söylüyor.

"*Home!*" diyor. "C. P.'de 'Commander's Palace'da yiyeceğiz. Orada nefis bir bifteğin tadını çıkartacağız."

"Ve tatlı olarak da ekmekli puddingin..." diyorum.

Güney eyaletlerinin yemekleri bana ABD'nin diğer eyaletlerinde olmadığı kadar evimdeki yemeğin tadını hatırlatıyor. Ischa'ya bunun beni şaşırttığını söylüyorum. ABD'nin güneyiyle Hollanda'nın güneyi arasında bir benzerlik nasıl mümkün olabilir? Bunun üzerine Ischa, bildiği kadarıyla Gerrit Komrij'e ait olan bir cümleyi tekrarlıyor; her ülkenin, buna ait olan tüm özelliklerle birlikte bir kuzeyi, bir de güneyi olması ve komşu ülkenin en güneyinde yer alsa bile her ülkenin bir kuzeyle başlaması ne güzeldir.

"Bu cümle bir kez daha, her şeyin, ne şekilde sınırlanmış ve diğerlerinden ayrılmış olduğunu kanıtlıyor," diyorum ve daha cümlemi tamamlamadan kendimizi onun ve benim yazma tarzlarımız arasındaki farklar üzerine, her zaman tam performansımla katıldığım türden bir sohbete girmiş buluyoruz.

Kimbilir kaçıncı kere, "Kim bilir," diyorum, "Bence *Şişman Adam*'ı rahatlıkla edebiyat olarak niteleyebilirsin, ancak bütün *Şişman Adam*'ları ard arda dizip kitap haline getirsen bile bu bir roman olmaz."

"Bir romanın özel olan yanı nedir? Romanların çoğu son derece sıkıcı, kurgusal ve hiçbir şey söylemiyor... Aslında ben sadece

otobiyografileri seviyorum ve üretilmiş, tasarlanmış şeylerden hoşlanmıyorum."

"Eğer tasarımın romanın bir özelliği olduğunu düşünüyorsan yanılıyorsun Is," diyorum sükunetle. "Eğer öyle olsaydı halim haraptı, çünkü hayal gücüm pek yoktur."

"Elbette hayal gücün var," diye karşı çıkıyor Ischa, incinmiş bir şekilde. "Herkesin bir hayal gücü vardır. O saralıyı, o tipi tamamen kaleminle yarattın öyle değil mi? Bana hayatında hiçbir zaman bir saralıyla karşılaşmadığını söylemiştin."

"En az on saralı tanımışımdır, sadece nöbet geçirmiyorlardı" diye karşılık veriyorum küskünlükle ve neyse ki bunun üzerine Ischa kendisini tutamayıp gülüyor. "Başkalarının hayal gücü dediği şeye ben tasarımlama yetisi ve bilgi diyorum," ama onun boğulurcasına gülüşünü bastıramıyorum.

Commander's Palace'da şansımız iyi gidiyor. Burası birkaç gün önceden yer ayırtılan bir restoran, şefin ayırtılan yerleri gözden geçirdiği ahşap tezgâhın önünde oluşan sıranın en önünde beklerken bir başka görevli iki kişinin rezervasyonlarını iptal ettiğini bildiriyor.

"*You're lucky, sir*,"* diyor şef Ischa'ya.

"*I am*,"** diye onaylıyor Ischa ve elini başımın üzerine koyuyor.

New Orleans'daki günlerimizi etrafı gezerek geçiriyoruz. Her şehirde olduğu gibi kısa sürede, kahve içtiğimiz, öğlen yemek yediğimiz, saat beşe doğru kendimize bir Bloody Mary izni verdiğimiz, kitap ve CD aldığımız, yorulunca dinlendiğimiz yerleri keşfediyoruz. Her gün, yeni aldığımız kitaplarla Moon Walk'da, geniş Mississippi nehrine karşı müthiş bir manzarası olan bir bankta oturuyoruz. Ischa'ya gazetecilik ve edebiyat, onun ve benim yazma biçimlerimiz arasındaki fark üzerinde düşünmekten kurtulamadığımı da orada söylüyorum. Aylarca süren yolculuklarımız ve zamanın aşkımız ve işimizle ilişkisi arasındaki düşünsel bağı ancak geçen gece

* Şanslısınız, efendim.
** Öyleyim.

kurabildim. Bir şeyi daha yeni keşfettiğimde ve henüz -cümleleri formüle etmek zaman gerektirdiğinden- düşüncelerimi daha iyi geliştirecek durumda olmadığımda hep yaptığım gibi her şeyi aynı anda anlatmak istiyorum ve bu yüzden de nereden başlayacağımı bilemiyorum.

"*Arkadaşlık*'ın son bölümünün başlığı 'İş ve aşk' olacak," diye söze giriyorum.

"Bizde her şey bunların etrafında dönüyor," diye yanıtlıyor Ischa, "Ancak ilk planda galiba iş var."

Ischa'nın oluşturduğu ve benim için geçersizliği kesin olan hiyerarşiyi görmezden geliyorum, çünkü şimdi hakkında belirsiz bir görüşe sahip olduğum ve bakışımı netleştirmek için Ischa'nın yardımına ihtiyaç duyduğum bu konuda içimi dökmek istiyorum. *Ne* yazdığımızın dışında *nasıl* yazdığımızda da şaşırtıcı bir farkın görüldüğünü söyleyerek tereddütle söze başlıyorum. En büyük fark zamanda. Ischa gibi bir gazeteci her gün üretiyor ve ürettiğini de her gün basılı olarak görebiliyor. Bu sonuç ve övgünün dolaysız bir tüketimi. Bunun ardında belli bir ihtiyaç veya talep yatıyor olmalı.

"Ben itibar bağımlısıyım," diye bir çıkarsama yapıyor Ischa ve böylece benim bölük pörçük düşüncelerimi noktalıyor.

Elimde olmadan gülmeye başlıyorum ve sonunda her şeyi bir arada tutmak için çaba göstermem gerekiyor; hem bu onayın anonimliği, hem de bir roman yazabilmek için bu onayı ertelemenin gerekliliği; Amsterdam'daki hayatımızla yolculuklara çıktığımızda sürdüğümüz hayat arasındaki fark, onun yazdıklarının her gün okunmayışı, kameraların her gün üzerine çevrili olmayışı ve televizyonda görünmeyişi ve nasıl olup da yolculuklar sırasında *Babamın Zamanında* gibi bir kitap üzerinde çalışabiliyor olması üzerine konuşmakta zorlanıyorum.

"Bunu yapan sensin," diyor Ischa, "Sen insanın üzerine çevrili yirmi kameradan betersin."

Ischa akşam yatmadan önce "Connie!" diyor, "Aklıma yeni bir felsefe akımı geldi: Bonjurizm. Bonjurizmin en önemli ilkesi de şu: 'Kendini göremeyen çevresini de yeterince göremez.' "

Bir ay önce Laudersdale'den ayrılırken Amerika yolculuğumuzun son iki haftası için moteldeki odamızı ayırtmıştık. New Orleans'dan yola çıkarak Florida'da Pensacola ve Lake City'yi acelesiz geçerek artık *home* diye tanımladığımız küçük kente geri döndük. Ischa arkalarına *Babamın Zamanında* için notlar düştüğü kartpostalları da yanına aldı, benim de laptopum yanımda ve dört haftalık bir aradan sonra tekrar *Arkadaşlık* üzerinde çalışmak istiyorum.

Lauderdale'e doğru giderken Ischa, geçen yılın başında tramvayla Victorieplein'e gittiğini anlatıyor.

"İşte o zaman, birdenbire, eskiden evimizin olduğu yerde sadece büyük bir boşluk olduğunun farkına vardım. Evimiz artık yoktu. Hikâyeme bir şekil kazandırmak için tüm şansımı yitirmiştim. *Babamın Zamanında*'da konunun bu olduğunu düşünmeme yardım et lütfen. O boşluğa bakarken evimizin balkonunu düşündüm. Orada durduğumu ve günün birinde dünyada bir şeyleri temsil edeceğimi düşündüğümü hatırladım. Altı yedi yaşlarında olmalıydım."

"Eh, bunu başardın da öyle değil mi?"

"Evet," diyor, "Ama bunu bir şekilde kendi kişisel hikâyem olarak göremiyorum. Aslında kişisel bir hikâyeye benzer bir şey, ancak şimdi, ellisinden sonra, anne ve babamın ölümünden sonra, artık uzun zamandır seninle birlikte olduğum ve ailemizin içinde çocuğuma da yer olduğu için şekillenmeye başlıyor. Hayatım boyunca ilk kez bir şeylerin olduğu gibi korunduğu duygusunu yaşıyorum."

"*It's about time, honey,*"* diyorum ve soğukkanlı olmak istediğim halde sesim bir şeyi kutlarcasına çıkıyor.

Lauderdale'deki hotelin sahibi bizi, eve dönenleri karşılar gibi karşılıyor. Chevy'yi hotelin önündeki çakılların üzerine park ediyoruz, bahçe katındaki odamıza gidiyoruz ve okyanusun bize hoşgeldin dediğini hissediyoruz.

Ischa sağ işaretparmağını büküyor, ben de benimkini onunkine geçiriyorum.

"*Home!*" diyoruz aynı anda.

* Zaman meselesi, tatlım.

Ona bedeninin eğimine uyarak sarılıp kollarımı da bu arada tekrar düzleşmiş olan karnına doladığımda, "Şimdi benim adım tahta kafalı," diye mırıldanıyor yarı uykulu.

Yolculuğumuz sırasında Ischa, "İkimiz de bağımlılıklarımızdan kurtulmalıyız, Connie," dedi.

"Hepsinden mi?" diye sordum ben de umut ve korkuyla.

"Hepsinden..." diye yanıtladı, inancın verdiği gür bir sesle. "Bekle göreceksin, seni şaşırtacağım. Daha değişecek çok şey var."

Ischa, Laudersdale'e dönüşümüzün ilk gününde hemen sigarayı bırakmaya karar verdi ve ben de aynı gün kötü, nevrotik, bir o kadar da bağımlılık yaratan tırnak yeme alışkanlığıma karşı mücadele başlattım.

"Bir yerden başlamalı," dedim.

Ischa benim tırnak yememe "Seninki Testimonium paupertatis"* diyor, ben de her bağımlılığın bir Testimonium paupertatis olduğunu söyleyerek karşılık veriyorum.

Ischa, öküzü hemen boynuzlarından yakalıyor. 'Country Ham'n Eggs'de kahvaltı ederken, bana yarılanmış Merit paketini uzatıyor ve aynı gün öğleden sonra spor ayakkabılarını giyerek bir blok öteye koşuya çıkıyor.

"Bunu yavaş yavaş geliştirmeliyim," diyor nefes nefese geri döndüğünde. "Bir hafta içinde yine yarım saat kesintisiz koşmaya başlarım."

Koştuğu mesafeyi her gün biraz daha uzatıyor ve bir hafta sonra gerçekten de yarım saate çıkartıyor. Bu istikrarı karşısında duyduğum hayranlığı; espri gücü, aklı, esnekliği, iyi bir yaşam sürebilmek için harekete geçirdiği her şey ve beni sevme tarzı karşısında duyduğum takdiri dile getiriyorum.

"Evet," diyor, "Seni seviyorum, ne yazık ki."

"Neden ne yazık ki?"

"Birisini bu kadar çok sevmek beni rahatsız ediyor. Ayrıca sana şunu da söyleyeyim, birini bu kadar çok sevmek seni de rahatsız ediyor."

* Yokluğunun, yoksulluğunun kanıtı. (y.h.n.)

Bunları duymak canımı yakıyor, karşı çıkıyorum ve sevmek üzerine gevezelik etmeye başlıyorum; bunun olabilecek en güzel şey olduğunu, çok mutlu olduğumu söylüyorum ve böyle konuşurken sadece korkumu kanıtlayan ve onun sözlerini doğru çıkartan şeyler söylediğimi fark ediyorum.

"Bazen kendi kendime acıyorum. Niçin bu kadar karşı çıkmak zorunda hissediyorum ki kendimi?"

Ischa gülüyor.

"Seni çok iyi tanıyorum," diyor.

"İkimiz için ve aşkımız için hüngür hüngür ağlayabilirim, Is," diyorum.

"Yaşam seninle birlikte daha zor ve daha güzel," diyor ve elini, elimi içine koyabileceğim şekilde avucu açık olarak masanın üzerine koyuyor.

"Şimdi beni Zoef de Haas diye çağırmalısın, Connie," diye mırıldanıyor yarı karanlıkta.

Bu daha önce de birçok kez söylediği bir şeydi, ama Lauderdale'de geçirdiğimiz iki hafta boyunca bu konuya o kadar sık değindi ki beni huzursuz etti.

"Eve döner dönmez mirasçım olman için gerekli işlemleri yapacağım, sonra sen, ben ve Jessica için büyük ve güzel bir ev arayacağız."

Ne zaman mirasının düzenlenmesi söz konusu olsa Ischa, Utrecht'deki arkadaşı Kees Eyrond'dan söz ediyor ve insanın sevdikleri ve dostları için kaygı duymasının, ölümünden önce onlarla ilgili önlemler almasının önemini ondan öğrendiğini anlatıyor.

"Kees'in en büyük yeteneği paradır," diyor Ischa, "Ancak para, Kees'de güvence yaratmak için duyulan kaygıdır. 'Connie için güvence yaratmalısın' dedi. Bu beni çok etkiledi."

Ischa, bakışlarımdaki soruyu görüyor.

"Belki de şimdiye kadar hiç kimsenin sorumluluğunu üstlenmek istemediğim ya da üstlenecek yetenekte olmadığım için dediklerinden etkilendim, şimdi bunu yapmak istiyorum ve yapabilecek

durumdayım. Çünkü bunu anladığım zaman yaşamımda bir şeylerin değiştiğini fark ettim ve bu beni bir anda çok mutlu etti. Ayrıca hemen Tas aklıma geliyor ve bütün bunları ona borçlu olduğum. Bu analizin amacı buydu, biraz daha insani olmak."

Gözlerimden yaşlar akmaya başlıyor.

"Ne oldu?" diye soruyor kıkırdayarak.

Ben de gülerek, "Bilmiyorum," diye yanıtlıyorum.

"Bu geçicilik..." diye şakıyor. "Bonjurizmin en öne çıkan özelliği geçiciliktir, yaşamın geçiciliği. Sen bunu anlıyorsun, ama çoğu insan anlamıyor."

Ischa kartpostallarını henüz ortaya çıkartmadı. O koşuya çıkmak üzere spor ayakkabılarını giyer giymez ben laptopumu açıyorum ve olabildiğince uzun *Arkadaşlık* üzerine çalışmayı deniyorum. Sonra Ischa nefes nefese ve kendinden hoşnut içeri girdiğinde bilgisayarın başında gözüne çok tatlı göründüğümü, ama aynı zamanda çalışıyor olmamı kıskandığını söylüyor.

"Ama sen buna aldırma tamam mı?" diyor. "Benimle bir espresso içmeye gelir misin? Öğleden sonra Mall'de sinemaya gitmeye ne dersin?"

Ischa, yola çıkacağımız gün bavulunu toplarken henüz açılmamış kartpostal paketini eline aldığında, bunun sırasının daha sonra herhangi bir zamanda geleceğini söylüyor. Yüzünden bir keder esintisi geçiyor, ama yanına gidip onu kucaklamak istediğimde beni engelliyor.

"Şimdi dur, Con!" diyor ve hemen ardından neşeyle, *Arkadaşlık*'ta ilerleyip ilerlemediğimi soruyor. Ona karşılık vermiyorum, ama öyle bir şekilde bakıyorum ki elinde olmadan gülmeye başlıyor ve bana sarılmaktan kendini alamıyor.

Ischa, Joop van den Ende vasıtasıyla yönetmen Guus Verstraete'yle tanışıp dost oldu. Guus, onunla eğitilmesi gereken genç bir köpekle oynar gibi oynuyor ve Ischa bundan hoşlanıyor.

"Çeneni tut Is!" diyor Guus, sık sık şakacı bir ciddiyetle ve Ischa'yı her seferinde kendisine bağlıyor. Guus, yazı, karısı Simone Kleinsma, kızları, bazı akraba ve dostlarıyla birlikte Normandiya kıyısındaki bir villada geçiriyor. Amerika'dan dönüşümüzden bir gün sonra Ischa, Guus'a telefon ediyor ve o da ikimizi birkaç günlüğüne Normandiya'ya davet ediyor.

"Bunu karıma sormalıyım, çünkü daha yeni dört bin mil boyunca araba kullandı," diyor Ischa ve bana dönerek sadece onu çok özlediğini söylüyor.

"Peki!" diyorum, "Gideriz, seni arkadaşına götüreceğim."

"Geliyoruz!" diye haykırıyor Ischa telefonda. "Ama o kadar insanla birlikte villada kalmak istemiyorum. Connie'yle ben güzel bir hotelde kalırız, pahalı ve rahat bir yer olmasını tercih ederim. Bunu bizim için ayarlar mısın? Ayrıca Quatorze Juillet'te Etretat'ta özel bir şey olacak mı? Eğer varsa bir şeyler ayarla, çünkü Connie havai fişeklere bayılıyor."

Etretat'ta arkadaşını ziyaretimizden altı hafta sonra New York uçağındayız. Bu kez Jessica da aramızda. Sıcak bir ağustos günü öğle sonrası; Ischa'nın Gramercy Park Hotel'de önceden ayırmış olduğu birbirine bağlı iki odaya yerleşiyoruz... Mekânlar geniş ve rahat.

"Balayı suiti gibi görünüyor," diyorum Ischa'ya.

"Ben de kendimi bir balayı yolculuğundaymış gibi hissediyorum," diye yanıtlıyor Ischa. Jessica şimdiye kadar bir gün ve bir geceden daha fazla onunla kalmadı, şimdi bunun Ischa'yı gerginleştirdiğini, kendi kendisine ona güzel bir hafta geçirtip geçirtemeyeceğini sorduğunu görüyorum.

"Jess de aynı benim gibi..." diye onu sakinleştiriyorum, "sen yanımızda olduğun müddetçe biz mutlu oluyoruz, ayrıca bir şey yapmana gerek yok."

Akşam geleneğimize uygun olarak Pete'nin tavernasında birer Hamburger de Luxe yerken, "Sizler benim yaşlılık günlerimin ışığısınız," diye cıvıldıyor.

Jessica'nın yanında ona çevreyi tanıtarak New York'un cadde ve sokaklarında dolaşıyor. Ona Manhattan'ın nasıl kurulduğunu, kentin temelinde hangi mantığın yattığını anlatıyor, ondan eğer bizi kaybederse geri dönebilmesi için hotellerin isimlerini ve adreslerini tekrarlamasını istiyor ve ona Chrysler binasını gösterdikten sonraki gün tekrar binanın adını soruyor. Ischa kendi heyecanı ve güvensizliği içinde dokuz yaşındaki bu kız çocuğu karşısında tümüyle hedef şaşırıyor.

Jessica'yla ben, aynı filmleri on kez seyredebilmemizin yanı sıra yıllardan beri de tutkuyla rommé* oynuyoruz. Ischa, suitimizin yan odasında her gün *Şişman Adam*'larını yazarken biz büyük yatağın üzerinde oturup iskambil düellomuzu sürdürüyoruz. Köşedeki büfeden dev torbalar içinde cips, gazoz ve küçük şişelerle bira alıyorum. Aramızda iskambil kartları, uzanabileceğimiz bir yerde cips torbası ve başucu sehpasının üzerinde içeceklerimizle günün büyük bir bölümünü hotel odamızda geçiriyoruz ve bizden iki metre uzaklıkta cart kırmızı daktilosunun başında oturan, ara sıra gülümseyerek bize bakan ve bağıra bağıra dünyanın en tatlı kadınları olduğumuzu söyleyen bu adamın yakınında olmaktan başka bir şey istemiyoruz.

Ischa, akşam yataktayken, "Egmond aan Zee'ye de gitsek olurmuş," diyor.

"Hayır!" diyorum, "Aynı şey değil. New York'da bir hotel odasında kalmakla Egmond aan Zee'de bir hotel odasında kalmak arasında basbayağı bir fark var."

Gramercy Park Hotel'de üç gün üç gece kaldıktan sonra Jessica'nın varlığı öylesine kanıma etime işledi ki her gece uyanıp yan odaya uğrayarak her şeyin yolunda olup olmadığına bakmadan edemiyorum.

"Çocuğunun olmaması şaşılacak bir şey değil," diyor Ischa, bir gece, "O zaman tek bir harf bile yazamazdın."

"Bunu ben de sık sık düşünmüşümdür," diyorum.

* Grup halinde ve iskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun. (y.h.n.)

21. Cadde'nin köşesinden başlayarak bütün Fifth Avenue'yü sonuna kadar yürüdük ve Jessica, babası geri dönerken taksi tutacağına söz verdiği için, kasvetli bir Manhattan'da dolaşmaya cesurca katlandı.

Ancak Central Park'da bir fayton gezintisi yaptıktan sonra Ischa, Plaza Hotel'in önünde bekleyen bir dizi taksiyi görmezlikten geliyor. Jessica sızlanmaya başladığında on dakikadır Fifth Avenue'de yürümekteyiz. Jessica yorulduğunu söylüyor ve babasına taksiye bineceğimize söz vermiş olduğunu hatırlatıyor. Ischa, havanın çok güzel olduğunu, biraz daha yürüyebileceğini ve Central Park'ta istediği kadar dinlenebileceğini söylüyor...

"Ama söz vermiştin!.." diyor Jessica yarı ağlamaklı.

Ischa'nın kızıyla kurduğu ilişkiye pek karıştığım olmaz, ama Ischa'nın yüzünün nasıl sertleşip acımasızlaştığını görünce bu tepkisinin kızıyla değil de bir başkasıyla ilişkili olduğu geçiyor aklımdan hemen. Daha fazla düşünmeden elimi kaldırıp bir taksi durduruyorum. Jessica'ya kapıyı açıp elimi sallayarak onu çağırıyorum ve öfke içindeki bir adama sakin bir sesle onun da bizimle birlikte gelmek isteyip istemediğini soruyorum. Asık yüzle ön kapıyı açıp tek bir söz bile söylemeden şoförün yanına oturuyor.

"Söz, sözdür!" diyorum.

"Gramercy Park," diye homurdanıyor Ischa şoföre doğru.

Daha Lexington Avenue'nün köşesine gelmeden Ischa oturduğu yerden arkaya dönerek Jessica'ya bakıyor ve onunla konuşmaya başlıyor.

"Jess, bir teröristle Connie arasındaki fark nedir biliyor musun? İnsan teröristle pazarlık edebilir, ama Connie'yle asla."

"Terörist nedir?" diye soruyor Jessica, sesindeki ağlamaklı ton silinirken.

Deli'den Jessica için o teselli verici sıcak kakaodan alıyorum, o da tekrar cesaretini toplayıp neşeli görünmeye çalışıyor, ama sarsılmış olduğunu biliyorum. Onu yatırıp üzerini örtüp ben de Ischa'nın yanına yatağa girdikten sonra, öğleden sonra kızına karşı niçin o kadar aşırı tepki gösterdiğini soruyorum.

"Ah, annesinden bu gezi için tek bir cent bile almamış olması beni kızdırıyor," diyor. "Sonuçta ona her ay dokuz yüz gulden nafaka ödüyorum."

Bu yüzden Jessica'yı suçlamasının yersiz olması bir yana, babasıyla yolculuğa çıkan küçük bir kızın yanına para almamasının da normal olduğunu belirtiyorum. Tanıdığım en gönlü bol, eli açık insan, ama kendi çocukları söz konusu olduğunda, sanki onlar için para harcadığında zarara uğrayacakmış gibi bir alınganlık içine giriyor. Ona oğlu Jeroen'in düğününü hatırlatıyorum. Arkadaşları, ben ve benim ailem söz konusu olduğunda bin bir tane güzel armağan bulabiliyor, ama oğlu Jeroen için aklına hiçbir şey gelmiyor.

"Ona bir armağan almak içinden gelmedi," diyorum. "Benim ısrarım üzerine bin guldenlik bir çek hazırlamıştın. Sana kalsa beş yüzle yetinecektin. 'Bin gulden çok para' diye bağırmıştın. Ben de sana 'İyi ya' demiştim."

"Bu kıskançlık," diyor Ischa sıkıntıyla. "Çünkü kimse benim için bu kadar kaygı duymadı."

Gün boyunca şehirde dolaşıyoruz. Circle Line'la bir kez Manhattan'ın çevresini geziyoruz ve Gangway'de yine mutluluk deşifre eden bir polaroide yakalanıyoruz. Bir akşam Martin Beck Tiyatrosu'nda bir *Guys and Dolls* gösterimi izliyoruz. Şehirdeki son günlerimizden birinde de taksiyle Manhattan'ın sınırına gidiyoruz, orada Ischa, Jessica ve benim için birer bilet alıyor, biz helikopterle havalanırken o arkamızdan el sallıyor.

Gramercy Park'daki son gecemizde Ischa güvensizlik içinde, "Bizimle birlikte mutlu bir hafta geçirdi değil mi?" diye soruyor. Ona yanıt olarak başucumuzdaki sehpanın üzerinde duran polaroidi göstermekle yetiniyorum.

Eve dönerken Jessica takside başını omzuma dayayarak uyuyor. Ischa şefkatle ve hafif bir kıskançlıkla uyuyan kızına bakıyor.

Daha önce de Jessica evde kanapenin üzerinde bana sokulup başını kolumun altına yerleştirerek televizyon seyrederken Ischa, "Bunu niye hiç bana yapmıyor?" diye sormuştu.

"O duyarlı bir çocuk," demiştim, "Senin sıkılganlığına saygı gösteriyor."

Reestraat'taki ilk gecelerde huzursuz uyuyorum. Her gece uyanıyorum ve Ischa beni uyandırıncaya kadar yarı uyku halinde Jessica'yı arıyorum.

"Jessica nerede?"

"Hay Allah, Connie!" diye sızlanıyor.

New York'dan dönüşümüzden üç gün sonra, 3 Eylül 1994 cumartesi günü Ischa ve ben ilk kez birlikte sahneye çıkıyoruz. *Het Parool* ellinci kuruluş yılını; Amsterdam şehir tiyatrosu Stadsschouwburg da yüzüncü kuruluş yılını kutluyor. Yazı kurulu birkaç üyesine kutlamayı birlikte organize etme görevi verdi. Ischa hemen kabul ederek sevinçle bağırdı: "Ben Connie'yle birlikte bir şeyler hazırlayacağım!" Şimdi de onunla birlikte Stadsschouwburg'un kulisinde sıranın bize gelmesini bekliyorum. Gerginim. Ischa, beni sakinleştirmeye çalışıyor ve bunun yararı da oluyor. Sıramızın geldiği bildirildiğinde elimden tutup beni sahneye çıkartırken elim gerginlikten ter içinde. Konuşmacı kürsüsünde dururken birbirimize başımızı sallayarak anlaşıyoruz, Ischa gülümsüyor ve sağ elinin işaretparmağını bana doğru büküyor, ondan sonra her şey kendiliğinden olup bitiyor.

New York'dayken tiyatro sahnesinde bu akşam yapacağımız ikili sohbet için ilk notlarımızı almıştık ve hoteldeki yedi günle ilgili makale için yaptığımız gibi, bu notları da daktilo etmek için saat farkı uyumsuzluğundan faydalanarak Amsterdam'da geceyarısı kalkıp masanın başına geçiyoruz.

Gösterimiz bittikten sonra Stadsschouwburg'un koridorlarında huzur içinde dolaşıyoruz.

Ischa, bizimle sohbet eden herkese, "Gelecek yıl Connie'yle birlikte *Faust*'u sahneleyeceğiz," diyor. "Joop van den Ende'den Nieuwe de la Mar'ı kiralamasını isteyeceğiz, rejiyi Ton Lutz'a

bırakacağız ve sahneye çıkacağız. Connie'yi *Mefisto* olarak hayal edebiliyor musun?"

Bütün mevsimleri seviyoruz, Amerika'da havanın sıcaktan ağırlaştığı yazları, Amsterdam'da dışarıda hava buz gibiyken ve rüzgâr camları sallarken Reestraat'da evde oturduğumuz zamanları. Ischa alışverişe çıkmayı seviyor.

"Süpermarketlerden ve alışverişten nefret eden insanlarda bence bir sorun var, onlar bir anlamda muhabbete karşılar," diyor Ischa.

Bense alışverişe çıkmaya pek bayılmıyorum. Bazen Dagmarkt'a ya da Albert Heijn'e giderken ona eşlik ediyorum, ama çoğunlukla o yalnız gidiyor ve aşağıda sokaktan bana sesleninceye kadar evde onu bekliyorum. Sonra pencereye koşup, her iki elinde dolu torbalarla Reestraat'ın ortasında dururken ona bakıyorum.

"Aşkı nasıl tanımlıyorum, biliyor musun?" diye retorik bir soru soruyor. "Aşk, insanın sevdiği kadını düşünmeden bir süpermarkette dolaşamaması ve onun sevdiğini bildiği bir yığın şey satın alması."

Sonra torbalarını boşaltıyor, aldığı şeyleri önce ahşap tezgâhın üzerine çıkartıyor ve buzdolabını benim sevdiğim şeylerle dolduruyor.

Her yıl yaptığımız gibi 24 Aralık'ı 25 Aralık'a bağlayan gece ayini izlemek üzere St. Odilienberg Kilisesi'ndeyiz. Annem kilise korosunda, mihrabın yanında duruyor, Ischa ve ben de kardeşlerimin ve gelecekteki gelinimizin yanında oturuyoruz, babam evde masayı hazırlıyor, bu masa daha sonra geceyarısına doğru, etli ve salamlı börek, üzümlü ekmek tabakları, kahve fincanları ve şarap kadehleriyle donatılacak.

"Kendimizi orada görür gibiyim," diyor Ischa. "Müthiş bir çift olduğumuzu düşünürdüm."

Son aylarda, mirasıyla ilgili düzenlemeler yapmak için anne ve babasının mirasıyla ilgili işleri de düzenleyen Haarlem noteriyle ve bankasıyla pek çok kez görüştü.

Sonunda Ischa, "Bize evlenmekten başka yapacak bir şey kalmıyor," diyor, "Böyle bir beraberlik bizim için fazla modern."

Ben de öyle düşünüyorum.

O zamandan beri de 1995 yazında St. Odilienberg kilisesinde evlenmenin nasıl olacağını hayal etmeye çalışıyoruz.

"Sen şık beyazlar giyersin," diyor Ischa, "Gelenlere 'siz bakmayın Connie'nin beyaz içinde yüzdüğüne, gelinlik giymesinin asıl nedeni para' deriz."

Noel yortusunun ilk gecesi cam gibi kaygan bir otoyolda adım adım ilerleyerek Amsterdam'a dönüyoruz. Önümüzde, arkamızda, yanımızda arabalar ağır ağır, ama kaçınılmaz bir biçimde birbirlerinin üzerine kayıyor ya da kendi eksenlerinde dönüyorlar. Gerilimden sinir içinde gülmeye başlıyoruz, ama Amsterdam'a dönüşümüzü ertelememiz mümkün değil, çünkü Noel'in ikinci günü Schiphol'den New York'a uçmamız gerekiyor.

Üç gün önce Mai Spijkers'e *Arkadaşlık*'ın manuskrilerini gönderdim, şimdi de uçakta Ischa yanımda, kucağında koca bir dosya kâğıdı tomarıyla oturuyor ve okuyor. Elinde bir kalem var ve ara sıra bir sözcüğü düzeltişi beni sinirlendiriyor. Bir saatten beri hiç konuşmuyor. Kendime hâkim oluyorum ve okurken onu rahatsız etmemek için nasıl bulduğunu sormuyorum. Ağır ağır okuyor, bunu görüyorum ve hoşuma gidiyor. Ara sıra hafifçe sağa eğilip hangi sayfayı okuduğuna bakıyorum ve okuduklarından haz alıp almadığını hayal etmeye çalışıyorum.

Ischa, ancak uçağın merdiveninin yanaştığını işittiğinde başını kaldırıyor, kâğıtları özenle toparlıyor ve bana bakıyor. "Şimdiye kadar hiç böyle bir şey okumamıştım" diyor.

Onu kucaklıyorum ve söyledikleriyle beni çok mutlu ettiğini söylüyorum.

"Ya prolog?" diyorum.

"Güzel bir pasaj, ama onu çıkartmalısın," diyor.

*"Kill your darlings!"** diye sızlanıyorum. Ona kitabın metnini

* Sevgililerini öldür.

verir vermez prologla ilgili fikir belirtmesini rica etmiştim. Mai bu girişi harika bulmuş ve kitaba ait olduğunu söylemişti, ama ben - kitaba başlarken bu proloğu niçin yazdığımı gayet iyi bilmekle birlikte- yazıp bitirdiğimde gereksizleştiğini hissetmiştim.

Onun ölümünden sonra hastalandım, ilk cümle buydu. *Ateşler içinde yatıyor ve günde yirmi saat uyuyordum. Uyanık geçirdiğim birkaç saat boyuncaysa hiçbir şey düşünmüyor, herhangi bir kaygı duymuyordum. Hissettiğim tek şey beynimdeki çekiç sesleri, çarşafın nemli serinliği, aç ve boşluk içinde olduğumdu, ama iştahım yoktu ve tadı olmayan bir sıvıyı özlüyordum.*

"Kitabı yazabilmek için onu öldürmek zorundaydın," diyor Ischa, kendinden emin, "Sen bunu kitaba katmaktan çok kendin için yapmışsın."

"Evet," diyorum, "Tam da böyle."

Sonra banyodaki sahneyi hatırlayıp hatırlamadığını soruyorum.

"Evet, sıkı sahneydi, hatırlıyorum."

"Birkaç gün boyunca beni görmek istemediğinde kendimi öyle hissetmiştim. Neredeyse altı aydan beri birlikteydik ve sana bıkkınlık vermiştim."

"İçin dağlanmış olmalı."

"İçim mi dağlandı? Sen ne diyorsun, aklımı kaçırdığımı sanmıştım."

Meraklanan Ischa proloğu tekrar kâğıt tomarının içinden çıkartıyor ve ona söz ettiğim bölümü arıyor.

On beş dakika sonra cildim karıncalanmaya başladı. Bu daha çok, çocukken soğukta çok uzun süre oynayınca, el ve ayak parmaklarımı donmuş gibi hissettiğimde algıladığım iç gıcıklayıcı bir duyguydu. Tenimden tüm kanım çekilmiş ve donmuş gibi bir görünümü olurdu parmaklarımın. O zaman sıcak bir yere girdiğimde o iğne gibi batan acıyı hissederdim. Deneyimlerim, eğer ellerimi ve ayaklarımı kalorifere dayama eğilimime boyun eğersem bu acının çok daha fazlalaştığını göstermişti, çünkü o zaman parmak uçlarıma geri dönen kan gözümden yaş getirecek kadar büyük bir batma duygusu oluşturuyordu. Eğer

kendime hâkim olabilirsem babamın sözünü dinleyip ellerimi önce soğuk suyun altına tutuyor ayaklarımı da bir parmak ucuma bir topuğuma ağırlık vererek alıştırıyordum. Babam halden anlıyordu, çünkü onun ailesinde herkesin kanı koyuydu.

Koltukta arkama yaslanarak ayak bileklerimden başlayarak kendisine yukarı doğru bir yol açan karıncalanmayı izlemeye başladım. Korkudan çok hayret içinde başıma gelecekleri bekliyordum. Çözülüyorum, diye düşündüm; başıma geleceklerin gerilimi içindeydim, artık başlıyor herhalde, acaba şimdi onun için yasa mı giriyorum, diye düşünüyordum. Onun ölümünün yoldaşı olan acı denen hayvanın nasıl bir şey olduğunu bilmeyi çok istiyordum.

Soğuk karıncalanma iğneleri boynuma kadar tırmandı ve daha da ilerleyerek yanaklarıma vardı; bu kadarı bana fazla geldi. Birdenbire bir telaşa kapıldım, banyoya gidip sadece sıcak su musluğunu açtım ve ince ince akan sıcak suya sabırsızlıkla baktım; dikbaşlı ve küstah bir düşman istilasını andıran bir şeye karşı direnebilmek için zamanında müdahale edip edemeyeceğimin kaygısı içindeydim.

Su dayanılamayacak kadar sıcaktı, ama bu reel acı beni rahatlattı ve su seviyesinin tenime battığını hissedinceye kadar olabildiğince derine kaydım.

Su boynuma kadar gelmişti ve bu beni güldürdü. Geçti, diye düşündüm, ona boyun eğdirdim.

Erken bir zaferin tehlikesine kapılmamak için gözlerimi yumup kıpırtısız kaldım.

Göstermelik kavgaların sonunda sahte zaferler gelir. Doğrulup da başımı ve omuzlarımı sudan çıkarttığım anda henüz geçmediğini, aksine daha doğru dürüst başlamadığını ve şimdi başlamakta olduğunu anladım.

Her üzüntünün kendi acısı olduğuna inanmak bir hata. Bu acı her zaman karşılaştığım aynı berbat durumdu ve her zamanki gibi sanki beni bir daha hiç bırakmayacakmış gibiydi.

"Böyle bir şey bir daha hiç olmadı," diyor Ischa, geçmişe bakarak, yüzünde suçunu bilen bir ifadeyle. Ama bu ifadede, aynı zamanda, sanki o zamanlar bana acı vermekten çok karmaşık bir şekilde haz

da almış olduğunun farkında değilmişcesine bir şımarıklık esintisi görüyorum.

"Gülüşün dayanılmaz," diyorum.

"Aklıma ister istemez tekrar görüştüğümüzdeki halin geliyor. Birkaç gün içinde müthiş kilo kaybetmiştin ve korkunç öfkeliydin."

Benim için iç pilavlı ördek pişirmiştin ve sevdiğim bir yığın şey almıştın, ama ben tek bir lokma bile yutamamıştım."

"Masanın ayağını tekmelemeye başlamış ve bana galiz sözler söylemiştin."

"Elbette!" diyorum, "Senden açıklama rica etmiştim ve sen bunu yapamamıştın. Dürüst olamadığın için, bu ayrılığın nedeni hakkında düşünemediğin için öfkeliydim. Sonradan anladım ki, birlikte olduğumuzdan beri ilk kez beni aldatmıştın ve bunu kendin de benimseyememiştin."

"Artık tam olarak hatırlayamıyorum," diyor Ischa ezik bir şekilde ve ani bir utanca kapılarak, "Bildiğim tek şey seni gerçekten özlediğim, seni kaybetmek istemediğim ve bunlar benim için yeni duygular olduğundan paniğe kapılmış olduğum."

Hostes plastik tepsilerde sıcak alüminyum kaplardaki yiyecekleri sunuyor, ikimiz de kendimizi vererek ve keyifle bu uçak yolculuğu yemeğine doğru eğildiğimizde kendimizi tutamayıp gülmeye başlıyoruz.

Evet, sonra da "*Arkadaşlık*'ı okumaya devam edeceğim," diyor Ischa, beni neşelendirmek için.

"*I envy you*,"* diyorum.

George Braziller'in dairesi 74. Street/Third Avenue köşesindeki büyük bir binada. Anahtarı kapıcıya bırakmış ve bize de içtenlikli bir mektup yazarak keyifli günler dilemiş. Az sonra benim önceden de tanıdığım, ama Ischa'nın ilk kez geldiği evin içindeyiz. Ev geniş, aydınlık ve kitaplarla dolu; burada, yalnız yaşayan ve kendisine iyi bakmasını bilen bir erkeğin ruhu var. Buraya gelişimizin sorumluluğunu taşıdığımın bilincinde kapıda tereddütle duruyorum ve Ischa'nın evi nasıl bulduğunu düşünmek beni gerginleştiriyor. O, mekânın içinde dolaşıyor, teras kapılarına gidip açıyor ve şimdi

* Seni kıskanıyorum.

karşısında Manhattan'ın doğu kesiminin nefes kesici manzarası var. New York'un sesi içeriye doluyor ve Ischa, bu müziği bastırarak George'un bir hazine olduğunu, evi muhteşem bulduğunu söylüyor ve bu evin bizim olmasını isterdim, diyor.

Arkadaşlık'ın metni masanın üzerinde, önünde duruyor ve son sayfaları okuyor. Bitirdiğinde, "Bittiği için üzülüyorum," diyor, "Bu kitabı niçin bana ithaf ettiğini şimdi anlıyorum. Varlığımın derinliklerine hiç kimse senin kadar inemedi."

"Tanımak sevmektir," diyorum.

Birdenbire büyük bir coşkuya kapılarak, "Bunu Mia da okumalı," diyor, "Çok beğenecek."

St. Odilienburg'a ilk ziyaretlerimizden birinde yanımda *Arkadaşlık*'ın ilk iki bölümü vardı; annemin onları önceden okuyabilmesi için yanıma almıştım.

"Burada anlatılan bir anne var," demiştim tereddütle ve çekinerek.

Masanın başında ayakta durarak oradan buradan birkaç cümle okumuş, sayfaları karıştırarak değişik bölümlere göz atmış ve sonra dosyayı bana geri vermişti.

"Burada gördüklerim yine gerçek Connie," demişti, "Ama bunları şimdi okumama gerek yok çocuğum. Sen yazmak istediğin kitabı yazmaya devam et. Ben sonra, zamanım geldiğinde okurum."

"Mia, ne kadar bilge bir kadınsın," demişti Ischa, o zaman ona, annemin de yüzü ışıldamıştı.

"Düşünme ihtiyacını annenden almışsın," diyor Ischa şimdi, "Ama düşünmekten keyif almayı da babandan öğrenmişsin. Geçenlerde, Noel'de sizinkilerin evindeyken, bana bakışlarındaki tarzı fark ettim birdenbire. Baban da annene aynı şekilde bakıyor, araştırarak, düşünerek, merakla."

Ischa'ya bu tür yorumlarının, beni inceleme ve çözümleme tarzının ve beni böylesine iyi değerlendirebilmesinin beni ne kadar mutlu ettiğini bilemeyeceğini söylüyorum.

"Tanımak sevmektir," diye karşılık veriyor bunun üzerine gülerek.

New York'da yazdığı ilk *Şişman Adam*'ı biraz ürkerek bana uzatıyor.

"İşte!" diyor, "Çok hoşuna gideceğinden eminim."

Şişman Adam, Ses diye çağırdığı eski bir tanıdığıyla telefonda konuşuyor, birbirlerine başlarından geçenleri anlatıyorlar. Ses, geçirdiği dört bypass'tan söz ediyor; Şişman Adam da kendisine bir uyarı olarak görünen kalp krizinden. Şişman Adam, yıllar önce ilkokuldayken Ses'in bir kızı elinden almış olduğunu hatırlıyor, Trudy ve yıllar sonra bu Trudy'yle tekrar karşılaşışını. Kız ona ailesinin mirasından ve bu muazzam mirası ne kadar kısa bir sürede çarçur ettiğinden söz ediyor. Sonra Ses'e kadınlarla arasının nasıl olduğunu soruyor.

"Bir zamanlar..." diye Almanca olarak başlıyor Ses.

Şişman Adam bir süre sonra tekrar soruyor.

"Peki, ya kadınlar..." diye mırıldanıyor Şişman Adam, "Bu gerçekten doğru mu?"

"Aa, tabii!" diye şakıyor Ses, biraz da hayretle. "Karıma bağlı kalmak zorundayım. Bunu bana uzmanlar da, doktorum da acilen tavsiye ettiler. Haa ha ha! Evet, evet - kızlar..."

"Bir zamanlar..." diye sesini yükseltiyor birdenbire neşelenen Şişman Adam. "Evet - bir zamanlar!"

Yazıyı okuduktan sonra kendi kendime şaşarak yarı alaycı bir tonla "Ah, ağlayabilirim Is!" diyorum.

"Ben de böyle düşünmüştüm," diye karşılık veriyor.

"Şimdi bu benim de erkeklerimden vazgeçmem gerektiği anlamına mı geliyor?" diye soruyorum ve kızardığımı fark ediyorum.

"Buna kendin karar vermelisin," diye kuru ve gergin bir ifadeyle yanıtlıyor beni.

"Ischa!" diyorum bunun üzerine, "Hollanda'nın en namlı söyleşi ustasıyla birlikte yaşıyorum, ama bana yanıtından korktuğun tek bir soru bile soramıyorsun."

New York çok soğuk. Saks'tan ikimize de birer tane kürk bere satın alıyorum. İyice sarınıp sarmalanarak bulvarlarda, Central Park'ta dolaşıyoruz, Rockefeller Center'de patenle kayan insan kalabalığını seyrediyoruz ve Plaza'da kahve içerek yavaş yavaş ısını-

yoruz. Brooks'da Ischa için bir takım elbise daha alıyoruz. Anne ve babasının ölümünden sonra başka türden bir giysiye katlanamıyor.

"Giyim, büyücülüğün formüllerinden biri," diyor buna ilişkin olarak. "Yetişkin olmak bir duygu değil elbette, bir kod ve takım elbise giymek de bu koda dair bir şey. Bu bir ilan ediş. Bu türden giysileri tercih ederek yetişkin olduğunu ilan etmiş oluyorsun ve sonra bunun etkisi sana da dönüyor: Bir yetişkin gibi davranmaya başlıyorsun. Büyü bu işte."

Bu yetişkin oluşun hoşuna gidip gitmediğini soruyorum.

"Evet," diye yanıtlıyor ciddiyetle. "Ancak son iki üç yıldır bazen ne kadar kötü biri olduğumu kavrıyorum! Gerçekten kötü. Sonuçta insan kendi kendini yanıltıyor ve inanıyorum ki ben bunu giderek daha az yapıyorum."

Gösteriden çok binanın kendisi için bir akşam Radio City Music Hall'e gidip *The Christmas Spectacle*'ı izliyoruz. Sinemaya gittiğimizde hoşlanmadığımız bir filmden on dakika sonra çıkarken Ischa tiyatroda aynı şeyi yapma eğiliminde değil. Tiyatroyu seviyor.

Buz gibi geceye çıkıp hotele dönmeden önce bir şeyler içmek üzere Gallagher's'e giderken, "Tiyatro samimiyet ve mahremiyet üzerine kuruludur, sinema ise öyle değildir," diyor.

Sonra anonimlik ve mahremiyet arasındaki ilişkinin kendisini yıllardan beri uğraştırdığını söylüyor.

"Tiyatro üzerine güzel bir kitap daha yazmak isterdim," diyor, "Tarihsel bir bakışla değil, daha çok bir oyuncunun ne yaptığına, birisi sahneye çıktığında ne olduğuna, oyuncunun izleyiciyle nasıl bir ilişki içinde bulunduğuna ilişkin bir çözümleme şeklinde ve hepsine anonimlik ve mahremiyet açısından bakarak."

"Ona bir seyirci topluluğu ver, burnunun dibine bir mikrofon uzat, o doğruyu söylemekten başka bir şey yapamayacaktır," diye kendi kendimden alıntı yapıyorum.

Ischa yüksek sesle küçük bir kahkaha atıyor. Hangi somut duruma gönderme yaptığımı gayet iyi bilmesine rağmen bunu ona ne zaman söylemiş olduğumu soruyor. Bunu ona anlatmamı istiyor ve ben de onu kırmıyorum.

Geçen yıl mart ayında bir gündü. Henk van Os ondan Rijks-

museum'da kitabını tanıtmasını rica etmişti. Mikrofonun çevresine küçük bir dinleyici grubu toplanmıştı. Ben biraz kenarda, van Os'un kitabının daha yeni tanıştığım yayımcısı Wim Hazeu'nun yanında duruyordum.

"Mikrofonun başına geçtin ve van Os'un kitabını gerçek anlamda ve epey esprili bir şekilde yerin dibine batırmaya başladın. Yanımda duran Wim Hazeu'nun şaşkınlığını ve buna rağmen eğlendiğini hissettim. Bekleneceği gibi müthiş bir alkış aldın ve bu ilgiden kendini kurtarmak için kararlı adımlarla izleyicilerin arasından geçerek yanıma gelip bana sarıldın. O zaman bunu Wim Hazeu'ya söylemiştim ve sen gülmekten kendini bir türlü toparlayamadığın için on dakika kadar ağzımızı açamadan seni seyretmiştik."

Ischa kendini tutamayıp yine gülüyor.

"Wim benim tavrımı hiç de kötü bulmamıştı. Hatta daha sonra bize bir kart atıp ikimizi de çok sempatik bulduğunu söylemişti. 'Bir ipekböceği kozası...' demişti 'Olağanüstü, canlı, ele avuca sığmayan, esin verici bir çift'; hatta birbirimize benzediğimizi bile söylemişti."

"Bu kitap tanıtımı üzerine bir de *Şişman Adam* yazmıştın," diyorum.

"O sırada karımın birisine şunları söylediğini duydum: 'Evet, evde her fırsatta sözü dolandırır, ama eline bir mikrofon verdiğinizde hemen gerçeği söylemeye başlar.' Karımın bunları söylediğini duydum ve o zamandan beri de kafam biraz karışık. Aslında tümüyle haklıydı."

Ürperdi.

"Ne tatlı değil mi -karımın dedikleri?" diyerek sözü bağladı.

1994 yılbaşı akşamı Third Avenue'de alışveriş yapıyoruz. Çeşitli Deli'lere uğrayarak kendimize hazırlayacağımız sofra için leziz şeyler arıyoruz. Şehirdeki havai fişek gösterisinin George'un terasında harika bir manzara sunacağı kesin ve biraz şansımız olursa da ışık balosunun Times Square'de eriyişini yatak odası penceresinden izleyebiliriz. Yılın Hollanda'da Amerika'dakinden farklı bir saatte sona erdiğini düşünmek, yumuşak bir şekilde ifade

edersem, bana iç gıdıklayıcı geliyor, ama bundan Ischa'ya söz ettiğimde bana biraz şaşırmış gibi bakıyor.

"Ah, bu beni hiç ilgilendirmiyor," diyor.

Onu neyin ilgilendirdiğini sorduğumdaysa, bir yılbaşı gecesini hiçbir zaman geçmiş olan yılı düşünmek için vesile etmediğini söylüyor. "Zaman, sadece insanın uydurduğu bir şeydir," diyor.

"Hayır!" diye karşılık veriyorum, "Zamanın sayılarla ifadesi insanın uydurduğu bir şeydir, ama zamanın kendisini değil, sayıların insanların üzerindeki etkisini gözleyerek bütün bu kurguların ne kadar önemli olduğunu, yaşamımızı ve davranışlarımızı ne kadar belirlediklerini görebilirsin."

"Her zaman dizginleri elinde tutmayı beceriyorsun, Con!" diyor.

Sağ elinin küçük parmağını kemiriyor ve son günlerde anne ve babasının ölümü hakkında her zamankinden daha fazla düşündüğünü ve bu düşüncelere bir mutluluk duygusunun eşlik ettiğini kabul ediyor.

"Onlardan sonraya kaldığım için hoşnudum," diyor.

"İkinci toplama kampı günlerini de geride bıraktın," diyorum.

Yatakta yatıyoruz ve zamanın bu belli sayısal noktasının gelmesini bekliyoruz.

"Ne kadar uzun zamandır birlikteyiz, değil mi?"

"Annem, kırk yıl diyor. Ona kalırsa ikimiz de iki kişilik yaşıyoruz ve birlikte geçen yıllarımızı onla çarpabiliriz."

"Kısa süre önce bir insanın alabileceği en büyük övgüyü aldın, hem de kızımdan. Jessica bana, bir keresinde onunla bir kitapçının önünden geçerken ona *Hayatın ve Aşkın Yasaları*'nı gösterdiğimi hatırlattı. 'Yazarını tanıyorum' demiştim o zaman, 'sen de tanışacaksın'. Şimdiyse Jessica bir zamanlar senin olmadığını hayal bile edemediğini söylüyor.' "

Ona sokulmuş yanında yatıyorum, yüzünü göremiyorum, ama o doğruluyor ve gözlerime bakabilmek için dirseğine yaslanıyor, kendisinin de Jessica'yla aynı duyguları paylaştığını ve bir zamanlar benim olmadığımı hayal bile edemediğini söylüyor.

"Tuhaf!" diyorum, "Aynı şeyleri ben de hissediyorum."

Saat, Amerika saatiyle on ikiyi çaldığında Ischa'nın yüzünü öpücüklerle örtüyorum ve o tahammül edebildiği sürece sımsıkı kucaklıyorum.

Kendisini özenle benim kollarımdan çözdükten sonra, "1995 harika bir yıl olacak," diyor, "Yılın başında nihayet annemden ve babamdan kalan mirasla ilgili sorunları çözeceğiz, *Arkadaşlık* yayımlanacak ve büyük başarı getirecek, kanalın yakınında hemen Reestraat'ın köşesinde bir ev bulacağız ve baban evi muhteşem bir şekilde yenileyecek, ağustosta St.Odilienburg Kilisesi'nde evleneceğiz ve sonbaharda birlikte *Faust*'u sahneleyeceğiz."

Ona, dünyanın en muhteşem, en sevgili erkeği olduğunu ve onunla geçireceğim her saat için şimdiden sevindiğimi söylüyorum.

Tarih 3 Ocak 1995, saat sabahın beş buçuğu, iki saat sonra Amsterdam'a ineceğiz, Ischa yanımda bana yaslanmış uyuyor. Onu seyrediyorum, bakışlarım onu uyandırıyor.

"Niye bakıyorsun?" diye soruyor yumuşacık.

"O kadar yakışıklısın ki..." diyorum.

Oturduğu yerde doğrularak kolunu boynuma atıyor.

"Birbirimize uygun olduğumuza da inanıyorsun, değil mi?"

"Evet."

"Ben de..." diyor. "Bu sonuca varmamın bir nedeni de ne biliyor musun?"

Bunu bilseydim bile söylemezdim, çünkü konuşurken onu dinlemek ve şu anda olduğu gibi, Amsterdam'ı sevmekle birlikte her seferinde yolculuğumuz sona erdiği için üzüldüğünü söyleyişini duymak çok hoşuma gidiyor.

Daha sonra kendime mantık kabul etmez şeylerle eziyet etmek, zamanın sayısal anlamda bilinmezliğinin acısını hissetmek için özellikle bu anı hatırlayacağım; çünkü o an henüz, onun daha yaşayacak sadece altı yüz kırk üç bin iki yüz saniyesi, sadece altmış bin yedi yüz yirmi dakikası, sadece binoniki saati, sadece kırk iki günü kaldığına dair acımasız bilgiye sahip değildim.

Anısına

Kocam öldü, diye daha sonra gazeteye ilan veriyorum.

Şimdi ölüm sözcüğü kafamın içinde onun adına bağlanmış ayrılmaz bir çift koşum gibi sarsılıyor. Zaman zaman zorla araya girmeye çalışıyorum, ama başaramıyorum, çok fazla yaşıyorum. Kendimi dışlanmış hissediyorum, partiye davetli değilim. Onun harika ismi ve bu sözcük her şeyi bir yana itiyorlar. Bu sözcük çiftinden başka bir şey düşünmeye yeltenmeyegöreyim, eyleme geçip her türlü düşüncenin yolunu kesiyorlar. En fazla kendilerine dair birkaç sözcüğe izin veriyorlar.

Asla.

Her zaman.

Her zaman için bir daha asla.

Hakikat, ruhumun kalecisi. Orada, ortaya çıkmak isteyen görüntüler, yarına dair görüntüler, birkaç saat öncesine dair görüntüler kaynıyor, ama öylesine büyük acılarla birlikte geliyorlar ki, ortaya çıkmalarına izin vermek mümkün değil, bu sebeple topuklarının üzerinde dönerek uzaklaşıyorlar. Görüntülerle bütünleşebilen tek düşünce, bunların bitmiş bir yaşantıya işaret ettiği, geçmişe dair anılar olduğu; ki bu benim son geçmişim, bundan sonra başka anılar olmayacak; benim de anılardan başka bir şeyim olmayacak. Hayatımda ilk kez bir geçmişim var, bu sözcüğün gerçekten ne anlama geldiğini, geçmişin ne olduğunu biliyorum. Şimdiye kadar hiç tamamlanmış bir geçmişim olmamıştı. Geçmişimden gelen her şey hâlâ kaygısızca yaşamaya devam ediyor, ama ben gerçek geçmişin acısını çekiyorum. Ischa'yla yaşadığım hayattan kopartıldım, o hayat artık bitti.

Bu andan itibaren Ischa benim belleğimde sürgün.

Ve ben bu güçten nefret ediyorum.

Solumda kardeşim Jos oturuyor. Arabamı kullanıyor ve Amsterdam'a, Ischa'nın yanına gidiyoruz. Zaman zaman eliyle ağzını kapatıp duyduğu dehşetten ağlıyor. Onun için üzülüyorum. Sağır ve dilsizim, korkudan ve sarsıntıdan içimdeki her şey suskun. Bazen, sessizce için için ağlıyorum, ama pek beceremiyorum, göğsümde müthiş bir acı duyuyorum.

"Ne olur ağla!" diye yalvarıyor kardeşim.

Bir şey söylemiyorum. Bir şey söyleyemiyorum. Ischa'ya gitmeliyim, istediğim tek şey bu, Ischa'nın yanında olmak. Bu, henüz bir şeyler isteyebildiğim zamanın son anlarından biri, ama bundan da emin değilim... Kendimi anlamıyorum. Acının ertelenmesini anlamıyorum. Gizliden gizliye büyü yapabilmeyi ve onun yanına varıp da öptüğümde onu tekrar canlandırabilmeyi umuyorum. Evet, mümkün olmayını umduğumdan, onu ölümden geri alabileceğimi, öperek uyandırabileceğimi sandığımdan ve ancak bunu başara-

madığımda, isteyecek hiçbir şeyim kalmadığında ağlayabileceğimden eminim.

Limburg'dan Amsterdam'a yolculuk tamı tamına iki saat sürüyor. Tek bir kez bu nöbetteki gerçeği delen bir başka düşünce oldu, yo hayır, bu gerçek bir düşünce sayılmaz; bunlar hayal edemediğim bir geleceğe fırlattığım kancalar, oltalar - onsuz bir geleceğe.

Kitap düşüncesi.

Yazmak düşüncesi.

Ölümünü bana babam bildirdi. Telefonda. Söylemeye bir türlü dili varmadı. Bu nasıl olabilir, bilmiyorum, ama bana söyleyeceği korkunç şeyin ne olduğunu bildim.

"Söylemelisin baba!" diye bağırdım ona, "Bunu söylemelisin!"

Mesajımı anladı ve o zaman söyledi. Benim cesur, sevgili babam. Söyledi.

Ardından derin bir uluma duydum, bir kurtunki gibi.

Haykırdım. Telefonu elimden bıraktım ve haykırdım. Orada durdum ve bağırdım, olanın olmasını istemediğimi, bunu kabul etmediğimi haykırdım. Kırılacağından korkana kadar tezgâhın tahtalarını tekmeledim. Ayağım kırılırsa Ischa'ya gidemeyeceğimi düşündüğümde durdum.

Ses çıkartmaktan vazgeçtiğim andan itibaren beni dev bir sükûnet kapladı, dilsiz ve dokunulmaz oldum. Yanıma yaklaşan herkesi sertçe uzaklaştırdım. Kimse bana dokunamaz, kimse.

1995 Sevgililer Günü, aynı zamanda Ischa'nın doğum günü, ama ben gelecekteki gelinimizin babasının cenazesindeyim. Sabah çok erkenden kardeşim Jos beni arabayla Limburg'a götürdü, çünkü bu önemliydi, çünkü insan belli anlarda başkalarının yanında olabilmeliydi. Ischa da böyle düşünüyor. Bir haftadan beri hasta yatıyor, bir haftadan beri ben de onun yanında yatıyorum. Dün ilk kez onun isteği üzerine dışarı çıkmayı denedik. Bir haftadan beri ilk kez üzerimize doğru dürüst bir şeyler giydik ve dışarı çıktık. Ischa Lim-

burg'daki cenazeye mutlaka gelmek istiyor, kendisini çok daha iyi hissettiğini söylüyor. Ama şimdi kanalın üzerindeki köprüden yukarı doğru Reestraat'da yürürken ona köprünün bir dağ gibi göründüğünü fark ediyorum. Kaisersgracht boyunca biraz daha yürüyoruz, bir bankaya giriyoruz, Ischa kasadaki kadınla ve benimle şakalaşıyor, az sonra tekrar dışarıya çıktığımızda hâlâ ne kadar solgun ve hasta olduğunu görüyorum. Yeterince oksijen alamıyor, soluk alıp vermekte zorlanıyor.

"Yarın Limburg'a gelemezsin sevgilim," diyorum, "Hâlâ çok zayıfsın."

"Evet, haklısın, gerçekten de olmuyor," diyor. "Eve dönelim mi?"

Evde onu tekrar yatağa yatırıyorum. İçim kaygıyla boğuluyor, ama niye olduğunu anlayamıyorum. Ne olduğunu bilmiyorum. Aklıma herhangi bir şey gelmiyor.

Neredeyse anında uykuya dalıyor. Tümüyle giyinik olarak yatakta yanına oturuyorum, soluk alıp verişini dinliyorum. Ancak o uyandığında kısa bir süre için dışarı çıkmaya cesaret ediyorum. Yarın cenaze için Limburg'a birlikte gitmeyi planladığımızdan, Jessica, Ischa'nın doğum gününü kutlamak için bu akşamdan gelecek. Yani istesem de istemesem de bir şeyler almak için dışarı çıkmak zorundayım.

Limburg'daki cenazenin sabahında Ischa da, ben de çok erken kalkıyoruz. Saat beş buçuğa doğru. Bugün elli iki yaşını bitirecek, yatakta onu kucaklıyorum, o sıcak, geniş göğsüne sarılıyorum ve ona sonsuz yaşam diliyorum.

"Bana o kadar yakınsın ki..." diyor yumuşacık, "O kadar yakın."

Az sonra coşkuyla yataktan fırlıyor, buzluktan dondurulmuş sandviç ekmeklerini çıkartıp fırına koyuyor. Bol miktarda kahve pişiriyor ve çoğunu termosa boşaltıyor. Benim için ve Jos için sandviçler hazırlıyor. Bu arada ben duş alabileyim diye bunları yapıyor, ama ben bundan hiç hoşnut değilim, çünkü onun günün olmadık bir saatinde, daha sabah alacasında, kardeşimi ve beni beslemek için sandviçler yapmasından ve kahveyle uğraşmasını

seyretmekten haz almıyorum.

Peşimden duşa geliyor. Ben suyun altındayken çat kapıyı itiyor ve bana bakıyor. Elini uzatıp ıslak karnımı okşuyor. Bana gülümsüyor, ben de ona gülümsüyorum. Böyle bir şeyi sık sık yapmaz, bu yüzden birazcık utanıyorum, ama elini karnımda hissetmek muhteşem bir duygu.

"Seni seviyorum, Con!" diyor.

"Seni seviyorum, Is!" diyorum.

Amsterdam'a girerken, "Lucas Hastanesi'nin nerede olduğunu biliyor musun?" diye soruyor kardeşim alçak sesle. Korkuyorum. Ischa hastanede mi? Niçin? Neler oldu?

Reestraat'a eve gitmeyi ve Ischa'yı orada yatakta bulmayı hayal etmiştim. Yatak odasının kapısını arkamdan kapatmayı, onun yanına, onun üzerine uzanmayı, ona sokulmayı, onu üzerime çekmeyi hayal etmiştim. Bedeninin hâlâ sıcak olduğunu, aynı bu sabah beni uyandırdığındaki kadar sıcak olduğunu, beni güçlü kollarıyla sardığını, ona yakın, çok yakın olduğumu söylediğini hayal etmiştim.

"Ah, Tanrım!" diyorum.

Hastanenin girişinde Harry ve Laura'yı görüyorum. Harry çaresizliğini ifade etmek için kollarını açıp havaya kaldırıyor. Beni kucaklıyor. Bana sarılmak istemelerini anlıyorum, ben bunu istemiyorum, buna katlanamıyorum. Ölümün kesinliği artık kendisini göstermeye başlamıştı ve ben kendime şiddet uygulamaktan vazgeçmiştim. Maruz kaldığım şiddet her şeyin üzerindeydi. Kesinlik, bedenimin kesinliğiydi. Donup kalıyorum ve olduğum yerden kopuyorum. Önce Ischa'ya dokunmalıyım.

"Ischa nerede?" diye soruyorum.

Karşılaştığım herkese ısrarla bu soruyu soruyorum. Ischa nerede? Beni küçük bir odaya alıp bir sandalyeye oturtuyorlar. Duyduğum dehşet giderek artıyor, neredeyse katlanılmaz durumda, beynimden kan çekiliyor, soluğum kesiliyor.

Şu anda onunla aynı binada olmak ve beni onun yanına bırakmamaları bir işkence. O bana ait. Onun bedeni bana ait. Onun

nerede duracağına ve benim ne zaman onun yanında olacağıma bir başkasının karar vermesini istemiyorum. Yanımdaki insanlara, benden önce onun yanında bulunmuş, onu görmüş olan insanlara öfke duyuyorum, ama bu öfkeyi bile ciddiye alamıyorum. Hiçbir öfke duyduğum çaresizlikten büyük olamaz; diğer her şey daha az, daha önemsiz.

Harry'nin söylediklerini zorlukla algılıyorum. Şimdiden hastanenin kapısında bekleyen basına, radyo haberleri için bir şeyler söylüyor.

"Telefon edin!" diyorum zorlukla. "Oğlunu, kızını arayın. Önce kızını arayın, bulana kadar deneyin." Bundan sonra başka bir şey söyleyemiyorum. İçimdeki tüm havaya, soluk almaya devam edebilmek için, beni içinden ancak Ischa'nın çıkartabileceği kör bir paniğe kapılmamak için ihtiyacım var.

Bir kadın doktor yanıma geliyor ve bana elini uzatıyor. Bu ele dokunmak istemiyorum. Ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını söylüyor ve ayrıntılara girmek istiyor, ama Ischa'nın nerede olduğunu sorarak, istediğim tek şeyin hemen yanına gitmek olduğunu söyleyerek sözünü kısa kesiyorum.

Doktor, Ischa'yı şu anda ayrı bir mekâna götürdüklerini ve sonra yanına gidebileceğimi söylüyor.

Burası devasa bir salon, ortasında tekerlekli bir sedye duruyor. Nihayet yanındayım, onunla baş başayım, onca panik bir anda yok oluyor. Yanına gitmeden önce kapının kitlenip kitlenmediğine bakıyorum, ama ne yazık ki kilitlenmiyor. Mekânda kapının arkasına dayayabileceğim bir şey olup olmadığına bakıyorum, ama sadece bu sedye var, onun üzerinde de Ischa yatıyor.

Yüzündeki ölüm benim için tanıdık, onu daha önce de görmüştüm.

Onun üzerine tırmanmadan önce tekerleklerin sabitlenmiş olup olmadığına bakıyorum.

Bedenimle ısınıyor, ama yumuşayıp canlanmıyor. Hiçbir şey gevşemiyor, hayaları bile. Öyle yatıp kalmayı isterdim, ama bunu yap-

mıyorum. Ne kadar zamandır böyle yatıyorum bilmiyorum, kırk beş dakika olmuştur, kardeşimin benim için kaygılanmasını istemiyorum; kendime bir şey yaptığımı düşünmesini istemiyorum. Çözdüğüm bütün bandajları elimden geldiğince yeniden sarıyorum. Hepsi sırılsıklam, yüzünü bile kurulamam mümkün olmuyor.

Diğerlerini içeri alırken kendim dışarı çıkıyorum.

İçimi tekrar onun bedenine duyduğum dehşetli ihtiyaç sarana kadar sakin kalıyorum. Yaklaşık kırk dakika kadar.

Orada, Lucas Hastanesi'nin koridorunda, o bedeni arkamda bırakmak zorunda kaldığımda ve benim bedenimi sınırsız bir panik, korku ve acı doldurduğunda, o anda aynı zamanda bir sözcüğün, bir cümlenin peşinde beni hasta eden bir arayış başlıyor. O gün göreceğim herkesin, ertesi gün, daha sonraki ve daha sonraki günler, daha sonraki aylar göreceğim herkesin dudaklarına dikkatle bakıyorum ve acaba tutunabileceğim, bana destek verecek o sözcüğü, beni kurtaracak o sözcüğü söylediklerinin arasında bulabilir miyim diye tüm dikkatimle dinliyorum.

Daha dört tam gün bana ait ve bu dört gün boyunca günde birkaç kez onun bedenine gidiyorum. Onun bulunduğu, başımı göğsüne yaslayabildiğim, ayaklarını tutabildiğim, elimi bacaklarının arasına sokabildiğim, soğuk yüzünü öpebildiğim ve elimi saçlarının arasından geçirebildiğim morgla Reestraat arasında, oradan oraya gidip geliyorum. İçinde hâlâ hareket olan tek yer saçları. Bedenimizin bu hep ölü olan bölümü ölümden sonra en canlı kalan yerimiz.

Ona pijamamızı giydirdim. Yumuşak çizgili kumaşla onun sertleşmiş, kanı çekilmiş teni arasına, artık hiçbir işe yaramayan, kalem bile tutamayan elimle yazdığım düzinelerce mesaj bırakıyorum.

"Beni çok mutlu ettin, Is!"

Lucas Hastanesi'nin dışındaki dünya bana yabancı geliyor, onun öldüğünü bilmemenin kayıtsızlığı, aldırışsızlığı içinde. Jos'un şimdi beni olabildiğince hızla Reestraat'a götürmesi gerek. Evi okumak, onun son saatlerinin işaretlerini yorumlamak istiyorum ve içimde Ischa'nın benim için bir not bıraktığına ve oradaki sözcük-

lerin beni kurtaracağına dair deli bir umut var. Umut edebildiğim sürece bu sefil korku başka bir şeyle biraz inceltilmiş oluyor ve içime girerken cehennemi keskinliğini biraz olsun yitiriyor.

Ellerim o kadar titriyor ki, anahtarı deliğe sokamıyorum, bunu Jos yapmak zorunda kalıyor.

Evin içinde tam bir karmaşa hâkim ve işaretler korkunç. Sanki burada savaşılmış gibi, sanki ölüm kapıyı kırarak içeri dalmış ve erkeğimi zorla sürükleyerek götürmüş gibi. Nasıl olup da yığılıp kalmadığımı anlayamıyorum. Bütün bunları görmeye nasıl katlanabildiğimi gerçekten anlamıyorum.

Önce yatak odasına gidiyorum ve anında gözümün önünde beliren görüntüleri kovmak elimden gelmiyor.

Ischa, Limburg'daki cenazeden döndüğümde temiz bir çarşaf ve nevresim bulmaktan hoşlanacağımı düşünüyor. Göğsündeki o korkunç acıyı hissettiğinde kullanılmış çarşafları toplamış. O acıyı tanıyor. Daha önce bir kere yaşadı, ama bunu kabul etmek istemiyor. Doktora telefon ediyor. Kalp krizi geçirdiğini söylemiyor, çünkü bu sözcük ağzından çıktığında gerçekliğini kabul etmiş olacak, o zaman bir kalp krizi geçiriyor olacak ve bunu istemiyor. Yastıklar ve yatak örtüsü yerde, ben ortalarındayım ve yüreğim acıyor.

Haydi, diyorum, haydi gel.

Öylece duruyorum ve gelmesini bekliyorum, kalp çevresindeki bir acının, üzerime yüklenen acının, ama acı yüreğime saplanmak için odaklanmıyor, her tarafıma yayılmış vaziyette. Gerçi yüreğin bir kas olduğunu hissediyorum, acı vererek büzüldüğünü ve tekrar gevşediğini, ama bu aptal kas bunu sadece beni hayatta tutmak için yapıyor, başka türlüsü olmuyor.

Daha fazla beklemiyorum, yerdekileri topluyorum ve bütün yatak odasını arıyorum. Artık hiç not yok, artık umut yok ve artık içimdeki korku, acı, sınırsız panik, dehşet ve çaresizlik serbest...

Evet, tam olarak böyle, bu mutlak çaresizlik, her türlü umudun tümüyle gerçek ve nedeni belli yokluğu. Şimdi artık bunu bildiğim için ağlıyorum ve gelecek on iki ay boyunca hep ağlıyorum.

Bir saat içinde ev insan doluyor. Hepsinin yüzleri şiş ve harap durumda yere bakıyorlar. Hiçbiri gitmek istemiyor. Bütün dikkatimi veriyorum. Beni kurtarabilecek olan sözcüğü veya beynime girerek acıyı bir süre için yumuşatacak cümleyi duymak istiyorum.

On beş dakikada bir tuvalete koşturuyorum. Akut ishal. Korku içindeyim ve donuma ediyorum. Korktuğum şeyin ne olduğunu gayet iyi biliyorum: Gelecek her saniye beni korkutuyor, her dakika, her saat, hayatımın onsuz geçecek her günü. Onsuz ve bir an sonra, bir saniye sonra, bir dakika sonra, bir gün sonra da olmayacağını bilerek yaşamak bana akıl almaz bir şey gibi geliyor.

Bunu yapamayacağımı görüyorum.

Ischa'sız bir zamanı, bir geleceği yaşayamadığımı görüyorum. Saniyelerin gerçekten saniyeden daha küçük birimlere bölünüp bölünemeyeceklerini bilmiyordum, ama şimdi zamanın geçişini kendi bedenimde hissediyorum.

Annem ve babam da burada. Ağlıyorlar. Annemin hıçkırarak Olga'ya onu ne kadar çok sevmiş olduğunu söylediğini duyuyorum. Is. Annem -miş'li geçmiş zaman kullandı.

Onların duydukları kaygıya katlanamıyorum ve annemle babama mümkün olduğunca az bakmaya çalışıyorum. Onların duyduğu acı iki kat. Bunu biliyorum. Ischa için acı çekiyorlar ve benim için, acı çeken çocukları için kaygı duyuyorlar.

Ben her zaman sevinç kaynağı bir çocuk olmak istedim, bu yüzden benim için duydukları kaygıyı kabul edemiyorum.

Jos beni bir saniye bile yalnız bırakmıyor. İlk günün akşamı tek bir söz bile söylemeden Jessica'nın uyku tulumunu çıkartıyor ve oturma odasındaki divana yerleşiyor. İki hafta kalıyor. Sigara almak için bile dışarı çıkmaya cesaret edemiyor. Gece veya sabah uyandığımda ağladığımı duyarsa yanıma geliyor, yüzükoyun yanıma uzanıyor ve hiçbir şey söylemeden elimi tutuyor. Bazen o da benimle birlikte ağlıyor.

Jos'un, beni ziyarete gelen ve her gün tekrar Ischa'ya gitmek için aniden yalnız bıraktığı insanlara, "Dokunmayın!" dediğini duyuyorum. "Dokunmayın. Döndüğünde sakinleşmiş oluyor."

Kaygı dehşet verici bir şey. Etrafımda sadece Ischa'yı tanıyan insanlara, onun bulaşmış olduğu, onun kokusunu taşıyan insanlara veya uzaktan da olsa bana onu hatırlatan, ortalığı kasıp kavuranlara, atıp tutanlara, gösteri yapanlara, çaresizlikten kahkahalar patlatanlara tahammül edebiliyorum. Onların boynuna atılıp asılı kalıyorum, Ischa'nın kokusunu almak için bedenlerini kokluyorum.

Eski tanıdıkları, onun kokusunu taşımayanları sertçe, kaba, acımasız ve düşmanca bir tavırla kendimden uzaklaştırıyorum. Bu şekilde onlara ne kadar acı verdiğimi, bana yakın olma şansı tanımadığımı görüyorum, ama elimden başka türlüsü gelmiyor; tüm görgümü ve acıma duygumun da büyük bölümünü kaybettim.

Girişin zemini her gün gelen mektuplarla dolup taşıyor, gazetelerde, radyoda, televizyonda ondan bahsediliyor. Bazen hiç görmediğim bir fotoğrafı karşıma çıktığında ruhum yırtılıyor, onun görüntülerinden kurtulmak mümkün değil. Televizyondan uzak duruyorum. Beklenmedik bir anda onu hareket ederken görmek ya da sesini duymak başıma gelmemesi gereken bir şey, o zaman tümüyle çöküntüye gireceğim kesin.

Ölümü duyulduğunda Hollanda'da bir şok yaşandığını biliyorum ve bunu anlıyorum, ama başkalarının üzüntüsüyle benim çektiğim azap arasındaki farkı da biliyorum. Bazen onun ölümünün diğerleri için, onunla hiç karşılaşmamış olan, onun tanımadığı, ama onu tanıyan insanlar için ne anlama geldiğini hayal etmeye çalışıyorum. Sonra aklıma J.F.K.'nin ölüm haberini dinlediğinde annemin yüzünde gördüğüm sarsıntı geliyor ve bunu anlayabiliyorum.

Onu defnettiğimiz günün sabahı çok erken bir saatte son kez onu görmeye kızı Jessica'yla birlikte gidiyorum. Acıdan paramparça durumdayım. Bu ölü Ischa, elimde kalan son şeydi ve bugünden

itibaren, saniyeden de kısa bir süre sonra artık bu da olmayacak. Is olmayınca benim için hiçbir şeyin anlamı yok artık. O öldüğünden beri hiçbir şey yemedim. Tenim küskünlükten yanıyor.

Tabutu kendim kapatmak istiyorum. Jessica'ya da tabutun içine küçük notlar bıraktığımı anlattım; kendisinin de bir şeyler bırakmak isteyip istemediğini düşünmesini söyledim. Ve eğer fotoğraf çekmek isterse bunu da rahatlıkla yapabileceğini...

İçeriye birlikte girmeden önce Ischa'yla kısa bir süre yalnız kalmak istiyorum. Jessica'ya hemen yanına döneceğime dair söz veriyorum, sözümü tutuyorum da.

"Ischa'yı defnetmek zorunda olduğumuz bu gün, kara bir gün..." diyorum Jessica'ya ve bir büyülü yemin sözcüğü gibi defalarca tekrarlıyorum bunu. Bu kara bir gün. Titriyorum ve bu titremeyi durduramıyorum.

Hiçbir şey görmüyorum ve hiçbir şey duymuyorum. Defin töreninde konuşma yapması için onayımı sordukları herkesi onaylıyorum, hoşlansam da hoşlanmasam da. Yanımda Jessica oturuyor, gerçi bunu biliyorum, ama onun için bile bulunduğum noktadan kopamıyorum. Ben tabutun içinde, Ischa'nın yanında yatıyorum ve orada kalabilmek için birçok şeye katlanmam gerektiğini biliyorum. Ona sarılıyorum, onun ölü bedenine; tabutta kalmak istiyorum, tabut toprağa verilene kadar ona eşlik etmek istiyorum. Ancak o zaman dışarı çıkacağım ve devamını sonra düşüneceğim.

Tabutu sekiz erkeğin taşımasını istiyorum: Pierre, Jos, Eric, Job, Arend Jan, Rob, Harry ve Kees. Mezarlığa giderken yolda hâlâ içinde, onun yanında bulunduğum tabuta gözümü ayırmadan bakıyorum. Oradaki varlığım bir an için, bir fotoğrafçı tabutla arama girdiğinde huzursuz ediliyor. Öfkeden gözüm dönerek olan bütün gücümü toplayıp sırtını, kürek kemiklerinin ortasını yumrukluyorum ve sonra onu çalıların üstüne itiyorum. Bu arada çantam omzumdan kayarak yere düşüyor. Jessica'nın bir şeyler söylediğini, kaygı duyduğunu hissediyorum, ama yola devam etmek istiyorum, tekrar tabutun içindeyim.

"Bırak, kalsın" diyorum ona.

Ischa'yı defnettiğimiz gün, onun için ve kendim için seçtiğim mezarın başında beni bir dehşet anı daha bekliyor; çukurun ucunda dururken adamlardan birisine işaret ettiğimde bunun tabutu aşağıya indirecekleri an olacağını biliyorum. Kararı ondan beklemeksizin, sadece onu hazırlamak için Jessica'ya bakıyorum, hafifçe elini sıkıyorum ve sonra başımı sallıyorum.

18 Şubat, cumartesi, cenazenin kaldırıldığı gün; geri kalan hayatımın, Ischa'sız, onun bedeninin yakınlığından yoksun hayatımın başlangıcı. Şimdiye kadar otuz dokuz yıllık hayatımın hemen hemen her gününde istekle uyandım, günden keyif duyarak, varlığıma ve varlığımı onun varlığına duyduğum sevgiyle zenginleştirmeye özen göstererek. Ischa'nın öldüğü andan itibaren yaşamımın geri kalan kısmı hakkında bir bilgim var, hatta gelecek her saniyenin bana zehrolacağını biliyorum. Bu yasak bilgi, benim için yaşamın imkânsız hale gelmesini sağlayan geleceğe dair bir bilgi. Geleceğin belirsiz olması gerekir, ama benimki artık değil. Varoluşumun her gelecek gününün Ischa'sız bir gün olacağını ve onun ölümünden duyduğum acıyla dolu bir gün olacağını biliyorum.

Ölümü neredeyse katlanılır gibi değil.

Gelecek aylar boyunca bu "neredeyse"ye sarılacağım.

Geceleri yatakta birbiri ardına kalp krizi geçiriyorum. Durmaksızın yeni baştan nasıl öldüğünü, kalbindeki o acıyı nasıl hissettiğini son anlarında aklından neler geçtiğini, ölüm korkusunun ne olduğunu hayal ediyorum. Her gece uyumadan önce kendime bunu yapıyorum. Böyle bir tekrarlamanın delilik olduğunu biliyorum, ama bunları hayal etmekten, onu yaşamının son anlarında gözümün önüne getirmekten vazgeçemiyorum.

Onu defnettiğimiz günden sonraki sabah doğru dürüst hareket edemiyorum. Bedenimin sol üst yanı kaskatı ve sol kürek kemiğimin altında kör bir ağrı var. Her zamanki doktorum yok, Reestraat'a beni görmeye başka bir doktor geliyor.

"Kalp olabilir mi?" diye soruyorum.

"Hayır!" diyor, "Asabiyet."

Artık bisiklet ya da araba kullanmaya cesaret edemiyorum. Yüksek topuklu ayakkabı giyemiyorum. Makyaj yapmanın anlamı yok. Saçlarımı ne kadar çekiştirsem de bir şekil vermeyi başaramıyorum.

Ve artık yemek yiyemiyorum. Buzdolabında onun pişirmiş olduğu küçük bir tencere çorba duruyor hâlâ. Günde birkaç kez tencereyi dolaptan çıkartıyorum, kapağını açıp kokluyorum, onun kokusu. Bu çorbanın kokusu bana sonsuz bir acı veriyor, ama bunu yapmak zorundayım, bu kokuyu içime almak zorundayım, her gün. Üzerinde beliren pırıltılı küf tabakasının günden güne genişleyişini korkuyla izliyorum ve leziz kokusunun giderek ekşimtrak kötü bir kokuya dönüştüğünü duyuyorum. Bir hafta kadar sonra ağlayarak, ama boyuneğmişlikle körelmiş bir halde çorbayı tuvalete döküp sifonu çekiyorum.

Yastığımın iki yanında onun giymiş olduğu bir tişört, bir pijama üstü ve bir boxer var. Gündüzleri onun gömleklerini ve ceketlerini giyiyorum; geceleri burnuma onun giysilerinde henüz korunan kokusu gelmezse uyuyamıyorum. Aşağıda çamaşır sepetinde küçük bir yedek yığınım var. Kokularını içime çekip tüketmedikçe beni beklediklerini düşünüyorum.

Rie, her çarşamba öğlen öncesi geliyor. Olabildiğince dinlenebileyim diye oturma odasında parmak uçlarında dolaşıyor. Her çarşamba öğlen öncesinde yatak odasının kapısını açıp ona baktığımda Rie'nin gözlerinden yaşlar geliyor.

"Ah, Conniecik!" diyor, bana sarılıyor ve ağlamam bitene kadar öyle kalıyor.

Rahat çalışabilmesi için bir çarşamba öğlen öncesi Harry'nin

kahvesinde oturuyorum. Eve döndüğümde çamaşır makinesi çalışıyor. Rie, benim için bir şeyleri daha halletmek istemiş.

Yası, tam gün etkinliği haline getirdim. Gündüzleri Reestraat'daki evden bir saatten daha fazla uzak kalmaya katlanamıyorum. Bir süre sonra içime büyük bir huzursuzluk çöküyor ve nerede, kiminle olursam olayım apar topar ayrılıp eve dönüyorum. Evde her gün Olga'dan gelen bir faks buluyorum. Bazen günde birkaç kez gönderiyor. Olga bunu aylarca sürdürüyor. Akşam için, daha sonraki akşamlar, sonraki haftalar için planlar yapıyor. Benim artık yapamadığım bir şeyi yapıyor - bir gelecek tasarlıyor, günleri dolduruyor.

Ajandama göz attığımda büzülüp kalıyorum. İlerisi için yaptığımız tüm programları ağlayarak siliyorum; gitseydik sahnede ilk kez izleyeceğimiz Adamo'nun şubatta Ischa'nın defnedildiği gün verdiği Hollanda konseriyle başlıyorum.

On günden beri hiçbir şey yemedim ve tekrar bir şeyler yiyebileceğimi aklımdan bile geçiremiyorum. Sadece sıvı alıyorum ve sigara içiyorum. Harry haftada birkaç kez taze sıkılmış bir sürahi portakal suyuyla kapıma dayanıyor, Rob ve Jet bir gulden Draakjes stoku yaptılar; hatta Jessica bile küçük şişe biralar alarak Reestraat'a geliyor.

Fons bende, gözlerim kararıp soğuk terler dökerek düşüp kaldığımda onunla Rozengracht'da yürüyüş yapıyorlar. İstemiyorum, ama yemek zorundayım, yoksa tükeneceğim. Canım hiçbir şey istemiyor, ama yemem gerektiğinde ancak ezilip küçültülmüş besinler alabiliyorum, hazır bebek maması veya lapa gibi şeyler. Balıkçının yakınındayız. Fons içeriye gidiyor ve somon ezmesi alıp geliyor. Reestraat'da başına oturuyorum ve isteksizliğimi bastırmaya çalışıyorum. Çatal fazla büyük ve fazla metal geliyor, ağzıma sığdıramıyorum. Bir kokteyl kürdanıyla ağzıma birkaç kırıntı atıyorum. Ağzımın çok canımı acıttığını, bütün içinin kabarcıklarla dolu

olduğunu, dilimde küçük çatlaklar ve yaralar olduğunu henüz hiç kimseye söylemedim. Bu acılardan söz etmeyi hep unutuyorum.

Başkalarına söyleyebildiğim tek şey, cehennemde yaşadığım. Durumumda belirsiz, sorulara yol açacak, karmaşık hiçbir şey yok, burada bir çelişki ve bir sorun yok. Bu cehennem, en büyük netlikteki yaşamın ta kendisi.

Yas, olgunlaşmadı.

Onun ölümünü hazmedemiyorum.

Sokağa çıkmak zorunda kaldığımda, derim yüzülmüş gibi, sırtım açık, yüzeye çıkartılmış kanlı organlarla dolaşıyormuşum duygusunu yaşıyorum. Sanki Ischa'yı benden kasarak almışlar, kopartıp götürmüşler ve derim de birlikte gitmiş gibi. Başımın içinde günde birkaç kez bir siren sesi uğulduyor; onu götüren ve benim içinde bulunmadığım ambulansın sireni.

Aklım elinden geleni yapıyor, yüksek devirlerde çalışıyor, ama düşünecek bir şey yok, neredeyse hiçbir şey yok. Bu kader; hayatıma dalarak altüst eden ve beni karşılaştığım en anlamsız konuma, tepkisel, baştan savıcı, dışlayıcı, karşı koyucu bir konuma mahkûm eden ahmak, geri çevrilmez kader. Bir kader, ancak bir geçmişle örtülecek zamanı bulduğunda tekrar anlam kazanır. Ama onun ölümündeki kader daha düne, evvelki güne, bir hafta öncesine ait ve henüz bir geçmişi yok. Ischa'nın ölümü genç kalıyor, her gün yeniden gerçekleşiyor ve ben yeni bir geçmiş başlatabilecek durumda değilim.

"Önce bütün mevsimler birer kez üzerinden geçmeli," demişti annem. Böyle cümleleri aklımda tutmaya başlıyorum.

Hayatım boyunca öylesine önem verdiğim bu akıl; şimdi bu akıl sadece ruhsuz cümleler üretiyor, ihtiyacım olduğunda bana hiç yardımı olmayan cümleler. Deliler gibi düşünüyorum, ama bir yararı yok.

Örneğin ikimizden, geriye kalan ben olduğum için, Ischa benim şu anda çektiğim acıyı çekmeyeceği için, bu onun başına gelseydi atlatamamış olacağı için müsterih olmam gerektiğini ve benim için ilk olan, ama onun için kimbilir kaçıncı olabilecek bu cehennemden uzak kaldığı için sevince benzer bir şeyler duyabileceğimi düşünüyorum.

Bunları düşünüyorum. Ardından ve bunlara bağlı olarak, Tas'ın ölümünü de yaşamak zorunda kalmamış olduğunu düşünüyorum ve bunu cenazeye gelen Tas'a da söylüyorum; o günden itibaren her hafta göreceğim Tas'a, Ischa'nın onun ölümünü yaşamak zorunda kalmamasına sevindiğimi söylüyorum.

"Peki, ya ben?" diye karşılık veriyor Tas, gözlerinde derin bir kederle.

Bütün gün boyunca iç organlarımı kasıp kavuran korkuya katlanabilmek için, bir daha asla bundan daha kötü bir şey yaşamayacağımı, hayatta başıma gelebilecek en kötü şeyin Ischa'nın ölümü olduğunu, en kötünün ne olduğunun ölçüsünün şimdi elimde olduğunu, kaygının bu derecesiyle tanıştığımı ve tanımanın sevmek olduğunu düşünüyorum.

Hummalı bir şekilde düşünüyorum, beynimin nedenler bulmak için, bana yardım etmek için, açılımlar bulmak için, beni desteklemek için hayvani bir çabayla çalıştığını görüyorum, ama güçsüz kalıyor ve acınası bir yenilgiye uğruyor.

Onun ölümü karşısında düşüncenin yapacağı bir şey yok.

Ruhu yaşamaya devam ediyor, bu böyle, bunu on parmağımla sayabilirim, *to be or not to be*, ruh böyle işliyor, oyun böyle oynanıyor. Ondan söz etmeye, onu anmaya devam edeceğiz, kitapları ve videoları var, yeni kitaplar çıkacak, onun yazdığı kitaplar, onun hakkında yazılan kitaplar, bu kaçınılmaz bir şey, ama benim yokluğunu çektiğim, onun yaşayan, gündelik, anlık, kırılgan, ürkek, sıcak, utangaç, sevgili, güzel, var olan bedeni.

Fantazi bir lüks. Fantazi, umudu olan insanlar için; gerçekten ve buna dair olan tüm gerçeklikle, hayal ettiklerini bir gün elde edebileceklerini umud eden insanlar için. Ve ben bu umuda sahip değilim. En fazla istediğim şeyin gerçekleşmesi mümkün değil, çünkü

ben onun tekrar yaşıyor olmasını istiyorum ve bu olmayacak, çok iyi biliyorum.

Grip olmuştu ve öksürüyordu. Noterde ailesinden kalan mirasla ilgili işleri halletmek üzere Haarlem'e gitmeden önceki gece bir öksürük nöbetiyle uyanıyor. Elini göğsüne götürüyor ve iki göğüs ucu arasındaki bölgede dolaştırıyor.

"Sanki şurada bir şey yırtılmış gibi," diyor.

Eliyle yaptığı harekete bakıyorum, bir an için ölümcül bir korku yaşıyorum ve sorarak o sözcüğü söylüyorum: Kalp? "Hayır, gerçekten değil, Con," diyor, "Daha çok griple ilgili, bir de bronşitle birleşince." Bunun üzerine hemen sakinleşiyorum.

Tekrar uykuya dalıyor ve bir daha öksürmüyor. Sabahın erken saatlerine kadar uyanık kalıyorum, sonra kısa bir uykuya dalıyorum.

Ertesi gün öğlen saatlerinde trenle Haarlem'e gidiyoruz. İçeride oturur oturmaz arkasına yaslanıyor ve tekrar uyuklamaya başlıyor. Bir ceset kadar solgun görünüyor. Elimde olmadan, Ischa öldüğünde böyle görünecek, diye düşünüyorum ve bakışlarımı bir daha ondan uzaklaştıramıyorum.

Noterlikteki masanın üzerinde birkaç önemsiz değerli eşya duruyor, aralarında annesine ait birkaç takı da var. Ischa ailesinin evinden hemen hemen hiçbir şey almadı. Babasının kütüphanesi, vasiyetnamesi uyarınca cemaat arşivine devredildi; bunun dışındaysa evin boşaltılmasıyla Mirjam ilgilendi. Ischa'nın aldığı tek şey, Arend Jan ve Christien'e hediye ettiği bir televizyon, kardeşim Eric'e vererek onu sevindirdiği bir CD çalar, kendisine ayırmak istediği ve hemen trende unuttuğu bir kitap ve Nijhoffs'un *Het uur U*'sunun bana armağan ettiği ilkbasımı.

"Babam üzerinden
sana..."
yazmıştı ilk sayfasına.

Takıların içinden sadece bir tanesini, annesinin hatırlayabildiği tek broşunu almak istiyor. İsteğini alçak sesle notere bildiriyor, ama Mirjam derhal yüksek sesle müdahale ederek kendisinin de o broşu istediğini söylüyor. Mirjam'ın o sert, itici, karalayan yüz ifadesi, katılığı, kullandığı duygusuz sözcükler midemi bulandırıyor. Rogier bile onu makul olması için ikna etmeye çalışıyor, ama o amansız. Ischa'nın ona karşı kendisini savunacak gücü yok. Ancak kardeşi Job onun tarafını destekleyince Ischa çözülüp ağlamaya başlıyor. Daha önce hiç görmediğim gibi ağlamaya başlıyor. Bacağının üzerindeki elimi tutabildiğince sıkı tutuyor ve ağlamaklı yüzüyle bana bakıyor; o zaman panik içinde olduğunu görüyorum ve bir broştan fazlasını kaybettiğini anlıyorum.

Ischa'nın sempatisini kazanan noter bizi öğlen yemeğine davet ediyor. Ischa, o bembeyaz yüzüyle karşımda oturuyor ve çöküntü içinde olduğunu göstermemek için büyük çaba harcıyor. Noter, yemeğe başlamadan önce P. N. van Eyck'in *De Tuinman en de Dood* başlıklı şiirini okuyor. Bunu niçin yaptığını ben de anlamıyorum.

Daha ilk yemekler henüz gelmişken Ischa bana eve gitmek istediğini söylüyor. Yemeğe dokunmuyoruz bile. Ischa ikimiz adına özür diliyor ve kendisini iyi hissetmediğini söylüyor. Restorandan ayrılıyoruz. Koluma girdiğinde ağırlığını hissediyorum ve yolda yürürken ona destek olmam gerekiyor.

"Eve varır varmaz doktoru çağırmanı istiyorum," diyorum.

Ischa'nın her zamanki doktoru geçen yıl öldü. Şu anda onun yanında yatak odasında bulunan doktoru arkadaşların tavsiyesi üzerine çağırdık.

"Grip," diyor doktor.

Ischa, onu oturma odasından duyabilmem için gücünün yettiği en üst abartı düzeyinde sesini yükselterek konuşuyor.

"Karım bunun bir kalp kiriziyle ilgisi olup olamayacağını size mutlaka sormamı istedi. Böyle bir şey olmasından korkuyor da."

Ancak ölümünden bir ay sonra bu doktoru arayıp ona Ischa'nın hayatının son anlarıyla ilgili şeyleri soruyorum. O zaman bile anlattıklarını tam olarak dinleyemiyorum, öylesine kötü geliyor.

Lucas Hastanesi'nde onu hayata döndürmeye çalışan kardiyoloğu daha önce arıyorum. Benim asla varamadığım bir yere vardığı, Ischa'nın bedeninin içine, teninin altına, kaburgalarının arkasına kadar ulaştığı için onu kıskanıyorum. Ischa'nın kalbini ellerinin içine alabildiği için onu kıskanıyorum. Kalbinin nasıl göründüğünü bana anlatabilecek tek insan o ve ben bunu bilmek istiyorum. Lucas Hastanesi'nde psikiyatr olarak çalışan bir arkadaştan bu görüşmede bana eşlik etmesini rica ediyorum, çünkü tam olarak dinleyemeyeceğimden ya da kardiyoloğun bana Ischa'nın kalbiyle ilgili anlattıklarını unutacağımdan korkuyorum.

Ischa'nın ölümünden on gün sonra Lucas Hastanesi'nin loş bir odasında, onun kalbini ellerinin arasına almış bir adamın karşısında oturuyorum. Elinden gelen her şeyi yaptığını, ama kalbinin tekrar atmaya başlamasını sağlayamadığını söylüyor. Sonra bana bakıyor ve elinde olmadan yutkunuyor. O an onu öpebilirim, Ischa'nın kalbine duygulu bir insan dokunduğu için ona müteşekkirim.

Jessica her gün geliyor ve geçerken uğrayan arkadaşlar da küçük armağanlar getiriyorlar. Eva bir tuz biber seti getiriyor. Annet Malherbe, akan gözyaşları adını verdiği üç küçük inciyle süslü bir yüzüğü parmağıma takıyor; Rudi Fuchs bana bir kitap hediye ediyor. İçine, 'Yolculuğun devamı için' yazıyor. Limburg'daki çocukluk dönemimden iyi bir arkadaşım olan Mimi, cenaze sırasında elime bir şey sıkıştırdı. Evde küçük paketi açtığımda içinden kapaklı bir kalp şeklinde ikili bir resim çerçevesi çıktı. Paulien yoktu, Amerikalı arkadaşım Margie de. Ischa'nın ölümünü öğrendiğinde Berlin'deydi ve bulabildiği ilk uçakla Amsterdam'a döndü. Harry ve Paula bana, incecik işaretparmağını havaya kaldırmış bir E.T. bebeği almışlar ama vermeye ancak iki yıl sonra cesaret ettiler.

Ischa'nın ölümünden iki hafta sonra *Arkadaşlık* yayımlanıyor. Ischa'nın öldüğü günün akşamı, Mai'a kitaba Ischa'yı da alıp alamayacağımızı sormuştum ve Mai istediğimi yaptı.

Ocağın üzerindeki çorba,
evin içindeki
iyi bir arkadaş gibidir,
çok lezzetli bir çorba
yeni bir aile gibidir.

Ischa Meijer 1943 - 1995

Onun *Arkadaşlık*'ın içinde benimle birlikte olduğunu düşünmek beni sakinleştiriyor, ama sanki kitap da onunla birlikte ölüme gitmiş gibi, kendimi kitaptan kopmuş hissediyorum. Ischa'nın yitiminin tazeliği beni tümüyle ele geçirmiş durumda.

Kitabımın tanıtıldığı gün Christien'e, "Ischa'yı hayatta görmeyeli on altı gün oldu," diyorum. Bu arada yüzüm gözyaşlarımla ıslanıyor. Christien kendi içinden bu on altı güne daha kaç gün ekleneceğini düşünüp benim halimin ne olacağını soruyor.

Annem daha sonra, *Arkadaşlık*'ın tanıtımının yapıldığı gün bir an için babama baktığını ve onun da aynı şeyi düşündüğünü, her ikisinin de çocuklarını kaybetmekten korktuklarını, bu üzüntünün beni öldüreceğini düşündüklerini anladığını söylüyor.

Rob ve Jet, Hanneke Groenteman'ın televizyon programını videoya almışlar ve kaydın küçük bir bölümünü mutlaka görmem gerektiğini söylüyorlar. Ischa üzerine bir program. Kaseti bana izletmek istedikleri yere kadar sarıyorlar. Olga Zuiderhoek, Hans van Manen'in yanında oturuyor ve Hanneke ona, Ischa'dan geriye ne kalacağını soruyor.

"Connie," diyor Olga.

Bana bunu göstermeleri iyi geliyor. İlk kez, bana destek verecek

ve ayağım kaydığında tutunabileceğim bir şey duyuyorum. Bunun için Olga'ya ve sürekli tekrarladığı dil sürçmesine teşekkür borçluyum; ne zaman "yas töreni" demek istese "evlilik töreni" diyor.

Doktorumu aramaya karar verinceye kadar bir buçuk ay boyunca harap bir ağızla dolaşıyorum. Doktorumun adı Frans, dikkatli ve akıllı biri ve her seferinde beni güldürmeyi başarıyor.

Bir ahşap dilbasanla ağzımı açıyor ve o anda benim dengeli ve son derece aklı başında doktorumun ağzından bir dehşet çığlığı fırlıyor. "Aman Tanrım, Connie!" diyor birkaç kez ard arda.

Frans'ın davranışında sarılabileceğim ikinci desteği buluyorum. Bu bana kendi varlığımı bir hatırlatma. Ben sadece Ischa'nın yitiminden ibaret değilim. Artık burada olmayandan daha fazla bir şeyim ve bu daha fazla olan benim bedenim ve bu beden acı çekiyor.

Yeni doğmuş bebeklerde görülen bir hastalık, pamukçuk.

Ischa'nın bankasındaki mali danışmanıyla yaptığı görüşmelerde tutulan bir protokolden Ischa'nın beni resmi mirascısı yapmak istediği anlaşılıyor. Jessica'nın annesi ve Jeroen'le noterde karşı karşıya geldiğimde elimdeki tek belge bu, ama Ischa'nın ölümüyle onun üzerinde yaşamda olduğu sürece asla sahip olmadıkları bir iktidar elde eden bu iki güçsüz ve sevgisiz insan karşısında, onu terk etmiş ve acı vermiş olan adama duyduğu öfke karşısında ve intikam hırsı karşısında kaybetmemi engelleyemiyor. Ischa gibi ben de kaybediyorum. Her şeyi değil ama. Reestraat'daki evi satın alıyorum ve Ischa'nın edebi varlığı üzerinde tasarruf hakkını alıyorum. Birkaç ay sonra, Jeroen'in Reestraat'daki evi altüst edişini, çekmeceleri karıştırışını ve en azından bir düzine tıka basa doldurulmuş koliyle çekip gidişini kayıtsızca seyrediyorum.

Jessica olup bitenleri kavrayamadan izliyor.

"Ama bunlar Connie'ye de ait olan şeyler," diyor ağlayarak.

Ischa'nın ölümünden on bir hafta sonra babam hafif bir inme şüphesi üzerine Roermond'daki St. Laurentius Hastanesi'ne kaldırılıyor. Onu yapabildiğim kadar sık ziyaret ediyorum, ama Reestra-

at'dan ve yasımdan yarım günden fazla uzak kalmam mümkün değil. Babamın hastaneye yatmasından on beş gün sonra kardeşim Pierre, ağlayarak beni arıyor ve hemen hastaneye gitmem gerektiğini söylüyor. Babamızın ölmek üzere olduğunu söylüyor. Beyninde dört tane tümör bulunmuş.

Bir süredir araba kullanacak cesareti tekrar bulmuş olmama rağmen A2'de bir trafik yoğunluğuna takılıp geç kalma riskini göze almamak için Roermond'a trenle gidiyorum. Daha Utrecht'e varmadan trenin hoparlöründen yolumuzun üzerinde bir tren kazası meydana geldiği ve yola Tilburg üzerinden devam edeceğimiz bildiriliyor. Yolculuk saatler sürüyor ve yavaş yavaş dengem bozulmaya başlıyor. Koridorda bir aşağı bir yukarı gidip geliyorum ve bana kulak veren herkese babamın ölmek üzere olduğunu anlatıyorum. Tren on beş dakika Tillburg'da duruyor. Derhal bilet gişesine koşuyorum, camın arkasındaki kadına, daha ne kadar yolumuz kaldığını, Roermond'a taksiyle ne kadar sürede gidebileceğimi soruyorum ve sonra ona bana beş dakika içinde bir helikopter bulması için yalvarıyorum. Nereden bir helikopter çağrılabileceği hakkında hiçbir fikri olmadığını söylediğinde bu isteğimin saçmalığını anlıyorum ve pes ederek dört saatlik tren yolculuğuna katlanıyorum.

Aynı gün, 4 Mayıs 1995 öğleden sonra babam son kez kutsanmış yağla ovuluyor. O geceyi bütün aile bir uyuyup bir uyanarak onun ölüm döşeğinin etrafında geçiriyoruz, sonraki iki gece de aynı şekilde geçiyor. Üç gün sonra onu daha küçük bir odaya alıyorlar ve ben yanımda kardeşlerimden biri veya ikisiyle birlikte gece gündüz onun yanındayım. İçimizden biri sürekli elini tutuyor. Bir hafta boyunca yatağının yanından ayrılmıyorum, sevgili yüzünü seyrediyorum ve hastaneden dışarı çıkmıyorum. Hastane etkisinden söz ediliyor ve doktorların önerisine uyarak ilk kez dışarıya çıkarak onun bir daha asla yaşayamayacağı eve gidiyorum. Babam beş gün sonra sabah alacasında ölüyor. Tarih: 15 Mayıs 1995.

Acıdan neredeyse parçalanacağım, ama bu derde katlanabilmek için yüreğimi küçüklüğümden beri hazırlıyorum ve katlanıyorum da.

Babamın ölümü de, Ischa'nın yitiminden daha fazla bir şey ol-

mama katkıda bulunuyor. Onun ölümü beni, mayısta bir perşembe sabahı Limburg'da bir ormanda annesi ve kardeşleriyle birlikte babasını toprağa veren bir kız evlat haline getiriyor. Tekrar Reestraat'a döndüğümde ve bir acıyı diğerinden ayırabilmek için öfkeli, çaresiz girişimlerde bulunduğumda bunun mümkün olmadığını görüyorum. Ischa için duyduğum kederle babam için duyduğum keder birbirine karışıyor ve düşünebildiğim tek şey, ölümün Ischa'yla geleceğime, babamlaysa geçmişime girmiş olduğu, ama bunun bir yararı olmuyor. Acı acıdır.

Temmuz ortasında Ischa'nın ölümünden beri ilk kez, ona ölümünden sonra verilen Ere-Reiss-Mikrofon ödülünü almak üzere konuşmacı kürsüsüne çıkıyorum.

Kısa bir süreden beri "posthum" sözcüğü benim için olabilecek en kötü sözcük haline geldi, diyorum kürsüden aşağı doğru seslenerek. *"Posthum," çok geç anlamına geliyor. Beni Ischa'nın bu ödülle onurlandırıldığından haberdar etmek üzere aradıklarında babamın ölüm döşeğinin başındaydım. Ischa öleli on bir hafta olmuştu.*

Haftalardan beri uzmanlardan ve bu konuda bilgisi olanlardan şöyle sıkı bir öfke duymanın gayet normal olduğunu duyuyordum, bunun da yasın bir parçası olduğu ve iyi geldiği söyleniyordu.

Ama ben henüz bir saniye bile öfke hissetmemiştim.

Nasıl olduğunu bilemiyordum.

Ama St.Laurentius Hastanesi'nin koridorunda, Amsterdam'daki evimin telesekreter mesajlarını dinlerken bu Ere Reiss ödülünü duyduğumda bu durum aniden değişti. Bir anda öfkeden kendimden geçtim.

Onu oğulları olarak onaylamayan anne babasından başlayarak, bu ülkede kimin yapıtının ve yeteneğinin herkesçe onaylanması ve ödüllendirilmesi gerektiğine karar veren kimlikleri sürekli değişen, amorf jürilere kadar yaşadığı zamanlarda ondan onaylarını ve dolayısıyla mutluluğu esirgemiş olan herkese öfke duyuyordum.

Çünkü bu ödüllerle yapılıyor.

Ben ona dünyanın tüm ödüllerini layık görüyorum ve onun da bunu hakettiğine inanıyorum. Ve biliyorum ki Ischa da bunların hepsine birden sahip olmak isterdi.

Elbette çok geç...

Özellikle Ischa için.

Ischa bunun gayet iyi farkındaydı. Yeni bir şeye başladığında bunun hiçbir zaman açıkça övülmeyeceğini, herkesin yaptığı şeyleri ancak kendisi bunlardan vazgeçtikten sonra övüleceğini biliyordu..

Bazı gazetelerde yazıklanma sözcüklerine rastlıyorum.

Bence yazık olmaktan da kötü. Bir şeyden vazgeçmeden önce tasdiklenmeyi çok istemişti.

Şimdi her şeyden vazgeçmiş durumda.

Bu yazık olmaktan da kötü.

Aslında Ischa'nın bir ölü olarak bu ödülü çok geç bularak geri çevirmiş olup olmayacağını bilmiyorum, artık çok geç diye bağırır mıydı, gerçekten bilmiyorum.

Bunu öğrenmem de artık mümkün değil. Eğer kendisi olsaydı nasıl davranacağını, bu ödülü nasıl alacağını hayal etmeye çalıştığımda gözlerimin önüne gelen görüntü şöyle: Utandığı için kendisini biraz önemseyerek bu kürsüye çıkar, mikrofonu alır ve sonra bağırırdı: "Biz Yahudiler de hiçbir şeyden geri kalmıyoruz."

Ve sonra buna en çok kendisi gülerdi.

O elimden alındığından beri onun yaşamıyla benim başa çıkmam gerekiyor. Onsuz hiçbir değeri olmayan ve ruhunu yitirmiş onca şeyle birlikte ev, satın almış olduğu ve okunmadan kalan kitaplar, yazdığı ve yazmadığı kitaplar, dolu dolu yazılmış ve kimisi yayımlanmış binlerce sayfa, gazete ve dergilerde basılmış yüzlerce söyleşi, talk showlarının kaydedildiği düzinelerce video kaseti, radyo programlarıyla, tiyatro oyunlarıyla, şarkılarla, söylediği ve yazdığı şarkılarla dolu sayısız kaset; hepsi orada bir şekle bürünmüş, nesneleşmiş bir ruh gibi, bitmiş bir hayatın olağanüstü kanıtları gibi duruyor. Öylesine çok. Onun cümleleriyle çevriliyim ve bazen kulaklarımda büyük ve uzayan bir çığlık gibi ses buluyorlar.

Yaz geldiğinde ilk kez tek başıma yolculuğa çıkıyorum. Brötonya'ya, en güvendiğim ve yanlarında kendimi korunmuş hissettiğim dostlar haline gelen Arend Jan ve Christien'in yanına gidiyorum. Gelecek yıl ve bir sonraki yıl dokuz-on saatte alacağım yol bu ilk yolculuğumda iki tam gün sürüyor. Devam etmeye gücüm yetmediği için birkaç kilometrede bir yol kenarında duruyorum.

Onu gördüğüm ilk rüyalara, yarım kaldıkları için lanet okuyorum ve sonra yine günlerce ham bir acıyla inliyorum, ama birkaç ay sonra yine onun bana görüneceği bir rüya için yalvarır oluyorum, çünkü onu hâlâ canlı olarak yanımda hissedebilmemin tek yolu rüyalar, çünkü rüyalarda daha önce hiç konuşmamış ve hareket etmemiş olduğu gibi konuşuyor ve hareket ediyor.

Bu acımasız bir dönem ve yaşam bana kendisini kesintisiz bir biçimde açmıyor. Duyduğum yaşadığım her şeyde onun ölümünün izi, onun ölümünün rengi var. Tek bir sözcük bile anıların uyuklayan uçurumunu yırtmaya yetiyor ve her anı bana acı veriyor. Şimşek. Çorba. New York. E.T. Piliç. *Home*. İçinde bir i veya a olan her sözcük beni korkutuyor. Hoş, eğlendirici, güzel olan her şey, tek başıma yaşamak zorunda olduğum, onunla paylaşıp çoğaltamadığım için, benim tadına vardığım şeyin tadına artık o varamadığı için bu bana acı veriyor. Ve daha aylar, yıllar boyunca bir daha hiçbir zaman yazılmayacak *Şişman Adam*'lar duymaya ve görmeye devam ediyorum.

Yasın mutluluk veya mutsuzlukla ilgisi yok. Mutluluk ve mutsuzluk, başarılı veya başarısız olmanın alanına, kişisel kararların, iktidarın, sorumluluğun, rekabetin, yeteneğin ait olduğu alana, insanın eyleme geçtiği ve etkin olduğu alana dair şeyler. Bu alan, kapıları insanın kendi ölümüyle kapanan bir alan, bir başkasının ölümüyle değil.

George Braziller bana New York'dan düzenli olarak telefon ediyor ve yaz aylarında da Daniel ve Anna Keel, Amsterdam'a geliyorlar. Americain'in terasında oturuyoruz. Neşeli ve denetimsiz davranıyorum. Konuşuyorum, gülüyorum ve gözlerimden yaşlar boşanıyor.

*"It's the gaiety of despair,"** diyorum bir ara özür dilercesine.

"Ama Connie, sen her zaman böyleydin," diyor Anna Keel bunun üzerine.

Olup bitenlerden haberi olmayan bir arkadaşım bana Almanya'dan yazdığı mektupta yeni kitabımı ve sekiz numarayı soruyor. Ona yazdığım cevapta, "Sekiz numara öldü!" diyorum, "Kalp. Babam öldü. Beyin. Kalp ve beyin arasındaki arkadaşlık üzerine yazdığım kitap bununla artık yalnız başa çıkmalı. Durumum hayli kötü. Hayır, berbat durumdayım."

Kasımda kırkıncı doğum günümü kutluyorum ve büyük bir organizasyon yapıyorum. Bunu, arkadaşlarımı yanımda görmek ve onlara bir teşekkür şöleni hazırlamak istediğim için yapıyorum. Bu teşekkür duygusunun nedeni var. Onları ağlayarak kapı kapı dolaştım. Son dokuz ay boyunca kendimi zorlukla sürüklediğimin, onların benim Ischa'nın ölümüyle gebe hayatımı omuzlarının üzerine aldıklarının ve ben kendi ayaklarımın üzerine basmayı başarıncaya kadar taşıdıklarının farkındayım.

Ischa için hazırlamış olduğum bütün romantik müzik kasetlerini içinde sakladığım küçük bavulu kendi davetime giderken yolda kaybediyorum.

Bu son derece korkunç duygu, sanki bir daha asla gitmeyecekmişcesine bedenimin içine, iç organlarıma, yüreğime ve beynime sinmiş olan sürekli dehşet duygusu ağır ağır azalıyor. Korkum geriliyor ve tekrar direnç kazanıyorum. Yeni artık eskidi. Olmayan birini sevdiğim, onunla yaşadığım ve derdimin büyük olduğu düşünce-

* Bu umarsızlığın neşesi.

sine alışmaya başlıyorum. Çenemi gevşetiyorum. Bu dertle dişlerimi sıka sıka ufaladım ve şimdi onarılmalarını istiyorum. Şaşkına dönen diş doktoru küçük bir ayna yardımıyla, ağzımın sağ ve sol yanında, sıkmaktan kırılmış üçer tane azı dişini gösteriyor.

"Günde yirmi dört saat dişlerini kesintisiz sıkmışsın," diyor.

I.M.'nın ilk cümlesinden beri son cümlesinden korkuyorum.

Ischa'nın ikinci doğum-ölüm gününden kısa bir süre önce yeniden yazmaya başladım. Sabahları bu mekanik yazı defterini açıyorum ve istediğim, ihtiyaç duyduğum yegane şeyi yapıyorum.

Bundan ne çıkartırsam o olacak.

Beni her gün bütün anlamıyla yeniden yakalayan o malum cümle ekranda belirir belirmez açılış sesini duyuyorum. Bu sesi bir selam gibi algılayan ruhumun canlılığı görülmeye değer; o zaman ben de bu selama karşılık veriyorum, kendi yaptığım Ischa'yı selamlıyorum.

Bu cümle ve Ischa'ya verdirdiğim yanıt, "*Press any key to continue.*"*

Ve bunu yapıyorum da.

Amsterdam, Aralık 1997

* Devam etmek için herhangi bir tuşa basın.

Derkenar

TAMARAH BENİMA: *Nieuw Israëlisch Weekblad*'ın yazı işleri müdürü.
WILLEM BREUKER: Besteci ve müzisyen, "Willem Breuker Collectief"in kurucusu.
RAYMOND CEULEMANS: Eski bilardo şampiyonu.
ISAAC DA COSTA: Şair (1798 - 1860) Musevilikten Hıristiyanlığa geçmiş...
ADRIAAN VAN DIS: Yazar (* 1946), Connie Palmen'le ortak bir tiyatro eserleri var.
JOOP VAN DAN ENDE: Televizyon ve tiyatro yapımcısı.
RUDİ FUCHS : Amsterdam Stedelijk Müzesi müdürü.
HANNEKE GROENTEMAN: Televizyon talk show moderatörü.
JACOB ISRAEL DE HAAN: Hollandalı -Yahudi yazar (1881 - 1924).
PAUL HAENEN: Televizyon ve tiyatro sanatçısı.
JAN DE HARTOG: Anlatıcı ve tiyatro yazarı (* 1914), ABD'de yaşıyor.
JAC HEIJER : *NRC Handelsblad* 'ın tiyatro eleştirmeni († 1991).
THEODOR HOLMAN: Köşe yazarı.
PIETER HOLSTEIN: Sanatçı (* 1934).
FREEK DE JONGE: Kabare sanatçısı.
HELLA DE JONGE: Freek'in eşi, sanatçı.
ROELOF KIERS: VPRO televizyon kanalının eski yayın yönetmeni (+ 1996).
SIMONE KLEINSMA: Müzikal yıldızı.
GERRIT KOMRIJ: Şair, yazar, denemeci (* 1944).
TOM LANOYE: Belçikalı yazar (* 1958).
JOHN LANTING: Oyuncu ve yönetmen.
PAUL DE LEEUW: Kabare sanatçısı ve komedyen.
TON LUTZ: Oyuncu ve tiyatro yönetmeni.
ANNET MALHERBE: Oyuncu.
HANS VAN MANEN: Koreograf.
HENK VAN DER MEYDEN: Gazeteci ve haftalık *Prive* dergisinin eski yazı işleri müdürü.
HENK VAN OS: Amsterdam Rijksmuseum'un eski müdürü.
CAREL PEETERS: Haftalık *Vrij Nederland* dergisinin edebiyat eleştirmeni.
HENK SPAAN: Köşe yazarı.
FRED VAN DAR SPEK: Aşırı sol bir partiden eski bir politikacı.
FRANS WEISZ: Film yönetmeni.
OLGA ZUİDERHOEK: Oyuncu.

Het uur U (X Saati) Martinus Nijhoff'un şiiri (1894 - 1953).
Kees de jongen (Genç Kees) Theo Thijssen'in romanı (1879 - 1943).
De Tuinman en de Dood (Bahçıvan ve Ölüm): Pieter Nicolaas van Eyck'in şiiri (1887 - 1938).
Kroeglopen (Meyhane Gezintüleri): Simon Carmiggelt'in köşe yazılarından derleme (1913 - 1987).
e cheschiewes: İnsan ruhu (Hollandaca - İbranice).
chóchme: Bilgelik (İbranice).

Bilinç olmasaydı, zaman olur muydu? Bu soruyu bir başka soruyla perçinlemek ya da içinden çıkılmaz hale dönüştürmek mümkün: Zaman, insanın uydurduğu bir şey mi? Dünyaya fırlatılıp atılan, başlangıca değilse bile *gidişata* müdahale etmek isteyen insanın...

Palmen'e göre zaman, hükmetmek, onu kendine ait kılmak, bütünlemek/parçalamak isteyen insanın uydurduğu bir şey...

Peki, bunca kirletilmiş, değersizleştirilmiş, kanatılmış bir 'zaman'da, yani günümüzde, sınırda yaşanan bir aşk nasıl tarif edilebilir? Gizli ve hafif şehvani mi?.. Yıkıcı, sakınılması ve aklanması gereken utanç verici bir şey mi?..Ya da küçük bir sır mı?..

Palmen, neredeyse insanlığın tarihi kadar eski ve çok çiğnenmiş iki kavramı, 'aşk ve ölüm'ü, konuşur gibi, bilir de bilmezden gelir gibi anlatıyor. Onca 'yaşanmışlık'a rağmen, romanda ne 'hakikat' sırıtıyor, ne de yanılsama zincirinin dişlileri 'tekrar'ın etrafında dönüyor. Daha ilk satırla içinize sızmayı başarıyor. Tutkuyu, bağımlılığı, mahremiyeti, çıplaklığı, aidiyeti, ihaneti, dostluğu birkaç cümle ile yığıveriyor önünüze. Öyle ki, gündelik hayatta sık sık karşılaştığınız, dokunduğunuz, bildiğiniz şeylere, farklı bir açıdan, daha önce hiç düşünmediğiniz, muhtemelen düşünmeyeceğiniz bir açıdan bakmanıza olanak tanıyor... Hayatı metne 'tıkma'dan, ancak hayatın da hakkını vererek 'hakiki' kılıyor tüm karakterleri... İnanılır kılıyor... Öyle inanılır kılıyor ki, roman bittiğinde, sizden de bir şeyler eksiliyor...

Aşk üzerine yazılmış, hüzün verici, dokunaklı, ancak yine de komik bir kitap. Edepsiz, arsız bir kitap da, çünkü mahremiyetin aleniliğine ilişkin pek bir kaygı taşımıyor. Söz konusu olan salt cinsel mahremiyet değil, ondan da önemlisi sersemce ve yiğitçe yaşanan bir aşk... Günah çıkarma ve yemin, yüksekten uçma, kendini ve dünyayı anlamlandırma, entelektüel güç gösterileri de dahil bu aşka. Her şeye rağmen Connie Palmen bağımlılık, korku, mahrumiyet gibi kolay kolay üstesinden gelinemeyecek şeylerden söz ediyor. Bağımlılık olmadan mutlu son yok!

Stern

Şaşırtıcı bir üslupla yazılmış, olağanüstü bir roman. Sırrı, edebiyatı felsefeyle buluşturmasında.

De Standaard

